

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Kšištof Tolkačevski

EPIGRAFINIO ĮRAŠO KULTŪRA IR KOMUNIKACIJA: XIX A. VILNIAUS
MEMORIALINIŲ ĮRAŠŲ PAGRINDU

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai,
Komunikacija ir informacija (08S)

Vilnius, 2016

Disertacija rengta 2012–2016 metais Vilniaus universitete

Disertacijos rengimą iš dalies rėmė:

Lietuvos mokslo taryba (2014–2015)

Mokslinis vadovas:

prof. habil. dr. DOMAS KAUNAS

(Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir
informacija – 08S)

Turinys

ĮVADAS.....	5
I. TEORINĖ DALIS. EPIGRAFINIŲ ĮRAŠŲ TYRIMO TEORINIS	
DISKURSAS.....	18
1. Epigrafiniai įrašai epigrafikos mokslo tyrimo kontekste.....	18
1.1. Sąvokų, vartojamų epigrafikos moksle, apibrėžimas.....	18
1.2. Epigrafikos istoriografinės minties raida užsienyje.....	21
1.3. Epigrafikos istoriografinės minties raida Lietuvoje.....	37
1.4. Epigrafikos mokslo objektas ir tyrimo tikslas.....	48
1.5. Memorialinių įrašų apibrėžties ir klasifikavimo problematika.....	52
2. Epigrafiniai įrašai Komunikacijos ir informacijos mokslų kontekste.....	62
2.1. Epigrafinio įrašo kultūra.....	62
2.2. Epigrafinių įrašų komunikacija.....	72
2.3. Epigrafikos kultūros ir komunikacijos tyrimo modelio	
metodologinė adaptacija.....	82
II. DALIS. MEMORIALINIO EPIGRAFINIO ĮRAŠO KULTŪRA.....	
1. Įrašų tekstų idėjos autorystė.....	86
2. Įrašų atlikimo autoriai.....	92
2.1. Meistrų tapatybių identifikavimo problema.....	92
2.2. Meistrų kvalifikacija.....	98
2.3. Meistrų kompetencijos.....	111
3. Įrašų gamybos procesas.....	115
3.1. Dirbtuvės ir įrankiai.....	116
3.2. Medžiagos ir darbų kainos.....	121
3.3. Įrašų pildymas.....	125
4. Empirinio tyrimo išvadų aptarimas.....	130

III. DALIS. EPIGRAFINIŲ MEMORIALINIŲ ĮRAŠŲ KOMUNIKACIJA.....	134
1. Kolektyvinė atmintis epigrafiniuose įrašuose.....	134
1.1. Epigrafinio įrašo struktūra.....	134
1.2. Kultūrinės ir komunikacinės atminties sankirtos.....	152
2. Kolektyvinės atminties komunikacija.....	167
2.1. Įrašų išsidėstymo erdvėje istorinis kontekstas.....	168
2.2. Semiotinis įrašų išsidėstymo erdvės skaitymas.....	178
2.3. Laiko ir tradicijų įtaka atminties gyvavimui.....	190
3. Empirinio tyrimo išvadų aptarimas.....	194
IŠVADOS	197
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA.....	200
PRIEDAS. 1795–1864 m. Vilniuje pagamintų epigrafinių memorialinių įrašų bazė.....	227

ĮVADAS

PROBLEMOS PAGRINDIMAS. Pagrindinė problema, iš kurios išsirutulioja daugiau klausimų, yra pats epigrafikos kaip mokslo apibrėžimas ir jo objekto ribų nustatymas. XX a. epigrafikos terminu buvo apibrėžiamas mokslas, tiriantis kietoje medžiagoje atliktus įrašus. Vieni tyrėjai jį laikė ir tebelaiiko pagalbinio istorijos mokslu¹, kiti – specialiąja disciplina², tretį – metodu tirti šaltinį³. Visos šios pozicijos yra orientuotos į paties šaltinio (įrašo užrašymo būdo, įrašo istorinės reikšmės, formos, pagrindo, medžiagos ir kt.) tyrimą. Galima manyti, jog tai yra XIX a. moksle įsitvirtinusios pozityvistinės paradigmos paveldas, kuri skatino mokslininkus dirbti su šaltiniais ir juos publikuoti. Tokiuose rėmuose epigrafika gyvavo kone visą XX amžių. Vis dėlto, XXI a. dėmesys pradeda krypti ne į patį šaltinį, bet į jo turinio elementus ir jų reikšmes. Ima rasti įvairių humanitarinių tyrimų naudojant epigrafinius įrašus. Filologų, kalbininkų, semiotikų tyrimai verčia atkreipti dėmesį į įrašo teksto paskirtis ir funkcijas, o ne į pačią laikmeną – kietąją medžiagą. Tiriant teksto funkcijas, paranku atsižvelgti į semiotikos mokslo atstovo Jurijaus Lotmano teksto tyrimus. Jis teksto „fiksacijos“, t. y. užrašymo būdą tiesiogiai sieja su teksto funkcija – t. y., užrašymo būdas įtakoja įrašo paskirtį⁴. Kietoje medžiagoje užfiksuotas tekstas yra priešingybė, antitezė, nepatvarioje medžiagoje užfiksuotam tekstui – jis prieinamas gerokai didesniai skaitytojų ratui, yra gerokai ilgaamžiškesnis, vadinasi turėjo atlikti kitokią funkciją, negu įprastas tekstas ant popieriaus, papiruso ar pergamento. Be to, XVIII–XIX a. atsirado epigrafinių įrašų atmainų, t. y. įrašų, kurie atlieka tą pačią funkciją, tik nėra atlikti epigrafikos technika (nėra įrėžti kietoje medžiagoje). Pavyzdžiui, XIX a. pasitaikydavo atvejų, kai antkapių įrašai, besilaikant epitafijų

¹ ZINKEVIČIUS, Zigmąs. Epigrafika. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 5, Vilnius, 2004, p. 530.

² ФЕДОРОВА, Е. В. *Введение в латинскую эпиграфику*, Москва, 1982, p. 10–11.

³ SZYMAŃSKI, Józef. *Nauki pomocnicze historii*. Warszawa, 2008, p. 9.

⁴ LOTMAN, Jurij. PIATIGORSKI, A. Tekstas ir funkcija. *Kultūros semiotika. Straipsnių rinktinė*. Vilnius, 2004, p. 141–142.

sudarymo principų, buvo piešiami teptuku ant skardos. Todėl būtų teisingiau epigrafiką vadinti mokslu, tiriančiu specialiosios paskirties (funkcijos), kurią dar aptarsime, raštiją.

Panašus požiūris jau sulaukė pritarimo tarp užsienio mokslininkų. Epigrafikos laboratorijos (*Pracownia epigraficzna*) Zielonogórskio universitete – viename iš svarbiausių epigrafikos tyrimų centrų Lenkijoje – darbuotojas dr. Marcellis Tureczekas teigia, jog epigrafika yra rašto istorijos šaka, kuri tiria monumentalųjį raštą (*pismo monumentalne*), atliktą kietoje medžiagoje (akmuo, metalas, medis, audinys, stiklas ir pan.)⁵. Vis dėlto, teisinga būtų pabrėžti, jog monumentaliuoju raštu yra vadinama lotyniškoji kapitula, t. y. lotyniškasis raštas, pasižymintis geometrinių formų bruožais, kuriuo buvo rašoma tik ant akmens ir metalo, daugiausia ant pastatų⁶. Todėl kitoks raštas, pavyzdžiui kirilikos, kuriuo buvo parašyta nemažai epigrafinių šaltinių Lietuvos teritorijoje, ypač XIX a., į monumentaliojo rašto sąvoką neįeina. Todėl kaip alternatyvą galima būtų siūlyti universalų terminą, apimančią visus epigrafinius įrašus, nepriklausomai nuo epochos – tai *epigrafinis raštas*. Epigrafiniu raštu galima būtų vadinti raštą, kuriuo dažniausiai buvo rašoma ant kietos medžiagos su tikslu įamžinti įvykį, asmenybę ar faktą visuomenės arba individo (kelių individų) atmintyje. Epigrafinį raštą sudaro epigrafiniai įrašai, kuriuos galima klasifikuoti pagal atliekamą antrinę funkciją (pirminė, kaip ir kitų epigrafinių įrašų – įamžinti atmintyje) bei medžiagą, kurioje jie įrėžti. Deja, esamos klasifikacijos neapėmia visų įrašų tipų, o tai apriboja epigrafikos mokslo teorinę raidą, todėl klasifikaciją būtina sukurti. Šiame darbe vartojamas *memorialinių įrašų* terminas reiškiantis įrašus, priklausančius epigrafinio rašto visumai, dažniausiai atliktus ant memorialų

⁵ TURECZEK, Marcelli. Inskrypcje na najstarszych dzwonach gminy Trzciel w powiecie międzyszeckim. *Ziemia Międzyrzecka szkice z dziejów pogranicza: materiały z II sesji historycznej zorganizowanej w Muzeum w Międzyrzeczu 15 kwietnia 2004 r.*, Zielonogóra, 2004, p. 131.

⁶ Pismo monumentalne. *Słownik języka polskiego*. <http://polish.enacademic.com/32845/monumentalny> [prieiga 2014 07 30]

(antkapių, atminimo lentų, koplyčių, paminklų ir kt. pastatų)⁷, t. y. ant tokių statinių, kurie atlieka tik atminimo įamžinimo funkciją.

Kita problema yra susijusi su jau anksčiau minėta epigrafinio rašto funkcijos neapibrėžtumo problema. Kadangi kalba eina apie raštą ir jo funkcijas, būtina į tyrimą įjungti už tai atsakingus mokslus. Remiantis mokslo tradicija, rašto paskirtį tiria semiotika, raštą ir jo istoriją, raidą tiria knygotyra, paleografija, dokumentalistika ir kiti mokslai, priklausantys Komunikacijos ir informacijos mokslų (KIM) krypčiai. Nuo 2011 m. prie jų prisidėjo ir epigrafika⁸. Vis dėlto, dažniausiai epigrafiniuose tyrimuose iki šiol yra naudojami istorijos mokslo metodai. Todėl tyrimuose mažai dėmesio sulaukia elementai, turintys glaudžių sąlyčio taškų su epigrafiniais įrašais, pavyzdžiui įrašų teksto idėjų autoriai, įrašų užsakovai, skulptoriai ir jų dirbtuvės, įrašų skaitytojai ir kt. KIM specialistai, o būtent knygotyrininkai jau yra sukūrę taip vadinamuosius knygos kultūros tyrimo modelius, kuriais yra tiriama visa aplinka, susijusi su laikmenos gimimu ir vartojimu. Knygotyros mokslas, anot Paulo Raabes, knygos kultūros terminą suvokia kaip lakoniškai apibrėžtą knygų pasaulį – istoriškai determinuotą, reikšmingą, gyvai egzistuojančią kultūrinio gyvenimo sudedamąją dalį. Jis apima viską, kas susiję su knyga. Pirmiausia – knygos rašymą (mintis, pažinimas, atradimai, žinių fiksavimas), knygos idėjos įgyvendinimą, t. y. viską, kas siejasi su autoriumi ir autoryste. Toliau – knygos gamyba, platinimas ir vartojimas, kitaip tariant, leidėjų, knygos apipavidalintojų, iliustruotojų, raidžių rinkėjų ir spaustuvinių bei rūšiotojų veikla. Knygos kultūros sąvoka apima dar ir skaitymo kultūrą (knygos rinka, kurioje veikia gamintojai ir platintojai, leidėjai ir knygų prekybininkai). Galiausiai knygos kultūra atsispindi ir privačiuose knygų rinkiniuose, asmeninėse, taip pat viešosiose bibliotekose. Viešose bibliotekose knygos kultūra įgauna naują, istorinį atspalvį, nes kaupiamos, išduodamos ir

7 Memorialiniai statiniai, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 14, Vilnius, 2008. p. 657–658.

8 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=392998&p_query=&p_tr2= [prieiga 2012 04 30]

netekusios aktualumo knygos⁹. Trumpai tariant, knygos kultūra yra knygos kūrėjo, gamintojo, vartotojo ir visų jų tarpininko išugdyti gebėjimai bei procesai, naudojami asmeninėms ir visuomenės reikmėms tobulinant knygos teikiamas estetines, informacines, komunikacines ir rekreacines vertybes¹⁰.

Knyga ir epigrafinis įrašas turi daug panašumų ir tapatumų. Pirmiausia, jų yra tas pats pamatas – tekstas (o kartu ir rašto kultūra), kuris sudaro pagrindinį vidinį elementą. Kaip ir knyga, taip ir įrašas negali būti atskirtas nuo medžiagos, kurioje yra užfiksuotas (taip kaip ir knygos tekstas negali būti atskirtas nuo pačios knygos). Todėl abu šaltiniai susideda ir iš išorinių elementų. Kalbant apie knygos atvejį, tai yra apipavidalinančioji materija išreikšta formatu, apimtimi, viršeliu¹¹, analogiškai epigrafinio įrašo išorinį elementą sudaro apipavidalinimo išpildymas, išreikštas formatu, dydžiu ir pan. Kadangi abiejų šaltinių pagrindas yra tekstas, to teksto atsiradimo istorija, panaudojimas, platinimas ir kt. gali būti tirta taip pačiais mechanizmais, t. y. naudojant knygos kultūros modelius, taikomus KIM. Tokio tyrimo dėka galėtų išryškėti epigrafinių įrašų rašymo, „leidybės“ ir skaitymo ypatumai (epigrafinio įrašo kultūra). Tokio tyrimo rezultatai padėtų atskleisti ir suvokti epigrafinio rašto funkcijas. Tokiu būdu taip pat galima būtų ieškoti sąsajų tarp epigrafinio įrašo kultūros Lietuvoje ir krikščioniškoje (o gal ir ne tik) Europoje.

Trečioji problema, kurios mokslinis sprendimas padėtų atskleisti kas, kodėl ir kaip buvo laikoma svarbu ir verta įamžinimo visuomenės atmintyje, yra epigrafinio įrašo kaip komunikacijos priemonės, funkcionalumas. Yra žinoma, kad tam tikrų epigrafinių įrašų (ypač antkapių įrašų, epitafijų bažnyčiose ir pan.) yra gausu dažnai lankomose vietose. Todėl jie turėjo būti dažnai matomi, galbūt (nors nebūtinai) ir skaitomi. Todėl komunikacijos būdų (kanalų) ištyrimas padėtų suvokti epigrafinių įrašų vaidmenį ir svarbą. Tekstas tėra tik vienas iš kanalų,

⁹ RAABE, Paul. Knygos kultūros reikšmė Europai. *Knygotyra*, 2002, t. 39, p. 84–97.

¹⁰ KAUNAS, Domas. *Knygos kultūra ir kūrėjas*. Vilnius, 2009, p. 7.

¹¹ STONIENĖ, Vanda. Knygos struktūra ir architektonika. *Knygotyra: vadovėlis*. Vilnius, 2007, p. 147.

naudojamų pranešimui perduoti. Be teksto, žinią galima perduoti simboliais, pasirinkta pranešimo forma (įdomesnės formos paminklas paskatins praeivį perskaityti tekstą ant jo labiau, negu tekstą ant neišsiskiriančio paminklo), jos dydžiu ir kt. Tai padėtų atskleisti paties epigrafinio teksto svarbą (galbūt kiti pranešimo kanalai buvo svarbesni) ir jo funkciją. Greta to, galima plėtoti ir kitą problemą – ar visuomet tai, kas užrašyta epigrafiniu raštu – yra skirta plačiai visuomenei? Galima būtų manyti, jog epigrafiniai įrašai yra viešosios raštijos dalis. Vis dėlto, iš praktikos yra žinoma, jog epigrafiniuose įrašuose (ypač memorialinėje epigrafikoje) yra gausu neaiškių sutrumpinimų, santrumpų ir pan., kurie buvo žinomi tik teksto rengėjams ir, greičiausiai, tam tikram visuomenės kontingentui, t. y. konkrečiam skaitytojui. Todėl tyrimo metu turėtų paaiškėti, ar epigrafinis įrašas yra masinės komunikacijos priemonė, svarbi visuomenei, ar priemonė, skirta tik siauram individų ratui.

ISTORIOGRAFIJA epigrafikos klausimu yra turtinga ir metodologiniu požiūriu ganėtinais painingais. Siekiant išsiaiškinti metodologinę pagrindinių epigrafinių tyrimų krypties platformą ir įrankių bazę, šiame tyrime epigrafikos istoriografija analizuojama giliau ir teikiama pirmos dalies skyriuose 1.2. „Epigrafikos istoriografinės minties raida užsienyje“ ir 1.3. „Epigrafikos istoriografinės minties raida Lietuvoje“.

Išanalizavus svarbiausius ir su tema labiausiai susijusius epigrafikos, epigrafinio teksto bei raštijos tyrimus, galima įžvelgti pakankamai išvystytos tokių šaltinių tyrimo metodologinės prieigos trūkumą. Nei viena iš moksle įsitvirtinusių epigrafikos tyrimų tradicijų nėra pajėgi spręsti šioje disertacijoje aptartas problemas. Be to, istoriografijos ištirtumo analizė rodo, kad iki šiol paskelbti tyrimai yra nukreipti į kokį nors vieną epigrafinio įrašo gyvavimo ciklo elementą. Tokių tyrimų rezultatai neatskleidžia epigrafinio įrašo visumos, yra fragmentiški. Kaip sprendimą galima būtų siūlyti į epigrafinį įrašą pažvelgti iš KIM perspektyvos, kaip į ilgo proceso, apimančio daugybę reiškinių, išdavą.

ŠALTINIŲ BAZĖ. Darbo šaltiniotyrynę bazę sudaro du šaltinių blokai: 1) epigrafiniai įrašai; 2) dokumentai, susiję su epigrafinių įrašų atsiradimu ir istorine raida. Epigrafinių įrašų bazę – pagrindinį šaltinių klodą, būtiną tiriant epigrafinių įrašų komunikaciją – sudaro autoriaus užfiksuoti 1795–1864 m. antkapių, paminklų, monumentų bei atminimo lentų įrašai. Seniausi antkapių įrašai XVIII a. pab.–XIX a. pradžios šių dienų nesulaukė. Juos dažniausiai buvo galima išvysti ant kolumbariumų, o pastarieji buvo sunaikinti XX a. viduryje. Vis dėlto, XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje antkapinius įrašus spėjo nurašyti kultūros veikėjai, kurių rankraščiai saugomi Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje: Antanas Lazarovičius (Antoni Łazarowicz, 1817–1907)¹², Liudvikas Albertas Zaštautas (Ludwik Albert Zasztowt, 1850–1918)¹³, Liucijonas Eduardas Uzembła (Lucjan Eduard Uziębło, 1864–1942)¹⁴ bei Vaclovas Veitka (Wacław Wejtko, 1861–1939)¹⁵. Neišlikusių įrašų ant miesto paminklų, memorialų yra ypač gausu to meto kelionių vadovuose, pavyzdžiui parengtuose Adomo Honorijaus Kirkoro.

Disertacijos tekste pateikiami epigrafinių įrašų nuorašai (patogumo dėlei, visame tekste vartojama *įrašo* sąvoka), yra pateikiami originalo kalba, išsaugant grafinį vaizdą, kadangi toks šaltinio pristatymas gali pasitarnauti kitų mokslininkų tyrimams ir įžvalgoms. Greta nuorašo yra pateikiamas vertimas į bendrinę lietuvių kalbą pagal filologų suformuotą praktiką¹⁶, taikomą tokiems tyrimams. Įrašų tekstus iš lenkų bei rusų kalbų vertė pats šio darbo autorius, iš prancūzų kalbos – dr. Laura Brochet. Kitais atvejais yra nurodoma iš kur yra paimtas įrašo vertimas.

¹² LMAVB RS, f 9, b. 2211, b. 2212, b. 2221.

¹³ LMAVB RS, f 9, b. 3121, b. 2154, b. 2311.

¹⁴ Vilniaus evangelikų kapinėse palaidotų žymesnių asmenų kartoteka, LMAVB RS, f. 151, b. 120–123; Vilniaus kapinėse XVIII–XX a. pr. palaidotų žymesnių žmonių antkapių kartoteka, LMAVB RS, f. 151, b. 124–176; Vilniaus kapinėse ir bažnyčiose XVII–XX a. pr. palaidotų žmonių antkapių kartoteka, LMAVB RS, f. 151, b. 177; Spis grobów i pomników poległych powstańców 1794 i 1812 r., LMAVB RS, f. 151, b. 178; Vilniaus kapinėse palaidotų žmonių antkapių kartoteka: šv. Jokūbo ir pravoslavų kapinės, LMAVB RS, f. 151, b. 180.

¹⁵ Kartotekų kolekcija, LMAVB RS, f. 28, b. 1.

¹⁶ Plačiau žr. APPEL, Włodzimierz, ULČINAITĖ, Eugenija. *Inskrypcje Wileńskich kościołów = Vilniaus bažnyčių įrašai = Inscriptiones ecclesiarum Vilnensium*. Vilnius, 2005.

Epigrafinių įrašų kultūros tyrimams, dėl paties objekto sudėtingumo ir daugiakompleksiškumo, buvo pasitelkta gausi šaltinių įvairovė. Kadangi niekada nebuvo šaltinių, kurie kaip vientisą procesą fiksuotų memorialų (o kartu ir įrašo) istorinę raidą (nuo atsiradimo iki sunykimo), visas aplinkybes bei kontekstą, šių duomenų – nuotrupų, lyginant su rašytinių šaltinių teksto visuma – teko kaupti iš pavienių dokumentų. Pirmiausia, buvo ieškota duomenų apie epigrafinių įrašų autorius, t. y. teksto idėjos sumanytojų. Tam atrinkta ir susisteminta medžiaga iš Vilniaus kapitulos fondo¹⁷: XIX a. testamentų, įvairūs laidotuvių aprašymai, laidotuvių išlaidų kainoraščiai, ir pan.¹⁸ Žinių apie skulptorių išsilavinimą ieškota ir tikslinta Vilniaus universiteto studentų sąrašuose, egzaminų įvertinimuose, dėstytojų ataskaituose ir jų privačioje korespondencijoje¹⁹, ražybos katedros dokumentacijoje²⁰. Apie meistrų veiklą informacijos taip pat suteikė to meto istorikų, visuomenininkų ir kultūros darbuotojų darbai kapinių istorijos tema – Alberto Liudviko Zaštauto rankraštinis paveldas²¹, Mykolo Pelkos Polinskio darbai²², gausi medžiaga, surinkta Liucijono Uzemblos²³ bei kitų autorių darbai²⁴. Vertingos informacijos galima aptikti ir to meto korespondencijoje, susijusioje su kokio nors paminklo statyba, pavyzdžiui, korespondencija tarp Eustachijaus Tiškevičiaus ir jo artimųjų²⁵ registruojant giminės mirusiųosųjų kapus rengiamai knygai *Tiškevičių šeimos kapai*²⁶. Greta to, išliko nemažai vertingų E. Tiškevičiaus pastabų apie paminklų statymą²⁷. Verta paminėjimo ir Severino Riomerio

¹⁷ Vilniaus kapitulos fondas, *LMAVB RS*, f. 43.

¹⁸ *VUB*, f. 5; f. 67,

¹⁹ *LVIA*, f. 721, ap. 1.

²⁰ *VUB*, f. 2.

²¹ Alberto Liudviko Zaštauto kolekcija, *LMAVB RS*, f. 273.

²² Polinskis Pelka Mykolas, *LMAVB RS*, f. 133.

²³ Liucijono Uzemblos kolekcija, *LMAVB RS*, f. 151.

²⁴ Bendrasis fondas, *LMAVB RS*, f. 9.

²⁵ Korespondencija, liečianti Tiškevičių šeimos kapus. *LMAVB RS*, f. 31, b. 1282–1291.

²⁶ TYSZKIEWICZ, Eustachy. *Groby rodziny Tyszkiewiczów*. Warszawa, 1873, 111 p.

²⁷ Biržų valdų aktai (1487–1895), *LMAVB RS*, f. 31.

korespondencija²⁸, kurios dalis paskelbta R. Janonienės monografijoje²⁹. Taip pat naudotasi ir kitais dokumentais.

TYRIMO OBJEKTAS. XIX amžiaus epigrafinių memorialinių įrašų komunikacija epigrafikos kultūros kontekste.

Chronologinės ribos. Tyrimas apima 1795–1864 m. laikotarpį. Pirmoji data siejama su Trečiuoju Abiejų Tautų Respublikos padalijimu, sąlygojusi Vilniaus miesto urbanistinio išplanavimo pakitimus, vykdytus carinės valdžios. Tuo metu buvo keičiamas miesto išplanavimas, naikinamos šventorių kapinės ir jose buvę paminklai su įrašais, steigiamos naujos aikštės, skirtos ideologiniams paradams ir manifestacijoms³⁰. XIX a. pradžioje už miesto ribų steigiamos kapinės, kas lėmė gausios šaltinių bazės atsiradimą. Paskutinė data siejama su 1863–1864 m. sukilimo numalšinimu, paskatinusiu carinę valdžią imtis represijų bei politinių apribojimų vilniečių kultūrinio ir socialinio gyvenimo srityse. Šiaurės Vakarų krašto generalgubernatoriaus Michailo Muravjovo 1864 m. aplinkraščiu Nr. 72 gubernatoriams buvo nurodyta neleisti statyti kryžių ir kokių nors šventųjų atvaizdų laukuose, pakelėse ir apskritai už bažnyčios ribų, jeigu iš anksto nėra gautas civilinės vadovybės leidimas. Taip pat uždrausta taisyti senus kryžius ar juos keisti naujais. Taip buvo pasmerkta sunykimui dalis epigrafinių įrašų ant pakelėse stovėjusių koplytėlių, kryžių ir kt. Po 1863–1864 m. sukilimo suintensyvėjo bažnyčių pavertimo cerkvėmis politika. Kulto pastatų interjeras buvo naikinamas, tad kartu devastacijos neišvengė ir bažnyčiose buvusios memorialinės didikų plokštės³¹. Be to, 1864 m. buvo uždaryta Vilniaus laikinoji archeologijos komisija, kurios nariai rūpinosi memorialų ir ant jų buvusių įrašų

²⁸ LMAVB RS, f. 138.

²⁹ JANONIENĖ, Rūta. *Kazimieras Jelskis (1782–1867)*, Vilnius, 2003, 294 p.

³⁰ GIRININKIENĖ, Vida. Po Senąsias Vilniaus kapines. *Lietuvos žinios*, 2012 10 31, [interaktyvus] prieinamas per prieigą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Lietuvoje/Po-senasias-Vilniaus-kapines-Foto>> [žiūrėta 2014 12 08]

³¹ Pavyzdžiui, 1864 m. buvo sunaikintas rokoko stiliaus paminklas LDK maršalkai Aleksandrui Sapiegai atminti Viešpaties Jėzaus bažnyčios išorinėje sienos pusėje. Plg. DRĖMA, Vladas. *Dingęs Vilnius*. Vilnius, 2013, p. 383.

atnaujinimu bei naujų paminklų statyba.

Geografinė apibrėžtis. Šiame darbe yra tiriami įrašai, esantys (ir buvę) XIX a. Vilniaus mieste. Pirmiausia, tai įrašai Vilniaus bažnyčiose bei jų išorėje, šventorių kapinių vietose. Į tyrimą taip pat įtrauktos XIX a. pradžioje miesto priemiesčiuose buvusios kapinės: Rasų, Bernardinų, Saulės, Šv. Stepono, Šv. Pilypo ir Jokūbo, Šv. Petro ir Povilo bei Šv. Kryžiaus atradimo bažnyčių kapinėse, kurių didžioji dalis jau XIX a. pabaigoje tapo miesto dalimi. Tyrimas taip pat apima įvairius epigrafinius įrašus ant paminklų, memorialinių plokščių, epitafijų ir pan., pastatytų XIX a.

Etnokonfesinė apibrėžtis. Autorius apsiriboja vien katalikiškos, kaip seniausios ir išsaugojusios giliausias tradicijas, konfesijos įrašais bei lotyniškais rašmenimis užrašytais nebažnytiniais epigrafais. Tai reiškia, kad nebus tiriami įrašai buvę evangelikų liuteronų ir reformatų, stačiatikių kapinėse ir nekatalikiškose šventovėse.

TYRIMO TIKSLAS IR UŽDAVINIAI. Šio darbo *tikslas*³² yra konceptualizuoti ir susintetinti Komunikacijos ir informacijos mokslų metodais grįstą metodologinę prieigą prie epigrafinių memorialinių įrašų ir ja remiantis iširti XIX a. Vilniaus įrašus kultūros kontekste. *Uždaviniai:* 1) iširti tradicine prieiga grįstą požiūrį į epigrafinius šaltinius ir nustatyti tokių tyrimų galimybes; 2) pasirinkti KIM mokslų įrankius, tinkamus taikyti praktiškai tiriant epigrafinius įrašus; 3) atskleisti Vilniaus epigrafinių įrašų kultūrą tiriamuoju laikotarpiu; 4) iširti Vilniaus epigrafikos kaip komunikacijos priemonės funkcionavimo XIX a. visuomenėje galimybes.

METODAI. Tyrimo metodologinį pagrindą sudaro teorinių bei empirinių metodų visuma. Pirmiausia, specifiniais duomenų rinkimo metodais³³ buvo

³² Darbo tikslas formuluojamas remiantis teorinės dalies konstruktu ir istoriografinės analizės įžvalgomis

³³ Pvz., mechaniniško kopijavimo sausu popieriumi metodas. Plg., ФЕДОРОВА, Е. В. *Введение в*

kaupiami epigrafiniai įrašai, pateikiami šio darbo priede (plačiau apie priedo sudarymo metodologiją žr. I dalies 2.3. skyrių) bei reikalinga archyvinė medžiaga. Šaltinių analizei pritaikytas *lyginamasis (komparatyvinis) klasifikavimo* bei *grupavimo* metodai, kurių dėka epigrafiniai įrašai galėjo būti susisteminti pagal pasirinktus klasifikacijos požymius. Tai leido sukurti epigrafinių įrašų klasifikaciją, kurioje funkcinio požiūriu vietą rado memorialiniai įrašai. Epigrafinio įrašo funkcijas rašto sistemos kontekste padėjo išvelgti istorinio lyginamojo, knygotyrimo funkcinio metodų panaudojimas.

Epigrafinių memorialinių įrašų tyrimas, naudojant specialiai pritaikytą linijinį George'o Gerbnerio komunikacijos modelį, bei taikant sisteminės analizės metodą, buvo išryškinti ir aprašyti memorialinio epigrafinio įrašo kultūros elementai (įrašo kūrėjo ir gamintojo) ir jų tarpusavio ryšiai, gebėjimai bei procesai, naudojami asmeninėms ir visuomenės reikmėms tobulinant epigrafinių įrašų teikiamas estetines, informacines, komunikacines ir rekreacines vertybes.

Jurijaus Lotmano komunikacijos modelio panaudojimas padėjo atskleisti epigrafinio teksto funkcijas bei nustatyti potencialų adresatą. Maurice'o Halbwachso ir Jano Assmanno atminties teorijos leido pažvelgti į epigrafinius įrašus kaip į atminties išteklius, nusakančius įrašų kūrėjų ir skaitytojų tapatumą XIX a. carinės Rusijos okupuotoje Lietuvoje. Atminties komunikacijos proceso struktūrai nustatyti pasirinktas Paulo Connertono visuomenės atsiminimo teorijos modelis, kurio taikymas padeda atskleisti ir pagrįsti skirtingų visuomenės grupių kartų dalijimasi bendra atmintimi.

GINAMIEJI TEIGINIAI. 1) Visus naujosios epigrafinių įrašų tyrimo paradigmos tyrimus galima sutalpinti linijiniame komunikacijos proceso modelyje. 2) Jeigu tyrimo galimybes riboja empirinių duomenų stoka, gilesniems rezultatams pasiekti galima taikyti proceso ir semiotinį komunikacijos modelius.

3) Atminties tyrimais grįstas požiūris į epigrafinius šaltinius padėtų išskirti naują memorialinių įrašų grupę. 4) Epigrafinių memorialinių įrašų kultūrą XIX a. pradėjo formuoti Vilniaus universiteto auklėtiniai atsiradus naujai verslo nišai.

TYRIMO NAUJUMAS. Disertacijos naujumą apsprendžia: 1) naujas požiūris į epigrafikos mokslą, paremtas europietiška istorijos mokslo tradicija, komunikacijos ir informacijos mokslų patirtimi bei naujų tarpdisciplininių tyrimų visuma; 2) Vilniaus epigrafinių memorialinių įrašų kultūros tyrimas atskleidžia galimybę naujiems epigrafinio rašto tyrimams; 3) praktiškai pritaikyti atminties tyrimų modeliai tiriant XIX a. visuomenės atminties veikimo procesą.

DISERTACIJOS STRUKTŪRA. Disertaciją sudaro įvadas, trys dalys, priedai, šaltinių ir literatūros sąrašas. Pirmojoje teorinėje dalyje, susidedančioje iš trijų skyrių, sprendžiama epigrafikos mokslo ir epigrafinių įrašų tyrimų teorinė problema: aptariama tyrimų paradigma, taip rengiant pagrindą naujos paradigmos siūlymui. Taip pat epigrafiniams tyrimams adaptuojamas konkretus kultūros tyrimo, epigrafinių įrašų kaip metakalbos tyrimo modelis. Antrojoje dalyje, susidedančioje iš trijų skyrių, nustatomi ir aptariami epigrafinio memorialinio įrašo kultūros modelio elementai ir jų tarpusavio ryšiai. Trečiojoje disertacijos dalyje semiotiškai skaidant epigrafinį įrašą, yra nustatomos jo struktūrinės dalys, aptariami svarbiausi akcentai sudėti tekste ir atskleidžiamos paskyrų dalių funkcijos. Taikant Paulo Connertono teorinį modelį, yra atskleidžiami epigrafinių memorialinių įrašų skaitymo aspektai.

DISERTACIJOS APROBACIJA

Disertacijos aprobacija susideda iš penkių mokslinių straipsnių bei vienos šaltinio publikacijos, tiesiogiai skirtų disertacijos temai bei keturių mokslinių konferencijų sąrašo.

Recenzuojamuose mokslo leidiniuose publikuoti straipsniai:

- ▲ TOLKAČEVSKI, Kšištof. Rusiški epigrafiniai memorialiniai XIX amžiaus įrašai Vilniaus katalikiškose kapinėse. *Knygotyra*, 2016, t. 66, p. 281–310.
- ▲ TOLKAČEVSKI, Kšištof. Keli Rasų kapinių epigrafinės kultūros aspektai (priimtas spausdinti). Warszawa, 2017.
- ▲ TOLKAČEVSKI, Kšištof. Epigrafinių memorialinių įrašų publikavimo patirtys Lietuvoje XIX amžiuje. *Senoji Lietuvos literatūra*, 39 knyga (priimta spausdinti).
- ▲ TOLKAČEVSKI, Kšištof. Stosowanie metod nauk komunikacji i informacji w badančiu źródeł epigraficznych XIX wieku na przykładzie epitafium Leona Borowskiego. *Zielonogórskie spotkania źródłoznawcze*, T. 1: Na tropie źródła i jego interpretacji. Zielona Góra: Wydawnictwo Eternum, 2015, p. 282–289.
- ▲ TOLKAČEVSKI, Kšištof. Asmens įvaizdis XIX a. Vilniaus kapinių epitafijose: komunikacinis aspektas. *Knygotyra*, 2013, t. 61, p. 45–83.

Šaltinių publikacijos ir tekstologijos darbai:

TOLKAČEVSKI, Kšištof. Hieronimo Bohuszo nurodymai dėl antkapinių paminklų įrengimo. *Knygotyra*, 2015, t. 65, p. 343–351.

Disertacijos tema skaityti pranešimai mokslinėse tarptautinėse ir nacionalinėse konferencijose:

- ▲ „Rusiškieji epigrafiniai memorialiniai įrašai XIX a. Vilniaus katalikiškose kapinėse“. *Mažumų knyga: istorinės patirtys ir šiandienos raiškos globaliame pasaulyje*. Tarptautinė knygotyros konferencija. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas; Lietuvos mokslų akademijos humanitarinių ir socialinių mokslų skyrius. Vilnius, 2015 m. rugsėjo 24–25 d.

- ▲ „Używanie metod nauk Komunikacji i informacji w badaniu źródeł epigraficznych XIX wieku”. *II Ogólnopolska Studencko-Doktorancka Konferencja Źródłoznawcza*. Lenkijos nacionalinė studentų–doktorantų konferencija. Uniwersytet Zielonogórski. 2014 m. balandžio 10–11 d.
- ▲ „Knyga antkapyje: asmens identiteto kūrimas XIX amžiuje”. *Asmenybių raiška: nuo XVIII a. bibliotekininkų iki XXI a. tinklažmonių (V. Biržiškos skaitymai 2014)*. Nacionalinė mokslinė konferencija. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas; Vilniaus apskrities viešoji Adomo Mickevičiaus biblioteka. 2014 m. gruodžio 2 d.
- ▲ „Epigrafinių memorialinių įrašų publikavimo patirtys Lietuvoje XIX amžiuje”. *XVI–XIX a. lietuviško ir kitakalbio rankraštinio paveldo tyrimų ir leidybos problemos (XIII Jurgio Lebedžio skaitymai)*. Mokslinė konferencija. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. 2013 lapkričio 14 d.

I. DALIS. EPIGRAFINIŲ ĮRAŠŲ TYRIMO TEORINIS DISKURSAS

1. Epigrafiniai įrašai epigrafikos mokslo tyrimo kontekste

1.1. Sąvokų, vartojamų epigrafikos moksle, apibrėžimas

Istoriografijoje kol kas nebuvo kelta klausimų dėl terminijos panaudojimo. Vis dėlto, atsižvelgiant į kai kurių sąvokų interpretavimo ir vartojimo laisvumą bei naujų, dažnai besidubliuojančių³⁴, kūrimą, verta kai kurias problemas aptarti detaliau ir pasiūlyti jų sprendimus.

Epigrafika. Dažniausiai ji yra apibrėžiama kaip pagalbinė istorijos disciplina, tirianti įrašus įrėžtus kietoje medžiagoje³⁵. Nors pati epigrafika kaip mokslas pradėjo formuotis kaip paleografijos dalis pagalbinių istorijos mokslų šešėlyje tik XIX a., jau iki tol buvo profesionalus ir akademinis susidomėjimas epigrafiniais įrašais. Nuo Viduramžių laikų jie buvo nurašomi ir publikuojami. Todėl epigrafika dar yra vadinama epigrafinių įrašų visuma, dažniausiai skirstoma geografiniu (regiono, vietovės, pvz., Vilniaus epigrafika) arba kalbiniu principais (pvz., lotyniškoji, graikiškoji epigrafika). Kadangi dažniausiai yra tiriami antkapių įrašai, istoriografijoje šiai krypciai prigijo antkapinės epigrafikos³⁶ terminas. Lygiagrečiai, nors ir mažesnėmis apimtimis ir pajėgomis, mokslininkai tyrė įrašus ant varpų. Ši epigrafikos sritis yra vadinama kampanologine epigrafika³⁷.

Epigrafinis įrašas. Istoriografijoje epigrafikos tyrimo objektas dažniausiai yra vadinamas *įrašu* (gr. - *epigraph*). Ši sąvoka yra suvokiama kaip įvairaus turinio ir

³⁴ Besidubliuojančių sąvokų visuma detaliau aptarta pirmosios dalies skyriuje 1.5. „Memorialinių įrašų apibrėžties ir klasifikavimo problematika”.

³⁵ GUDAVIČIUS, Edvardas. *Epigrafika*. Visuotinė lietuvių enciklopedija. T. 5., Vilnius 2004, p. 530.

³⁶ SYRNICKA, Krystyna. *Polska epigrafika nagrobna na Wileńszczyźnie: Tradycja i współczesność*. Wilno-Lublin, 2001, 327 p.

³⁷ Pavadinimas kilo nuo Billono straipsnio apie varpų įrašus pavadinimo (Billon, *Épigraphie campanaire*, „Bulletin monumental“, vol. 26, s. 697–724.).

visokeriopos paskirties tekstas, įrašytas kietoje ir patvarioje medžiagoje³⁸. Greta šio termino, mokslinėje apyvartoje vartojamas ir *epigrafo* terminas, kuris suvokiamas kaip *trumpas užrašas ant paminklo, šventyklos, kt. statinio sienos, metalo, molio, kaulo, medžio, kt. dirbino*³⁹. Vis dėlto, abu terminai turi papildomas reikšmes: pagrindinė įrašo reikšmė yra *įrašymas į knygas, kas įrašyta*⁴⁰. Taip pat ir epigrafas reiškia literatūros kūrinio, liaudies dainos ar pasakėčios citatą, įrašytą kūrinio ar jo dalių pradžioje autoriaus minčiai apibūdinti⁴¹. Kitų šalių mokslininkai, pavyzdžiui Lenkijoje, vartoja ne graikišką, bet lotynišką įrašo atitikmenį – *inscriptio*. Lietuvoje, kalbant apie įrašus kietoje medžiagoje, ši terminą kartais vartoja istorikai⁴², tačiau kaip ir *epigrafas* arba *įrašas*, inskripcija taip pat turi tas pačias dvi prasmes: tai įrašas kietoje medžiagoje arba citata, motto dokumente⁴³.

Epigrafo, įrašo, inskripcijos ir kt. terminai, vartojami epigrafiniuose tyrimuose (pavyzdžiui, *epitafija, epigrama*) yra jau tvirtai įsitvirtinę filologų darbuose⁴⁴. Tačiau dėl medžiagos, ant kurios užrašyti tais pačiais terminais vadinami įrašai, skiriasi jų pačių funkcija. Istoriografijoje ši problema jau buvo pastebėta⁴⁵. Pačių įrašų (koks terminas bebūtų vartojamas) ištakos yra siejamos su Antikos laikotarpiu, kuomet pagrindinė fiksacinė medžiaga buvo akmuo, medis, metalas, vaškas ir kt.⁴⁶ Tačiau atsiradus „minkštai“ medžiagai (popirusui, pergamentui, popieriui), tie patys įrašai, epochų kaitoje patyrę pokyčius, pradėti vartoti kaip literatūros žanrai⁴⁷.

³⁸ PUZINAS, Jonas. *Įrašas*. Lietuvių enciklopedija, T. 9, Boston, 1956, p. 60–62.

³⁹ GUDAVIČIUS, Edvardas. Epigrafas, 1. *Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. 5*. Vilnius, 2004, p. 530.

⁴⁰ PUZINAS, Jonas. *Įrašas*. Lietuvių enciklopedija, T. 9, Boston, 1956, p. 60–62.

⁴¹ KUBILIUS, Vytautas. Epigrafas, 2. *Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. 5*. Vilnius, 2004, p. 530.

⁴² JOVAIŠA, Liudas. Vilniau jėzuitų naujokyno gnomos. *Menotyra, t. 36*. Vilnius, 2004, p. 17–25.

⁴³ Inskripcija. *Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. 8*. Vilnius, 2005, p. 149.

⁴⁴ PATIEJŪNIENĖ, Eglė. *Brevitas Ornata. Mažosios literatūros formos XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaudiniuose*. Vilnius, 1998, 372 p.

⁴⁵ TOLKAČEVSKI, Kšištof. Asmens įvaizdis XIX a. Vilniaus kapinių epitafijose: komunikacinis aspektas. *Knygotyra, t. 61*, 2013, p. 50–54.

⁴⁶ SEMKOWICZ, Władysław. *Paleografia lacińska*. Kraków, 1951, p. 515.

⁴⁷ PATIEJŪNIENĖ, Eglė. *Brevitas Ornata. Mažosios literatūros formos XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaudiniuose*. Vilnius, 1998, p. 21–23.

Todėl išvengti dviprasmybių ir išryškinti įrašo ant kietos medžiagos tyrimo ypatybes, šio darbo autoriaus nuomone, galėtų padėti sąvokos *epigrafinis įrašas* vartojimas.

Epigrafinis raštas. XIX a. epigrafinių įrašų turinį dažnai sudaro: 1) tekstas ir 2) vaizdas (pavyzdžiui, išraižytas herbas). Pačiam įrašo tekstui apibrėžti šiame darbe vartojamas *epigrafinio rašto* terminas, dar neturintis savo vietos Lietuvos mokslininkų terminologijoje. Galima numanyti, jog taip yra todėl, kad Lietuvoje pats epigrafinis raštas nėra tiriamas. Dažniausiai epigrafiniai tyrimai vyksta kokio nors mokslo kontekste. Užsienio mokslininkai epigrafinį raštą suprantama kaip raštą, atliktą kietoje medžiagoje, arba, raštą, kuriuo atliekami epigrafai⁴⁸. Kadangi raštas yra suvokiamas kaip kalbą žyminčių sutartinių ženklų sistema⁴⁹, epigrafinis raštas turėtų būti apibrėžiamas kaip kalbą žyminčių sutartinių ženklų, įrėžtų kietoje medžiagoje, sistema. Remiantis šiuo apibrėžimu, išraižyti nefonetiniai ženklai (pavyzdžiui, išraižytas herbas) nebūtų laikomi epigrafinio rašto sistemos dalimi, bet epigrafinio įrašo dalimi.

Epigrafinis memorialinis įrašas. Sąvoka *memorialas* apima statinius, skulptūras, skirtus asmeniui ar įvykiui paminėti⁵⁰. Galima būtų išskirti šiuos memorialinių statinių ir skulptūrų tipus: memorialinė arka, paminklinis akmuo, paminklinė lenta, riboženklis, paminklas, stulpas, megalitas, konstrukcija, pastatas ar kas nors kita, pastatyta mirusiojo, įvykio ar mūšio atminimui.⁵¹ O įrašai, esantys ant šių statinių yra vadinami *epigrafiniais* (pažymint jų užrašymo būdą panaudojant epigrafinį raštą) *memorialiniais* (pažymint jų funkciją) *įrašais*⁵².

⁴⁸ SEMKOWICZ, Władysław. *Paleografia łacińska*. Kraków, 1951, p. 514.

⁴⁹ Raštas. *Knygotyra*. Enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997, p. 306.

⁵⁰ HARRIS, Cyril M. Memorialas. *Iliustruotas architektūros istorijos žodynas*. Vilnius, 2007, p. 325.

⁵¹ *Ten pat*, p. 325–334.

⁵² Detalesnė įrašų tipologizacija ir klasifikacija pateikiamos pirmosios dalies skyriuje 1.5. „Memorialinių įrašų apibrėžties ir klasifikavimo problematika”.

1.2. Epigrafikos istoriografinės minties raida užsienyje

1.2.1. Istorinė įrašų tyrimo paradigma

Epigrafikos užuomazgos. Epigrafikos terminu istoriografijoje yra vadinamas ir mokslas, tiriantis įrašus įrėžtus kietoje medžiagoje, ir pati tokių įrašų visuma. Todėl laikui bėgant atsirado mokslinių veikalų, paremtų empiriniais epigrafinių įrašų tyrimais ir kitų tyrimų, kur epigrafiniai įrašai buvo panaudoti tik kaip papildoma medžiaga. Kadangi ir viena ir kita prisideda prie epigrafikos mokslo raidos, bei gali parodyti tam tikrus šio mokslo minties poslinkius, idėjų ir srovių įtaką, šioje disertacijoje epigrafikos istoriografija yra laikomi visi darbai, kuriuose yra naudojami epigrafiniai šaltiniai. Iki pat XXI a. susiformavo didžiulė epigrafikos istoriografija, kurios aptarimas netilptų į vienos disertacijos rėmus. Pavyzdžiui, vien *Epigraphic Database Heidelberg* projekto metu buvo suregistruota per 12 tūkstančių atskirų mokslo darbų⁵³. Todėl šioje dalyje nebus tiriama istoriografijos visuma, o tik perteikta pagrindinės minties raida.

Pirmųjų susidurimų su epigrafinė medžiaga vertėtų ieškoti Viduramžių pradžioje, kai epigrafinius įrašus imta suvokti nebe kaip rašymo priemonę, bet kaip meninį paveldą. Pirmieji susidomėjimo įrašais atvejai užfiksuoti rankraštiniuose kelionių vadovuose po Romos miestą⁵⁴. Yra žinoma, jog jau V a. buvo sukaupta epigrafinė medžiaga, kurios pagrindu VIII a. pab. buvo parengtas seniausias iki šiol išlikęs kelionių vadovas po Romą, saugomas Ainzidelno vienuolyne (*Kloster Einsiedeln*)⁵⁵. Jame buvo pateikta nemažai epigrafinių memorialinių įrašų nuorašų. Panašaus pobūdžio kelionių vadovų po Romą būta ir

⁵³ FERAUDI-GRUÉNAIS, Francisca. *Latin on Stone: Epigraphy and Databases*. In: Latin on Stone. Epigraphic Research and Electronic Archives. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK, 2010, p. 13.

⁵⁴ ФЕДОРОВА, Е. В. *Введение в латинскую эпиграфику*, Москва, 1982, p. 22

⁵⁵ Arthur E. Gordon. *Illustrated introduction to Latin Epigraphy*. California, 1983, p. 8. per: http://books.google.lt/books?id=ywI6SDUggk4C&pg=PA245&lpg=PA245&dq=anonymous+einsidlenis&source=bl&ots=zGzGLh5ZCG&sig=S6YyCzcatEmFMe3Z8L1pktYJa60&hl=en&sa=X&ei=M6KyU9aMG9SS7Aaa_4DgBw&ved=0CDMQ6AEwAg#v=onepage&q=anonymous%20einsidlenis&f=false [2014 07 01 ribota prieiga]

daugiau.

Gerokai didesnis susidomėjimas antikinių miestų įrašais atėjo kartu su Renesanso epocha bei spausdintos knygos išradimu. Humanistų idealas buvo antikinis civilizuotas gyvenimo būdas, kuris jiems atrodė neįmanomas be Senovės graikų kultūros pažinimo⁵⁶. Šios idėjos turėjo daug įtakos literatūros, architektūros, dailės, mokslo ir kt. raidai. Renesanso laikotarpiu ypač daug dėmesio sulaukė Senovės Antikos laikų paminklai. Aloiso Rieglo teigimu, žmonija iš naujo atrado Senovės architektūrinės liekanas, tačiau ne iš patriotinių paskatų (dėl ko ir atsirado iš esmės visi memorialai), o dėl istorinės ir meninės jų vertės. Panašiai, kaip meniškos pastatų detalės, taip ir senoviniai įrašai, ne dėl turinio, bet dėl senumo įgavo vertės ir sulaukė susidomėjimo. A. Riegl'as tai sieja su Italijos visuomenės nauju suvokimu – jie pradėjo vertinti praeities kultūrų indėlių, pasiekimus ir save ėmė suvokti kaip Romos imperijos paveldėtojai. Paradokslau, bet tai iš esmės vėliau tapo patriotine išraiška⁵⁷.

Nuo 1430 m. buvo tęsiama tradicija – bandyta vėl surinkti ir aprašyti Romos miesto paminklus (su įrašais). Nikolo Signorilio (Niccolo Signorilio) parengė rankraštinį veikalą *Descriptio Urbis Romae eiusque excellentiae*⁵⁸. XV a. antroje pusėje pasirodė dar keli veikalai, skirti Romos miesto istorijai ir jos paminklams⁵⁹ jau ne tik lotynų, bet ir italų kalbomis (verstiniai). Visuose darbuose esminiu akcentu tampa pats architektūros paminklas (pavyzdžiui, Koliziejus). Kitų to paties regiono miestų paminklais susidomėta kiek vėliau, pavyzdžiui, 1489 m. Deziderijus Spretis (Desiderio Sprethi) paskelbė Ravenos miesto įrašus⁶⁰.

XVI amžius pasireiškė dar didesne įrašų įvairove geografinė prasme –

⁵⁶ ULČINAITĖ, Eugenija. Renesansas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 19 t., Vilnius, 2011, p. 739.

⁵⁷ RIEGL, Alois. The modern cult of monuments. Its character and its origin. *Cultural heritage, vol. I.: Critical Concepts In Media And Cultural Studies*. London, New York: 2007, p. 119–120.

⁵⁸ Niccolo Signorilio. *Descriptio Urbis Romae eiusque excellentiae*, [s.l.] [s.a.].

⁵⁹ LAURENTIUS, Niccolo. *Descriptio Urbis Romae Eiusque Excellentiae. Est Altera Resensio [Sic] Syllogae Inscriptionum A Nicolao Laurentii Confectae Tractatus De Translatione Imperii Testimonia De D. N. Iesu Christo Epistula Senatoribus Romae Epistula Ad Claudium Series Regnorum, Regum Et Imperatorum*. 1450; [Mirabilia Romae vel potius Historia et descriptio urbis Romae:] *Historia et descriptio urbis Romae*. [1491].

⁶⁰ ФЕДОРОВА, Е. В. *Введение в латинскую эпиграфику*, Москва: 1982, p. 23.

nebeapsiribota Apeninų pusiasaliu. Poetas Amancijus ir matematikas Apianis 1534 m. išleido veikalą su įrašais, autorių teigimu, *beveik iš viso pasaulio*⁶¹. Šio rinkinio objektu, atliepiant į antraštę, jau tampa epigrafiniai įrašai. Todėl nuo ankstesnių tokio pobūdžio darbų skiriasi ir įrašų pateikimas, kuriam būdinga laikytis kalbos originalumo principo, išsaugoti grafinį vaizdą, skirtingų šriftų proporcijas ir ypatybes. Minėtų autorių darbe atsirado paminklų nuorašų iš Ispanijos, Galijos, dabartinės Vokietijos, Graikijos, dalies Afrikos, Azijos, Artimųjų Rytų regiono ir kt.⁶²

XVI–XVII buvo išleista ir daugiau knygų su epigrafiniais įrašais⁶³ bei padaryta daugybė antikinių epigrafų atradimų jau ne vien Italijoje⁶⁴. Tokio pobūdžio darbas buvo parengtas ir išleistas taip pat ir Krokuvoje. Tai Krokuvos kanauninko Szymono Starowolskio didžiulės apimties darbas *Monumenta Sarmatarum Beatae Aeternitati*⁶⁵, išleistas 1655 m. 854 puslapių knyga. Joje autorius pateikė epitafijas, buvusias katalikiškose bažnyčiose (ne visose) Abiejų Tautų Respublikoje. Įrašų rinkinyje tekstai pateikti lotynų kalba, išlaikant grafinį vaizdą ir šriftų įvairovę.

XVIII a. įrašų publikavimo standartų atsiradimas turėjo daug įtakos epigrafikos, kaip mokslo, raidai. Kelių švietėjų darbai pakėlė epigrafinių įrašų publikavimo kartelę ir padėjo mokslui tvirtesnius pamatus. Čia minėtinas italas Gajetanas Marinis (Gaetano Marini), kuris savo darbais⁶⁶ įtvirtino nuostatą, jog

⁶¹ APIANUS Petrus, AMANTIUS Bartholomeus, *Inscriptiones sacrosanctae vetustatis non illae quidem Romanae, sed totius fere orbis summo studio ac maximis impensis terra marique conquistae feliciter incipiunt*. Ingolstadt: P. Apianus, 1534.

⁶² *Ten pat*, p. 47, p. 72, 402, 404, 407, 425, 540, 552, 555, 557.

⁶³ *Epigrammata antiquae urbis Romae in aedibus Iacobi Mazochii, Romanae Academiae bibliopolae, 1521*; [SMETIUS, Martinus] *Inscriptionum antiquarum quae passim per Europam liber: Accessit auctarium a Iusto Lipsio. Lugduni Batavorum: ex officina Plantiniana, apud Franciscum Raphelengium, 1588*; *Inscriptiones antiquae totius orbis Romani in corpus absolutissimum redactae cum indicibus XXV ingenio ac cura I. Gruteri, auspiciis I. Scaligeri et M. Velsleri. Heidelbergae, 1603*.

⁶⁴ ФЕДОРОВА, Е. В. *Введение в латинскую эпиграфику*, Москва: 1982, p. 23.

⁶⁵ *Monumenta Sarmatarum Beatae Aeternitati Adscriptorum Simone Starovolscio, Cracoviae, 1655, 854 p.*

⁶⁶ GAETANO Marini, *Iscrizioni antiche delle ville de'palazzi Albani*. Roma, MDCCLXXXV [1785]; GAETANO Marini, *Gli atti e monumenti de'fratelli Arvali: scolpiti gia' in tavole di marmo ed ora raccolti diciferati e comentati*. P. 1-2, Roma, 1795.

epigrafiniai įrašai turi būti nurašomi tiksliai, be iškraipymų ir „pagražinimų“, kurių iki tol nevengota siekiant įrašą padaryti archajiškesnį, patrauklesnį skaitytojui⁶⁷. Pirmą kartą kritiškai į epigrafinius įrašus pažvelgė ir kitokį tyrimą atliko Stefanus Antonijus Morcelis (Stefano Antonio Morcelli), parašęs knygą apie lotyniškų įrašų stilius⁶⁸. Tai bene pirmasis bandymas tyrinėti epigrafinių įrašų turinį. Kritišku istoriko žvilgsniu įrašus nagrinėjo ir Antonis Muratori (Ludovico Antonio Muratori), paskelbęs 4 tomų, daugiau negu 15 tūkst. įrašų turintį tezaurą⁶⁹, kuriame pirmą kartą buvo suabejota kai kurių gerai žinomų įrašų originalumu⁷⁰.

Metodologinė *Corpus Inscriptionum Latinarum* (toliau – *CIL*) tradicija. Vis dėlto, didžiausią pažangą epigrafikos mokslas patyrė XIX amžiuje. Po vis didėjančio susidomėjimo senovės laidojimo paminklais ir epigrafiniais įrašais, Europoje atsirado ne viena iniciatyva surinkti ir moksliniu lygiu publikuoti visus antikinio pasaulio epigrafinius įrašus. Vertėtų akcentuoti tai, jog per kelis šimtmečius publikavimo patirties, tyrėjai suformavo savotišką įrašų tyrimo ir publikavimo metodiką. Visų pirma, buvo imtasi Senovės Graikų įrašų – 1815 m. Augustas Böckhas, globojamas Berlyno mokslų akademijos, pradėjo publikuoti seriją *Corpus Inscriptionum Graecarum*, kuri tilpo į keturis tomus (1827–1877)⁷¹. Tiesa, kaip pagrindą A. Böckhas panaudojo ankstesnių tyrėjų rinktus duomenis. XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje projektas buvo pratęstas – imtasi graikiškų įrašų Italijos pusiasalyje, Mažojoje Azijoje. Vis dėlto, mokslininkus vis dar daugiausia domino lotyniški epigrafiniai įrašai, kurie neturėjo atskiro, pilno, pakankamai mokslinio tezauro. Tai matydamas Berlyno

⁶⁷ ФЕДОРОВА, Е. В. *Введение в латинскую эпиграфику*, Москва: 1982, p. 25.

⁶⁸ MORCELLI Stefano Antonio, *De stilo inscriptionum latinarum libri tres. Vol. 1-3. Romae: Ex off. Giunchiana Maiore*, 1780–1781.

⁶⁹ MURATORIO, Ludovico Antonio, *Novus thesaurus veterum inscriptionum*, t 1–4, Mediolani, 1739–1742.

⁷⁰ ФЕДОРОВА, Е. В. *Введение в латинскую эпиграфику*, Москва: 1982, p. 25.

⁷¹ PUHVEL Jaan, „Epigraphy“, *Encyclopaedia Britannica*. [interaktyvus]. Prieiga internetu: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/189962/epigraphy/58800/The-decipherment-of-ancient-languages#toc58801>> [žiūrėta 2014 04 15].

mokslų akademijos darbuotojas Theodore'as Mommsenas pradėjo kitą didžiulį projektą, kurio pagrindu susikūrė vokiškoji epigrafikos mokykla, – *Corpus Inscriptionum Latinarum*⁷². T. Mommsen'as 1847 m. pristatė daugiamečių įrašų publikavimo planą, turėjusį apimti didelę teritoriją ir visus įrašus sutalpinti į 15 tomų⁷³: 1-ąjį tomą sudarė Senovės epigrafai, elogijai, kalendoriai ir pan.; 2-ąjį – įrašai Ispanijoje; 3-ąjį tomą – įrašai Egipte, Azijoje, Graikijoje, Ilirikoje, Dakijoje, Mezijoje, Dalmatijoje, Panonijoje, Norikoje, Reikijoje; 4-ąjį tomą – Įrašai Pompėjoje, Herkulanumo, Stabijos; 5-ąjį tomą – įrašai Venecijoje, Istrijoje, Transpandanijos Galijoje, Ligurijos; 6-ąjį tomą – Romos miesto įrašai; 7-ąjį tomą – Britanijos įrašai; 8-ąjį tomą – įrašai Afrikoje, Numidijoje, Mauretanoje; 9-ąjį tomą – Įrašai Kalabrijoje, Apulijoje, Samnijoje, Sabinijos žemėse, Picenoje; 10-ąjį tomą – Bruttija, Lukanija, Kampanija, Sicilija, Sardinija; 11-ąjį tomą – Emilija, Etruskija, Umbrija; 12-ąjį tomą – Narbonijos Galijos; 13-ąjį tomą – Akvitanija, Lugduna, Belgika, Vokietija; 14-ąjį tomą – Lacija, Ostija; 15-ąjį tomą – įrašai ant daiktų iš Romos miesto⁷⁴. Vėliau buvo pridėtas dar ir 16 tomas – kareivių diplomai. 1 tomas pasirodė 1863 m.⁷⁵

Prie *CIL* darbavosi didžiulis garsių mokslininkų kolektyvas: Vilhelmas Chencenas, Emilis Chiobneris, Friedrichas Vilhelmas Ritschlis, Christianas Chiulzenas, Giovanis Battista de Rossis, Karlas Cangemaisteris, Eugenijus Bormannas, Otto Hirschfeldas, Germanas Dessau, Henrichas Dresselis ir kt. Pagrindinis principas, kurio laikėsi T. Mommsenas ir jo kolektyvas, buvo kuo tikslesnis epigrafinio įrašo nurašymas. Dėl to autoriai nesinaudojo ankstesnėmis įrašų publikacijomis, išskyrus tuos atvejus, kai originalas būdavo neišlikęs⁷⁶. Projektas yra tęsiamas iki šiol, senesni tomai yra perleidžiami, atsiranda ir naujų.

⁷² PUHVEL Jaan, „Epigraphy“, *Encyclopaedia Britannica*. [interaktyvus]. Prieiga internetu: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/189962/epigraphy/58803/Other-inscriptions>> [žiūrėta 2014 04 15].

⁷³ ФЕДОРОВА, Е. В. *Введение в латинскую эпиграфику*, Москва, 1982, p. 26.

⁷⁴ *Ten pat.*

⁷⁵ Oficialios Corpus Inscriptionum Latinarum svetainės teikiamomis žiniomis: http://cil.bbaw.de/cil_en/dateien/forschung.html [prieiga 2014 07 03]

⁷⁶ ФЕДОРОВА, Е. В. *Введение в латинскую эпиграфику*, Москва, 1982, p. 26–27.

Iki šiol yra publikuota apie 180 tūkst. įrašų, sutalpintų į 17 tomų, kuriuos sudaro 70 sąsiuvinų, taip pat išleista 13 papildomų tomų su iliustracijomis ir rodyklėmis⁷⁷.

XIX a. vyko ne vien įrašų ant akmens tyrimai. Lygiagrečiai, nors ir mažesnėmis apimtimis ir pajėgomis, mokslininkai tyrė įrašus ant varpų. 1809 m. Friedrichas Carlus Gottliebas von Duisburgas publikavo veikalą apie Viduramžių laikų varpus Gdanske⁷⁸. Kadangi dar nebuvo susiformavusi įrašų ant varpų tyrimų tradicija, kiekvienas mokslininkas juos pateikdavo savaip, neretai skirdavo skyrių (dalį) knygoje.⁷⁹ XIX a. II pusėje, paveiktas Theodoro Mommseno įdirbio, autoriteto ir projekto *CIL*, Rudolphas Philippis išleido veikalą, skirtą Prūsijos varpų įrašams⁸⁰. Minėtas darbas buvo įvertintas kaip profesionalus metodologinis įvadas į kampanologinę epigrafiką⁸¹.

XX a. pradžioje vokiškoji istorikų mokykla vis dar diktavo epigrafinių šaltinių rinkimo, apdorojimo ir publikavimo metodus, paremtus geografine šaltinių klasifikacija. Šią tradiciją perėmė ne vienos šalies mokslininkai, todėl XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje atsirado daugiau į *CIL* panašių projektų: *Corpus Inscriptionum Arabicarum Palaestinae* (vykdomas Sharono Moshe's Hebrajų universitete, Jeruzalėje. Projekto bazę sudaro Vakarinėje Palestinos dalyje surinkti arabiški įrašai), *Corpus Inscriptionum Regni Bosporani* (nuo XX a. pr. vykdomas Rusijos mokslininkų. Renkami įrašai esantys aplink Bosforo sąsiaurį⁸²), *Corpus Inscriptionum Semiticarum* (vykdomas Įrašų ir grožinės literatūros akademijos mokslininkų Paryžiuje. Projekto bazę sudaro semitų kalbomis užrašyti įrašai

⁷⁷ http://cil.bbaw.de/cil_en/dateien/forschung.html [prieiga 2014 07 03]

⁷⁸ DUISBURG F. C. G. von, *Versuch einer historisch-topographischen Beschreibung der freien Stadt Dantzig*, Dantzig, 1809.

⁷⁹ Pavyzdžiui, HIRSCH, Theodor, *Die Ober-Pfarrkirche von St. Marien in Danzig in ihren Denkmälern und in ihren Beziehungen zum kirchlichen Leben Danzigs überhaupt dargestellt von Dr T. Hirsch. Erster Theil*. Anhut, Danzig 1843, 223 p.

⁸⁰ PHILIPPI R., *Zur Glockenkunde*, „Neue Preußische Provinzial-Blätter“, 3 F. 9 (1864).

⁸¹ KOWALSKI, Krzysztof Maciej. *Inskrypcje na dzwonach gotyckich w Prusach*. Studium z epigrafiki kampanologicznej. Wydawnictwo uniwersytetu Gdańskiego. Gdańsk, 2006, p. 22.

⁸² PECIRKA, Jan. *Corpus inscriptionum regni Bosporani (C. I. R. B.)*. Korpus bosporskikh nadpisei. *The Journal of Hellenic Studies*. Vol. 86, 1966, p. 294–296. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/629134?seq=1> [žiūrėta 2014 09 23]

Artimųjų Rytų regione). Nuo XX a. pradžios projektą *Corpus Inscriptionum Poloniae* vykdo Lenkijos mokslininkai. Jo bazę sudaro Lenkijos teritorijoje iki 1815 m. iškalti įrašai ir daugelis kitų. Visus minėtus projektus vainikavo didžiulės apimties daugiatomės leidinių serijos su ant įvairių objektų buvusių, nurašytų ir tvarkingai suklasifikuotų įrašų publikacijomis, nuotraukomis, aprašymais ir turtinga bibliografinė bazė. Dėl milžiniškos įrašų apimties, minėtieji projektai yra tęsiami iki šiol.

CIL suformuota paradigma turėjo tokią didelę įtaką epigrafiniams tyrimams, kad net ir XX a. pabaigoje–XXI a. pradžioje tobulėjant informacinėms technologijoms (toliau – IT) buvo laikomasi XIX a. suformuoto metodologinio sprendimo. Naujosios technologijos iš pradžių buvo suvoktos daugiau kaip komunikacijos kanalas, užtikrinantis platesnes negu spauda mokslinės komunikacijos galimybes. Jau XX a. pabaigoje mokslininkų surinktus įrašus pradėta talpinti internetinėse duomenų bazėse. Pavyzdžiui, Vokietijos tyrėjai nuo 1986 m. vykdo projektą *Epigraphic Database Heidelberg (EDH)*, kurio tikslas buvo surinkti lotyniškus įrašus Heidelberge – mieste, kuris savo metu buvo atspirties tašku romėnų ekspansijai į Šiaurę vykdyti⁸³. Projekto metu buvo sukurtos 3 duomenų bazės: *Epigraphic Database*, kurioje saugomi epigrafiniai įrašai (apie 57 000 vnt.), *Epigraphic Bibliography* su nuorodomis į naudingą literatūrą (daugiau negu 12 000 vnt.) ir *Epigraphic Photoarchive*, kuriame saugomos epigrafinių įrašų nuotraukos. XXI a. pradžioje informacinės technologijos pradėtos naudoti ne tik duomenų kaupimui, bet ir jų sklaidai. Vienas iš ryškiausių projektų – *Electronic Archive of Greek and Latin Epigraphy (EAGLE)*, kurio tikslas, skatinant šios krypties tyrimus, suteikti internetinę prieigą įvairių pasaulio šalių mokslininkams prie epigrafinių įrašų elektroninėse duomenų bazėse⁸⁴. Šiuolaikiniuose epigrafiniuose tyrimuose taip pat pasitelkiama ir

⁸³ FERAUDI-GRUÉNAIS, Francisca. *Latin on Stone: Epigraphy and Databases*. In: *Latin on Stone. Epigraphic Research and Electronic Archives*. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK, 2010, p. 12.

⁸⁴ EVANGELISTI, Silvia. *EDR: History, Purpose, and Structure*. In: *Latin on Stone. Epigraphic Research*

Geographical Information System (GIS) sistema, leidžianti topografiškai pamatyti epigrafinių įrašų išsidėstymą konkrečioje teritorijoje⁸⁵.

1.2.2. Naujoji įrašų tyrimo paradigma

XX a. pabaigoje–XXI a. pradžioje epigrafinių įrašų, ypač Senovės Graikijos ir Romos laikų, sukaupta tiek daug, kad tai galėjo lemti kitokios epigrafinių šaltinių tyrimo tradicijos gimimą. Naujosios tradicijos tyrimams yra būdinga epigrafinių tekstų turinio analizė, pasitelkiant į pagalbą įvairius humanitarinių ir socialinių mokslų metodus.

Istoriniai tyrimai. Kadangi epigrafinis įrašas pirmiausiai buvo pastebėtas ir įvertintas istorikų, tokių tyrimų yra daugiausiai. Metodologiniu požiūriu jie yra panašūs *CIL* tradicijai: pagrindinis akcentas tenka šaltinių aptarimui ir publikavimui. Greta šaltiniotyrinių tyrimų galima išskirti kitą, taip pat dažnai pasitaikančių tyrimų grupę – istorine analize grįsti tyrimai. Tokiais atvejais paprastai tyrimo objektu yra pasirenkamas vienas arba keli epigrafiniai įrašai, apžvelgiama meninė, architektūrinė paminklo vertė ir nustatomos palaidotųjų tapatybės, atkūriamos jų biografijos, rekonstruojami neišlikę įrašai ir pan.⁸⁶ Patys tyrimai nėra orientuoti (arba mažai orientuoti) į epigrafinio šaltinio tyrimą, todėl šioje disertacijos dalyje bus paminėta tik vienas kitas analitiškumu, originalumu ir aktualumu išsiskiriantys darbai.

Pavyzdžiui, Sabah Ferdi ir Assia Harbi naudodami rašytinius bei

and Electronic Archives. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK, 2010, p. 119.
⁸⁵ R. BENEFIEL, Rebecca. *Rome in Pompeii: Wall Inscriptions and GIS*. In: Latin on Stone. Epigraphic Research and Electronic Archives. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK, 2010, p. 45–47.

⁸⁶ Pavyzdžiui, WÓJCIK, Karol. Epitafium Andrzeja Kochanowskiego w Gródku – analiza źródłoznawcza. *Zielonogórskie spotkania źródłoznawcze*, t. 1. Zielona Góra, 2015, p. 121–131; GÓRNICKA, Iwona. Nagrobek Adama Krzyżanowskiego w Bukównie – problemy źródłoznawcze. *Ten pat.*, p. 208–215; KAZBERUK, Andrzej. Epitafium Radziwiłłów. *Spotkania z Zabytkami*. 2009, nr 11, p. 24–25; GÓRSKA, Anna. Inskrypcja na posągu Stefana Batorego w Pałacu na Wodzie. *Biuletyn Historii Sztuki*, R. 69, nr 3/4 (2007), p. 323–326; WARDZYŃSKI, Michał. Nagrobek Pawła Sapiehy i jego żon w kościele oo. franciszkanów w Holszanach. *Litwa i Polska*. Warszawa, 2004, p. 99–116; JANICKI, A. Marek. Datowanie płyty nagrobnej Filipa Kallimacha. *Studia Źródłoznawcze*, t. XLI, p. 19–43 ir kt.

epigrafinius šaltinius, bandė atkurti seismingumo istoriją Alžyre⁸⁷. Jų tyrimas yra išskirtinis tuo, jog nuo 1850 m. seismingumas buvo gerai aprašytas, todėl autoriai pasinaudojo gausia epigrafine medžiaga, kurioje yra užfiksuoti faktai apie žemės drebėjimus ir publikavo juos. Be to, tyrimo metu patikslintas katastrofų laikas bei nustatyta galima stichijos padaryta žala Romos kraštovaizdžiui.

Epigrafiniai šaltiniai istorikų yra naudojami ir visuomenės tyrimuose. Katarzyna Górecka magistro darbo pagrindu išleido monografiją apie Renesanso ir Baroko laikų moteris⁸⁸. Knygoje atsižvelgta į epitafijų meninę ir turinio prasmes, atliktas teksto šifravimas ir atkurtas sakraliniame mene vaizduojamas XVI–XVII a. moters įvaizdis. Panašių tyrimų yra ir daugiau⁸⁹.

Galima būtų išskirti dar vieną tyrimų kryptį, mėgstamą istorikų. Tokie tyrimai yra orientuoti į epigrafinius šaltinius ir jų funkcionavimą visuomenėje. Pavyzdžiui, istorikės Katarzynos Cieślak monografija apie palaidojimus Gdanko bažnyčiose „Bažnyčia – kapinės. Antkapinis menas Gdanske (XV–XVIII a.)“⁹⁰. Šioje monografijoje autorė nuosekliai tiria epitafijų ir paminklų atsiradimą, raidą ir funkcijas. Be to, istorikė aptarė ir epitafijų turinį religinio gyvenimo, visuomenės, tradicijų ir paminklų mecenatystės aspektais. Panašią problematiką savo darbuose liečia istorikas Marekas A. Janickis⁹¹ ir kt.

⁸⁷ FERDI, Sabah; HARBI, Assia. Roman literary and epigraphic sources for the study of historical seismicity in Algeria circa 42-420 ad. *Journal of Seismology*. 2014, Vol. 18 Issue 2, p277-287. [prieinamas internetu] <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=e5487080-8a80-440e-a20a-e4c152caef29%40sessionmgr4010&vid=0&hid=4104&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtG12ZQ%3d%3d#AN=94913383&db=a9h> [žiūrėta 2016 birželio 14 d.]

⁸⁸ GÓRECKA, Katarzyna. *Pobożne matrony i cnotliwe panny. Epitafia, jako źródło wiedzy o kobiecie w epoce nowożytnej*. Warszawa, 2006.

⁸⁹ Pavyzdžiui, JANICKI, A. Marek. System wartości szlachty polskiej w świetle epigrafiki nagrobnej XV–XVII w. [daktaro disertacija], vadovas Urszula Augustyniak, Varšuvos universitetas, 2002; STAWOSKA-JUNDZILL, Bożena. Epitafia dla najmłodszych i najstarszych Chryścijan w katakumbach Rzymskich. *Vox Patrum* 35, 2015, t. 64, p. 403–439; STAWOSKA-JUNDZILL, Bożena. Małe dzieci w chrześcijańskiej epigrafice miasta Rzymu i w nauczaniu Jana Chryzostoma. *Vox Patrum* 29, 2009, t. 53–54, p. 233–243.

⁹⁰ CIEŚLAK, Katarzyna. *Kościół-cmentarzem. Sztuka nagrobna w Gdańsku (XV-XVIII w.)*. Gdańsk: 1992, 185 p.

⁹¹ JANICKI, A. Marek. Tabliczki trumienne i epitafia na sarkofagach królewskich (1519–1596). *Studia Waweliana*, T. VIII, 1999, p. 149–164; JANICKI, A. Marek. Chorągwie nagrobne czyli nagrobki chorągiewne i rycerski obrządek pogrzebowy. *Studia i materiały do historii wojskowości*. 1998, t. 39, p. 77–102; JANICKI, A. Marek. Inskrypcja w przestrzeni publicznej – przykład Krakowa i Małopolski w

Istorikams nebūdingą tyrimą atliko Janusz Sas Sarkowiczius⁹². Remdamasis archyvine medžiaga, autorius pateikė vertingos informacijos apie antkapių gamybą XIX a. Krokuvoje. Tuo metu paminklų statymas buvo greitai reglamentuotas, laidojimo rūšiui išmūryti ar paminklui pastatyti reikėjo gauti miesto valdžios leidimą. Todėl Valstybės Archyve Krokuvoje (Archiwum Państwowe w Krakowie) yra išlikę paminklų meistrų piešti paminklų planai, eskizai su įvairiais komentarais. Šaltinių publikacijos padėjo atsakyti į daugybę klausimų, susijusių su paminklų statymo ir tekstų kūrimo aplinkybėmis. Deja, tokių tyrimų nėra daug, tačiau jų indėlis į epigrafikos kultūros tyrinėjimus yra neabejotinai svarus.

Kalbos, rašto tyrimai. Epigrafiniai įrašai kalbininkus sudomino XX a. antrojoje pusėje. Rytų Teksaso valstijos Universiteto⁹³ profesorius emeritas Fredas Andersonas Tarpley'ius 1964 m. paskelbė straipsnį *Lingvistinių tyrimų Rytų Teksase istoriniai aspektai*⁹⁴. Jame autorius, greta toponimų, atskleidė epitafijų informatyvumą ir svarbą regioninių dialektų tyrimuose. Antkapių įrašai gali atskleisti migracijos bangų, užsienio kalbų, tam tikro krašto pamatinių bruožų bei kalbos kultūros klaidų įtaką regiono dialektui. Socialinių bendruomenių įrašus kitokiu pjūviu tyrė anglų kalbos specialistė Jungtinėje Karalystėje, Liverpulio Vilties universitete (*Liverpool Hope University*) Manel Herat. Ji atliko tarpdisciplininį tyrimą⁹⁵, nagrinėdama XIX–XXI a. trejų Liverpulyje esančių

XIV–XV wieku. Uwagi historyczne i metodologiczne. *Historia społeczna późnego Średniowiecza: nowe badania*. Warszawa, 2011, p. 245–273.

⁹² SARKOWICZ, Janusz. Sztuka sepulkralna – dawne koncepcje kamieniarskie zawarte w projektach zabytkowych grobowców Cmentarza Rakowickiego w Krakowie. Sepulchral art – old stonework concepts contained in projects of historic tombs in the Rakowice Cemetery in Krakow. *Wiadomości Konserwatorskie • Journal of Heritage Conservation*, 2013, Nr. 35, p. 64–78.

⁹³ Dabartinis universiteto pavadinimas: Texas A&M University-Commerce

⁹⁴ TARPLEY, Fred Anderson. (1964) "Historical Aspects of Linguistic Research in East Texas," *East Texas Historical Journal*: Vol. 2: Iss. 1, p. 18–25. [Prieiga internetu] <http://scholarworks.sfasu.edu/ethj/vol2/iss1/6> [žiūrėta 2016 vasario 11 d.]

⁹⁵ HERAT, Manel. The finally goodbye: The linguistic features of gravestone epitaphs from the nineteenth century to present. *International Journal of Language Studies*. Volume 8, Number 4, 2014, p. 127–150. [ribota prieiga internetu]

kapinių įrašus iš diachroninės perspektyvos. Ji išskyrė vaikų ir suaugusiųjų epitafijas ir nagrinėjo juose pateikiamą požiūro į mirtį lingvistinę išraišką, t. y. žodžių pasirinkimą, rašymo stilių ir kt. Tai yra greičiausiai pirmasis toks šios viešosios komunikacijos priemonės kalbinis tyrimas.

Epigrafiniai šaltiniai praturtina ir istorijos mokslą. Mančesterio universiteto mokslininkas Johnas F. Healey'jus ištyrė senosios valstybės vidurio Azijoje (dab. Jordanijos teritorijoje) Nabatėjos gyventojų vartotą aramėjų dialektą, žinomą daugiausia tik iš epigrafinių įrašų⁹⁶.

Neretai mokslininkai susitelkia ties kalbos, ortografijos, dialekto ar termino paplitimo tyrimais. Leičesterio universiteto mokslininkas Philipas A. Shaw tirdamas monetas atrado Senosios anglų kalbos vieno priebalsio užrašymo formą (monetoje), vartotą VII ir VIII a⁹⁷. Jo didelis tyrimas papildė genčių Britanijos pusiasalyje istoriją, akcentuodamas tam tikras jų asimiliacijas, skirtumus ir panašumus. Viliamo ir Merės Koledžo istorikas Jeremy'is W. Pope nagrinėjo iškalto akmenyse posakio „košė ir puodas“ (*Porridge-and-Pot*) paplitimą Afrikos žemyne⁹⁸. Taikydamas lingvistinius metodus, istorikas tyrė Sanamo miesto (Nubijos regionas) epigrafinius įrašus, lygino su kitais to regiono įrašais. Jo tyrimų rezultatai įgalina kitaip perskaityti ir interpretuoti tam tikras papirusų vietas, kuriuose buvo minimas tiriamasis posakis. Šio posakio vartojimas taip pat leido nubrėžti ribą tarp skirtingų socialinių grupių Vidurio Afrikoje, atsižvelgiant į kulinarius skirtumus. Toronto Universiteto profesorius Bradley'ius H. McLeanas

https://books.google.lt/books?id=QXTfCQAAQBAJ&pg=PA128&lpg=PA128&dq=linguistic+epitaph+research&source=bl&ots=Lggr28ieip&sig=0X8Za6HkYmwPkPxdQ4_M57i3DIM&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=linguistic%20epitaph%20research&f=false

⁹⁶ HEALEY, F. John. On Stone and Papyrus: reflections on Nabataean epigraphy. *Palestine Exploration Quarterly*. Vol. 143, Issue 3, 2011, p. 163–165. [Prieiga internetu]

<http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=da281579-0482-4c88-a5f0-4ea876911868%40sessionmgr103&hid=115> [žiūrėta 2016 liepos 13 d.]

⁹⁷ SHAW, A. Philip. Adapting the roman alphabet for writing Old English: evidence from coin epigraphy and single-sheet charters. *Early Medieval Europe*, Vol. 21, Issue 2, 2013, p. 115–139.

⁹⁸ POPE, Jeremy W. Epigraphic evidence for a 'Porridge-and-Pot' tradition on the ancient Middle Nile. *Azania: Archaeological Research in Africa*. 2013, Vol. 48 Issue 4, p. 473–497. [Prieiga internetu] <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=5e7bddcd-c5ad-4066-b96e-5da4f321abf0%40sessionmgr4001&vid=0&hid=4109&bdata=JnNpdGU9ZWZwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=92562263&db=a9h> [žiūrėta 2016 birželio 17 d.]

monografijoje, skirtoje graikiškai epigrafikai⁹⁹, tiria epigrafinio rašto raidą, vardų ir vietovardžių raidą, jų etimologinę reikšmę, išskiria įrašų tipus ir pateikia originalią klasifikaciją. Be to, autorius nagrinėjo ir epigrafinių įrašų kalbos, t. y. ortografijos, lygį, kas gali būti siejama su lingvistiniais ir kultūriniais tyrimais.

Ispanijoje, Kastilijos ir La-Mančos universiteto (*University of Castile-La Mancha*) Moderniųjų kalbų fakulteto vadovas Eliecer Crespo-Fernandezas atliko dar kitokį tyrimą¹⁰⁰. Rytų Haigeito kapinių (*East highgate cemetery*) epitafijoms tirti jis panaudojo Lakoffo ir Johnsono konceptualios metaforos teoriją¹⁰¹. Tai leido E. Crespo-Fernandezui surinktoje metaforų bazėje atskleisti tikrąjį visų epigrafinių memorialinių įrašų siekinį – pozityviai įvertinti palaidoto žmogaus moralinį gyvenimą ir paversti jį sektinu tikslu gyviesiems.

Neseniai atsirado dar viena epigrafinių įrašų tyrimų kryptis, išsiskirianti iš *CIL* suformuotos tradicijos. Tai tyrimai, orientuoti į epigrafinio teksto istoriją, turinį, tyrimų galimybes, metodologiją. Tokius tyrimus vykdo mokslininkai iš universiteto Zielonoje Goroje (Lenkija). Nuo 2001 m. yra organizuojamos mokslinės konferencijos minėtiems klausimams, kurias vainikuoja serija *Studia epigraficzne*¹⁰². Epigrafinio teksto paplitimo mintį ir minties raidos klausimą plėtojo Gianas Marco Vidoras. Straipsnyje¹⁰³ jis aptarė antkapių įrašų rinkimo ir

⁹⁹ MCLEAN, Bradley H. *An Introduction to Greek Epigraphy of the Hellenistic and Roman Periods from Alexander the Great down to the Reign of Constantine (323 B.C. - A.D. 337)*, Michigan, 2005. Prieiga per internetą:

http://books.google.lt/books?id=x2AD3M77TgMC&printsec=frontcover&dq=epigraphy&hl=en&sa=X&ei=7QMgVI_XPKqAywPW6ILwAQ&ved=0CB8O6AEwAA#v=onepage&q=epigraphy&f=false [prieiga 2014 09 23]

¹⁰⁰ CRESPO-FERNANDEZ, Eliecer. Euphemistic conceptual metaphors in epitaphs from Highgate Cemetery. *Metaphor and Metonymy revisited beyond the Contemporary Theory of Metaphor*. Edited by Francisco González-García, María Sandra Peña Cervel and Lorena Pérez Hernández, John Benjamins publishing company, 2013, p. 201–228. [ribota prieiga internetu]

https://books.google.lt/books?id=364bAgAAQBAJ&pg=PA203&lpg=PA203&dq=linguistic+epitaph+research&source=bl&ots=T7HZYpljnA&sig=SK_NRBA8UMsRCKLjw7ptejOHNB4&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=linguistic%20epitaph%20research&f=false [žiūrėta 2016 vasario 11 d.]

¹⁰¹ Plg. LAKOFF, George, Johnson, Mark. *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press, 1980.

¹⁰² *Studia epigraficzne, t. 1–4*, Zielonogóra, 2004–2011.

¹⁰³ VIDOR, Gian Marco. Satisfying the mind and inflaming the heart: emotions and funerary epigraphy in nineteenth-century Italy. *Mortality*. 2014, Vol. 19 Issue 4, p. 342–360. [prieiga internetu]
<http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=ca1d821d-77e4-40b9-9cf6-14070693b1d7%40sessionmgr4006&vid=0&hid=4104&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d>

publikavimo patirtis XIX a. Italijoje. Romėnų visuomenės išplitimą lotynų kalbos, kaip Romėnų kultūros elemento, dėka aptaria Gregas Woolfas. Savo straipsnyje¹⁰⁴ jis aptaria prie Romos imperijos prijungtų teritorijų kultūrinę sklaidą, visuomenės transformaciją, o taip pat bene pirmasis įveda sąvoką *monumentalūs raštas*, kurią suvokia kaip epigrafinės kultūros rodiklį.

Aptartos publikacijos parodo didžiulę epigrafinių įrašų tyrimų galimybių įvairovę. Dauguma šių ir kitų kalbos tyrimų yra susiję su lokalsios istorijos tyrimais, kadangi pats tyrimo objektas yra pasirenkamas mikroistorijos lygmeniu ir tiriamas filologiniais, lingvistiniais ir literatūros mokslų tyrimo metodais.

Kultūros tyrimai. Epigrafiniai įrašai neretai tampa vieninteliu šaltiniu, bylojančiu apie tam tikrą kultūros procesą, todėl tokių tyrimų pasitaiko taip pat nemažai. Štai Heidelbergo (Vokietija) universiteto mokslininkas Mohammedas Maraqtenas, atsirėmęs į epigrafinių įrašų bazę, nagrinėjo medžiojimo ypatumus Arabijos pusiasalyje iki Islamo įsigalėjimo¹⁰⁵. Tyrimo rezultatai leido išskirti kelis tikslus, dėl kurių ankstyvosios visuomenės medžiodavo.

Epigrafiniai šaltiniai yra plačiai naudojami tiriant apibrėžtame geografiniame regione gyvenančios socialinės grupės kultūrą. Pavyzdžiui, Australijos nacionalinio universiteto mokslininkė Penelopė M. Allison nagrinėjo Pompėjos miesto įrašus¹⁰⁶. Iki tol Pompėjos gyventojų kultūra paprastai būdavo suplakama su tipiško Romos miesto įvaizdžiu, neatskleidžiant jos subtilumų, išskirtinumų. P. Allison aptardama keturių namų ūkių gyventojų vardų panaudojimą įvairiuose epigrafiniuose tekstuose nustatė skirtingų namų ūkių

[#AN=99363274&db=a9h](#) [žiūrėta 2016 birželio 14 d.]

¹⁰⁴ WOOLF, Greg. Monumental writing and the expansion of Roman society in the Early Empire. *Journal of Roman Studies*. 1996, Vol. 86, p. 22–40.

¹⁰⁵ MARAQTEN, Mohammed. Hunting in pre-Islamic Arabia in light of the epigraphic evidence. *Arabian Archaeology & Epigraphy*. 2015, Vol. 26 Issue 2, p. 208–234.

¹⁰⁶ ALLISON, Penelope M. Placing Individuals: Pompeian Epigraphy in Context. *Journal of Mediterranean Archaeology*, 2001, Vol. 14 Issue 1, p. 53–74. [Prieinamas internetu] <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=eee079a8-96a3-41e0-ba7b-f03e7132b7bb%40sessionmgr4005&vid=0&hid=4109&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=5269346&db=a9h> [žiūrėta 2016 birželio 17 d.]

Pompėjoje tarpusavio santykius ir statusus visuomenėje. Socialinės grupės identiteto ir kultūros klausimą taip pat tyrė prancūzų mokslininkas Georgesas Rougemontas. Jo tyrimo¹⁰⁷ objektu buvo pasirinkti Graikų, gyvenusių Centrinėje Azijoje, epigrafiniai įrašai. Tyrimas įdomus ir naujas tuo, kad epigrafiniai įrašai yra vieninteliai šaltiniai, liūdyjantys apie minėtos visuomenės civilinį ir kultūrinį gyvenimą. Panašių identiteto tyrimų yra ir daugiau¹⁰⁸.

Iš visų kultūros sričių, bene daugiausiai dėmesio sulaukė mirties ir laidojimo kultūros aspektas, kadangi didžioji dalis išlikusių epigrafinių įrašų yra iškalta antkapiuose. Tokio pobūdžio istorinę–kultūrinę monografiją¹⁰⁹ išleido Graham'as John'as Oliver'is, kurioje jis nagrinėja „mirties epigrafiką“ – įrašus ant kapų, architektūros statinių ir kaip jie veikia mirusiųjų įamžinimą. Gyvųjų žmonių elgesį ir antkapių įrašus tyrė Milano universiteto mokslininkė Lucia Floridi¹¹⁰, susitelkdama ties įspėjamaisiais įrašais, kuriais buvo siekta išsaugoti kapą nuo išniekinimo. Autorė atliko lyginamąją analizę, priešpastatydama įspėjamąsias epitafijas su įspėjamaisiais įrašais knygoje, išskyrė panašumus ir skirtumus bei nustatė pagrindines tokių įrašų struktūrinės dalis.

XXI a. yra tiriama ne tik Antikos laikų ar krikščioniškosios Europos

¹⁰⁷ ROUGEMONT, Georges. Hellenism in Central Asia and the North-West of the Indo-Pakistan Sub-Continent: The Epigraphic Evidence. *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*. 2012, Vol. 18 Issue 1, p. 175–182. [Prieinamas internetu] <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=e0fb2ba9-f225-4ffb-93ec-d9e703317420%40sessionmgr4001&vid=0&hid=4109&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=76192529&db=a9h> [žiūrėta 2016 birželio 17 d.]

¹⁰⁸ BAKER, Murray. Who Was Sitting in the Theatre at Miletos? An Epigraphical Application of a Novel Theory. *Journal for the Study of Judaism: In the Persian Hellenistic & Roman Period*. Nov2005, Vol. 36 Issue 4, p397-416. [Prieinamas internetu] <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=d28d13d2-7575-4334-a7f3-1d63aefb9bb%40sessionmgr4002&vid=0&hid=4109&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=18573361&db=a9h> [žiūrėta 2016 birželio 17 d.]

¹⁰⁹ OLIVER, G. J. *The epigraphy of death. Studies in the History and Society of Greece and Rome*. Liverpool, 2000, prieiga per internetą: http://books.google.lt/books?id=RYDDDvSsa58C&printsec=frontcover&dq=epigraphy&hl=en&sa=X&ei=7QMgVI_XPKqAywPW6ILwAQ&ved=0CDEQ6AEwAw#v=onepage&q=epigraphy&f=false [prieiga 2014 09 23]

¹¹⁰ FLORIDI, Lucia. The Epigrams of Gregory of Nazianzus Against Tomb Desecrators and Their Epigraphic Background. *Mnemosyne*, 2013, Vol. 66 Issue 1, p. 55–81. [Prieinamas internetu] <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=c13c3f02-9d3c-499b-a28a-e9867c409a1a%40sessionmgr4001&vid=0&hid=4109&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=85709134&db=a9h> [žiūrėta 2016 birželio 17 d.]

antkapinė epigrafika. Nemažai dėmesio susilaukia ir kitų religijų epigrafiniai įrašai. Pandžabo universiteto mokslininkas Mohammadas Yusufas Siddiq'as¹¹¹ ištyrė Senoves arabų epitafijas. Jo tyrimas atskleidė islamo pradžios tam tikrus tikejimo aspektus, požiūrį į mirtį, pomirtinį gyvenimą ir pan. Šis tyrimas atveria kelia tarpdisciplininiams komparatyviniams tyrimams. Geografiniu požiūriu, toliausiai nuo Europos yra nutolęs Trevo Lynno Broughtono tyrimas¹¹², kuriame Jorko universiteto (Jungtinė Karalystė) mokslininkas nagrinėja inskripcijas Indijoje. Pasitelkęs 1851 m. išleistą epigrafinių įrašų Indijoje sąvadą, mokslininkas pateikia naujų įžvalgų apie buvusios Didžiosios Britanijos kolonijos požiūrį į pačią Jungtinę Karalystę, apie jos siekius ir nostalgiją Europai.

2009 m. Heidelberge vykusioje epigrafikai skirtoje konferencijoje „Vėlyvosios Antikos epigrafikos kultūra(-os)“ buvo pabrėžta tarpdisciplininių tyrimų svarba epigrafiniams tyrimams. Tik įvairių disciplinų atstovai kartu gali atkurti kuo platesnį epigrafikos kultūros atvaizdą. Epigrafikos kultūros tyrimo modelį bandė išplėtoti Warwicko universiteto dėstytoja Alisa E. Cooley. Savo monografijoje¹¹³, skirtoje lotyniškai epigrafikai, autorė konkrečiai neapibrėžė, ką ji laiko epigrafikos kultūra. Tačiau A. E. Cooley nagrinėja epigrafinių įrašų vietą ir funkciją visuomenėje, vietą geografinėje plotmėje bei epigrafinio įrašo gyvenimo ciklą. Minėtasis ciklas susideda iš įrašų gamybos, kalbos, skaitymo bei „pomirtinio gyvenimo“ (ang. *afterlife*) elementų. A. E. Cooley sukurtas įrašo

¹¹¹ SIDDIQ, Mohammad Yusuf. Inscription as an Important Means for Understanding the History of the Islamic East: Observations on some Newly Discovered Epigraphs of Muslim Bengal. *Journal of Islamic Studies*. May 2009, Vol. 20 Issue 2, p. 213–250. [Prieiga internetu] <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=d0459dd4-4da9-4b96-bcf9-6a47efcc0f7c%40sessionmgr4002&vid=0&hid=4109&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=43288538&db=a9h> [žiūrėta 2016 birželio 17 d.]

¹¹² BROUGHTON, Trev Lynn. The Bengal Obituary: Reading and Writing Calcutta Graves in the Mid Nineteenth Century. *Journal of Victorian Culture (Routledge)*. 2010, Vol. 15, Issue 1, p. 39–59. [Prieiga internetu] <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=66834aa5-9808-454f-9e65-0e2f5d744e2b%40sessionmgr4006&vid=0&hid=4104&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=54310727&db=a9h> [žiūrėta 2016 birželio 17 d.]

¹¹³ COOLEY, Alison E. *The Cambridge Manual of Latin Epigraphy*. Cambridge University Press, 2013, 554 p. prieiga per internetą: http://books.google.lt/books?id=VlghAwAAQBAJ&pg=PR1&dq=cambridge+manual+of+latin+epigraphy&hl=en&sa=X&ei=tP0fVMXBF8rmyQO8n4HYCw&redir_esc=y#v=onepage&q=cambridge%20manual%20of%20latin%20epigraphy&f=false

gyvavimo ciklas iš dalies primena knygotyriminkams gerai žinomo knygos istoriko Roberto Darntono knygos komunikacijos ciklą, kuriame yra išskiriami knygos istorijos ir kultūros elementai ir sąveika tarp jų. Tokios studijos išplėčia epigrafikos mokslo objektą ir priartina epigrafinius tyrimus prie kultūros tyrinėjimų bei prie Komunikacijos ir informacijos mokslų, tačiau jų yra vis dar labai nedaug. Be to, aukščiau aptarti darbai leistų teigti, jog XXI a. tyrimų gairėse yra einama nuo paskyrų epigrafikos kultūros elementų tyrimo prie susintetintos epigrafikos kultūros idėjos paieškos.

Apibendrinant, galima teigti, jog epigrafika susidomėta jau VIII a., kuomet buvo suvokta meninė šių unikalių šaltinių vertė. Dar vėliau, įrašus suvokus kaip paveldą, leidinius imta skelbti ir kitomis kalbomis, plečiant skaitytojų ratą. Įrašų nurašų publikavimo metodika palengva formavosi nuo Renesanso laikų, daugiausiai subrendusi XVIII–XIX a., veikiant švietėjiškoms ir pozityvistinėms srovėms, kuomet buvo akcentuojamas tikslumas ir išsamumas dirbant su rašytiniais šaltiniais. Epigrafika kaip mokslas subrendo XIX a. antroje pusėje, kai susiformavo pastovi, tvirta tyrimų metodologinė bazė, paremta ilgamečių tyrimų išgrynintais įrankiais bei buvo numatytos tyrimo objekto geografinės ir dalykinės ribos. Bene svariausią indėlį į mokslo plėtrą įdėjo vokiečių mokslininkai projektu *CIL*, nubrėžę epigrafinių įrašų tyrimų gaires. Kadangi įrašai tyrimams būdavo pasirenkami kalbiniu bei geografiniu principais, pagal juos ir imta klasifikuoti epigrafiką istoriografijoje (lotyniškoji epigrafika, graikiškoji epigrafika ir t. t.).

Ir iš tiesų, visi aukščiau aptarti tyrimai tam tikru lygiu atskleidžia atskirus epigrafinės kultūros aspektus, nepateikdami bendro vaizdo. Dėl šios priežasties, disertacijos autorius mato galimybę pritaikyti Komunikacijos ir informacijos mokslų metodologinę praktiką tiriant epigrafinius šaltinius tam, kad būtų sudarytas epigrafinės kultūros tyrimo teorinis modelis.

1.3. Epigrafikos istoriografinės minties raida Lietuvoje

XIX a. tyrimai. Epigrafiniai tyrimai Lietuvoje sistemingai nevykdomi, todėl jų nėra daug. Patys seniausi savo pobūdžiu iš dalies yra panašūs į užsienio mokslininkų tyrimus, todėl yra verti didesnio dėmesio. Tai daugiausiai pavienių kultūros srities veikėjų, metraštininkų, redaktorių ir kt. darbai.

Ankstyviausių publikacijų galima rasti XIX a. pradžios spaudoje. Tai dažniausiai antkapio įrašo tekstas, pateiktas kaip priedas prie straipsnio apie garsius asmenis, archeologinius radinius ir pan. Tokiose publikacijose įrašai dažniausiai pateikiami su vertimu į lenkų kalbą¹¹⁴. Galima manyti, jog pirmasis veikalas, kuriame buvo pateikta Lietuvos bažnyčiose buvusių epitafijų (išskyrus Sz. Starowolskio veikalą), yra Józefo Ignaco Kraszewskio *Vilnius nuo jo pradžios iki 1750*¹¹⁵, pasirodęs net keturiuose tomuose. Pirmajame tome autorius daug dėmesio skyrė LDK valdovų gyvenimų ir veiklos, taip pat mirties ir laidotuvių aprašymui. Antkapių įrašus istorikas pateikė nuo antrojo tomo, prie valdovų, palaidotų Vilniaus Katedroje, biografijų. Greta publikavo ne vieną antkapio įrašą skirtą ir kitiems didikams bei dvasininkams, ten pat palaidotiems. Todėl natūralu, kad antrajame tome galima rasti epitafijas, skirtas Šv. Kazimierui, Žygimanto Augusto žmonai Elžbietai, Barborai Radvilaitei, Vilniaus vysk. Pawelui Olszańskiui, arkidiakonui Janui Ryszkowskiui, taip pat Vytautui Didžiajam ir kt. Tiesa, autorius pažymi, kad šios paskutinės epitafijos nebėra, tik pateikė jos nuorašą remdamasis Sz. Starowolskio veikalu. Kai kur J. I. Kraszewskis pateikė tik kelias epitafijų eilutes. Be katedros, istorikas nurašė ir kitose bažnyčiose buvusias epitafijas – Bernardinų, Šv. Pranciškaus, Šv. Onos, Šv. Mykolo, Šv. Terėsės, Šv. Jonų, Šv. Petro ir Povilo bažnyčiose (ir jų išorėse) bei Aušros vartų koplyčioje. Po kiekvieno skyriaus, skirto konkrečiai bažnyčiai, J. I. Kraszewskis

¹¹⁴ „Grobowy napis Bolesława Wielkiego w Poznaniu“, in: *Tygodnik Wileński*, t. 1, Nr. 18, p. 286–294; t. 2, Nr. 19, p. 302–319; „Starożytności krajowe: O nagrobku Xięcia Rochwolda, znalezionym w Orszy“, in: *Dziennik Wileński*, t. 2, Wilno, 1818, p. 394.

¹¹⁵ KRASZEWSKI, Józef Ignacy. *Wilno od początków jego do roku 1750*, t. 1–4, Wilno: Zawadzki, 1840–1842.

pateikė keliuose puslapiuose naudotą literatūrą ir pilnus antkapių įrašų nuorašus. Visi įrašai, tiek tekste, tiek išnašose, pateikiami tik originalo (daugiausia lotynų) kalba. Trečiasis tomas buvo skirtas nekatalikiškoms konfesijoms. Jame jokių epigrafinių įrašų nepateikta. Gerokai mažiau įrašų teko ketvirtajam tomui – autorius publikavo įrašus, buvusius virš įėjimo į Sapiegų bei Slušų rūmus, ant Šv. Jackaus skulptūros postamento, ankstesniuose tomuose praleistos Šv. Mikalojaus bažnyčios įrašus. Panašiai kaip ir antrajame tome, skyrių gale pateikiamos išnašos, nuorodos į literatūrą bei pilni antkapių įrašai nuorašai.

Didikų kapų aprašymus tęsė ir Vilniaus miesto kultūros veikėjas Adomas Honoris Kirkoras.—Būtų teisinga pažymėti, jog A. H. Kirkoras buvo mokslo ir kultūros žmogus, palankiai vertinamas tuometinės rusiškos valdžios. Dėl to, jis 1849 m. buvo paskirtas Vilniaus statistikos komiteto nariu, tapo jo kanceliarijos vedėju, o kartu ir metraščio *Vilniaus gubernijos atminimo knyga* („Памятная книжка Виленской губернии“) redaktoriumi (iki 1854 m.). Naudodamasis užimamomis pareigomis, prie oficialios metraščio dalies pridėjo dar vieną – skirtą Vilniaus krašto istorijai ir kraštotyrai. Nuo 1855 m. buvo Vilniaus archeologinės komisijos narys, tyrimų rezultatus publikuodavo moksliniuose žurnaluose, 1859 m. įsigijo T. Glücksbergo spaustuvę. Taip pat dirbo Senienų muziejuje, leido ne vieną laikraštį („Tygodnik Literacki Wileński“, „Tekka Wileńska“), kuriuose rašė tuometiniai Vilniaus mokslo autoritetai¹¹⁶. Vis dėlto, po tam tikro laiko jo laikraščiai cenzūros būdavo uždaromi. A. H. Kirkoras taip pat išleido ne vieną istorinės tematikos knygą.

Pirmiausia, epigrafinius memorialinius įrašus A. H. Kirkoras pateikė pirmajame vadove po Vilniaus miestą *Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes*¹¹⁷, kuris buvo išleistas dviem laidomis (1856, 1859). Įrašų pasirinkimas ir jų pateikimas visuose leidimuose kiek skiriasi. Panašiai kaip ir J. I.

¹¹⁶ FAJNHAUZ, Dawid, NOSEK, Stefan. „Kirkor Adam Honory“, in: *Polski słownik biograficzny*, t. 12, Wrocław, Warszawa, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1966–1967, p. 475–478.

¹¹⁷ [Adam Honory Kirkor] Jan ze Śliwina, *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach*, Wilno: Nakład Maurycego Orgelbranda, 1859, 384 p.

Kraszewskis, A. H. Kirkoras aprašė Vilniaus istoriją, Vilniaus Katedrą ir kai kuriuos ten palaidotus LDK valdovus. Vis dėlto, autorius nepateikė visų didikų antkapių įrašų, apsistojo tik ties Šv. Kazimiero, Vladislavo Vazos bei keliomis kitomis epitafijomis. Iš kitų bažnyčių galima paminėti tik Šv. Jonų bažnyčią (vyskupo Stroinovskio epitafija). Abejose knygos laidose A. H. Kirkoras pateikė 1853 m. grafo Eustachijaus Tiškevičiaus pastangomis atkurtą epitafiją Vytautui Didžiajam ir kartu plačiai aprašė Vytauto kapo paieškų rezultatus. Taip pat autorius pripažino, jog didikų epitafijas nurašė iš jau minėto Sz. Starowolskio veikalo. Vis dėlto, A. H. Kirkoras tai padarė netiksliai. Vadovo autorius taip pat pateikė memorialinius įrašus, buvusius ant Sluškų, Sapiegų rūmų sienų, ant įvairių paminklų bei miesto pastatų sienų, pavyzdžiui, ant Vilniaus universiteto observatorijos. Įrašai publikuoti lotynų kalba, retais atvejais pateikiant vertimą į lenkų kalbą.

Tačiau A. H. Kirkoras tuo neapsiribojo ir padarė kai ką visiškai naujo – publikavo kelis antkapių įrašus ar jų dalis, buvusias užmiesčio kapinėse (Rasų, Bernardinų, Evangelikų). Kadangi vadove pateikti tik keli įrašų nuorašai, galima manyti, jog tai buvo ganėtinai nauja praktika ir aiškaus atrankos kriterijaus taip pat nebuvo. Greičiausiai autorius pasirinko įdomesnius, rimuotus įrašus, kuriuos pateikė ne pilnus, o tik poetinę dalį, originalo, t. y. lenkų kalba.

Panašios koncepcijos yra kita A. H. Kirkoro leidinių serija – *Istorinis kelionių vadovas po Vilnių*¹¹⁸, *Vilnius ir geležinkeliai iš Vilniaus į Peterburgą ir Rygą bei iki pasienių prie Kauno ir į Varšuvą*¹¹⁹, bei *Vadovas po Vilnių ir jo apylinkes su istoriniu sąrašu artimiausių geležinkelio stočių*¹²⁰. Turinio atžvilgiu, autorius nepateikia beveik jokių naujų epigrafinių įrašų, taip pat atsisakė anksčiau publikuotų užmiesčio kapinių epitafijų, išskyrus T. Bicewicziaus įrašą, kartu juos

¹¹⁸ Kirkor, Adam Honory. *Przewodnik historyczny po Wilnie*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1880, 308 p.

¹¹⁹ Kirkor, Adam Honory. *Wilno i koleje żelazne z Wilna do Petersburga i Rygi, oraz do granic na Kowno i Warszawę*, Wilno, 1862, 297 p.

¹²⁰ Kirkor, Adam Honory. *Przewodnik po Wilnie i jego okolicach z wykazaniem historycznym najbliższych stacyi kolei żelaznych*, Wilno : Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1880, 300 p.

pakeisdamas ištraukomis iš žymesnių kultūros veikėjų epitafijų.

Varšuvoje 1882 m. išleistas A. H. Kirkoro veikalas *Kapai didzių kunigaikščių ir karalių Vilniuje*¹²¹, kuriame publikuota gerokai daugiau valdovų ir jų žmonių epitafijų. A. H. Kirkoras prie minėtos valdovų kapų tematikos sugrįžta ir 1886 m., taip pat Varšuvoje išleisdamas *Lietuviškoji bazilika*¹²². Leidiniuose įrašai pateikiami originalo kalba su vertimais į lenkų kalbą.

Iš tuometinio konteksto iškrenta grafo Eustachijaus Tiškevičiaus parengta knyga apie jo giminės narius – *Tiškevičių šeimos kapai*¹²³. Tai Tiškevičių giminės palaidojimų vietų sąvadas su istorine ir architektūrine informacija. E. Tiškevičiaus tikslas buvo surinkti informaciją ir suregistruoti savo giminės atstovus, palaidotus ne tik Abiejų Tautų Respublikos teritorijoje, bet ir visoje Europoje. Antkapių įrašų nuorašai knygoje pateikiami pilni, originalo kalbomis (lenkų, rusų, lotynų), be vertimų į lenkų kalbą. Tekstas praturtintas plačiomis palaidotųjų asmenų biografijomis bei iliustracijomis. Galima manyti, jog kaip ir kitos E. Tiškevičiaus parengtos ar finansuotos knygos gimė iš didelio susidomėjimo savo tėvynės, giminės ir kt. istorija.

Panašiai kaip ir kitose Europos valstybėse, taip ir Lietuvoje, susidomėjimas antkapių įrašais gimė iš susidomėjimo savo šalies valdovų palaidojimais. Antkapių įrašai paprastai atlikdavo pagrindinio teksto priedo vaidmenį, todėl pirmieji epigrafinių tyrimų bandymai buvo istorinio-šaltiniotyrinio pobūdžio.

XX–XXI a. epigrafiniai tyrimai. Šio laikotarpio tyrimai savo pobūdžiu skiriasi nuo užsienio mokslininkų darbų. Pirmiausia, tyrimo objektas geografiniu požiūriu yra gerokai siauresnis – dažniausiai tyrimų bazę sudaro epigrafiniai įrašai esantys konkrečiuose, viename arba keliuose, objektuose (pavyzdžiui, keliose

¹²¹ Kirkor, Adam Honory. *Groby wielkosiążęce i królewskie w Wilnie*, Warszawa: Drukiem Józefa Ungra, przy ulicy Nowolipki Nr. 3, 1882, 48 p.

¹²² Kirkor, Adam Honory. *Bazylika Litewska*. Odbitka z „Przeglądu Powszechnego”. Warszawa: Druk Wł. L. Anczyca i spółki, pod zarządem Jana Gadowskiego, 1886, 113 p.

¹²³ TYSZKIEWICZ, Eustachy. *Groby rodziny Tyszkiewiczów*, Warszawa: Drukiem Jana Jaworskiego, 1873, 111 p.

kapinėse ar bažnyčiose) Lietuvoje. Nėra lotyniškos ir graikiškos epigrafikos tyrimų¹²⁴. Dėl mokslininkų susidomėjimo sferų įvairovės patys tyrimai taip pat yra įvairaus pobūdžio.

Pirmiausia, kone didžiausią tyrimų dalį sudaro epigrafinių įrašų (dažniausiai epitafijų) publikacijos. Be jau minėtų kultūros darbuotojų, kurie XIX ir XX a. rinko Vilniaus kapinėse buvusius įrašus, epigrafiniais įrašais XX a. pradžioje susidomėjo ir lietuvių inteligentai¹²⁵. Mykolas Biržiška 1917 m. gruodžio 11 d. „Liuosojoj valandoj“ buvo išspausdinęs tekstą apie Vieکشnių kapus pavadinimu „Kapai“. Šiame straipsnelyje M. Biržiška aptarė kalbinį ir etimologinį epitafijų aspektus, aptarė jų, kaip istorijos šaltinių, svarbą bei pacitavo tam tikrus epitafijų sudedamuosius elementus. Vėliau šis tekstas kiek pakoreguotas buvo perspausdintas jo atsiminimų ir raštų knygoje¹²⁶.

Tarpukariu, antkapių įrašų vertę matė ir Lietuvos universiteto mokslininkai. Kartu su Lietuvių studentų kraštotyros draugija, įsikūrusia universitete, buvo užsimota rinkti tautosaką, etnografijos reliktus būsimam etnografijos muziejui. Tam reikalui buvo parengta ir 1925 m. išleista „Lietuvių tautotyros žinių ir senienų rinkimo programa“¹²⁷, kurioje pateikta daug etnografiniams tyrimams reikalingų apklausos anketų. Viena jų buvo skirta antkapių įrašams ir vadinosi „Antrašai ant kapų paminklų“¹²⁸, kur buvo pateikta visa nurašymo metodika ir esminiai pavyzdžiai. Tarp Lietuvių mokslo draugijos rankraščių taip pat galima rasti antkapių įrašų perrašų, datuojamų 1920 m.¹²⁹ Vis dėlto, XX a. pradžios publikacijų rasti nepavyko.

Tokių tyrimų atsirado nemažai XX a. pabaigoje. Šioje vietoje, pirmiausia

¹²⁴ Neskaitant lotyniškų įrašų Lietuvos bažnyčiose tyrimų

¹²⁵ Už nuorodą dėkoju dr. Tomui Petreikiui

¹²⁶ BIRŽIŠKA, Mykolas. *Anuo metu Vieکشniuose ir Šiauliuose*: (iš 1882-1901 m. atsiminimų, pasakojimų ir raštų). Kaunas: 1938, p. 337–341.

¹²⁷ *Lietuvių tautotyros žinių ir senienų rinkimo programa*. Sudarė P. Būtėnas. Šiauliai: Viltis, 1925, 206 p.

¹²⁸ *Ten pat*, p. 171–174.

¹²⁹ *LLTI Rankraštynas*, f. LMD I 478, lap. 59–63, [prienamas internetu] http://www.tautosakos-rankrastynas.lt/fotos.php?id=631&foto=LMDI/LMDI_0478/LMDI_478-59.jpg [žiūrėta 2016 rugpjūčio 10]

reikėtų išskirti dvi publikacijų grupes: a) parengtas kraštotyrininkų, mokytojų ir kitų kultūros veikėjų¹³⁰; b) parengtas mokslininkų. Kadangi epigrafikos tema populiarėja, o susidomėjimas lokaliąja istorija didėja, apie savo krašto epigrafinius įrašus rašyti imasi tų regionų švietėjai. Šiai publikacijų grupei galima būtų priskirti ir mokslo populiarinimo straipsnius, parengtus tiek mokslininkų, tiek kultūros veikėjų¹³¹. Jų įnašas į atminties išsaugojimą yra neabejotinas, tačiau publikacijoms trūksta teorinio konteksto išmanymo, metodologinės prieigos bei terminijos įvaldymo, todėl šiame darbe bus apžvelgti tik prie mokslo raidos prisidėję veikalai.

Daug įrašų publikacijų į mokslinę apyvartą įvedė istorikas Vacys Milius. Dėmesio yra vertas šio istoriko šaltinių atrankos kriterijus, kuris remiasi teminiu diskursu. Pavyzdžiui, viena iš įdomesnių V. Miliaus publikacijų – įvairių mokslininkų antkapių įrašai. Epitafijos pateiktos be jokios analizės, tik su trumpais komentarais (kapinių pavadinimas, įrašo nurašymo data, jei žinoma — paminklo autoriaus pavardė) straipsnyje *Praeities tyrinėtojų antkapinių paminklų ir atminimo lentų įrašai*¹³². V. Milius dažniausiai rinko ir skelbė XX a. epigrafinius įrašus¹³³.

Gausią epigrafinių įrašų medžiagą surinko ir metodiškai publikavo

¹³⁰ Pavyzdžiui, BLIŪDŽIUVIENĖ, Regina. Žygaičių kapinių antkapiniai įrašai ir epitafijos. *Žygaičių kraštas*, Vilnius: Homo liber, 2013, p. 242–250; ŠEGŽDIENĖ, Sigita. Grinkiškio seniūnijos kapinių epitafijos. *Grinkiškio kraštas*, Radviliškis: 2011, p. 673–678; SUŠINSKAITĖ, Eglė. Veisiejų kapinių epitafijos. *Dainava*. 2004, Nr. 2, p. 36–38; POŠKEVIČIŪTĖ, Lina. Šakių kapinių epitafijos. *XXI amžius*, 2015, spalio 30 d., p. 16.

¹³¹ VOJEVODSKAITĖ, Arimeta. Apie Lietuvos dailės muziejuje esančią epitafinę plokštę su rožės herbu. *Voruta*, 2013, vasario 16 d., p. 8; ŽILINSKAS, Antanas. Antkapinė plokštė į muziejų atkeliaavo iš Krokuvos. *Santaka*, 2008, sausio 19 d., p. 5; KAZAKEVIČIUS, Ignas. Skulptūrų parko epitafijos. *7 meno dienos*, 2001, kovo 16 d., p. 7; MILIUS, V. Memorialinių ir antkapinių paminklų įrašai Panevėžyje. *Mūsų kraštas*, 1996, Nr. 1 (8), p. 113–114.

¹³² MILIUS, V. Praeities tyrinėtojų antkapinių paminklų ir atminimo lentų įrašai, *Lietuvos istorijos metraštis*, 1998. Vilnius, 1999, p. 206–216.

¹³³ MILIUS, V. Atgimimo ir atkurtos nepriklausomybės laikotarpio paminklai Tauragės rajone, *Kultūros paminklai, Mokslinių straipsnių rinkinys*, t. 4. Vilnius, 1997; MILIUS, V. Baisogalos apylinkių kapinės, *Baisogala*, sudarytojas J. Linkevičius, Vilnius, 2009, p. 329–335; MILIUS, V. XX–XXI a. pradžios iškiliųjų dvasininkų antkapių ir atminimo paminklų įrašai, *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. XXVI. Vilnius, 2005, p. 661–696; MILIUS, V. Lietuviški XIX ir XX a. pradžios dvasininkų antkapinių paminklų įrašai. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 22, Vilnius, 2003, p. 505–515.

Eugenija Ulčinaité ir Włodzimierz'as Appel'is knygoje *Vilniaus bažnyčių įrašai*¹³⁴. Knyga išsiskiria tuo, jog epigrafiniai įrašai pateikiami profesionaliai, atsižvelgiant į šaltinių publikavimo tekstologinius ir archeografinius reikalavimus bei tradicijas. Greta įrašo, kuris pateikiamas originalo kalba su vertimu į lietuvių kalbą, pateikiama informacija apie medžiagą, ant kurios jis atliktas. Taip pat yra iššifruojami trumpiniai, rekonstruojama neįskaitoma įrašo dalis remiantis seniausiais turimais rašytiniais šaltiniais. Akivaizdu, jog šiuo veikalu yra pretenduojama į lietuviškąjį *Corpus*.

Kitokia publikavimo tradicija vadovavosi istorikė Vida Girininkienė. Knygoje *Vilniaus Bernardinų kapinės 1810–2010*¹³⁵ autorė bandė rekonstruoti Vilniaus bernardinų kapinių kolumbariumų – vieno iš seniausių miesto kapinių palaidojimų komplekso – įrašus. Kadangi įrašai iki šių dienų neišliko – yra tik nuorašai – istorikė atliko titanišką darbą: iš kelių rašytinių šaltinių, po nuodugnaus jų tyrimo, atkūrė kolumbariumų epitafijas. Publikacijoje nuorašai pateikiami originalo kalba (šiuolaikine ir senąja lenkų, prancūzų, lotynų) su vertimais į lietuvių kalbą. Tiesa, V. Girininkienė naudoja kiek kitokią šaltinių pateikimo metodiką (kitokius brachigrafinius ženklus, vertimus ir pan.) negu E. Ulčinaité ir W. Appel'is, bet tai atspindi vienodo epigrafinių šaltinių publikavimo standarto nebuvimo Lietuvoje. Epizodiškai antkapių įrašus savo darbuose apie Vilniaus kapinių architektūrą¹³⁶ publikavo Vroclave gyvenantis architektas Edmundas Małachowiczius. Aprašydamas žymesnių žmonių kapus autorius dažniausiai pateikdavo tik dalį epitafijos. Kadangi jis nesiekė sistemingai publikuoti visų įrašų, bet norėjo iliustruoti kapinių architektūros raidą, pasirinkta publikavimo metodika stokoja mokslškumo. Moksliniuose ir mokslo populiarinimo žurnaluose

¹³⁴ APPEL, Włodzimierz, ULČINAITĖ, Eugenija. *Inskrypcje Wileńskich kościołów = Vilniaus bažnyčių įrašai = Inscriptiones ecclesiarum Vilnensium*. Vilnius, 2005.

¹³⁵ GIRININKIENĖ, Vida. Bernardinų kapinių statiniai. *Vilniaus Bernardinų kapinės 1810–2010*. Vilnius: Versus aureus, 2010, p. 139–189.

¹³⁶ MAŁACHOWICZ, Edmund. *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław; Warszawa; Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1993, 458 p.; MAŁACHOWICZ, Edmund. *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze*. Wrocław, 1996, 601 p.; MAŁACHOWICZ, Edmund. *Cmentarz na Rossie. Od świtu do zmierzchu*. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, 2003, 130 p.

publikuota ir daugiau Lietuvoje esančių epitafijų¹³⁷.

Šalia epigrafinių įrašų publikavimo, dalis mokslininkų susidomėjo įrašų istorijos ir kultūros klausimais. Filologė Veronika Gerliakienė dar 2003 m. savo straipsnyje¹³⁸ atkreipė dėmesį į epigrafinių tyrimų stoką ir pabandė atskleisti epigrafinių įrašų, susijusių su laidojimo kultūra, raidą nuo Senovės Egiptiečių iki XVIII a. LDK laikų. Autorė darbe nuodugniai ištyrė tik Vilniaus katedroje esančias epitafijas, cituodama tik tas jų dalis, kurios reikalingos filologiniam tyrimui. Greta to, kitame straipsnyje¹³⁹ V. Gerliakienė atliko ir kitokio pobūdžio didelį darbą – sukūrė savitą klasifikaciją, apimančią smulkius ir stambesnius bažnytinius įrašus. Tam tikros V. Gerliakienės klasifikacijos dalys buvo adaptuotos ir šiame darbe.

Panašiai kaip ir užsienio šalių istriografijoje, Lietuvoje yra nemažai mirties kultūros bei atminimo įamžinimo po mirties tyrimų. Nagrinėdamas mirties fenomeną lietuvių kultūroje, epitafijas aptarė istorikas Mindaugas Paknys knygoje *Mirtis LDK kultūroje XVI–XVIII a.*¹⁴⁰ Autorius trumpai apžvelgė epitafijų raidą, nagrinėdamas pagrindinius pokyčius įrašų turinyje, bei susiedamas tai su pokyčiais visuomenėje arba bažnyčioje. Nors istorikas nepateikė jokių konkrečių epitafijų pavyzdžių, vis dėlto darbas pasitarnavo visuomenės mentaliteto ir laidojimo kultūros susiejimui. Svari duoklė epigrafikos mokslui atiduota Marijos Matuškaitės monografijoje *Išėjusiems atminti*¹⁴¹. Tai neabejotinai vienas iš

¹³⁷ MARKAUSKAITĖ, Neringa. Epitafinės kompozicijos Vilniaus Šv. Kazimiero jėzuitų bažnyčios kriptoje. *Menotyra*, 2001, Nr. 2, p. 11–20; WARDZYŃSKI, Michał. Nagrobek Lwa Sapielchy i jego żon w kościele Bernardynek w Wilnie. *Sztuka kresów wschodnich*. Kraków: Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003, t. 5, p. 135–160; KOMOROWSKI, Jarosław, Juliusz Słowacki: pamięć cmentarzy. *Spotkania z Zabytkami*. 2009, Nr. 11. p. 8–10; JOVAIŠA, Liudas; STANKEVIČIENĖ, Regimanta. Epitafinė Kristinos Kaprytės-Grincevičienės lenta. *Lietuvos sakralinė dailė*. T. 1, Vilkaiviškio vyskupija. Kn. 6, Šakių dekanatas. D. 1, Barzdai-Lukšiai. Sudarė Regimanta Stankevičienė, Gabija Surdokaitė. 2006., p. 317–318 ir kt.

¹³⁸ GERLIAKIENĖ, Veronika. Vilniaus arkikatedros lotyniškieji epitafiniai įrašai (XVI–XVIII a.) ir jų literatūrinė raiška. *Literatūra: mokslo darbai*, t. 45 (3): Literatūra ir filosofija: idėjų ir formų jungtys, 2003, p. 90–99.

¹³⁹ GERLIAKIENĖ, Veronika. Trumpieji Vilniaus bažnyčių įrašai: klasifikacijos ir apibrėžties problemos. *Literatūra*. Nr.46 (3), 2004, p. 99–107.

¹⁴⁰ PAKNYS, Mindaugas. *Mirtis LDK kultūroje XVI–XVIII a.* Vilnius: Aidai, 2008, 206 p.

¹⁴¹ MATUŠAKAITĖ, Marija. *Išėjusiems atminti*: laidosena ir kapų ženklėjimas LDK. Vilnius: Vilniaus

svarbiausių fundamentaliųjų darbų Lietuvoje apie laidojimo kultūrą LDK, kur pagrindiniu šaltiniu yra epitafija. M. Matuškaitė, pateikdama epitafijų atsiradimo istoriją ir raidą Europoje, neatsiribojo nuo kitų, tiek bažnytinių, tiek nebažnytinių epigrafinių įrašų, kas suteikia jos darbiui universalumo ir dar daugiau vertės. Autorė monografijoje be velionio įamžinimo klausimų palietė ir epitafijų kūrėjų – skulptorių problematiką, taip pat lygino įvairių regionų epitafijų turinius ir kt. Vertinant menotyros mokslų daktarės įdirbį epigrafikos kontekste, verta išskirti jos straipsnį¹⁴² apie epitafiją Aleksandriui Jogailaičiui. Nors jo epitafija buvo išausta medžiagoje, straipsnyje gerai atspindėtas epitafijos funkcionalumo ir įrašo reikšmės klausimas.

Lietuvoje epigrafiniai memorialiniai įrašai taip pat yra tiriami kalbiniu požiūriu. Kadangi Lietuvoje esančių epitafijų raida buvo tiesiogiai įtakojama kultūrinės, konfesinės tradicijų, o taip pat ir politinių įvykių konteksto, įrašai režti įvairiomis kalbomis. Remiantis tuo, atsirado grupės tyrėjų, skyrusios dėmesio tam tikro regiono (arba tam tikros kalbos) epitafijoms. Mažosios Lietuvos įrašus yra tyrusi Klaipėdos universiteto (toliau KU) mokslininkė Silva Pocyte¹⁴³. Jos tyrimams yra būdingos kultūrinio paveldo paieškos antkapių įrašų dvikalbiškume bei jo sąveika su visuomenės tapatumo suvokimu. Asta Balčiūnienė, taip pat KU mokslininkė, nagrinėja to paties krašto lietuviškas, vokiškas, žemaitiškas epitafijas. Įrašų turinį mokslininkė tiria leksikos ir morfologijos aspektais, taip pat aptaria pagrindines asmenvardžių kalbines ypatybes¹⁴⁴. Klaipėdos krašto epitafijas kalbiniais aspektais taip pat tyrė KU mokslininkė Eglė Bukantytė (Greverė), savo

dailės akademijos leidykla, 2009, 351 p.

¹⁴² MATUŠAKAITĖ, Marija. Aleksandro Jogailaičio epitafija Vilniaus dominikonų bažnyčioje. *Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha*, Vilnius: Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato direkcija, 2007, p. 143–151.

¹⁴³ POCYTĖ, Silva. Klaipėdos krašto istorijos daugiakalbiškumas ir konfesinio paveldo senosiose kapinėse specifika Lietuvos kontekste. In *Klaipėdos krašto konfesinis paveldas: tarpdisciplininiai senųjų kapinių tyrimai* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, t. XXV). Sud. S. POCYTĖ. Klaipėda, 2012, p. 34–61; POCYTĖ, Silva. XX a. Klaipėdos krašto gyventojų klaidėdiškių kultūrinio ir tautinio tapatumo išraiškos epitafijose. *Lituanistica*, 2013, T. 59, Nr. 4, p. 235–251.

¹⁴⁴ BALČIŪNIENĖ, Asta. Klaipėdos krašto liuteroniškų kapinių paminkliniai įrašai lingvistiniu aspektu. *Acta historica Universitatis Klaipedensis*, T. 25: Klaipėdos Krašto konfesinis paveldas: tarpdisciplininiai senųjų kapinių tyrimai. Klaipėda, 2012, p. 62–75.

tyrimuose¹⁴⁵ nagrinėjusi vokiškų epitafijų tekstologinius ir lingvistinius ypatumus, šriftų raidą ir ypatumus, Klaipėdos krašto epitafijų vietą Prūsijos įrašų kontekste, o taip pat kalbos pasirinkimo motyvus. Kartais, sujungus pajėgas, būdavo gaunami labai įdomūs rezultatai¹⁴⁶. Mažosios Lietuvos epitafijų žanrines ypatybes tyrė KU darbuotoja dr. Žavinta Sidabraitė. Savo darbuose ji nagrinėja epitafijos žanro kaitą, literatūros jai daromą įtaką bei paties turinio prasmę¹⁴⁷.

Iš architekto perspektyvos Mažosios Lietuvos kapines tiria Martynas ir Marija Purvinai. Jų knygoje *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai*¹⁴⁸ išsamiai nagrinėjami paminklai, tvorelės, pateikiama gausi ikonografinė medžiaga, įamžinanti daugybę epigrafinių įrašų. Pirmojoje knygoje yra skyrelių apie epitafijas, tačiau juose apsiribota vien tekstų pateikimu arba paviršutinišku lingvistiniu tyrimu ir įžvalgomis. Šio regiono įrašai sulaukė ir kitų tyrėjų dėmesio¹⁴⁹ lyginamojo, socialinio aspektais.

Žemaitijos regiono epitafijų tyrimams kelis straipsnius¹⁵⁰ skyrė Giedrius Subačius. Jo tyrimų objektu tapo Žemaičių tarmė krašto savitumo bei bendrinės

¹⁴⁵ BUKANTYTĖ, Eglė. Vokiškosios senųjų Klaipėdos krašto kapinių epitafijos: kalbinis aspektas. *Acta historica Universitatis Klaipedensis*. T. 25: Klaipėdos krašto konfesinis paveldas: tarpdisciplininiai senųjų kapinių tyrimai. Klaipėda, 2012, p. 77–87; BUKANTYTĖ, Eglė. XVIII–XIX a. Klaipėdos krašto vokiškos epitafijos Prūsijos epitafijų kontekste. *Knygotyra*, T. 64, 2015, p. 288–304; GREVERĖ, Eglė. Fraktūra senųjų Klaipėdos krašto kapinių epigrafuose. *Res humanitariae*, t. 15, Klaipėda: 2014, p. 157–169.

¹⁴⁶ BALČIŪNIENĖ, Asta, BUKANTYTĖ, Eglė. Epitafijos lie. Czon / Czoni silses / ilsis Devieje / Deweje / Dewije / Dievuje; vo. Hier ruhet in Gott kalbiniai ypatumai. *Res humanitariae*, t. 12, Klaipėda: 2012, p. 46–64.

¹⁴⁷ SIDABRAITĖ, Žavinta. Epitafijos Mažosios Lietuvos antkapiniuose paminkluose: žanrinės ypatybės ir vertė. *Mažosios Lietuvos kultūros paveldas*, Vilnius: 2006, p. 216–231; SIDABRAITĖ, Žavinta. Die protestantische Kultur des Todes anhand litauischer Grabinschriften im Memelland. *Annaberger Annalen*, Nr. 16, 2008, p. 62–91.

¹⁴⁸ PURVINAS, Martynas; PURVINIENĖ, Marija. *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai*, 1-2 knyga. Kaunas, 2010, 2015.

¹⁴⁹ MALIŠAUSKAS, Jurgis. Senųjų Klaipėdos krašto gyventojų epitafijos čia ir Vakaruose. Gerhardo Bangemann darbo protokolas ir komentarai. *Tiltai. Humanitariniai ir socialiniai mokslai*. 2000, Nr. 2, p. 97–100; ARBUŠAUSKAITĖ, Arūnė Liucija, JUŠČENKO, Natalija. The social-demographic analysis of cemetery data: particularity and results = Antkapių metrikos duomenų socialinė-demografinė analizė: specifika ir rezultatai. *Regional formation and development studies*, 2013, no. 2(10), p. 6–17.

¹⁵⁰ SUBAČIUS, Giedrius. Lietuviški XIX a. Pavandenės antkapių užrašai. *Žemaičių praeitis 6: Pavandenė*, Vilnius: Dailės akademijos leidykla, 1996, 79–81; SUBAČIUS, Giedrius. Seniausios lietuviškos Mosėdžio kapų epitafijos. *Žemaičių žemė 4*, 1998, Vilnius, 17, 22–23; SUBAČIUS, Giedrius. Senieji Renavo kapų tekstai. *Žemaičių praeitis 9. Renavas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, 231–234.

kalbos atsiradimo kontekste. Atliktų tyrimų išvados apie žmonių mąstymą, skulptorių raštingumą, XIX a. rašymo ypatybes bei to meto epitafijų rašymo mados tendencijas neabejotinai yra epigrafinio rašto kultūros tyrimo pobūdžio. Lenkiškų įrašų paplitimą Žemaitijos kapinėse nagrinėjo istorikas Janas Skłodowski, parengęs albumą su išsamiais komentarais¹⁵¹. Jo tyrimas apėmė 211 nekropolių ir beveik du tūkstančius antkapių įrašų. Remdamasis tokia šaltinių baze, autorius padarė tarpsritinių (istorinių, kraštotyrinių, kalbinių ir kt.) išvalgų.

Vilniaus regiono kapinės taip pat sulaukė savo filologo – Krystynos Syrnickos, nagrinėjusios epitafijas lingvistiniais, literatūriniais, literatūros žanrų¹⁵² ir kt. aspektais. Daktaro disertacijos pagrindu parengtoje monografijoje¹⁵³ aptaria laidoseną LDK ir Lenkijoje, pateikia epitafijų ištraukų. Pagrindinis monografijos akcentas yra epitafijų lingvistinis tyrimas, kuriuo buvo siekiama atskleisti epitafijų, kaip poezijos kūrinių kultūrinę vertę. Tai tapo dideliu įnašu į literatūros ir meno istoriją. Kiti Vilniaus kapinių tyrėjai antkapių įrašų kalbai dėmesio beveik neskyrė¹⁵⁴.

Išanalizavus istoriografiją galima formuluoti kelias esmines išvadas. Pirmiausia, pasaulyje ir Lietuvoje pasitaiko daug epigrafinių tyrimų, išsiskiriančių savo įvairove. Juos galima būtų klasifikuoti į 3 pagrindines grupes: 1) epigrafinių įrašų publikacijos; 2) kultūros tyrimai remiantis epigrafinių tekstų turiniu; 3) pačios epigrafikos (epigrafinių įrašų) kultūros tyrimai. Kalbant apie epigrafinių šaltinių publikavimą, pasaulyje nėra vieningos nuomonės dėl metodikos pasirinkimo, tačiau dažniausiai yra laikomasi *CIL* suformuotos archeografinės tradicijos, kuri nėra žinoma Lietuvos mokslininkams. Todėl lietuvių mokslininkų

¹⁵¹ SKŁODOWSKI, JAN. *Cmentarze na Żmudzi = Žemaičių kapinės : polskie ślady przeszłości obojga narodów*, Warszawa, 2013.

¹⁵² SYRNICKA, Krystyna. O komizmie w epitafiach. *Meninis tekstas: Suvokimas. Analizė. Interpretacija: mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, Vilnius, 2006, Nr. 5, p. 19-26.

¹⁵³ SYRNICKA, Krystyna. *Polska epigrafika nagrobna na Wileńszczyźnie: Tradycja i współczesność*. Wilno-Lublin, 2001, 327 p.

¹⁵⁴ Vieną kitą pastabą apie kalbos vartojimo kaitą yra pareiškęs architektas Edmundas Małachowiczius. Plg.: MAŁACHOWICZ, E. *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze*. Wrocław, 1996. 601 p.

epigrafinių šaltinių publikacijos pateikiamos visiškai skirtingomis, įvairaus mokslinio lygio, metodikomis. Galima pastebėti, kad neretai epigrafiniai įrašai yra vieninteliai šaltiniai apie tam tikrą įvykį arba asmenybę, todėl yra publikuojami tyrimui praturtinti. Kalbant apie kultūros tyrimus, kurie remiasi epigrafinių šaltinių tyrimais, tokių darbų pasitaiko nemažai tiek užsienyje, tiek Lietuvoje. Dažniausiai yra nagrinėjama mirties kultūra, mirties vaizdavimo mene problematika ir pan. Tokius tyrimus galima priskirti prie semantinių tyrimų, kur yra nagrinėjamas epigrafinių šaltinių turinys ir jo sąveika su visuomene.

Istoriografijos analizės metu taip pat paaiškėjo, kad XXI amžiaus epigrafiniai tyrimai pakeitė savo pobūdį – tyrimo akcentas buvo perkeltas nuo paties šaltinio kaip objekto prie tam tikro socialinio aspekto. Epigrafinis įrašas pradedamas matyti ne kaip istorijos reliktas, bet kaip *komunikacijos kanalas*. Todėl paspartėjo įvairių epigrafinių tyrimų, kuriuose nagrinėjamas tam tikras epigrafinio įrašo komunikacijos proceso elementas: kalba, tekstų autorystė, šaltinių atsiradimo kontekstas, rašto specifiška, jo paplitimas ir kt. Visi minėtieji komunikacijos proceso elementai yra tiriami remiantis humanitarine medžiaga, todėl dėl gausaus aprašomojo pobūdžio ir tikrovės atskleidimo gali būti suvokiami kaip atskiri *epigrafikos kultūros* elementai. Istoriografijoje epigrafikos kultūra dar neturi vieningo apibrėžimo, taip pat nėra sukurto epigrafikos kultūros modelio, tačiau atliekami tyrimai rodo, jog atsiranda nauja tyrimų paradigma epigrafikos moksle. Ir tos paradigmos pamatu yra Komunikacijos ir informacijos mokslų teorinė bei metodologinė prieiga, išreiškiamą komunikacijos proceso modelių pagalba. Būtent šioje disertacijoje ir bus pasiūlytas vieningas, visus epigrafinės kultūros elementus apimantis tyrimo modelis.

1.4. Epigrafikos mokslo objektas ir tyrimo tikslas

Epigrafikos tyrimo objekto nustatymas yra iš dalies problematiškas uždavinys, kadangi per kelis šimtmečius su epigrafiniais šaltiniais dirbo daugybė įvairių sričių specialistų, kurie naudojo labai skirtingus metodus. Visų pirma,

nusistovėjo tradicija teigti, jog epigrafikos mokslas tiria įrašus, atliktus kietoje medžiagoje be tradicinių rašymo priemonių¹⁵⁵. E. V. Fedorova praplėčia tyrimo lauką teigdama, jog epigrafika tiria *raštiją ant kieto pagrindo*¹⁵⁶ <...>, o <...> *raštiją ant minkšto pagrindo* tiria paleografija¹⁵⁷. Nors atrodo, kad mokslų objektų apibrėžtis ir riba tarp jų yra aiški, vis dėlto yra kelios vietos, kur mokslų objektai kertasi. Pavyzdžiui, kai kurių paleografų nuomone, Senovės Romos laikų įrašai, atlikti ant medinių ir švininių lentelių yra ne epigrafikos objektas¹⁵⁸, kadangi šitokio rašto paskirtis nesiskyrė nuo rankraščių, kuriuos ir tiria paleografija. Todėl, disertacijos autoriaus nuomone, kalbant apie epigrafikos tyrimo objektą, vertėtų akcentuoti ne kietąjį pagrindą, ant kurio atliktas įrašas ir atlikimo techniką, o paties įrašo socialines funkcijas¹⁵⁹. Kietojo pagrindo naudojimo principai pasikeitė iš esmės Viduramžiais, kuomet imta plačiai naudoti pergamentą, t. y. minkštąsias medžiagas. Todėl šaltiniai iš Antikinio laikotarpio papuola į diskusijų objektą. Režiuuojant mintį galima remtis J. Szymański nuomone¹⁶⁰, jog epigrafika buvo paleografijos dalis, tačiau greitai nuo jos atskilo.

Kitas, gerokai keblesnis klausimas skamba taip: ar epigrafiką galima laikyti savarankišku, ar pagalbiniu mokslu, ar tik metodu tirti šaltinį?¹⁶¹ Klausimo esmė slypi epigrafikos ryšyje su paleografija ir šių abiejų mokslų priklausymu pagalbinių istorijos disciplinų šeimai. Pagalbinės istorijos disciplinas kone pirmasis XVIII a. išskyrė ir jų svarbą pabrėžė Göttingeno universiteto istorikas Johannas Christophas Gattereris (1727–1799)¹⁶². Jis skyrė ypatingą dėmesį genealogijai, heraldikai, diplomatikai bei istorinei geografijai, ir pradėjo šių

¹⁵⁵ SZYMAŃSKI, Józef. *Nauki pomocnicze historii*. Warszawa, 2008, p. 361.

¹⁵⁶ ФЕДОРОВА, Е. В. Введение в латинскую эпиграфику, Москва, 1982, p. 7.

¹⁵⁷ *Ten pat.*

¹⁵⁸ *Ten pat.*

¹⁵⁹ Epigrafinių memorialinių įrašų funkcijas atskleis III dalyje atliktas semiotinis tyrimas

¹⁶⁰ SZYMAŃSKI, Józef. *Nauki pomocnicze historii*. Warszawa, 2004, p. 361.

¹⁶¹ *Ten pat.*, p. 9.

¹⁶² RICHARD T. Vann. *Historiography*.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/267436/historiography/284253/Historiography-in-the-United-States#toc274773> [2014 07 03]

krypčių tyrimus universitete¹⁶³. Jo suformuota pagalbinių istorijos mokslų koncepcija, besiremianti principu *discernere vera ac falsa*¹⁶⁴ – padėti nustatyti ar dokumentas yra tikras – buvo perimta ir nusistovėjusi daugelyje šalių. Vis dėlto, bėgant laikui istorikai plėtojo šias disciplinas, kurios jau turėjo atlikti daugiau funkcijų. Be to, vykstant istorijos mokslo progresui, istorijos tyrimai apėmė vis platesnius laukus, kuriems ištirti reikėjo ir vis dar reikia pasitelkti pagalbos papildomų disciplinų. Kai kurios disciplinos, ypač Naujųjų laikų, yra pakankamai jaunos ir, anot J. Szymańskiego, negali būti vadinamos mokslais, o verčiau metodais¹⁶⁵. Jo teigimu, pagalbinių istorijos mokslų tikslai yra šie: 1) rinkti, 2) apdoroti, ir 3) kritiniu požiūriu sisteminti tam tikro tipo šaltinius. O kartu, pats svarbiausias tikslas yra jau minėto principo *discernere vera ac falsa* įgyvendinimas, nustatant šaltinio informacijos vertę ir originalumą, su tikslu panaudoti juos tolesniuose istoriniuose tyrimuose, kur šaltinis yra vertinamas kaip istorinis faktas¹⁶⁶. Jeigu vadovautumes J. Szymańskiego teorija, tuomet epigrafika atitinka keliamus reikalavimus ir neabejotinai yra pagalbinių istorijos mokslo disciplina. Pats J. Szymański pagalbinais istorijos mokslais laiko paleografiją (o kartu, kaip jos dalį, epigrafiką), diplomatiką, sfragistiką, chronologiją, numizmatiką, heraldiką ir genealogiją, istorinę geografiją, mokslą apie archyvus bei mokslą apie spaudą (prasoznastwo)¹⁶⁷.

Vis dėlto, kai kurie tyrėjai bando išskirti epigrafiką. Anot E. Fedorovos, epigrafiką, nors ji ir yra pagalbinių istorijos mokslas, vertėtų vadinti specialiąja disciplina, kadangi ji reikalauja specialaus pasiruošimo darbui su epigrafiniais šaltiniais¹⁶⁸. Tam reikalingos istorijos, filologijos, šaltiniotyros, epigrafikos žinios bei daugybė praktinio darbo. Todėl epigrafika išskyla virš bazinių, vien istorinių,

¹⁶³ Manfred Kuehn, Heiner Klemme. *The Dictionary of Eighteenth Century German Philosophers*, 3 vols. Santrauka. Priinama per: <https://www.manchester.edu/kant/bio/FullBio/GattererJC.html> [2014 07 03]

¹⁶⁴ SZYMAŃSKI, Józef. *Nauki pomocnicze historii*. Warszawa, 2004, p. 7.

¹⁶⁵ *Ten pat*, p. 11.

¹⁶⁶ *Ten pat*, p. 9.

¹⁶⁷ SZYMAŃSKI, Józef. *Nauki pomocnicze historii*. Warszawa, 2004, p. 10.

¹⁶⁸ ФЕДОРОВА, Е. В. *Введение в латинскую эпиграфику*, Москва, 1982, p. 10–11.

žinių ir išsiskiria iš pagalbinių istorijos mokslų.

Šio disertacinio darbo autoriaus manymu, epigrafika yra atskiras, savarankiškas mokslas, tiriantis tą rašto sistemos dalį, kurios netiria paleografija, t. y. raštą, kuriuo rašoma (raižoma) ant kietos medžiagos. Tačiau dėl to, kad ilgą laiką epigrafika priklausė istorijos pagalbiniams mokslams ir naudojosi tos šakos metodais, arba pati buvo naudojama kaip metodas, epigrafikos mokslo objektu tapo ne rašto sistema, bet pavieniai įrašai, jų paruošimas tolesniems tyrimams. Todėl, remiantis suformuota epigrafikos mokslo paradigma, XX a. pab.–XXI a. pr. įvairių mokslininkų (lingvistų, istorikų, filologų, architektų, menotyrininkų ir kt.) atlikti tyrimai su epigrafiniais šaltiniais nebus priskiriami epigrafiniams tyrimams. O šio darbo autoriaus nuomone, tokie tyrimai kaip tik yra pačios rašto sistemos elementų tyrimai (rašto sistemos modelis bus aptartas kitame skyriuje).

Dar 1987 m. nusipelnęs lenkų metodologas Jerzy's Topolskis, numatydamas daugelio šakų progresą, rašė: *Istorijos mokslai paskutiniaiais dešimtmečiais išgyvena vis labiau matomą revoliuciją. Gilesnį „kvėpavimą“ visų pirmą gauna teorijų dėka. Puikiai išmokyti dirbti su faktais, vis dėlto teorijos srityje, nors ji ir nuolatos buvo tyrimuose, tiktai žengia pirmuosius žingsnius. Kaip atrodo, nebūtų teisinga pranašauti kokio nors totalinio istorijos „teoretizavimo“ (kadangi jos pagrindiniu bruožu greičiausiai liks atkūrimas praeities, kuri yra nepakartojama bei užima vietą laike ir erdvėje), tačiau verta ir reikalinga puoselėti glaudžius teorijos ir istorijos santykius, kadangi tik šiame kelyje galima tikėtis progreso moksliniame įvykių pažinime.*¹⁶⁹ Todėl galima svarstyti, jog ir epigrafikos mokslas gali būti teorizuojamas panaudojant kitų mokslų teorijas ir modelius. Tai bylotų apie epigrafikos kaip mokslo objekto ribų praplėtimą, arba, sugražinimą prie ištakų.

Tokia idėja rado pagrindimą ir Lietuvos Respublikos mokslų klasifikacijoje. 2011 m. Lietuvos Respublikos Švietimo ir Mokslo Ministro

¹⁶⁹ TOPOLSKI Jerzy, *Nowe idee współczesnej historiografii. O roli teorii w badaniach historycznych*, Poznań 1980, p. 5.

įsakymu¹⁷⁰ epigrafika buvo priskirta komunikacijos ir informacijos mokslams (kartu ją paliekant ir prie istorijos mokslų). Epigrafika, būdama po komunikacijos ir informacijos mokslų sparnu, galėtų apimti ne tik tradicinius, bet ir įvairius įrašo teksto analizės, t. y. semiotinius tyrimus, kuriuos jau iš dalies atlieka istorikai, filologai ir lingvistai; taip pat ir įrašo apipavidalinimo tyrimus, kuriuos jau atlieka menotyrininkai ir architektai.

1.5. Memorialinių įrašų apibrėžties ir klasifikavimo problematika

Memorialiniai įrašai tarpsritinėse klasifikacijose. Bene pirmoji iš epigrafinių įrašų memorialinius išskyrė filologė Veronika Gerliakienė¹⁷¹. Visus epigrafinius įrašus mokslininkė skirsto į 10 rūšių: 1) aiškinamuosius, 2) fundacinius, donacinius, 3) proginius, 4) memorialinius, 5) įspėjamuosius, 6) embleminius 7) Šv. Rašto ir brevijoriaus citatos, 8) votyvinius, 9) litanijos pobūdžio, 10) sentencinius. Memorialiniai įrašais V. Gerliakienė vadina įrašus, skirtus iškiliems bažnyčios ar valstybės asmenims atminti. *Jie būna labai lakoniški (...), dažnai dvikalbiai (lotynų–lietuvių, lotynų–lenkų), kai kada toje pačioje memorialinėje lentoje vaizduojamas ir asmens biustas. (...) Visi pateikti ir nepaminėti memorialiniai įrašai, kaip ir proginiai, rašyti XX a. antrojoje pusėje. Baroko epochoje jų funkciją atliko epitafijos – kur kas platesnės apimties ir pateikiančios daugiau informacijos.*¹⁷² Šio disertacinio darbo autoriaus nuomone, epitafijos taip pat yra priskiriamos memorialiniams įrašams, kadangi jų paskirtis – įamžinti atminimą apie mirusįjį (mirusiojo palaidojimo vieta ir epitafijos dislokavimo vietos nebūtinai turi sutapti). Epitafijos buvo kuriamos ir tvirtinamos bažnyčiose ir XIX a. pabaigoje. Todėl jas vienareikšmiškai būtina priskirti prie memorialinių įrašų grupės. Be to, klasifikacija apima tik bažnytinius

¹⁷⁰ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=392998&p_query=&p_tr2=

¹⁷¹ GERLIAKIENĖ, Veronika. Trumpieji Vilniaus bažnyčių įrašai: klasifikacijos ir apibrėžties problemos. *Literatūra, Nr. 46(3)*, Vilnius, 2004, p. 99–107.

¹⁷² *Ten pat*, p. 102.

įrašus, tačiau ir už bažnyčių ribų yra apstu paminklų su įrašais „svarbiems bažnyčios ar valstybės žmonėms“ atminti.

Eugenija Ulčinaitė ir Włodzimierz Appelis visą Vilniaus bažnyčių ansambliuose surinktą epigrafinę¹⁷³ medžiagą suskirstė į šias rūšis: antkapinius, votyvinius, šlovinančius, aiškinamuosius, sentenciškus, proginius¹⁷⁴, memorialinius¹⁷⁵, dedikacinius¹⁷⁶, epitafijas¹⁷⁷, perspėjančius¹⁷⁸ ir religinius¹⁷⁹. Greta to, atsiranda porūšių: dedikaciniai-fundaciniai, votyviniai-antkapiniai, votyviniai-aiškinamieji ir pan¹⁸⁰. Nors atskirai šie terminai nėra aptarti, pagal tai, kokie įrašų pavyzdžiai yra priskirti memorialiniams, tampa akvizdu, jog tai yra trumpi, atminimą apie tam tikrus asmenis įamžinantys įrašai. Panašiai kaip ir V. Gerliakienė, knygos autoriai memorialiniais įrašais nelaiko epitafijų, votyvinių epitafijų, antkapinių įrašų (tarp kurių dažniausiai nesimato skirtumo), nors būtent tokie įrašai ir buvo skirti įamžinti atminimą apie tuose asmenis.

Kitokio požiūrio į memorialinius įrašus laikosi užsienio tyrėjai. Visų pirma, epigrafinius įrašus bandoma klasifikuoti pagal tai, ant kokių objektų jie yra iškalti. Lenkų istorikas Krzysztof Maciejus Kowalskis, rengdamas publikacijų, skirtų epigrafikai, ciklą¹⁸¹, išskiria šiuos epigrafinių įrašų tipus¹⁸²: 1) įrašai ant pastatų bei sieninės tapybos objektų; 2) įrašai ant daiktų, naudojamų liturginių apeigų metu; 3) įrašai ant antkapių; 4) įrašai ant varpų; 5) įrašai ant spaudų ir monetų.

¹⁷³ Tyrinėtojai paskelbė ne tik įrėžtus ar iškaltus įrašus, tačiau taip pat ir sienose nutapytas sentencijas ir kt. Šios disertacijos darbo autoriaus manymu, tai nėra epigrafiniai įrašai.

¹⁷⁴ APPEL, Włodzimierz, ULČINAITĖ, Eugenija. *Inskrypcje Wileńskich kościołów = Vilniaus bažnyčių įrašai = Inscriptiones ecclesiarum Vilnensium*. Vilnius, 2005, p. 15.

¹⁷⁵ *Ten pat*, p. 108.

¹⁷⁶ *Ten pat*, p. 27.

¹⁷⁷ *Ten pat*, p. 32.

¹⁷⁸ *Ten pat*, p. 78.

¹⁷⁹ *Ten pat*, p. 99.

¹⁸⁰ APPEL, Włodzimierz, ULČINAITĖ, Eugenija. *Inskrypcje Wileńskich kościołów = Vilniaus bažnyčių įrašai = Inscriptiones ecclesiarum Vilnensium*. Vilnius, 2005, p. 31, 67, 85, 103 ir kt.

¹⁸¹ KOWALSKI, Krzysztof Maciej. *Dawne inskrypcje pomorskie. Studia epigraficzne*, Gdańsk, 2001; KOWALSKI, Krzysztof Maciej. *Inskrypcje na dzwonach gotyckich w Prusach. Studium z epigrafiki kampanologicznej*, Gdańsk, 2006; KOWALSKI, Krzysztof Maciej. *Tubae Dei. Studia kampanologiczne*, Gdańsk, 2006.

¹⁸² KOWALSKI, Krzysztof Maciej. *Inskrypcje na dzwonach gotyckich w Prusach. Studium z epigrafiki kampanologicznej*. Wydawnictwo uniwersytetu Gdańskiego. Gdańsk, 2006, p. 7.

Tokio pobūdžio klasifikacija yra tiksli, kadangi leidžia susieti įrašą su objektu, ant kurio tas yra iškaltas. O tai, savo ruožtu, leidžia lengviau ir visapusiškiau tirti epigrafus. Vis dėlto, tokia klasifikacija yra siaura, nes nurodydama tik įrašo medžiagą neapima epigrafinių įrašų visumos – dalis epigrafiniu raštu parašytų įrašų (pavyzdžiui, išgraviruotas dedikacinis įrašas ant dovanojamo daikto) lieka neįtrauktų į klasifikaciją. Todėl, remiantis šiuo principu, klasifikaciją galima būtų pratesinėti iki begalybės.

Metodologinio problemos sprendimo ieškojo Józefas Szymański. Pasitelkęs daugybės metų kauptą patirtį rengiant *Corpus Inscriptionum Poloniae*, siūlo įrašus skirstyti pagal jų atliekamą funkciją¹⁸³. Todėl mokslininkas išskiria tokias įrašų rūšis¹⁸⁴:

1. votyvinius (lenk. *wotywne*) – šio tipo įrašai informuoja apie funkcijas ir tikslus, dėl kurių buvo panaudoti finansiniai ištekliai;
2. paliudijančius (lenk. *poświadczeniowe*) – patvirtina tam tikro įvykio tikrumą (įrašai ant spaudų, monetų, riboženkliai, nuosavybės įrašai ir kt.);
3. *res gestae* – įamžina tam tikrą svarbų istorijos įvykį¹⁸⁵;
4. antkapinius (lenk. *nagrobkowe*) – įrašai ant antkapių;
5. paaiškinamuosius (lenk. *objaśniające*) – dažniausiai meno kūrinių paaiškinantys įrašai, kuriuos atliko pats autorius su tikslu palengvinti stebėtojų kūrinių interpretaciją;
6. sentencinius (lenk. *sentencyjne*) – atliekančius papuošimo funkciją (pavyzdžiui, citatos iš Šventojo Rašto);
7. įstatyminius (lenk. *leges*) – informuojančius apie galionačius įstatymus, draudimus, tarptautinius nutarimus ir pan.;

¹⁸³ SZYMAŃSKI, Józef. *Nauki pomocnicze historii*. Warszawa, 2008, p. 364.

¹⁸⁴ TRELIŃSKA, Barbara. *Corpus Inscriptionum Poloniae*, tom I, zeszyt IV. Red. Józef Szymański, Kielce, 1983, p. 16.

¹⁸⁵ Vėlesniuose darbuose J. Szymanski sujungė antkapinių įrašų grupę su *triumfo* bei *res gestae* įrašų grupėmis (pgl. SZYMAŃSKI, Józef. *Nauki pomocnicze historii*. Warszawa, 2008, p. 364).

8. triumfo (lenk. *triumfalne*);

9. grafičius (lenk. *graffita*) – mėgėjiškai atliktus įrašus, siekiant įamžinti savo buvimą konkrečioje vietoje.

Kai kurie įrašai, anot J. Szymańskiego, atitinka dviejų grupių bruožus, todėl gali būti priskiriami ne vienai grupei (pavyzdžiui, sentenciniai–paaiškinamieji įrašai). Vis dėlto, ne visos įrašų grupės sukurtos atsižvelgiant į įrašų funkcijas. Iš konteksto iškrenta antkapių įrašai, kadangi antkapis nurodo ne įrašo paskirtį, o jo buvimo vietą. Be to, antkapių įrašuose yra gausu citatų iš Šventojo Rašto, kurias metodologas taip pat siūlo grupuoti į atskirą grupę (sentenciniai įrašai). Toks šaltinio skaldymas nėra naudingas tyrimui. Matydamas įrašų gausą, pastarųjų metų darbuose J. Szymański pripažįsta, jog jokia klasifikacija negali apimti visų įrašų, išskyrus chronologinę bei geografinę. Taip pat, galima pasitelkti abstraktesnį klasifikavimą įrašus skirstant į valstybinius, privačius ir religinius¹⁸⁶. Tokia klasifikacija iš dalies atspindėtų šaltinio funkcijas ir jo atsiradimo iniciatorių.

Todėl siekiant kruopštumo ir aiškumo tyrimų metu, derėtų vadovautis ganėtinai konkrečia, visus epigrafinius įrašus apimančia klasifikacija, atsižvelgiant ne į objektus ar materiją, bet į įrašų bei epigrafinio rašto funkcijas. Šiuo atveju, nustatynėjant teksto funkcijas derėtų atsiriboti nuo istorikų darbų, kadangi jie dažniausiai funkcijas nustato atsižvelgdami į objektą, ant (prie) kurio atliktas įrašas ir taip apsprendžia jo funkciją. Toks jų sprendimas yra teisingas, tačiau siekiant giliau ištirti paties teksto prasmę, būtina jį atskirti nuo objekto ir vadovautis semiotiniu požiūriu.

Įrašo paskirtis. Kaip jau buvo aptarta (žr. sąvokos *epigrafinis įrašas* paaiškinimą), esminis bruožas, skiriantis epigrafinį įrašą nuo paprasto įrašo yra medžiaga, kurioje jis yra įrašytas. Epigrafinis įrašas turi būti iškaltas (įrėžtas) patvarioje, kietoje, ilgaamžėje medžiagoje, nenaudojant įprastų rašymo priemonių

¹⁸⁶ SZYMAŃSKI, Józef. *Nauki pomocnicze historii*. Warszawa, 2008, p. 364.

(pvz., rašiklio, teptuko ar pan.). Vadinasi, jis negali būti nutapytas ar nupieštas¹⁸⁷. Su laiku, tam tikri įrašai (pavyzdžiui, epitafijos), iki tol rašyti tik kietoje medžiagoje, buvo perkelti į minkštąją. Nors jau nebeatliko savo pirminės paskirties (pavyzdžiui, būti įrašu antkapyje), tačiau tapo žanro forma. Todėl yra nemažai sąsajų tarp šių dviejų įrašų rūšių (pavyzdžiui, įrašų ant paminklų ir įrašų knygose).

Dėl kietųjų medžiagų bei objektų, kuriuose jie yra įrėžti, įvairovės, istorijos tėkmėje susidarė sunkiai išmatuojama epigrafinių įrašų gausybė: tai įrašai ant pastatų sienų, paminklų, antkapių, varpų, įvairiausių daiktų, stiklo, vitražų ir t. t. Istoriografijoje egzistuoja kelios įrašų grupavimo kryptys: 1) pagal objektų, kuriuose įrašas įrėžtas, rūšis (pavyzdžiui, antkapių, liturginių indų įrašai); 2) pagal įrašo kūrėjo priklausomumą tam tikram luomui arba socialinei, kultūrinei, politinei grupei (pavyzdžiui, bažnytiniai įrašai, valstybiniai įrašai); 3) pagal tikslą, dėl kurio įrašas atsirado. Šio darbo autoriui artimesnis yra paskutinis požiūris, kadangi kai kurių įrašų, esančių ant skirtingų objektų, atsiradimą sąlygojo tas pats tikslas. Taip į vieną grupę (rūšį) galima sudėti memorialinius įrašus.

Žvelgiant iš etimologinės pusės, žodis memorialinis yra kildinamas iš lotyniško žodžio *memorialis* – atmintinas¹⁸⁸, t. y. skirtas atminti. Vadinasi, tai yra įrašai, įrėžti kietoje medžiagoje, kurių funkcija yra palaikyti atminimą. Paprastai stengiamasi palaikyti atminimą apie to vertus **asmenis**. Tam tikslui specialiai yra pastatomas tvirtas statinys¹⁸⁹ (paminklas, paminklinė lenta, akmuo ar pan.), kurio

¹⁸⁷ Todėl šio darbo autorius nelaiko epigrafikos mokslo objektu paveiksluose nutapytų, istoriografijoje vadinamųjų *aiškinamųjų* įrašų, epitafijų užrašytų rankraščiuose (priešingai negu epitafijų nuorašai) ir pan.

¹⁸⁸ *Memorialas. Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 14, Vilnius, 2008, p. 657.

¹⁸⁹ XX a. paminklų tyrinėtojai išskiria memorialinius paminklus (antkapiai, memorialinės lentos, stogastulpiai, koplytstulpiai, kryžiai) kaip dailės paminklų rūšies monumentaliosios ir dekoratyvinės dailės grupės pogrupį. Vis dėlto, vieningos nuomonės nėra, todėl kai kurie tyrėjai memorialiniams paminklams priskiria ne tik dailės, bet ir architektūros paminklus, pavyzdžiui, koplytėles, ar kitus statinius. Todėl sunku yra nubrėžti ribas, apimančias memorialinius paminklus dėl paminklų įvairovės ir tyrėjų nuomonių gausybės. Plačiau žr. INDRIULAITIS, Aleksandras. Dailės paminklai. Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas, T. 1: Vilnius. Vilnius, 1988, p. 17–19; ŠIRMULIS, Alfredas. *Lietuvių liaudies memorialiniai paminklai. Medis. Akmuo. Geležis*. Vilnius, 1999, p. 6–7; BURINSKAITĖ, Ilona. Lietuvių memorialiniai paminklai svetimšalių tyrinėtojų darbuose. *Soter*, t. 7

lengvai negali paveikti laiko ir gamtos korozija. Iš čia ir atsiranda kietos rašymui skirtos medžiagos prasmė. Statiniui pasirenkama *istorinė vieta*¹⁹⁰ – vieta, kuri yra susijusi su tam tikru to asmens gyvenimo laikotarpiu (apie tai plačiau žr. trečios dalies skyrių 2. „Atminties komunikacija“). Todėl į šią grupę įeina įrašai ant objektų, žyminčių nusipelnusio asmens gimimo, veiklos ar palaidojimo vietą (antkapis su įrašu). Rečiau įamžinimui pasirenkama socialinio aktyvumo vieta, su asmenybės veikla susijusi netiesiogiai, pavyzdžiui 1904–1915 m. prie Vilniaus Katedros imperatorienei Katerinai II (1729–1796) stovėjęs paminklas. Juo buvo siekiama įamžinti pirmojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo 110-ąsias metines (paminklas turėjo iškilti 1901, minint 1791 m. padalijimą, tačiau dėl minkšto grunto statybos darbai užtrūko). Paminkle buvęs užrašas turėjo atspindėti XIX a. Rusijos propagandinio aparato ideologiją: „ОТТОРЖЕННЫХ ВОЗВРАТИВЪ”, skelbiančią apie etnines slavų žemes (t. y. Šiaurės Vakarų kraštą), kurios atsiskyrė ir 1791 m. sugrįžo į Rusijos imperijos sudėtį.

Pasitaiko atvejų, kai ir Vilniaus kapinėse ar bažnyčių sienose buvo įmūrijamos paminklinės lentos asmenims, kurie buvo palaidoti kituose miestuose ir netgi kitose šalyse. Tačiau ir čia, greta jų artimųjų taip pat atsirasdavo atminimo įrašas.

Memorialinių įrašų grupę papildė ne tik asmenį, bet ir **įvyki** įamžinantys objektai ir įrašai. Tai gali būti memorialinė arka, paminklinis akmuo (pavyzdžiui, Puntukas), paminklinė lenta, paminklas (pavyzdžiui, buvęs paminklas maro aukoms atminti Dominikonų vienuolyno kieme), stulpas, megalitas, konstrukcija, pastatas ar kas nors kita, pastatyta įvykio atminimui.¹⁹¹ Visus šiuos įrašų tipus sieja atminimo svarbos suvokimo ir jos palaikymo funkcija. Architektas Cyrilis Harris memorialams priskiria riboženklius (pavyzdžiui, Klaipėdoje dar 1902 m. buvo išlikęs 1834 m. miesto šiaurinę ribą žymėjęs akmuo su herbu¹⁹²), kurie turėjo

(35), Kaunas, 2002, p. 89–103.

¹⁹⁰ SAKALAUSKAITĖ, Elena. Paminklas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. XVII, Vilnius, 2010, p. 352.

¹⁹¹ HARRIS, Cyril M. Memorialas. *Iliustruotas architektūros istorijos žodynas*. Vilnius, 2007, p. 325–334.

¹⁹² ZEMBRICKIS, Johanas. *Klaipėda XIX amžiuje*, t. 2, Klaipėda, 2004, p. 15.

žymėti tam tikrą ribą. Šio darbo autoriaus nuomone, įrašai ant riboženklių nėra memorialiniai įrašai, kadangi jų funkcija yra ne saugoti atminimą, o labiau įspėti, teigti, paliūdyti tikrumą. Tačiau tai yra diskusinis klausimas.

Kilnojamumo ir nekilnojamumo principas. Verta pastebėti, kad memorialai paprastai yra vienaip ar kitaip nekilnojamos paskirties statiniai, laisvai prieinami juos lankyti ir įrašus skaityti lankytojams. Taip jie turėtų funkcionuoti visuomenėje – būti lengvai ir dažnai prieinami bei skaitomi. Taip yra todėl, kad pats paminklas, žvelgiant iš komunikacijos mokslų perspektyvos, yra kanalas, kuriuo yra perduodama žinia (įrašas, simbolinė reikšmė). Paprastai žinia yra skiriama tam tikram adresatui (individas arba jų grupė), todėl norint ją tinkamai perduoti, adresatas turi turėti prieigą prie kanalo. Vadinasi, pats objektas, kuriame yra įrėžtas memorialinis įrašas sąlygoja apie tikslinę grupę.

Teisingumo dėlei verta akcentuoti, kad egzistuoja objektai, kurių paskirtis nebuvo memorialinė, tačiau tokia intencija ir atsiradęs užrašas jam tokią funkciją bandydavo suteikti. Tai daugiausiai kilnojami, neretai ne tik praktinę, bet ir meninę vertę turintys objektai, pavyzdžiui įrašai ant liturginių įrašų, ceremonijalinių kalavijų, žiedų, dovanojamų daiktų ir pan. Tačiau daiktas atliks memorialo funkciją tik tais atvejais, kuomet įrašu yra įamžinamas asmuo arba įvykis, pavyzdžiui Abiejų Tautų Respublikos ordinų ceremonijų kalavijas. Jis buvo sukurtas Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio karūnacijai. Jame buvo įrėžtas šis įvykį įamžinantis įrašas: *Stanislaus Augustus Rex Dedit ANNO 1764*¹⁹³. Kadangi objektas yra kilnojamas, prieigą prie jo turėjo tik ribotas skaičius žmonių, todėl šis objektas, kaip atminimo įamžinimas, buvo funkcionalus tik jų tarpe. Memorialai – priešingai, paprastai yra prieinami didesniam ratui žmonių.

Ieškant ribos, kuri leistų teigti, kurie objektai yra memorialai o kurie ne,

¹⁹³ LAPĖ, Emilija. Į Valdovų rūmus iš Lenkijos ką tik atvežtas karališkas kalavijas. Lietuvos rytas, 2016 m. vasario 5d. [prieinamas internetu:] <http://kultura.lrytas.lt/istorija/i-valdovu-rumus-is-lenkijos-ka-tik-atveztas-karaliskas-kalavijas.htm?foto=1> [žiūrėta 2016 05 03]

apsistojama ties dviem kriterijais: 1) kilnojama/nekilnojama ir 2) vieša/privatu. Paprastai šie du principai yra persipynę, ir tai, kas yra nekilnojama dažniausiai yra vieša, o tai, kas kilnojama – privatu. Tai paliudija ne tik galimybė susidurti su objektu (priėjimą prie kilnojamojo objekto riboja jo priklausomybė savininkui), bet ir pačių epigrafinių įrašų ant tokių objektų turinio gylis.

Viešumo ir privatumo principas. Epigrafinio įrašo, kaip ir bet kokio kito teksto *funkcija apibrėžiama kaip jo socialinis vaidmuo, sugebėjimas patenkinti tam tikrus tekstą kuriančio kolektyvo poreikius. Taigi funkcija – dvišalis sistemos, jos realizacijos ir teksto adresato-adresanto santykis*¹⁹⁴. Pirmiausia, apeliuojant į pirmąją citatos dalį, būtina surasti tekstą kūriančio kolektyvo poreikį, kurį patenkina epigrafinis raštas. Kadangi rašymui pasirinkta kieta, ilgaamžė medžiaga, galima numanyti, kad epigrafinis įrašas turi egzistuoti kuo ilgiau. Vadinas jo tikslinė auditorija neapsibrėžia viena žmonių karta.

Atsižvelgiant į antrąją citatos dalį, šioje vietoje būtina užakcentuoti adresato ir adresanto santykius, kadangi šiuo aspektu remsis siūlomos klasifikacijos modelis. Akivaizdu, kad nesutampant adresanto ir adresato kodams, pranešimo tekstą jo gavėjas deformuoja¹⁹⁵. Todėl adresantas kurdamas pranešimą atsižvelgia į jo bendrą patirtį, santykius su adresatu. Jų santykius apsprendžia *bendros atminties*¹⁹⁶ buvimas – kai jos nėra, teksto dešifruoti neįmanoma¹⁹⁷. Todėl teksto autorius rašydamas pranešimą gali jį nukreipti į abstraktų adresatą, kurio atminties apimtį pranešimo perdavėjas rekonstruoja kaip būdingą bet kam, mokančiam konkrečią kalbą, arba į konkretų pašnekovą, su kuriuo rašantysis yra asmeniškai pažįstamas ir kurio individualiosios atminties apimtis adresantui yra puikiai žinoma¹⁹⁸. Todėl, pirmuoju atveju, kuo skurdesnė bendra atmintis, tuo detalesnis ir išsamesnis turi būti pranešimas. *Oficialus tekstas konstruoja*

¹⁹⁴ LOTMAN, J., PIATIGORSK, A. Tekstas ir funkcija. *Kultūros semiotika: straipsnių rinktinė*. Vilnius, 2004, p. 141.

¹⁹⁵ *Ten pat*, p. 153.

¹⁹⁶ *Ten pat*, p. 154.

¹⁹⁷ *Ten pat*.

¹⁹⁸ *Ten pat*.

*abstraktų pašnekovą, kuris turi tik bendrą atmintį, be asmeninės ir individualios patirties. Toks tekstas gali kreiptis į visus ir į kiekvieną*¹⁹⁹. Tuo tarpu, antruoju atveju, tekstas yra formuojamas kitaip: dėl asmeninio santykio, bendros atminties galima atsisakyti nereikalingų detalių, kurias jau saugo adresato atmintis. Joms aktualizuoti užtenka tiesiog užuominos. Todėl tokio pobūdžio tekstuose gali būti kažkas numatomo, vartojama daug sutrumpinimų, užuominų ir pan²⁰⁰. Istoriografijoje panašus šaltinių skirstymas jau rado savo vietą, kai yra kalbama apie viešą ir privačią, oficialią ir intymią sferas. Todėl dalis epigrafinių įrašų jų kūrėjo buvo orientuota į abstraktųjį skaitytoją, o kita dalis – į konkretųjį skaitytoją. Remiantis tokiu principu, galima būtų siūlyti epigrafinius įrašus skirstyti į dvi pagrindines grupes: į *oficialius* (skirtus plačiai abstrakčiai auditorijai) ir *intymius* (skirtus konkrečiam, pažįstamam skaitytojui) įrašus.

Oficialiųjų (viešųjų) įrašų grupę turėtų sudaryti įrašai lengvai prieinami ir lengvai perskaitomi plačiai visuomenei. Jų kūrėjai turėtų turėti juridinę galią tokioje (dažniausiai svarbioje) strategiškai lengvai prieinamoje vietoje talpinti įrašą, pavyzdžiui ant bažnyčios sienos, valstybinės institucijos pastato, paminklo, monetos, ir kt. Nereikėtų painioti ir šiai grupei priskirti visus tik pasaulietinės ar bažnytinės valdžios sukurtų (įgaliotų sukurti) epigrafinių įrašų. Prie oficialių įrašų galima priskirti ir paprastų žmonių sukurtus įrašus, skirtus plačiam skaitytojų ratui. Pavyzdžiui, antkapio įrašas. Jo skaitytojas yra abstraktus, viešas, o tekstą užrašo eilinis žmogus – tas, kam priklauso (kas perka, užsako) antkapinis paminklas.

Intymių (privačių) epigrafinių įrašų grupę turėtų sudaryti tokie įrašai, prie kurių yra ribojama prieiga, o taip pat kurių turinį sunku suvokti eiliniam skaitytojui. Privatūs įrašai turėtų būti sukurti konkrečiam, gerai pažįstamam adresatui. Tokie įrašai dažniausiai gali puikuotis ant asmeninių daiktų, todėl yra

¹⁹⁹ *Ten pat*, p. 155.

²⁰⁰ LOTMAN, J., PIATIGORSK, A. Tekstas ir auditorijos struktūra. *Kultūros semiotika*: straipsnių rinktinė. Vilnius, 2004, p. 154–155.

sunkiai prieinami abstrakčiam skaitytojui. Taipogi jie bus parašyti intymia, žmogui, nežinančiam įvykio bei adresato ir adresanto santykių konteksto, sunkiai suprantama kodų sistema (kalba). Panašiai, kaip ir oficialieji įrašai, intymūs taip pat turėtų būti skirstomi į pogrupius: įvykį įamžinantys įrašai (pavyzdžiui įsimylėjelių inicijalai, išgraviūruoti ant spynos, kuri pagal šiuolaikinę tradiciją rakinama ant tilto, o jos raktas yra išmetamas į upę – nenutrūkstamos meilės simbolis); įrašai įamžinantys dovanojimo aktą (pavyzdžiui jubiliejaus proga išgraviūruotas įrašas ant dovanojamo objekto); įrašai įamžinantys sentenciją, mintį ir pan.; grafitis (mažai informatyvus, dažniausiai neprofesionaliai atliktas epigrafinis įrašas, siekiant įamžinti savo apsilankymą ar pan.).

Taigi, epigrafiniais memorialiniais įrašais vertėtų laikyti įrašus ant įvairių tipų memorialų, memorialus suvokiant kaip statinius, skirtus specialiam įamžinimo tikslui. Todėl tiek struktūriškai, tiek semantiškai visi XIX a. memorialiniai įrašai, nepriklausomai nuo to, ar buvo ant paminklo, bažnyčios sienoje, ar antkapyje, yra panašūs (plačiau žr. 3 dalies skyrių 1.1. „Epigrafinio memorialinio įrašo struktūra“).

2. Epigrafiniai įrašai kaip Komunikacijos ir informacijos mokslų objektas

Ankstesniame skyriuje buvo aptarta labiausiai paplitusio epigrafinio tyrimo tradicija, kai epigrafinio tyrimo pagrindą sudaro šaltinių kaupimas, iššifravimas, tyrimas ir publikavimas. Ši paradigma, gyvuojanti nuo XIX a. vidurio, išspraudžia epigrafikos mokslą į pagalbinių istorijos disciplinų gretas. Vis dėlto, XX a. pabaigoje–XXI a. pradžioje ima ryškėti kita epigrafinių šaltinių tyrimų paradigma, orientuota į semantinę, lingvistinę įrašų turinio analizę o taip pat į epigrafinio įrašo funkcionalumo paieškas. Nors ir atrodytų keista, tačiau pastarųjų dešimtmečių tyrimai yra orientuoti į epigrafinio rašto ne tik raidos, bet ir visos kūrybinės visumos, kuri nesunkiai galėtų tilpti abstrakčiame kultūros apibrėžime.

Šiame darbe į epigrafinius įrašus yra žvelgiama iš kelių KIM tyrimų perspektyvų. Pirmiausia, epigrafinis įrašas čia yra suvokiamas kaip komunikacijos priemonė – t. y., kanalas, kuriuo yra perduodama tam tikra žinia. Tokiu atveju, yra galima dvejopa prieiga – iš proceso mokyklos perspektyvos bei iš semiotinės perspektyvos. Proceso požiūris leidžia pamatyti visą kūrybinį kelią, kaip žinia tampa medija. Tuo tarpu, semiotinis požiūris padės suprasti paties įrašo funkcionavimo niuansus, kurių neįmanoma iširti taikant tradicinės epigrafikos paradigmos įnagius.

Kadangi dėl pasirinktos medijos formos ir medžiagos patvarumo, žinios perdavimas tampa daugkartiniu procesu, orientuotu ne tik į dabartinę kartą, bet skirtu ir ateities kartoms, perduodamą žinią dėl aptartos svarbos galima laikyti atmintimi, o mediją – atminties nešėja. Dėl šios priežasties, epigrafikai kaip atminties nešėjai visuomenėje tirti parankiausias yra Paulo Connertono visuomenės atsiminimo modelis, taikomas kolektyvinės atminties tyrimų kontekste.

2.1. Epigrafinio įrašo kultūra

Kultūra yra daugiafunkcinė sistema, t. y. įvairias socialines funkcijas

*atliekantis sociokultūrinis reiškiny, konkrečių kultūros tendencijų raiškos būdas. Kiekvieno konkreta us kultūros komponento, posistemio, tendencijos svarba tiesiogiai priklauso nuo to, kokias funkcijas jie atlieka kultūroje. Viena svarbiausių funkcinių kultūros sąvybių yra ta, kad, būdama glaudžiai susijusi su sociumu, atvira daugiasluoksnė sistema, ji prisitaiko prie kintančių žmonių poreikių, atsinaujina ir kuria naujus funkcinius santykius, poreikius skatinančias kultūros formas*²⁰¹ – kultūrologas Antanas Andrijauskas kultūrą suvokia kaip sistemą. Vadovavimasis šiuo apibrėžimu leidžia pažiūrėti į epigrafiką (epigrafinių įrašų visumą) kaip į kultūrą arba kultūros formą²⁰², kaip į daugiafunkcinę sistemą, kurios elementai ir ryšiai tarp jų nėra nustatyti, tačiau XX a. mokslininkų tiriami. Kaip ir kiekviena sistema turi savo funkcijas, taip ir epigrafikos kultūra atlieka savo. Jos taip pat yra pavieniais atvejais tiriamos. Tokie tyrimai dažnai yra laikomi kultūros tyrimais, tačiau, kaip pažymi A. Andrijauskas, dėl kultūros neapibrėžtumo ir polimorfizmo kyla daug problemų, kadangi kultūros sąvoka tarsi, aprėpia daug visuomenės gyvenimo sričių ir aspektų, turtingą žmogaus sukurtų kultūros vertybių, simbolių, artefaktų, tekstų pasaulį²⁰³. Problemos sprendimu šioje situacijoje gali būti epigrafikos kultūros apibrėžimas ir konkreta us modelio sukūrimas arba pritaikymas.

Analogišką problemą įveikė knygotyros specialistai, sukūrė ir pritaikė ne vieną modelį knygos kultūrai tirti. Anot knygotyrininko Paulo Raabes, knygotyros mokslas knygos kultūros terminą suvokia kaip lakoniškai apibrėžtą knygų pasaulį – istoriškai determinuotą, reikšmingą, gyvai egzistuojančią kultūrinio gyvenimo sudedamąją dalį. Jis apima viską, kas susiję su knyga. Pirmiausia – tekstų rašymą (mintis, pažinimas, atradimai, žinių fiksavimas), knygos idėjos įgyvendinimą, t.y. viską, kas siejasi su autoriumi ir autoryste. Toliau – knygos gamyba, platinimas ir vartojimas, kitaip tariant, leidėjų, knygos apipavidalintojų, iliustruotojų, raidžių

²⁰¹ ANDRIJAUSKAS, Antanas. *Kultūrologijos istorija ir teorija*. Vilnius, 2003, p. 336.

²⁰² *Ten pat*, p. 22.

²⁰³ *Ten pat*.

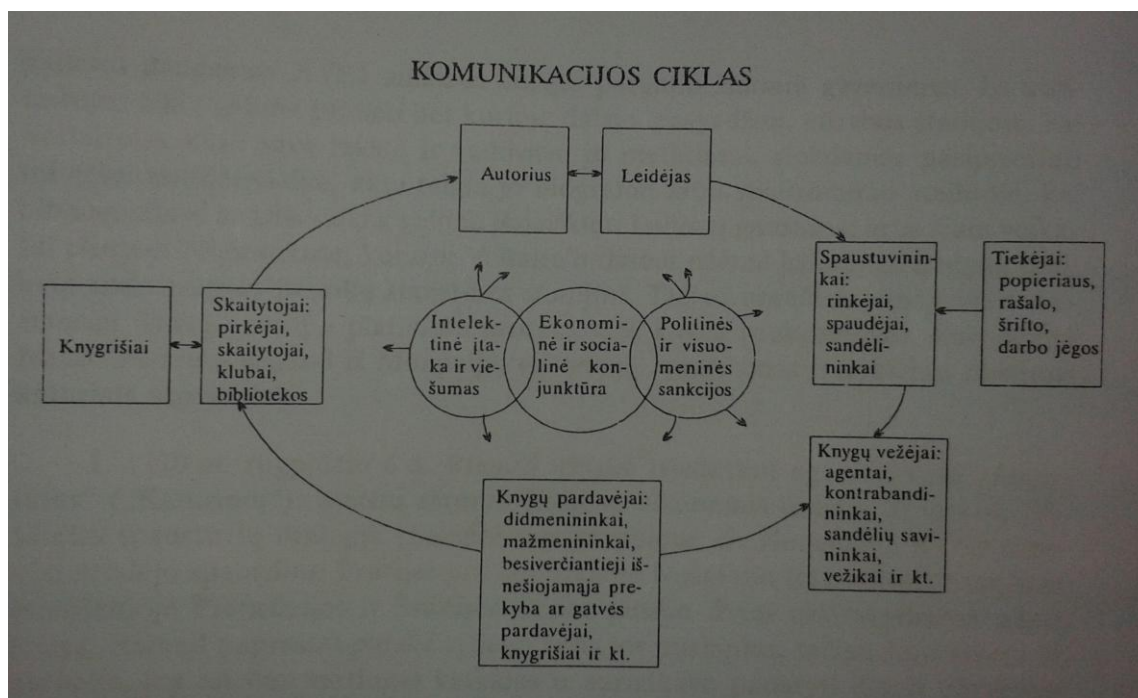
rinkėjų ir spaustuvinių bei rūšiotojų veikla. Galiausiai knygos kultūros sąvoka apima dar ir skaitymo kultūrą (knygos rinka, kurioje veikia gamintojai ir platintojai, leidėjai ir knygų prekybininkai). Galiausiai knygos kultūra atsispindi ir privačiuose knygų rinkiniuose, asmeninėse, taip pat viešosiose bibliotekose. Viešose bibliotekose knygos kultūra įgauna naują, istorinį atspalvį, nes kaupiamos, išduodamos ir netekusios aktualumo knygos.²⁰⁴ Trumpai tariant, knygos kultūra yra knygos kūrėjo, gamintojo, vartotojo ir visų jų tarpininko išugdyti gebėjimai bei procesai, naudojami asmeninėms ir visuomenės reikmėms tobulinant knygas teikiamas estetines, informacines, komunikacines ir rekreacines vertybes²⁰⁵.

Visi pagrindiniai P. Raabės išskirti knygos kultūros elementai (1. rašytojai, 2. gamintojai, 3. platintojai, 4. vartotojai) sudaro vientisą komunikacijos ciklą, kurį schematiškai pavaizdavo ir juo remiantis tyrimą atliko Robertas Darntonas. Jis išskyrė iš esmės tuos pačius pagrindinius elementus (bei kelis papildomus) ir nurodė, kokią įtaką jie daro vienas kitam. Tokia komunikacijos modelio struktūra leidžia tirti visumą, susijusią su knygos gyvenimu, apibrėžtą kaip knygos kultūra²⁰⁶.

²⁰⁴ RAABE, Paul. Knygos kultūros reikšmė Europai. *Knygotyra*, 2002, t. 39, p. 84–97.

²⁰⁵ KAUNAS, Domas. *Knygos kultūra ir kūrėjas*. Vilnius, 2009, p. 7.

²⁰⁶ R. Darntono knygos komunikacijos modelis yra dažnai ir sėkmingai naudojamas knygos kultūros tyrimuose. Plačiau žr. CICĖNIENĖ, Rima. *Lietuvos didžiosios kunigaikštystės rankraštinių knygų kultūra (iki XVI a. antrosios pusės)* : daktaro disertacija ; humanitariniai mokslai, komunikacija ir informacija (06 H) / Vilniaus universitetas; PETREIKIS, Tomas. *Regioninės knygos kultūra Žemaitijos knygos 1905-1944 m. pavyzdžiu* : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija (08 S) / ; Vilniaus universitetas; PETREIKIS, Tomas. Lauryno Ivinskio metaskaitliai Žemaičiuose: regioninės knygos kultūros aspektas. *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas* [straipsnių rinkinys / sudarė Albina Auksoriutė]. Vilnius, 2012, p. 67–136.

1 schema. R. Darntono knygos komunikacijos modelis²⁰⁷

Knyga kaip materializuotas tekstas ir epigrafinis memorialinis įrašas paminkle turi daug panašumų. Remiantis Paulo Otletu dokumento suvokimu²⁰⁸, abu minėti objektai gali būti suvokiami kaip dokumentai. Tokiu atveju, juos jungiantis elementas yra turinys, išreikštas tuo pačiu kodu – užrašytu tekstu. Todėl abu šie tekstiniai objektai gali būti nagrinėjami ir knygotyryniais metodais.

Pirmiausia, jie abu susideda iš vienodų *vidinių elementų*: 1. iš teksto (pagrindinio – dedikuoto asmeniui, kuriam statomas paminklas; ir pagalbinio informacinio – pavyzdžiui, paminklo meistro vardas ir pavardė), kuriam užrašyti naudojamos tos pačios raštų sistemos, skiriasi tik rašymo priemonės; 2. vaizdinės medžiagos (įrėžtas herbas ar kitoks vaizdinys). Kaip knygos tekstas nuo kodekso, taip ir epigrafinis įrašas negali būti atskirtas nuo medžiagos, kurioje yra

²⁰⁷ R. Darntonas vadina jį *knygos atsiradimo ir jos plitimo visuomenėje analizės modeliu*. Plg. DARNTON, Robert. Kas yra knygos istorija? *Knygotyra*, 1999, t. 34, p. 136.

²⁰⁸ Paulas Otletas praplėtė **dokumento** sąvoką. Jo teigimu, tai ne tik vaizdiniai ir užrašyti tekstiniai objektai, pristatantys tam tikras idėjas, bet ir bet kas kita, kas yra tinkamai pristatyta juos matant/skaitant. Todėl dokumentais gali būti laikomi ir gamtos bei žmogaus veiklos, tinkamai pristatyti objektai. Plačiau, žr. Otlet, Paul. *Traité de documentation*. 1934

užfiksuotas, todėl abu šaltiniai susideda ir iš *išorinių elementų*. Knygos atveju tai yra apipavidalinančioji materija išreikšta formatu, apimtimi, viršeliu²⁰⁹, o epigrafinio memorialinio įrašo apipavidalinančioji materija gali būti apibrėžta: 1. formatu (memorialo tipas, pavyzdžiui paminklas, biustas, lenta, o apipavidalinančioji materija gali būti apibrėžta: 1. formatu (memorialo tipas, pavyzdžiui paminklas, biustas, lenta, obeliskas ir t. t.) ir 2) apimtimi (fizinis memorialo dydis, matuojamas tūriu, bei erdvė skirta tekstui).

Nors epigrafinio įrašo, knygos ir kitų tekstinių objektų vidiniai ir išoriniai elementai dažnai sutampa, skiriasi pati jų kaip objektų prasmė (tikslas), o kartu ir tos prasmės įgyvendinimo būdas. Jei antkapyje įrėžto teksto tikslas yra įamžinti atminimą, skatinti maldingumą ir perteikti vertybes visuomenei²¹⁰, tai knygos tikslų yra neabejotinai gerokai daugiau (vien knygos tipas gali atliepti į kelis tikslus) – autoriaus saviraiška; poveikis skaitytojui (pavyzdžiui, malonumas skaityti); asmenybės arba įvykio įamžinimas ir t. t.

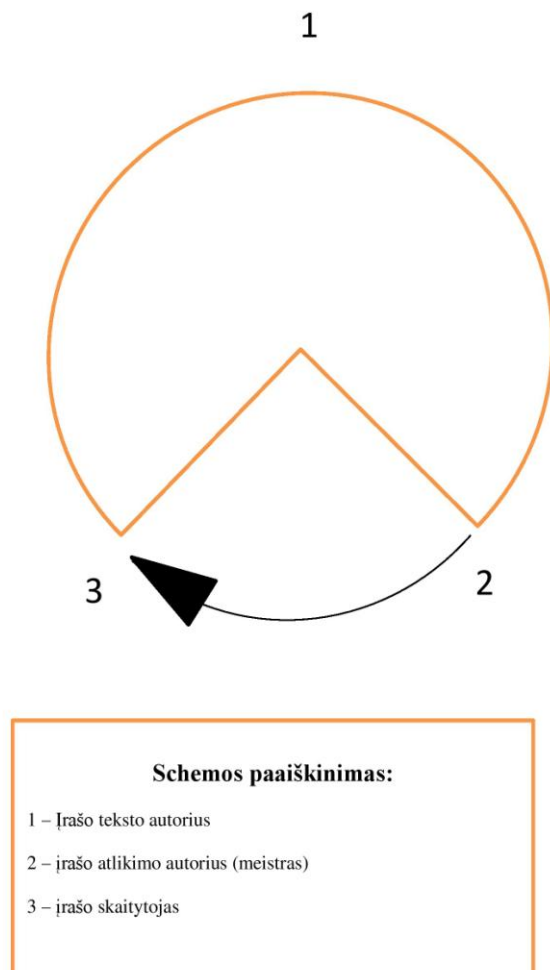
Netgi nesigilinant į pačių objektų prasmę, yra akivaizdu, kad dėl skirtingų šių objektų paskirčių, skiriasi ir jų pačios komunikacijos ciklai. Epigrafinio įrašo, kaip ir R. Darntono siūlomas knygos, komunikacijos modelis galėtų būti uždaras, t. y. visi elementai galėtų daryti įtaką prieš tai einančiam elementui. Taip autorius (1) pagal savo išprusimą ir pasaulėžiūrą parašytų tekstą ir kreiptųsi į meistrą (2), kuris pagal savo kvalifikaciją ir turimas priemones sukurtų savitą memorialo ir įrašo interpretaciją. Memorialas būtų pastatytas jam skirtoje vietoje (bažnyčia, kapinės, miestas), kur jį matytų ir skaitytų praeiviai (3). Didelė tikimybė, kad jei skaitytojui (3) prireiktų užsisakynėti paminklą, jis kreiptųsi į meistrą (2), kurio darbus matė. Be to, galėtų pateikti ir savo įžvalgų, pageidavimų. Tuo tarpu meistras (2), atsižvelgdamas į didėjančią paklausą galėtų kurti memorialų ir epigrafinių įrašų šablonus, siekdamas patenkinti skaitytojų, virstančių

²⁰⁹ STONIENĖ, Vanda. Knygos struktūra ir architektonika. *Knygotyra: vadovėlis*. Vilnius, 2007, p. 147.

²¹⁰ TOLKAČEVSKI, Kšištof. Asmens įvaizdis XIX a. Vilniaus kapinių epitafijose: komunikacinis aspektas. *Knygotyra, t. 61*, 2013, p. 53–58.

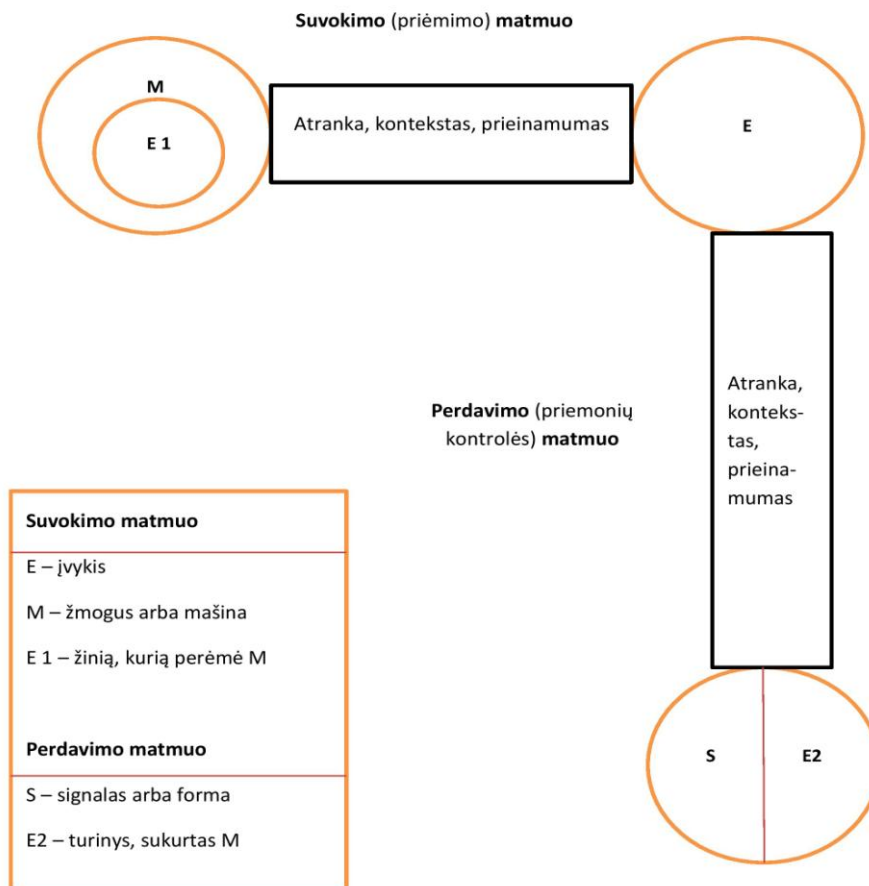
potencialiais vartotojais, poreikius.

Vis dėlto, skurdi su paminklų statymu susijusi šaltinių bazė neleistų ištirti, ar epigrafinio įrašo komunikacija buvo ciklo tipo. Todėl santykis tarp meistro (2) ir skaitytojo (3) yra numanomas ir išryškėja tik teoriniame lygmenyje.

2 *schema*. Ciklo tipo komunikacijos schema.

George'o Gerbnerio linijinio proceso modelyje atsisakoma ciklo komunikacijos principo, todėl toks modelis gali būti tinkamas epigrafiniams įrašams tirti. G. Gerbneris komunikacijos procesą vaizdavo modelyje, kurį sudaro du kintamieji matmenys – *suvokimo* (priėmimo) matmuo ir *perdavimo* (priemonių ir kontrolės) matmuo.

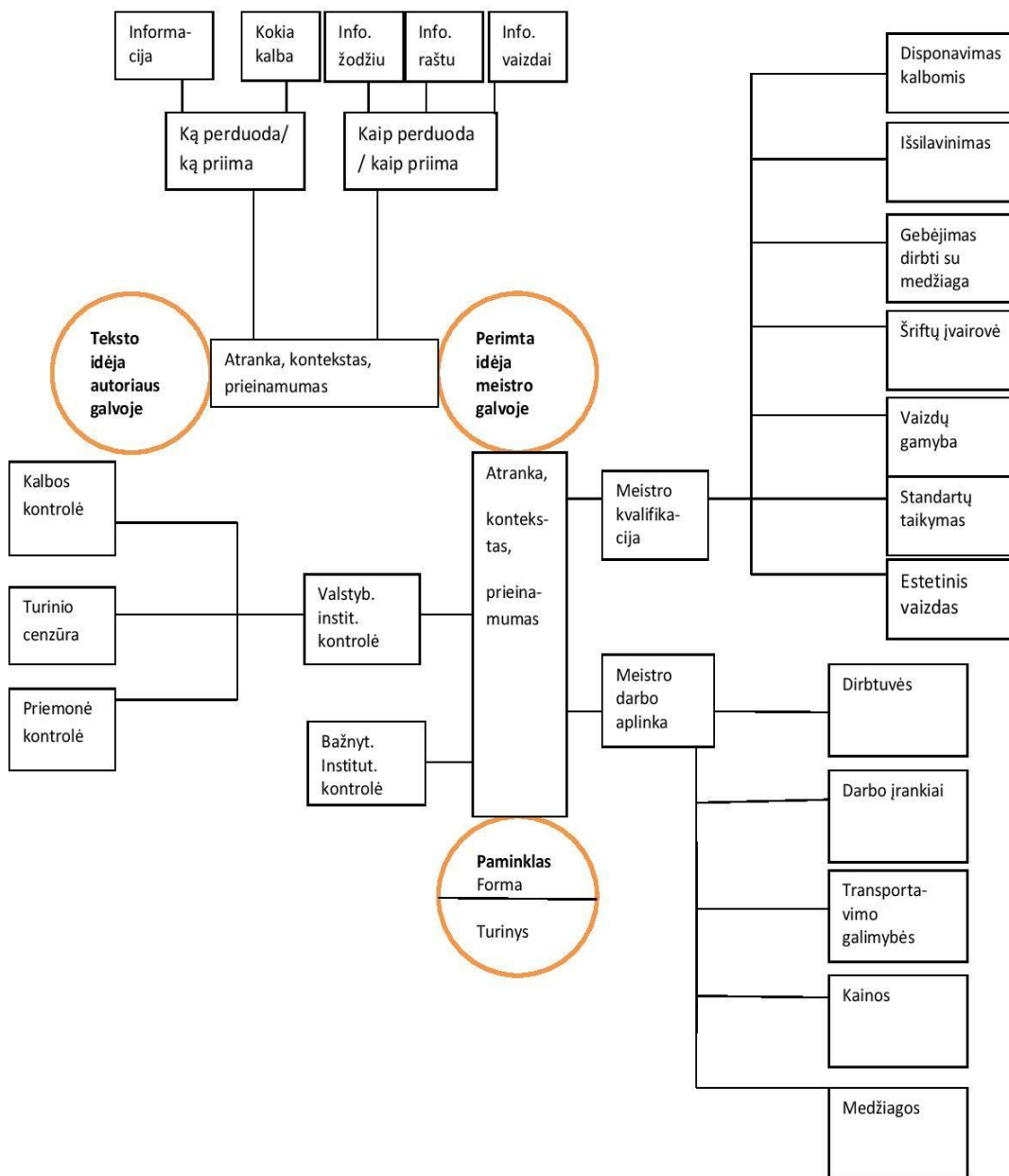

3 schema. George'o Gerbnerio komunikacijos modelis

Adaptuojant šį modelį epigrafinių įrašų kultūros tyrimams, komunikacijos procesas prasidėtų epigrafinio įrašo (greičiausiai ir paminklo) idėjos gimimu asmens galvoje. Nepriklausomai nuo to, ar tai būtų antkapinis paminklas sau pačiam (kurio prireiks ateityje), ar mirusiam giminaičiui, ar didelės reikšmės paminklas svarbioje miesto vietoje. Idėjos sumanytojo išsilavinimas, gyvenimo būdas, gyvenamoji ir darbo aplinkos, tikėjimo dalykai, asmeninės savybės bei kt. galėtų turėti nemažai įtakos paminklo ir jo įrašo idėjos generavimui. Pavyzdžiui, kunigas ar vienuolis, atsiliepdamas į bažnyčios raginimą gyventi neturto dvasioje, galėjo pasirinkti (jeigu turėjo galimybę) kuklesnį palaidojimo būdą ir atminimą. Lygiai taip pat labiau pasiturintis, dažnai gerai išsilavinęs asmuo pirksdamas paminklą sau ar savo artimajam, galėtų turėti daugiau idėjų ir pastabų meistrui dėl kuriamo memorialo. Paprastai ir to paties laikmečio epigrafiniai įrašai kapinėse savo turiniu yra nevienodai turtingi. Tolimesnis idėjos generavimas ir likimas priklausytų nuo to, kaip tas asmuo perteiktų savo idėją memorialų meistrui. G. Gerbneris dėmesį labiau koncentruoja į tą objektą, kuris perima, o ne perduoda idėją. Tai jis grindžia *atrankos*, *konteksto* ir *prieinamumo* principais. Vadinas, memorialas ir epigrafinis įrašas labai smarkiai priklauso nuo to, kiek reikalingos ir tikslios informacijos meistras sugebėtų išgauti iš paminklo užsakovo *suvoikimo* lygmenyje. Jeigu idėjos autorius jau bus miręs, ir pačią memorialo idėją aprašęs testamente – vėlgi, priklausomai nuo aprašymo kruopštumo ir detalėms skiriamo dėmesio – lieka daug erdvės tiek paminklo užsakovo (pavyzdžiui, vėlionio vaikų), tiek meistro interpretacijoms.

Toliau, idėja keliauja *perdavimo* lygmenyje, kuriame meistras kuria memorialą, t. y. įgyvendina užsakovo idėją. Idėjos realizavimas priklauso nuo to, kokias priemones kontroliuoja meistras. Šiuo atveju tai gali būti meistro išsilavinimas, apimantis meno standartų ir principų taikymą (pavyzdžiui, derinant epigrafinį įrašą su paminklo forma), kalbų mokėjimą, leidžiantį raižyti įrašus įvairiomis kalbomis (XIX a. katalikiškose kapinėse galima rasti įrašų ne tik lenkų,

bet ir prancūzų, lotynų, vokiečių, rusų kalbomis), kalbų mokėjimo lygi, užtikrinantį gramatiškai taisyklingo turinio atsiradimą, meistro gebėjimą dirbti su tam tikromis medžiagomis, gebėjimą taikyti įvairius šriftus, sugebėjimą raižyti vaizdinius ir t. t. Kitą priemonių grupę galėtų sudaryti meistro darbo aplinkos elementai – dirbtuvės ir darbo įrankiai, pagalbininkų grupė, darbo transportas ir transportavimo galimybės (tai turėjo įtakos meistro darbo arealui), medžiagos, darbų ir medžiagų įkainiai ir pan. Iš kitos pusės, tam tikrų priemonių meistras gali ir nekontroliuoti. Pavyzdžiui, gali būti valstybinių institucijų vykdoma tam tikrų informacijos kanalų kontrolė (kalbos cenzūra, teksto turinio kontrolė, materialiujų medžiagų kontrolė ir pan.). Visos tos priemonės nulemia, kaip bus įkūnyta sumanytojo (idėjaus autoriaus) idėja, ar turinio semantinė prasmė nebus iškreipta, ar pateikimo forma (paminklas) derės su turiniu, ar tai bus įmanoma įgyvendinti ir pan. Daugelis žinios suvokimui ir jos perdavimui būdingų priemonių, atsižvelgiant į memorialų gamybos ypatumus, galima būtų pavaizduoti tokiaame modelyje:

4 schema. Epigrafinio įrašo komunikacijos modelis (G. Gerbnerio modelio adaptacija)

Tokio (ar kitokio linijinio komunikacijos) modelio pritaikymas tiriant įrašus kietoje medžiagoje leistų kalbėti apie *epigrafinio įrašo kultūrą*. Ja derėtų laikyti epigrafinio įrašo kūrėjo, memorialo, kuriame jis įrėžtas, gamintojo, vartotojo

(užsakovo) ir skaitytojų bei visų jų tarpininko išugdytus gebėjimus bei procesus, naudojamus asmeninėms ir visuomenės reikmėms tobulinant memorialo ir įrašo teikiamas estetines, informacines, komunikacines ir rekreacines vertybes.

2.2. Epigrafinių įrašų komunikacija

Epigrafinės kultūros modelis padeda tirti ir suvokti epigrafinio rašto raidą, jo sklaidą, visuomenės ekonominius, gamybinius santykius, kultūrinius ir estetinius saitus, tačiau beveik nepaliečia pačių įrašų turinio. Tiesa, įrašo turinys yra nagrinėjamas, tačiau tik tiek, kiek reikia konkrečiam kultūros modelio elementui nustatyti ir ištirti, pavyzdžiui skulptorių pavardėms arba teksto autoriaus raštingumui nustatyti. Taigi, epigrafinės kultūros modelis paaiškina epigrafinių įrašų gyvavimo procesą bei kontekstą, tačiau nepaaiškina, kaip jie veikia pačioje kultūroje.

2.2.1. Atmintis kaip kolektyvinės tapatybės kūrėja

Anksčiau buvo pastebėta²¹¹, kad bet koks tekstas (tiek užrašytas, tiek išsakytas) adresanto yra kuriamas atsižvelgiant į auditoriją, t. y. į adresatą. Jeigu pranešimas yra rašomas abstrakčiam adresatui (kurio adresantas gerai nepažįsta), pranešimas turi būti detalus ir išsamus. Ir priešingai, kai pranešimas orientuotas į konkretų adresatą (kurį adresantas gerai pažįsta), jo turinys nėra perkrautas nereikalingų detalių, gali būti trumpas, intymus, su numanoma informacija. Todėl, konstatuojant faktą, jog pranešimo rašymas ir dešifravimas yra dialoginio adresanto ir adresato pobūdžio, galima teigti, jog tekstas gali būti sėkmingai dešifruotas, t. y. suprastas, tik tuomet, kai tiek adresantas, tiek adresatas turi

²¹¹ Plačiau žr. 1 dalies poskyrį 1.1. „Memorialinių įrašų vieta epigrafinių įrašų klasifikacijoje“.

bendrą patirtį, Jurijaus Lotmano vadinama bendrąją atmintimi²¹².

Prancūzų filosofas, sociologas Maurice'as Halbwachs'as tą atmintį vadina kolektyvine atmintimi. Jo teigimu, kiekviena grupė identifikuoja save per pasidalintus atsiminimus. Grupės gali būti sudarytos tiek dėl gyvenimo išorinių sąlygų (pavyzdžiui, šeimos, religinės grupės, socialinės klasės ir pan.), tiek dėl vidinių.²¹³ Pasidalinti, t. y. kolektyviniai, atsiminimai, sociologo manymu, yra konstruojami dabartyje ir kolektyviškai pagrindžiami, taip tapdami svarbiu bendru grupės interesu ir bendros tapatybės suvokimu. Kolektyvinė atmintis yra perduodama ir kuriama per minėjimus, o įgauna naują pavidalą kasdien, per bendravimą tarp socialinės ar kultūrinės grupės narių, bei per kalbą, kurią grupė vartoja nubrėždama kolektyvinius atsiminimus²¹⁴. Todėl kiek yra skirtingų grupių, tiek yra ir kolektyvinių atminčių.

Apie bendrą atmintį tarp rašiusio epigrafinį memorialinį įrašą ir tarp to, kas įrašą sugebės teisingai dešifruoti, taip pat galima kalbėti. Vienas iš aiškesnių pavyzdžių yra sakinyš epitafijoje, skirtoje sukilėliui Ignotui Zdanovičiui, palaidotam Vilniaus Bernardinų kapinėse:

W wzniosłej idei rozkwicie
Młodziencze zakonczył życie
Lecz kto odznaczył swe chęci
Wiecznie żyć będzie w pamięci

Kilnios idėjos žydėjime
užbaigė jaunuolio gyvenimą.
Bet tas, kas pažymėjo savo
norus, amžinai gyvens
atmintyje.

1863–1864 m. sukilimo dalyvių palaidojimų vietos dažniausiai būdavo nežinomos, kadangi sukilimą malšinusios jėgos sukilėlių kūnų po egzekucijos

²¹² LOTMAN, J., PIATIGORSK, A. Tekstas ir auditorijos struktūra. *Kultūros semiotika*: straipsnių rinktinė. Vilnius, 2004, p. 154.

²¹³ HALBWACHS, Maurice. *On Collective Memory*. Edited, Translated and with Introduction by Lewis A. Coser. Chicago, London, 1992, p. 182.

²¹⁴ SMITH, Laurajane. *Uses of heritage*. London, New York, 2006, p. 59.

artimiesiems neatiduodavo. Todėl atminimo apie sukilėlių kapinėse niekas rasti nesitikėjo. Vis dėlto, žmonių grupė, kuriai buvo būdinga bendra atmintis, galėjo suprasti, apie kokią „idėją“ ir „jauno gyvenimo užbaigimą“ yra rašoma. Šiuo atveju, ši bendra atmintis pasireiškė per taip vadinamąją Ezopo kalbą²¹⁵. Vandos Juknaitės teigimu, Ezopo kalba yra vienintelė galimybė kalbėti apie tai, ką iš tiesų išgyvena žmogus bei liudija didelės įtampos asmens vidinę dramą iškreiptoje, melu ir prievarta grindžiamoje visuomenėje.²¹⁶

M. Halbwascho manymu, kolektyvinė atmintis dingsta, kai kasdienė atmintis (komunikacinė atmintis) įgauna kultūrinę formą, pavyzdžiui virsta tekstu, paveikslu, pastatu ar monumentu²¹⁷, kadangi dingsta ir tos žmonių grupės santykiai, kurių metu buvo dalijamasi prisiminimais, o atmintis virsta istorija. Tokiu atveju, epigrafiniai įrašai traktuotini kaip istorijos šaltiniai, neturintys sąsajos su dabartimi, tik teikiantys informaciją apie praeitį.

Vokiečių egiptologas, tyrinėjantis visuomenės atmintį, Janas Assmannas laikosi priešingos nuomonės: tos grupės atmintis, įgavusi kultūrinę formą, tampa postūmiu, vienijančiu socialinį konstruktą, padedančiu išreikšti tos grupės tapatybę²¹⁸. J. Assmannas neneigia M. Halbwascho kolektyvinės atminties, bet skirsto ją į porūšius: *kultūrinę* ir *komunikacinę*²¹⁹. Kolektyvinę atmintį, išreikštą kultūrinėje formoje, egiptologas vadina kultūrine atmintimi, kurios pagrindinis tikslas – kurti tos grupės įvaizdį, išlaikyti jį laikui bėgant. Todėl per kultūrinę formą grupė, kurią vienija bendras identitetas, išsiskiria iš kitų. Kultūrinei atminčiai yra būdinga institucionalizacija – atminčiai kaupti ir saugoti yra

²¹⁵ *Ezopo kalba* (lot. Aesopei logi) alegorijomis, metaforomis, užuominomis pasakyta mintis. Sen. graikų rašytojas Ezopas (Aesopus, VI a. pr. m. e.) yra seniausias žinomas pasakėčių autorius.

²¹⁶ JUKNAITĖ, Vanda, Keli Romualdo Granausko žvilgsniai į sovietmetį. *Lietuvių literatūra: klasika ir dabartis*. Vilnius, p. 119–128.

²¹⁷ ASSMANN, Jan. *Collective Memory and Cultural Identity*. *New German Critique*, No. 65: Cultural History/Cultural Studies. Duke University Press: 1995, p. 128.

²¹⁸ *Ten pat*.

²¹⁹ ASSMANN, Jan. *Communicative and Cultural Memory*. *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*, Berlin, New York 2008, p. 110.

kuriamos tam tikros organizacijos. Todėl daugybė atminties relikvų yra saugoma bibliotekose, muziejuose, archyvuose. Kultūrinės atminties dalimi yra taip pat ir monumentai²²⁰. *Per kultūrinį paveldą visuomenė tampa matoma sau ir kitiems*²²¹.

Tuo tarpu komunikacinė atmintis yra suvokiama kaip tarpinė sritis tarp individo ir visuomenės²²². Būdama kolektyvinės atminties forma, ji yra orientuota į paties individo kaip sociumo dalies, išraišką visuomenėje, į asmenybės vaidmens visuomenėje iškomunikavimą²²³. Jos turinio objektu yra nesenoji praeitis, su individo autobiografiniais atsiminimais susiję įvykiai. Jos pagrindiniai komunikavimo kanalai yra neformaliosios tradicijos bei kasdienio bendravimo formos, dažniausiai neišeinantys iš už gimtosios kalbos rėmų²²⁴.

Komunikacinė atmintis auga individams bendraujant, o jos varomoji jėga yra emocijos. Individo jausmai ir nuotaikos diktuoja, kokius atsiminimus verta prisiminti, koks kontekstas (neigiamas arba teigiamas) juos lydės ir pan.²²⁵. Kadangi komunikacinė atmintis gyvena kasdieniame bendravime, jos gyvavimo laikas yra ribotas, paprastai siekia apie 80 metų, t. y. 3 kartų bendravimo laiką. Šiai atminties rūšiai nėra būdinga institucionalizacija, ji nėra palaikoma jokių organizacijų, jos nėra mokoma, ji nėra atsiminama, interpretuojama ar švenčiama tam tikromis progomis. Komunikacinė atmintis nėra užfiksuojama jokių materialinės kilmės simboliu²²⁶, todėl ją galima dar vadinti kartos atmintimi (generational memory), kadangi besikeičiant kartai, kinta ir pati atmintis²²⁷.

Problemai artimą atminties koncepciją siūlo vokiečių literatūrologė Aleida

²²⁰ *Ten pat*, p. 111.

²²¹ ASSMANN, Jan. Collective Memory and Cultural Identity. *New German Critique*, No. 65: Cultural History/Cultural Studies. Duke University Press: 1995, p. 133.

²²² ASSMANN, Jan. Introduction: What is “Cultural Memory”? *Religion and Cultural Memory: Ten studies*. Sud. Jan Assmann, Stanford University Press: 2006, p. 3.

²²³ ASSMANN, Jan. Communicative and Cultural Memory. *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*, Berlin, New York 2008, p. 109.

²²⁴ *Ten pat*, p. 117.

²²⁵ ASSMANN, Jan. Introduction: What is “Cultural Memory”? *Religion and Cultural Memory: Ten studies*. Sud. Jan Assmann, Stanford University Press: 2006, p. 3.

²²⁶ ASSMANN, Jan. Communicative and Cultural Memory. *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*, Berlin, New York 2008, p. 111.

²²⁷ ASSMANN, Jan. Introduction: What is “Cultural Memory”? *Religion and Cultural Memory: Ten studies*. Sud. Jan Assmann, Stanford University Press: 2006, p. 24.

Assmann. Ji kultūrinę atmintį skiria į 1) funkcinę ir 2) saugomąją. Funkcinė atmintis priklauso individui arba grupei, stengiasi susieti praeitį, dabartį ir ateitį, atrenka ką atsiminti, o ką pamiršti, perteikia vertybes, apibrėžiančias tapatumą ir veiklos normas. Tuo tarpu saugomoji atmintis nesusijusi su individu ar grupe. Ji praeitį radikaliai atskiria nuo dabarties ir ateities, nedaro atrankos, tarp to, ką atsiminti, o ką užmiršti. Jai viskas yra vienodai svarbu. Ji liudija tiesą, suspenduoja vertybes ir normas. Pagrindinė funkcinės atminties užduotis – formuoti kolektyvinį tapatumą naudojant garbinimo, legitimacijos, deligitacijos ar kitas strategijas. Jai priklauso ir memuarai, ir memorialai, įvairūs atminimo ritualai, datų minėjimai, norminiai tekstai bei kitos formos. Tuo tarpu, saugomajai atminčiai priklauso muziejai, archyvai, bibliotekos ir kitos nišos, išlaisvintos iš taikomųjų visuomeninių funkcijų²²⁸.

Taigi, žvelgiant iš atminties teorijų pozicijos, antkapiai, paminklai, atminimo plokštės ir kt. mnemoninę funkciją atliekantys objektai gali būti kultūrinės atminties raiška. Ta atmintis yra konkreti, priklausanči nedideliame kolektyvui, dažniausiai ir inicijavusiam memorialo su įrašu atsiradimą. Be to, tas memorialas ir informacija, kurią jis neša yra kolektyvą ne tik vienijantis dalykas (ne jie vienodai suvokia jo prasmę ir svarbą), bet ir suteikiantis jo nariams matomą bendros tapatybės žymę. Lygiai taip pat, kaip ir ženkliai (pavyzdžiui, Neužmirštuolė, Georgijaus juostelė ir kt.), kiti, įprasminimi objektai – (pavyzdžiui, darbo instrumentai, tokie kaip padidinamas stiklas su įrėžtu įrašu ant rankenos) vienijantys kolektyvą. Nors memorialai, priešingai negu ženkliai ar kiti įprasminimi objektai, nėra kilnojami, jie palaiko kolektyvo narių bendrą atmintį gyvą susidurimą su memorialais metu, pavyzdžiui, skaitant įrašą. XX. amžiaus prancūzų istorikas Pierre'o Nora teisingai pastebėjo, kad *Muziejai, archyvai, kapinės, festivaliai, minėjimai, raštiški dokumentai, monumentai, sanktuariumai,*

²²⁸ GRIGORAVIČIENĖ, Erika. Sovietmečio atminimo erdvės: menas ir memuarai. *Dailės istorijos studijos, t. 3: Ars memoriae: atmintis – dailės funkcija ir tema (XVIII–XXI a.)*, Vilnius, 2008, p. 155–156.

*brolijos – tai yra praeitos epochos riboženkliai, amžinumo iliuzijos ženklai. Nostalgiskas institucijų požiūris padaro juos visus apgultus ir šaltus – jie žymi visuomenės tradicijas be tradicijų; <...> individus atpažįsta kaip vienodus ir lygius individus, nepaisant skiriamųjų grupių ir bendrijų ženklų*²²⁹. Visi Pierre'o Nora išvardyti mnemoninę prasmę turintys objektai savo paskirties neatlieka, kuomet juose užrašyta informacija tampa svetima skaitytojams, t. y., kai pranešimas yra transliuojamas gavėjui nežinomu/nesuprantamu signalu. Todėl tam, kad atmintis gyvuotų, turi vykti atminties komunikacija.

2.2.2. Kolektyvinės atminties komunikacija

Atmintimi yra vadinamas individo gebėjimas įsiminti, sisteminti ir išlaikyti tai, kas patirta (t. y. patyrimo istoriją) ir prireikus vėl grąžinti šią informaciją į sąmonę, ja remtis mąstant ir elgiantis. Todėl pagrindiniai atminties procesai yra: įsiminimas, laikymas atmintyje ir atsiminimas²³⁰. Atsiminimo procesą galima sužadinti ne tik sąveikos būdu su žmogaus saugomais atsiminimais, bet materialinio kontakto su daiktais, t. y., išoriniais simboliais, metu²³¹. Patys daiktai neturi atminties, jie tik sužadina žmonių atmintį, kadangi yra susiję su atsiminimais, kuriuos žmonės jiems priskyrė, „įrašė“.

Todėl šioje vietoje galima prieiti išvadą, jog patys individai suteikia tam tikriems objektas simbolinę reikšmę, skatindami prisiminti norimą įvykį. Taip atmintis tampa dalinai pavaldi individo kontrolei. Kultūrinė atmintis taip pat gali būti kontroliuojama individo arba viso kolektyvo, išskiriant reikiamus simbolius ir nustatant susidurimų su jais reguliarumą. Taip gimsta tradicijos ir apeigos.

Prancūzų sociologų mokyklos atstovo Paulo Connertono manymu, praeities

²²⁹ NORA, Pierre. Between Memory and History: Les Lieux Memoire. *Representations*, No. 26: *Memory and Counter-Memory*. California, 1989, p. 12.

²³⁰ BAGDONAS, Albinas. Atmintis. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2002, t. 2, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 142–143.

²³¹ ASSMANN, Jan. Communicative and Cultural Memory. *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*, Berlin, New York 2008, p. 111.

vaizdiniai ir žinios apie ją yra perteikiamos ir palaikomos daugiau ar mažiau ritualinių apeigų metu²³², t. y. per patirtį, dalyvaujant, matant, apčiuopiant, girdinti ir pan. (per pojūčius). Todėl tarp kartų, kurių nesieja tų pačių apeigų atlikimas, nėra bendros atminties²³³. Pati atmintis remiasi trimis atspirties taškais, kurie leidžia jai gyvuoti. Panašiai, kaip ir P. Nora, P. Connertonas išskiria: *laiką, erdvę ir kūnus*²³⁴, kurių vaidmuo apeigų metu yra lemiamas.

Laiko matas geriausiai yra išreikštas per *kalendorių*, kuriame pateikta tam tikra gyvenimo tvarka. Krikščioniškoje Lietuvoje kalendoriuose buvo išreiškiamos bažnytinės šventės, taip sukuriant tikinčiųjų visuomenę, kolektyvą. Durkheimo teigimu, kalendorius išreiškia kolektyvinių užsiėmimų ritmą, kartu ir užtikrindamas jų funkcionavimo reguliarumą²³⁵. Vadinasi, bet koks kolektyvas, kurį vienija bendra veikla, turi turėti savo, t. y. kolektyvo laiką, galimai išreikštą per savo kalendorių, kuris užtikrintų atliekamų apeigų reguliarumą (kuris savo ruožtu užtikrina kolektyvinės atminties gyvavimą). Todėl kalendorius tarp atminties tyrinėtojų yra laikomas pirmąja socialinės atminties pakopa – jame surašyti minėjimai, kurių vienokiu ar kitokiu būdu laikosi tam tikra visuomenės grupė ar kolektyvas²³⁶.

Epigrafiniai įrašai yra tam tikro kolektyvo kultūrinės atminties raiškos forma, todėl kaip ir bet kokia kita kolektyvinė atmintis, turėtų būti periodiškai gaivinama, palaikoma tam tikrų apeigų metu.

Erdvė atsiminimo procese yra vienas iš lemiamų veiksnių, palaikančių

²³² CONNERTON, Paul. *Jak społeczeństwa pamiętają*. Przekład i wstęp Marcin Napiórkowski, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2012, p. 36.

²³³ Connertonas pateikia M. Prousto pavyzdį apie asmenį, kuris po ilgos pertraukos grįžta į diduomenės kolektyvą ir bendraudamas su jaunąja jos atstove nesugeba susikomuoti. Nors abu gyveno toje pačioje erdveje, priklausė tam pačiam sluoksniui (kolektyvui) ir naudojosi ta pačia kalba, tarp jų buvo atotrūkis, paremtas bendrų atsiminimų, bendros atminties stoka.

²³⁴ CONNERTON, Paul. *Jak społeczeństwa pamiętają*. Przekład i wstęp Marcin Napiórkowski, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2012, p. 12.

²³⁵ MISZTAL, A. Barbara. *Theories of social remembering*. Maidenhead, Philadelphia: Open University Press, 2013, p. 112.

²³⁶ NOYES, Dorothy, ABRAHAMS, Roger D. From Calendar Custom to National Memory: European Commonplaces. *Cultural Memory and the Construction of Identity*, edited by Dan Ben Amos and Liliane Weissberg. Detroit, 1999, p. 79.

atsiminimus gyvus. Todėl ji yra išskiriama ir akcentuojama kone visų atminties tyrinėtojų. P. Connertonas teigia, kad tai, ką atsimename, proto ribose sudedame į erdves, susijusias su grupėmis. Tačiau jos visada remiasi materialiąja erdve, kurioje yra grupė²³⁷. P. Nora manymu, būtent vieta kaip konkreti erdvė, yra *atminties sala*, kurioje įvyksta gyvas prisiminimo procesas (kaip priešprieša negyvai istorijai, kuri žmonėms yra svetima). Atsiminimams atgimti būtina fizinė erdvė, kuri sukeltų tam tikrus jausmus, padėtų išgyventi fiziškai patirtį, o per ją iššaukti atminimą. Būtent „vietos galia“ pažadina reprezentacijos prasmę ir suteikia fizinės tikrovės išraišką grupės patirtims²³⁸.

Objektas (kūnas pgl. P. Connertoną) tuo tarpu atlieka esminę atminties nešėjo funkciją. Tai gali būti naujas, tam tikslui sukurtas objektas (pavyzdžiui, paminklas) arba nenaujas objektas, kuriam suteikiama tokia prasmė (jau minėtas pavyzdys su spyna ir užrašu joje; senas paminklas panaudojamas kaip žaliava naujam įrėžiant jame kitą įrašą). Jo atsiradimo inicijatoriai – asmenys, dalyvavę sprendžiant idėjos, finansų, užrašo, medžiagos, vietos, laiko pasirinkimo klausimus – sudeda savo bendrą (kolektyvo) atmintį į įprasminamą objektą. Nuo to laiko, objektas komunikuodamas tą bendrą atmintį atlieka kelias funkcijas: saugo atminimą, komunikuoja tą atminimą, vienyja jo kūrėjus ir vartotojus, primena kolektyvo nariams jų tapatybę, jų priklausymą tam tikrai grupei.

Nei vienas iš trijų minėtų objektų negali vienas palaikyti atmintį gyvą. Tai turi būti periodiškas kolektyvo narių susidurimas su objektu tam tikroje vietoje, kur įvyktų grupės narių atminties gaivinimas, palaikymas. Taip, maži kolektyvai, pavyzdžiui šeimos, lanko mirusiųjų kapus ir skaito antkapių įrašus prisimindami velionio vietą jų šeimoje, suvokdami savo priklausomybę tai šeimai, tapatindami save su ja.

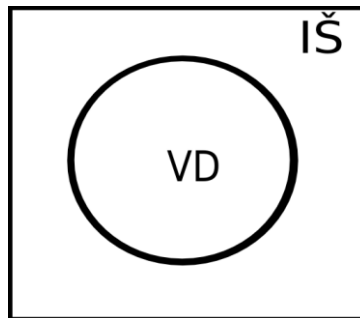
²³⁷ CONNERTON, Paul. *Jak społeczeństwa pamiętają*. Przekład i wstęp Marcin Napiórkowski, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2012, p. 88.

²³⁸ SMITH, Laurajane. *Uses of heritage*. London, New York, 2006, p. 75.

2.2.3. Kultūrinės atminties apraiškos kaip metakalba

Į raštą, kaip į komunikacijos priemonę, kurios pagalba yra perduodamas pranešimas, t. y. kolektyvinė atmintis, komunikacijos teoretikai žvelgia dvejopai. Proceso mokyklos atstovai jį mato—kaip pranešimo perdavimo procesą, o semiotinės mokyklos atstovai – kaip reikšmių kūrimą ir keitimąsi jomis²³⁹. Kalbant apie epigrafiniais įrašais kūriamas reikšmes, t. y. atkūriant prisiminimus, yra artimesnis antrasis požiūris.

Abiejų mokyklų požiūrius vieno tyrimo tikslui pajungti gali padėti Jurijaus Lotmano įdirbis. Semiotikas pastebėjo, jog žmonijos istorijoje egzistuoja keletas (arba daug) vidujai savarankiškų kultūros tipų, kurių kiekviena turi savo tipologinio aprašymo (gali turėti ne vieną) metakalbą²⁴⁰, t. y. kalbą, kuria yra apibūdinama priklausomybė tam tikram kultūros tipui. Tam reiškiniiui ištirti jis pasitelkė erdvės modelį: visą kultūrą J. Lotmanas teoriniame lygmenyje perkėlė į plokštumą, kurioje yra viena esminė riba, dalijanti kultūros erdvę į dvi sritis (schema 4): išorinę (IŠ) ir vidinę (VD).

5 schema. Kultūrų tipų sąveika pagal J. Lotmaną

Kultūros erdvė nenutrūksta tik tų dalių viduje ir yra pertraukta ten, kur eina riba²⁴¹. Pati paprasčiausia semantinė tokio kultūros modelio interpretacija bus opozicija (pavyzdžiui, mes – jie). Kadangi vidinė erdvė yra uždara, o išorinė –

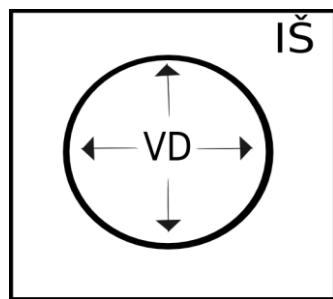
²³⁹ FISKE, John. *Įvadas į komunikacijos studijas*. Vilnius, 1998, p. 16.

²⁴⁰ LOTMAN, Jurij. Apie tipologinių kultūros aprašymų metakalbą. *Kultūros semiotika*: straipsnių rinktinė. Vilnius, 2004, p. 78.

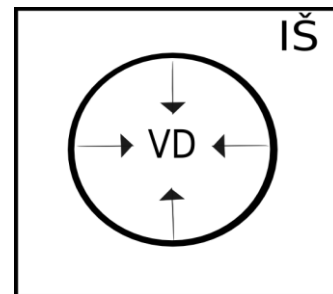
²⁴¹ *Ten pat*, p. 85.

atvira, tai natūralu aiškinti kaip opoziciją „vidinis – išorinis“. Tokia opozicija įvairiuose kultūros tekstuose gali įgauti įvairią interpretaciją, realizuodamasi, pavyzdžiui, opozicijose²⁴²: VD (sava tauta; kultūra; inteligentija) – IŠ (svetimos tautos; barbarybė; liaudis) ir pan.

Tam tikros erdvės ir to, kieno yra tekstas, žiūros taško sutapimas nulemia šio tipo kultūros modelio orientaciją²⁴³. Žiūros tašką galima interpretuoti kaip kultūros modelio orientaciją konkrečioje erdvėje. Orientacija gali būti dviejų krypčių: tiesioginė (kai teksto ir kultūros modelio vidinės erdvės žiūros taškas sutampa) ir apgręžtoji (kai teksto žiūros taškai sutampa su išorinės erdvės taškais)²⁴⁴ (pav. 1, pav. 2).

1 paveikslas

2 paveikslas

J. Lotmano kultūros tipų tyrimo modelis gali būti pritaikytas tiriant epigrafinius memorialinius įrašus, kadangi, epigrafiniai įrašai gali būti suvokiami kaip metakalba. Galima manyti, jog šią metakalbą vartoja, t. y. rašo pranešimus ir juos skaito tam tikras socialinis konstruktas – kažkokia bendruomenė, mažuma (etninė, politinė, kultūrinė, kalbinė ir kt.), visuomenės dalis, kurios žiūros taškas sutampa (pavyzdžiui, yra nukreiptas kaip opozicija į išorės kultūros tipą). Atsižvelgiant į tai, kokia yra paties savo kultūros tipo aprašinėtojo pozicija (t. y. teksto autoriaus), pasirenkama ir tipologinio aprašymo metakalba: pagrindu tampa

²⁴² *Ten pat*, p. 86–87.

²⁴³ LOTMAN, Jurij. Apie tipologinių kultūros aprašymų metakalbą. *Kultūros semiotika. Straipsnių rinktinė*. Vilnius, 2004, p. 86.

²⁴⁴ *Ten pat*.

psichologinio, religinio, nacionalinio, istorinio ar socialinio tipo opozicijos²⁴⁵. Kalbant atminties tyrėjų žodžiais, metakalba gali būti grupės, kuri turi bendrą, t. y. kolektyvinę (išreikštą kultūrinę) atmintį, rašomoji kalba.

XIX a. epigrafikoje tos opozicijos gali būti išreikštos tiesiogiai (pavyzdžiui, kuomet epigrafinio įrašo autorius save įvardija kaip LDK arba ATR palikuonį, o ne kaip Rusijos Imperijos pilietį) arba netiesiogiai (kuomet tai paaiškėja tik iš konteksto, kadangi įrašas sukurtas remiantis uždaros kultūros tipo bendruomenės metakalba).

2.3. Epigrafikos kultūros ir komunikacijos tyrimo modelių metodologinė adaptacija

Sukurtos epigrafinio įrašo komunikacijos teorinio modelio (pagal G. Gerbnerio komunikacijos modelį) adaptacijos (žr. 1 dalies poskyrį 2.1. „Epigrafinio įrašo kultūra“) pritaikymas atsiremia į du empirinius tyrimus (antroji ir trečioji darbo dalys). Pirmasis apima suvokimo ir perdavimo matmenų elementus, šio darbo autoriaus išryškintus ir iškeltus minėtame modelyje. Toks tyrimas padės atskleisti siunčiamos žinios kelią (komunikacijos procesą) nuo idėjos gimimo iki jos realizavimo (įamžinimo materijoje). Anksčiau apibrėžti epigrafinio įrašo komunikacijos teorinio modelio elementai ir tarpusavio sąveika padės apipavidalinti minėto proceso visumą, šio darbo autoriaus, besiremiančio gerąja knygotyros mokslo praktika taikant panašius modelius, suvokiamą kaip epigrafinio įrašo kultūra.

Paties modelio elementams atskleisti ir pagrįsti naudojami gausūs šaltiniotyriminiai ištekliai. Pirmiausiai, paties autoriaus sudaryta išsami XIX a. epigrafinių įrašų bazė (žr. priedas), apėmusi 1795–1864 m. Vilniuje ir jo

²⁴⁵ *Ten pat*, p. 78.

apylinkėse atsiradusius epigrafinius memorialinius įrašus. Visi įrašai priede pateikiami laikantis chronologijos principo ir savito aprašymo metodikos, kurią sudaro šie kriterijai: 1) epigrafinio įrašo tekstas; 2) įrašo vieta Vilniaus mieste (kapinėse, bažnyčioje ir pan.); 3) detalizuota įrašo vieta (kurioje kulto pastato vietoje); 4) paminklo tipas ir, jei įmanoma nurodyti, medžiaga; 5) paminklo ir (ar) įrašą atlikusio meistro parašas; 6) naudotų šriftų aprašymas; 7) pastaba dėl vaizdinės medžiagos panaudojimo; 8) nuoroda į cituojamą Šventojo Rašto vietą.

Patys epigrafinių įrašų tekstai pateikiami originalo kalba, pasvyriuoju brūkšniu žymint orientacinę originalo eilutės pabaigą, detaliai aprašant panaudotų šriftų įvairovę, kuri vėliau pasitarnaus antrajam empiriniam tyrimui. Greta paties teksto, buvo nuspręsta nurodyti paminklo tipą ir (jei tai įmanoma), medžiagą, kadangi abiem tyrimams reikalinga atskleisti teksto ir paminklo santykį. Paminklų tipas buvo nustatomas atsižvelgiant į Kardinolo Stefano Višinskio universiteto profesorių Annos Czyż ir Bartłomiejaus Gutowskio parengtą metodiką²⁴⁶, grįstą sukaupta patirtimi²⁴⁷.

Bazėje pateiktų įrašų visuma apima XIX a. pradžioje už miesto ribų įsteigtų kapinių (Rasų, Bernardinų, Šv. Petro ir Povilo) įrašus, kurie buvo surinkti dirbant pačiose kapinėse bei papildyti dar Rasų kapinių inventorinimo projekto²⁴⁸ metu kuriamos duomenų bazės duomenimis. Disertacijos priedas buvo papildytas tose kapinėse buvusiu, tačiau neišlikusių paminklų įrašų nuorašais, saugomais

²⁴⁶ Nekropolie kresowe: skrypt dla inwentaryzatorów zabytkowych cmentarzy dawnych Kresów Wschodnich. Parengė Anna Sylwia Czyż, Bartłomiej Gutowski. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2008, 157 p.

²⁴⁷ Abu istorikai vykdo Lenkijos ir Ukrainos, Lenkijos ir Lietuvos paribių kapinių tyrimus. Jų darbus, neskaitant gausybės mokslinių straipsnių, vainikavo monografijos: CZYŻ, Anna Sylwia, GUTOWSKI, Bartłomiej. *Cmentarz miejski w Buczaczu*, w: *Zabytki kultury polskiej poza granicami kraju*, red. Brykowski R., seria C. z. 3, Warszawa 2009; CZYŻ, Anna Sylwia, GUTOWSKI, Bartłomiej. *Nekropolie kresowe. Skrypt dla inwentaryzatorów zabytkowych cmentarzy dawnych Kresów Wschodnich*, Warszawa 2008; CZYŻ, Anna Sylwia, GUTOWSKI, Bartłomiej, SKRODZKA, Agnieszka, VYŠATA, Karolina, ZDZIEBORSKA, Anna. *Cmentarze powiatu czortkowskiego*, w: *Zabytki kultury polskiej poza granicami kraju*, red. Brykowski R., seria C. z. 2, Warszawa 2007; CZYŻ, Anna Sylwia, GUTOWSKI, Bartłomiej, JANOWCZYK, Piotr. *Cmentarze powiatu borszczowskiego*, w: *Zabytki kultury polskiej poza granicami kraju*, red. Brykowski R., seria C. z. 1, Warszawa 2004 ir kt.

²⁴⁸ *Cmentarz na Rossie w Wilnie*: badania inwentaryzacyjne. Projekt numer 12H 12 0187 81, prieiga internetu: <http://rossa.sztuka.edu.pl/> [žiūrėta 2016 birželio 16 d.]

atminties institucijose. Platesniam kontekstui atskleisti, bazė buvo papildyta jau neišlikusių šventoriaus kapinių (Šv. Pilypo ir Jokūbo, Šv. Rapolo, Šv. Stepono) įrašų nuorašais, saugomais atminties insitucijose, bei visais išlikusiais įrašais (Šv. Petro ir Povilo šventoriaus kapinių įrašai). Į tyrimą buvo įtraukti taip pat įrašai atsiradę tiriamuoju laikotarpiu Vilniaus bažnyčiose bei ant įvairių koplytėlių, pavienių paminklų.

Pirmajam empiriniam tyrimui taip pat panaudota skelbtų ir neskelbtų rankraštiniai dokumentų gausa, XIX a. periodinė spauda ir kt. Nors šaltinių yra gausu, tyrimo objekto požiūriu jie nėra labai informatyvūs. Todėl radus tinkamas žinių „nuotrupas“, kilo pagrįstas noras išgauti kuo daugiau vertingos informacijos iš turimos medžiagos. Tam buvo pasitelktas filologų pritaikytas tekstų tyrimuose taip vadinamas *kintamos optikos principas*²⁴⁹, leidęs skirti ypatingą dėmesį paskiriems faktams ar epizodams, tarsi juos išdidinant. Todėl tam tikroms šio darbo vietoms yra būdingas aprašomasis stilius. Kitur naudotasi gausesne faktografija, leidusia kurti labiau panoraminį vaizdą, pavyzdžiui kalbant apie memorialų meistrų kompetencijas, neapsiribota vien faktų apie įgytą išsilavinimą pateikimu. Greta to, stengtasi perteikti ir istorinį kontekstą, kuris padėtų atskleisti bendrą epigrafinės kultūros vaizdą ir „dvasią“.

Kadangi į tyrimo objektą šiame darbe yra žiūrima Komunikacijos ir informacijos mokslų požiūriu bei atsižvelgiant į kitų tyrėjų jau atliktus darbus, atsisakoma plėtoti kai kuriuos modelio elementus. Nedaug dėmesio bus skiriama paminklų meninei vertei atskleisti, kadangi tam daug dėmesio jau yra skyrę architektai ir istorikai²⁵⁰. Taip pat šiame darbe atsisakoma tirti epigrafinių memorialinių įrašų kalbą iš lingvistinės ir filofoginės perspektyvų, kadangi tokie tyrimai taip pat jau yra atlikti²⁵¹. Taip pat atskyros disertacijos reikalautų teisinės

²⁴⁹ ALIŠAUSKAS, Vytautas. *Sakymas ir rašymas. Kultūros modelių tvėrmė ir kaita Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, Aidai, 2009, p. 9.

²⁵⁰ Edmundo Małachowicziaus, Dalios Klajūmienės darbai. Žr. istoriografijos aptarimą

²⁵¹ Krystynos Syrnickos darba. Žr. Istoriografijos aptarimą

bazės kaita Rusijos imperijos valdomose žemėse²⁵². Likę epigrafinio įrašo komunikacijos teorinio modelio elementai yra tiriami atitinkamai pagal aukščiau aptartus principus.

Antrasis empirinis tyrimas yra orientuotas į tolesnę epigrafinių įrašų komunikaciją, t. y. jau į pačios įrašo žinios nešimą adresatams. Kadangi šiame tyrime yra tiriami XIX a. adresatai, buvo pasirinktas universalus Paulo Connertono visuomenės atsiminimo tyrimo modelis, taikomas visuomenės tyrimuose. Jo privalumai yra tie, kad modelis gali būti pritaikytas bet kuriai visuomenei tirti, nepriklausomai nuo laikmečio. Be to, tai yra įrankis, kuriuo galima matuoti fiziškai neapčiuopiamų reiškinių (tokių kaip atmintis) sklaidą.

Kadangi iš esmės joks linijinis komunikacijos modelis negali atsakyti į klausimą kaip adresantai skaitė įrašus ar kaip toji žinia keliavo, šioje dalyje yra atsiremama į pačių epigrafinių įrašų semantinę prasmę ir atliekamas semiotinis tyrimas keletu pjūviu. Pirmiausia, atkreipiant dėmesį į Jurijaus Lotmano iškeltą kultūrų tipų sąveiką, buvo tiriama kokią prasmę tiek kūrėjams tiek skaitytojams turėjo pats įrašų turinys. Epigrafinių įrašų turinys šiame darbe siejamas su kolektyvine atmintimi. Čia taip pat atsižvelgta į tai, kokią reikšmę kūrė asmenybė ar įvykis, kuriai atminti ir gimė tas įrašas. Galiausiai, buvo ištirta ir semiotiškai pagrįsta prieiga prie įrašų, jų dislokacijos vietos vaidmuo bei pačios materijos, kurioje įrašas užfiksuotas formos ir pastatymo vietos vaidmuo. Šiuos kelis požiūrius ir suvienija P. Connertono teorija, leidžianti matyti įrašų komunikaciją kaip gyvą procesą.

Greta to, šiam tyrimui yra būdingas ir istorinio tyrimo diskursas, ypač tose vietose, kur yra aptariama asmenybių veikla, epigrafinių įrašų dislokacijos vietos ypatumai, rekonstruojant bendrą epigrafinių memorialinių įrašų paplitimo vaizdą.

²⁵² Kelios įžvalgos buvo publikuotos straipsnyje: TOLKAČEVSKI, Kšištof. Rusiški epigrafiniai memorialiniai XIX amžiaus įrašai Vilniaus katalikiškose kapinėse. *Knygotyra*, 2016, t. 66, p. 281–310.

II DALIS. MEMORIALINIŲ EPIGRAFINIŲ ĮRAŠŲ KULTŪRA

Teorinėje darbo dalyje buvo ištirtas ir pristatytas epigrafikos mokslo įdirbis ir nubrėžta šio mokslo tyrimo objekto kaitos paradigma XXI a. Paradigmai apibūdinti ir paaiškinti bei naujosioms tyrimų kryptims nurodyti, remiantis Komunikacijos ir informacijos mokslų metodais buvo sukurtas taikomas epigrafinių įrašų kultūros ir komunikacijos tyrimo modelis. Antroje darbo dalyje, minėtasis modelis bus pritaikytas tiriant XIX a. epigrafinius memorialinius įrašus Vilniuje. Remiantis šaltiniais bus atskleisti epigrafinės kultūros modelio elementai ir jų tarpusavio ryšiai, parodytas modelio veikimo principas. Trečiojoje darbo dalyje, remiantis sukurtuoju modeliu, bus nagrinėjami epigrafinių memorialinių įrašų komunikaciniai aspektai.

1. Įrašų tekstų idėjos autorystė

Nors apie tam tikrų epigrafinių įrašų rūšis, pavyzdžiui antkapių įrašus, daug rašyta kapinių, jose palaidotų asmenybių, architektūros, visuomenės tyrimų kontekste. Dar daugiau epigrafinių įrašų yra surinkta ir publikuota tiek pasaulyje, tiek Lietuvoje, tam tikri niuansai susiję su pačiais įrašais lieka neaiškūs. Vienas iš jų – antkapių įrašų teksto atsiradimas.

Filologė K. Syrnicka, pirmosios monografijos apie Vilniaus epigrafiką autorė, atlikusi išsamų tyrimą pastebėjo, jog XIX a. antroje pusėje Vilniaus ir Vilniaus apylinkių kapinėse atsirado nemažai vienodų tekstų (išskyrus biografinę informaciją apie velionį, tokią kaip vardas ir pavardė, gimimo ir mirties metai, ir kt.) ant įvairių antkapių²⁵³. Tai galėtų byloti apie tai, jog meistrai, gaminę paminklus, galėjo turėti tam tikrus tekstų šablonus, kuriuos siūlydavo klientams. Daugiau apie antkapių įrašų atsiradimą pasako testamentai.

²⁵³ SYRNICKA, Krystyna. *Polska epigrafika nagrobna na Wileńszczyźnie: Tradycja i współczesność*. Wilno-Lublin, 2001, p. 109.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų testamentai buvo sudarynėjami laikantis tam tikros struktūros, todėl ilgą laiką dokumentai susidėdavo iš tradicinių dalių. Vienoje dalyje, vadinamoje *commendatio*, velionis turėdavo pasirūpinti savo siela ir kūnu, t. y. paaukoti pinigų kokiai nors bažnyčiai, kurioje ir bus palaidotas, taip pat skirti lėšų maldoms už jo sielą²⁵⁴. XVII–XVIII a. testatoriai²⁵⁵ neretai nurodydavo, kurioje bažnyčios vietoje nori būti palaidoti, kokį kapą jiems įrengti. Ypatingu pamaldumu Baroko epochoje buvo laikomas kilmingųjų noras būti palaidotiems po bažnyčios durų slenksčiu, vietoje, kuri yra labiausiai mindžiojama²⁵⁶. Tuomet neretai testatoriai testamentuose prašydavo iškalti įrašą: *Hic jacet peccator*, t. y., *Čia guli nusidėjėlis*. Toks įrašas yra ir Šv. Apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios portalo sienoje:

HANC ECCLESIAM	Šią bažnyčią fundavo 1668
FUND. 1668 AN.	metų birželio 29-ąją. Čia
29 JUNII	guli nusidėjėlis Pacas, miręs
HIC JACET PECATOR	1682 metų balandžio 4-
PAC	ąją ²⁵⁷ .
MORT. 4 APRIL	
1682 AN.	
XP [monograma]	

Anksčiau epitafija gulėjo bažnyčios slenkstyje, kur ir ilsėjosi Mykolo Kazimiero Paco palaikai. XVIII a. bažnyčios fundatoriaus palaikai buvo perkelti į požemius,

²⁵⁴ KARALIUS, Laimonas. Testamenty. *Kultura Wielkiego Księstwa Litewskiego: analizy i obrazy*. Kraków, 2006, p. 777.

²⁵⁵ *Testatorius* – testamentu autorius.

²⁵⁶ HEDEMANN, Otton. Testamenty Brasławsko-Dziśnieńskie XVII–XVIII wieku jako źródło historyczne. Wilno, 1935, p. 16.

²⁵⁷ APPEL, Włodzimierz, ULČINAITĖ, Eugenija. *Inskrypcje Wileńskich kościołów = Vilniaus bažnyčių įrašai = Inscriptiones ecclesiarum Vilnensium*. Vilnius, 2005, p. 144.

o lenta įmūryta portalo sienoje²⁵⁸.

XVIII a. pabaigos testamentuose, be turtų dalybų testatoriai taip pat nepamiršdavo pasirūpinti ir savo kūnu. Daugumoje atvejų yra tiesiog nurodoma, kur ir kokiomis aplinkybėmis turi būti palaidoti testatorių palaikai. Pavyzdžiui, 1760 m. Maxymilianas Rozenfeldtas nurodė jo kūną palaidoti Trinitorių bažnyčioje (Antakalnyje)²⁵⁹, 1799 m. Jerzyna Steckiewiczowa – *prie parapinės bažnyčios*²⁶⁰, Antonina Korwin Milewska 1778–1784 m. parašytame testamente – Švč. Trejybės cerkvėje (Rytų apeigų katalikai)²⁶¹, 1797 m. Janas Jaskołdas – Vilniaus Šv. Kryžiaus atradimo bažnyčioje (Kalvarijoje)²⁶².

Savo informatyvumu yra įdomus 1746 m. sudarytas Vilniaus prelado, Livonijos vyskupo Józefo Puzynos (1690–1752) testamentas²⁶³. Jame nurodoma: *kūną iš žemės gautą, žemei atiduodu vildamasis [?], kad būtų priimtas <...> į Švento Jono akademinę bažnyčią, ir palaidotas rūsyje prie didžiojo altoriaus kur guli mano pavardės kūnas <...> Smolensko kanauninko, Utenos klebono Michało Puzynos, <...> kun. Piotro ir Stefano iš Societatis Jesu, kad ir Aš galėčiau tarp jų tilpti. Durims [?] palieku didelį marmūrinį stalą, kur prašau užrašyti atsiminimui už sielą Józefo ir kitų [čia] gulinčių iš mano Pavardės [turima omenyje Puzynų giminė]. Arba kur nors šone padėti, tą marmurą nereikalingą išmesti <...>, nes jau niekam netiks, tik būtent sielos atminimui ir išgelbėjimui*²⁶⁴. Nors konkretaus įrašo turinio testatorius nepaliko, šiame dokumente duota vertingų ir gana retų nuorodų dėl palaidojimo vietos.

XIX a. pradžios testamentuose nurodymų būna dar mažiau. Kun. Dawidas Pilchowskis 1803 m. testamente nurodo: *Palaikai mano mirtingieji po įvykusių gedulingų pamaldų už mano sielą, be jokios didybės ir pompos turi būti palaidoti*

²⁵⁸ *Ten pat*, p. 145.

²⁵⁹ VUB RS, F. 5-A2-514.

²⁶⁰ VUB RS, F. 67-811.

²⁶¹ LVIA, f. 8, ap. 4, b. 116.

²⁶² LVIA, f. 8, ap. 4, b. 438.

²⁶³ SZKLARSKA, Ewa. Józef Puzyna. *Polski Słownik Biograficzny*, t. 29, 1986, p. 491–492.

²⁶⁴ VUB RS, f. 5–f127–31953, l. 1 v.

*Kapinėse, kurias <...> [testamento] vykdytojai nurodys <...>*²⁶⁵. 1835 m. sudarytame testamente, palaidojimo vietos nenurodė ir kun. Angelas Daugirdas (Anioł Dowgird). Tik prašė *jo kūną palaidoti besilaikant religinių papročių, atsisakant [kūno] išstatymo ir pasaulietiškos tuštybės, kaip galima kukliau*²⁶⁶. Vysk. Adamas Kossakowski 1825 m. nurodė ir kapines, kuriose norėjo būti palaidotas: *Noriu, kad kūnas mano būtų sudėtas žemėje, Misionierių [Rasų] kapinėse, laidotuvių išlaidos neturi viršyti to, ką prie manęs rasite, tai yra 100 sidabro rublių <...>*²⁶⁷. Tuo tarpu Józefas Wołłowiczius norėjo, kad laidojimo pamaldos įvyktų katedroje, o kūnas būtų palaidotas šv. Stepono kapinėse²⁶⁸. Čia taip pat 1806 m. norėjo būti palaidotas ir Vilniaus katedros kanauninkas Ignacas Klimańskis²⁶⁹.

Pasauliečių testamentuose dažniausiai nenurodomos net kapinės, pavyzdžiui, taip yra Felixo Kwintos (1817 m.)²⁷⁰ ar Aloizo Wipniewskio (1806 m.)²⁷¹ testamentuose. Vilniaus universiteto medicinos profesorius Ferdinandas Spietznagelis 1819 (arba 1820) m. parašytame testamente teprašo jį palaidoti besilaikant religinių apeigų²⁷², Vėliuonos pavieto seniūno žmona Scholastyka Odachowska tiesiog nurodė (1819 arba 1820) palaidoti artimiausioje pašventintoje žemėje²⁷³. Menkas testamentų informatyvumas pastebėtas ir velesniais dešimtmečiais²⁷⁴.

XIX a. testamentuose nuorodų, kurios bylotų apie velionio norą pačiam išsirinkti antkapinį įrašą nėra. Galima manyti, kad tokie dalykai retai buvo rašomi testamentuose, tačiau apie juos buvo kalbama ir galvojama. Apie tai paliudija rastas retas šaltinis – Šiaulių pavieto pakamarės Hieronimo Bohuszo raštiški

²⁶⁵ LMAVB RS, f. 43–26671, l. 1.

²⁶⁶ LMAVB RS, f. 43–26601, l. 1.

²⁶⁷ LMAVB RS, f. 43–26639, l. 1.

²⁶⁸ LMAVB RS, f. 43–26734, l. 1.

²⁶⁹ VUB RS, F. 5-A28-5099.

²⁷⁰ VUB RS, F. 67-3527.

²⁷¹ VUB RS, F. 5-A28-5063.

²⁷² VUB RS, F. 13-17, lap. 1.

²⁷³ VUB RS, F. 5-F155-30991

²⁷⁴ LMAVB RS, f. 43; VUB RS, f. 5, f. 67.

nurodymai²⁷⁵ dėl memorialų jam ir jo tėvams įrengimo. Šaltinį yra sudėtinga priskirti konkrečiai dokumentų rūšiai, kadangi išliko tik dalis dokumento. Galima manyti, jog tai yra testamentinio laiško²⁷⁶ arba testamentu juodraštinio varianto dalis – vienas lapas, užrašytas iš abiejų pusių. Pirmojo puslapio apačioje po tekstu, dešiniame kampe ta pačia rašalo spalva bei identiška rašysena užrašytas skaičius 10. Numeracija galėtų byloti apie tai, jog skelbiamas dokumentas yra tik dalis didesnio dokumento.

Savo tėvui Ignacui Bohuszui jis paveda pagaminti memorialinę plokštę su tokiu įrašu:

<i>D. O. M.</i>	D.[ievui] A.[ukščiausiam]
<i>Juszki Mohiły Hieronima</i>	G.[alingiausiam], Kapas Kraujo ²⁷⁷
<i>Bohusza.</i>	Hieronimo Bohuszo. Šiaulių
<i>b. podkomorzego powiatu Szawelskiego. Asesora</i>	pavieto b[uvusio]. pakamarės,
<i>Sądu</i>	sąžiningo Vilniaus gubernijos
<i>Sumiennego Gubernii Wilenskiey. Bardziy</i>	teismo asesoriaus, labai garbingo,
<i>Honoro-</i>	mirusio ...metais ...mėnesio
<i>wego zmarłego w Roku miesiącca dnia.</i>	...dieną, palaidoto kape šalia tėvo,
<i>Pogrzebionego na mogile Szatckiej obok Oyca.</i>	Šėtoje, atminimas.
<i>Pamiątką.</i>	Dar gyvenimo metu paties padarytas
<i>Za życia ieszcze przez siebie samego zrobio-</i>	[atminimas], ir paaukotas Šėtos
<i>na, i ofiarowana Kościołowi Szatckiemu, jako</i>	bažnyčiai kaip buvusio globėjo,
<i>byłego Kollatora gdzie wszystkich przodków</i>	kur visų mano protėvių Bohuszų
<i>moich</i>	palaikai yra sudėti. Dieve, duok

²⁷⁵ šaltinio publikacija: TOLKAČEVSKI, Kšištof. Hieronimo Bohuszo nurodymai dėl antkapinių paminklų įrengimo. *Knygotyra*, t. 65, 2015, p.

²⁷⁶ *Testamentinis laiškas* – toks laiškas, kuriame išreiškiama paskutinė žmogaus valia mirties atveju. Plg. *Testatoriai ir testamentai. Žymių žmonių paskutinė valia nuo antikos iki šių laikų*. Sud. Vytautas Gaivenis ir Romualdas Šinkūnas. Rosma, 2007, p. 253.

²⁷⁷ Tai tiesioginis vertimas. Žodis *kraujas* apskritai Vilniaus epigrafiniuose įrašuose nėra nevartojamas. Daugiau komentarų apie šaltinį žr. TOLKAČEVSKI, Kšištof. Hieronimo Bohuszo nurodymai dėl antkapinių paminklų įrengimo. *Knygotyra*, 2015, t. 65, p. 343–351.

Bohuszow
Zwłoki są złożone.
Boże day Im i mnie wieczne odpocznienie

Jiems ir man amžiną atilsį.
Gyvenime – kirminas, po mirties –
dulkės.

In vita vermis – post mortem pulvis.

Toliau H. Bohusz nurodo kaip ir iš kokių medžiagų turi būti pagamintas atminimas: *tai bus giliai išskaptuota pilko marmūro plokštėje, auksinėmis raidėmis, o kraštuose bus duotos rozetės*²⁷⁸ [stilizuotas gėlės žiedo pavidalo ornamento motyvas] *su varžtais, ir tūzo plokštę prašau įmūryti Šėtos bažnyčioje, apviniojus į medžiagą, kad darbo metu kalkės nepaliktų pėdsakų, [o] medžiagą tą ne į mūrą nurėžti reikia – ir rozetes, jei ne prieš tai, tai bent įgręžti reikia – prie kurių varžtai turi būti ilgi, o sriegiai gilūs. Jeigu negalėčiau suspėti padaryti panašų atminimą Šėtos bažnyčioj mirusiai mano š. a. Mamai <...>.*

Savo palaikus nurodė palaidoti Šėtos kapinėse, greta tėvo: *ant Šėtos kapo greta Tėvo*²⁷⁹, *prašau išmūryti aslą [?] ir joje mano kūną sudėti*²⁸⁰, *tačiau tokiame karste, kokį Čia, gyvenimo metu pasidarysiu, ir pagal mano norą, laidotuvių apeigas įvykdyti – tai bus aprašyta testamente, o ant kapo išmūryti, ant keturkampio pagrindo, kelių sieksnių*²⁸¹ *aukščio apvalią, besistiebiančią, su kupolu viršuje, kurio viršuje įmūryti ketaus kryžių, su paauksuotu Išganytojo atvaizdu ir įrašu: “Ir Atleisk mum mūsų kaltes – apačioje, vienoje keturkampio sienoje, ketaus plokštė – ir ant jos, įrašas auksinėmis raidėmis – čia ilsisi Palaikai Tėvo Ignaco ir Sūnaus Hieronimo Bohuszų. Praeivi!! Atsidūsk už juos prieš Amžinąjį. Nei Hieronimo, nei Ignaco Bohuszų kapų surasti Šėtoje nepavyko. Vis dėlto, memorialinė lenta I. Bohuszo atminimui buvo pagaminta, nors ir nesilaikant*

²⁷⁸ *Rozetė* – stilizuotas gėlės žiedo pavidalo ornamento motyvas

²⁷⁹ Ignacy Bohusz

²⁸⁰ Greičiausiai kalba eina apie požeminį rūšį, ant kurio turėtų stovėti paminklas ir jo pagrindas.

²⁸¹ *Sieksnis* – senovinis ilgio vienetas. Lietuvoje buvo dvi atmainos – paprastasis (1,95 m. arba 6 pėdos) ir didysis (2,84 m. arba 9 pėdos). Plg.: GUDAVIČIUS, Edvardas. *Sieksnis. Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 21, Vilnius, 2012, p. 590.

tikslų jo sūnaus nurodymų, ir įmūryta Šėtos Švč. Trejybės bažnyčios sienoje.

Dažnai įrašą sugalvodavo artimieji, bičiuliai ir kiti, kas užsakydavo ir funduodavo paminklą. 1854 m. Severinas Riomeris užsakė memorialą savo tėvui Mykolui į Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčią iš Vilniaus skulptoriaus Kazimiero Jelskio. K. Jelskis sudarė preliminarę sąmatą ir taip pat nurodė pateikti *įrašą, koks turi būti antkapinėje plokštėje, taip pat Riomerių namų herbą kartu su to herbo aprašymu derėtų pateikti iš anksto*²⁸². Po dviejų metų, gamindamas memorialą S. Riomerio motinai Rachelei ir broliui Mykolui, taip pat paprašė nurodyti, *koks bus įrašas abiejose plokštėse, taip pat ir herbas, turi būti pateikta iš anksto, nes raides reikia parengti ir įtaisyti plokštėje, ŠD Pono š.a. Brolio plokštėje, kur yra bareljefas, bus labai mažai vietos, nes visas to bareljefo kvadrato plotas yra 1 uolektis 16 colių, joje gali būti plotas įrašui trikampiam apvade, apimančiame $\frac{3}{4}$ uolekties arba 288 kvadratinių colių plotą*²⁸³.

Vadinasi memorialų meistrai turėdavo derinti užsakovo pateiktą tekstą su medžiagos techninėmis charakteristikomis, kad gautusi užsakovą tenkinanti, ir meistriui įmanoma pagaminti, kompozicija. XIX a. antroje pusėje, atsiradus cechams, kuriuose masiškai buvo gaminami antkapiai (apie tai plačiau žr. 3 skyrių), meistrai dažnai pasigamindavo antkapių šablonų, kuriuose telikdavo įrėžti tekstą. Tokiems šablonams greičiausiai tekstą parinkdavo patys giminaičiai. Todėl Vilniaus kapinėse XIX a. antroje pusėje gerokai padaugėjo panašių, o kartais vienodų paminklų ir epigrafinių įrašų.

2. Įrašų atlikimo autoriai

2.1. Meistrų tapatybių identifikavimo problema

Daugiausia epigrafinių memorialinių XIX a. įrašų randama kapinėse. Kadangi jų gamybos mąstai turėjo būti nemenki, o darbas atsakingas ir

²⁸² 1854 m. rugsėjo 15 d. sąmata K. Jelskio S. Riomeriui, iš: JANONIENĖ, Rūta. *Kazimieras Jelskis (1782–1867)*, Vilnius, 2003, p. 245. .p. 246

²⁸³ 1856 m. sausio 27 d. K. Jelskio laiškas S. Riomeriui, iš: JANONIENĖ, Rūta. *Kazimieras Jelskis (1782–1867)*, Vilnius, 2003, p. 229–230.

reikalaujantis daug kruopštumo, dažnais atvejais paminklo apačioje arba šone (taip pat ir kitoje pusėje) pasirašydavo įrašą iškalęs ir (arba) paminklą pagaminęs asmuo. Istoriografijoje šie asmenys dažniausiai yra vadinami skulptoriais, nors kartais tai daryti yra klaidinga, kadangi paminklus gamindavo ir įrašus raižydavo asmenys, įgiję ir raižybos, dailės, architektūros ir kt. išsilavinimą.

Vilniaus meistrai, kaip jau atkreipė dėmesį²⁸⁴ Edmundas Małachowiczius, dažniau pasirašydavo kaip raižytojai, prie pavardės pridėdavę trumpinį *ryt.* (t. y. *rytował*), kas iš lenk. kalbos išvertus reiškia *raižė*. Ši sąvoka vartojama kalbant apie raižinius, bareljefus, freskas ir pan. Rečiau meistrai prie savo inicijalų prirašydavo trumpinį *sculp.* (t. y. *sculpsit*) iš lot. kalbos reiškia *raižyti, drožti*. Šiuo žodžiu dažniau apibrėžiama trimačių objektų kūryba. Galima manyti, kad šie trumpiniai vartojami ne tik kaip sinonimai, bet galėtų būti nuorodomis į tai, ar pasirašęs meistras išraižė įrašą, ar taip pat ir pagamino paminklą (t. y. atliko skulptoriaus darbą). Be to, tai gali byloti ir apie meistro profesinį pasirengimą, kokio amato jis mokėsi.

Ne kapinėse stovėję paminklai ir ant jų įrėžti įrašai taip pat būdavo gaminami tų pačių meistrų, kaip leidžia teigti rašytiniai šaltiniai. Tačiau tokie darbai būdavo pasirašomi labai retais atvejais.

Esmine meistrų tapatybės nustatymo problema yra duomenų trūkumas. Seniausi tyrimojo laikotarpio įrašai šiuo požiūriu yra skurdūs, nepateikia jokios informacijos apie meistrus. Pirmas meistro įsiamžinimo paminkle atvejis datuojamas 1816 m. Bernardinų kapinių Vakariniame kolumbariume palaidoto Antonio Tyzenhauzo antkapinėje plokštėje meistras paliko savo inicijalus: *M. B.* (žr. priedą, 51 eil. nr.) Deja, jų iššifruoti nepavyko. Kiti pasirašymo atvejai datuojami XIX a. 4 dešimtmečio pradžia (žr. priedą). Tai dviejų bene garsiausių Vilniaus apylinkėse (ir ne tik) skulptorių pavardės: Józefas Kozłowski (1814–1863) ir Jakubas Rosiński (?–?). Paminklų pasirašymas išpopuliarėjo XIX a.

²⁸⁴ MAŁACHOWICZ, Edmund. *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze*. Wrocław, 1996, p. 217.

viduryje–antrojoje pusėje, todėl tas laikotarpis yra gerokai informatyvesnis.

1795–1864 m. laikotarpiu, remiantis epigrafiniais įrašais galima identifikuoti šiuos Vilniuje dirbusius memorialų meistrus:

Eilės nr.	Vardas ir pavardė	Kur dirbo	Kokiu laikotarpiu dirbo	Parašas
1.	Nenustatytas	Bernardinų kapinėse	1816	M. B.
2.	Jakubas Rosiński	Rasų, Bernardinų kapinėse	1830–1835	Ryt. Jakob Rosinski; Jakób Rosinski Sculp
3.	Józefas Horbacewiczus	Rasų, Bernardinų, Šv. Stepono, Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinėse	1835–1849 ²⁸⁵	J. H. I. H.
			1836–1847	J. S. H. ²⁸⁶
			1833–1845	J. Horbacewicz; Horbacewicz; Ryt. J. Horbacewicz; rytował J. Horbacewicz sculptor J. Horbacewicz; J. S. Horbacewicz; Rękodział J. Horbacewicza;
4.	Józefas Kozłowski	Rasų, Bernardinų, Šv. Stepono, Šv. Pilypo ir Jokūbo, Šv. Rapolo kapinėse	1830–1862	J. K. I. K.
			1832–1858	Sculp. J. Kozłowski; S. J. Kozłowski; S. J. K.; J. Kozłowski;
5.	F.	Šv. Stepono kapinėse	1836	F.

²⁸⁵ Rasų kapinėse rastas vienas paminklas pasirašytas *J. H.*, skirtas asmeniui, mirusiam 1856 m. (žr. priedą, 369 eil. nr.) Tačiau J. Horbacewiczus jau buvo miręs.

²⁸⁶ Šis parašas taip pat yra priskiriamas J. Horbacewiczui, kadangi meistras pasirašynėjo ir taip: J. S. Horbacewicz (žr. priedą, 191 eil. nr.)

	Andruszkiewicz			Andruszkiewicz
6.	J. Andruszkiewicz	Šv. Stepono, Rasų kapinėse	1840–1847	J. A. I. A.
			1834–1843	J. Andruszkiewicz sculp.; I. Andruszkiewicz sculp.;
7.	Konstanty Sobolewski	Šv. Stepono, Šv. Rapolo, Rasų kapinėse	1843–1859	K. S.;
			1839–1858	K. Sobolewski;
8.	W. Łabanowski	Šv. Stepono, Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinėse	1855–1862	W. Łabanowski; Sculp. W. Łabanowski; V. Łabanowski;
9.	Nenustatytas	Šv. Stepono kapinėse	1856	A.B.
10.	Nenustatytas	Rasų kapinėse	1856	W: A
11.	Nenustatytas	Šv. Stepono kapinėse	1853	Niderland
12.	Nenustatytas	Rasų kapinėse	1856	J. M.

1 lentelė. Meistrai, gaminę memorialus Vilniuje 1795–1864 m. Lentelė sudaryta remiantis autoriaus sukauptais epigrafiniais duomenimis

Epigrafiniai įrašai kartais prieštarauja istoriografijoje žinomiems faktams. Štai teigiama, kad nuo 1837 m. skulptorius J. Kozłowski gyveno Paryžiuje, o nuo 1848 m. keliavo po Europą ir tik apie 1851 m. grįžo į Vilnių²⁸⁷. Tačiau turimi epigrafiniai duomenys tam prieštarauja. Vilniaus kapinėse buvo gausu to laikotarpio paminklų, pasirašytų skulptoriaus inicialais²⁸⁸ arba visa pavarde²⁸⁹. O 1842 m. mirusios Marcyannos Slawińskos (palaidota Rasų kapinėse) paminklo

²⁸⁷ GASIŪNAS, V., Š. J. Kozłowski Józef, *Lietuvos dailininkų žodynas 1795–1918*. Vilnius, 2012, p. 210.

²⁸⁸ Pavyzdžiui, Bernardinų kapinių Rytiniame kolumbariume palaidotos Teresos Choroszewskos (mirė 1837 m.) plokštėje, Šv. Stepono kapinėse palaidotos Józefo Marcinowskio (mirė 1838 m.) paminkle, ten pat palaidotos Marcjannos Dobrowolskos (mirė 1849 m.) paminkle ir kt.

²⁸⁹ Pavyzdžiui, Šv. Stepono kapinėse palaidoto Tadeuszo Klimowicziaus (mirė 1842 m.) antkapyje, Rasose palaidotai Karolinai Walickai (mirė 1849 m.)

apačioje netgi iškalta: *J. Kozłowski Wilno*, kas bylotų apie tai, jog paminklas tikrai pagamintas Vilniuje. Galima būtų svarstyti, ar visi šie paminklai neatsirado vėliau, tačiau jų forma ir stilius atitinka tų XIX a. dešimtmečių pagrindines raiškos tendencijas.

XIX a. viduryje–antroje pusėje nebuvo kito paminklus gaminusio meistro, kurio vardo ir pavardės pirmosios raidės sutaptų su J. Kozłowskio. XIX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais–XX a. pradžioje paminklus Vilniuje gamino akmentašys Janas Korkućis²⁹⁰, kuris paminklų apačioje paprastai parašydavo: *wykonał J. Korkuć*²⁹¹ – pagamino J. Korkućis. Greičiausiai atsakymą galima būtų rasti tik tuose šaltiniuose, kuriuos naudojo skulptorius tyrė ir biografinius žodynus parengę mokslininkai, tačiau šie šaltiniai yra saugomi Prancūzijoje²⁹².

Panašių duomenų neatitikimų randama kalbant ir apie Jakubą Rosiński. Savo gamybos paminkluose jis paprastai pasirašydavo vardu ir pavarde. Amžininkas dailininkas Alfredas Izidorius Riomeris (1832–1897), mokėsis tapybos Bajorų Institute Vilniuje pas Kanutą Rusecką, jį atsimena kaip raižybos studentą Vilniaus universitete²⁹³. Tačiau Vilniaus universiteto sąrašuose jis įvardijamas ne Jakubo, bet Jerzio vardu. Vlodo Gasiūno manymu²⁹⁴, tai tas pats asmuo turėjęs du vardus. Šią prielaidą patvirtintų jau minėta A. I. Riomerio ataskaita, taip pat Universitete įgytos kompetencijos, kurias Rosińskis pritaikė gamindamas skulptūras ir raižydamas raides paminkluose. Taip pat jo veiklos laikotarpis prasideda nuo maždaug 1828 m. – keleri metai po studijų užbaigimo. Vis dėlto, 1820–1821 m. į Vilniaus universitetą įstojusiųjų mokinių registre prie Jerzy Rosińskio informacijos pateikiamas ir jo tėvo vardas – Jakubas²⁹⁵. Todėl

²⁹⁰ MAŁACHOWICZ, Edmund. *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze*. Wrocław, 1996, p. 218.

²⁹¹ Taip pasirašė pavyzdžiui, Rasų kapinėse palaidoto K Karpowicziaus (mirė 1881 m.) paminkle; Bernardinų kapinėse palaidoto Antonio Narkiewicziaus Jodkos (mirė 1873 m.) paminkle ir kt.

²⁹² Lenkų istorijos ir literatūros draugijos dokumentai saugomi Lenkų bibliotekoje bei A. Mickevičiaus muziejuje Paryžiuje;

²⁹³ *LMAVB RS*, f 9–1604, lap. 2.

²⁹⁴ GASIŪNAS, Vladas. J. Rosiński Jerzy (Jakub). *Lietuvos dailininkų žodynas 1795–1918*. Vilnius, 2012, p. 334.

²⁹⁵ *VUB, RS*, f. 2 KC-78, lap. 74.

nereikėtų atmesti galimybės, jog ir tėvas ir sūnus darbavosi prie to paties amato.

Remiantis nepublikuotais rašytiniais šaltiniais bei istoriografija, lentelę galima būtų papildyti dar keliomis pavardėmis. Vilniaus kapinėse yra ir Vilniaus gubernijos architekto Josefo Poussiero (mirė 1821 m.), ėjusio šias pareigas 1817–1821 m., gamybos antkapių. 1815 m. balandžio 15 d. už paminklo gamybą Vilniaus universiteto profesoriui Euzebijui Slovackiui (palaidotas Rasų kapinėse), J. Poussierui buvo paskirtas atlyginimas²⁹⁶. 1880 m. paminklas buvo perdarytas, įrašas papildytas, o darbus atliko ir paminkle įsiamžino Juliusas Łabanowski. Architektas E. Małachowiczius J. Poussiero kūrybai priskiria dar du paminklus Bernardinų kapinėse (kolona Każyńskai ir monumentas Mancewiczowai) ir du Rasų kapinėse (kolona skirta de Perthées, kolona nenustatytam asmeniui)²⁹⁷. Kolonos postamente įmūrytose memorialinėse plokštėse po įrašais autoriaus parašo nesimato.

Taip pat yra žinoma, kad memorialų gamyba vertėsi ir skulptūros dėstytojas Vilniaus universitete Kazimieras Jelskis (1782–1867). Tiesa, jis gamino įspūdingus memorialus didikams jų giminių koplyčiose Lietuvos²⁹⁸ ir Baltarusijos²⁹⁹ bažnyčiose iš marmuro ir smiltainio (plačiau žr. 2 dalies poskyrė 2.2 „Meistrų kvalifikacija“). Savo darbų jis taip pat nepasirašynėjo.

XIX a. antroje pusėje prie paminklų gamybos dirbo ir Weissas (Galbūt tai Felixas Weissas, 1803–po 1864). E. Tiškevičius neįvardintam asmeniui 1871 m. laiške siuntė sąrašą knygų apie Maltos riterius, buvusių bibliotekoje Biržuose, ir tuo pačiu davė nurodymą paraginti Weissą ieškoti Stanislovo Tiškevičiaus kapo Bernardinų kapinėse ir *varyti jį į darbą prie <...> Voložinskio antkapio*³⁰⁰. Šio antkapio surasti nepavyko, todėl nėra aišku, ar Weissas jį pagamino, o jei taip, tai

²⁹⁶ ŁOŻA, Stanisław. *Architekci i budowniczo wie w Polsce*. Warszawa, 1954, p. 245.

²⁹⁷ MAŁACHOWICZ, Edmund. *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze*. Wrocław, 1996, p. 216.

²⁹⁸ Pavyzdžiui, apie 1810 m. iškėlė paminklą Šv. Jonui Nepomukui Kosakovskiui Vilniaus katedroje, apie 1820 m. – epitafiją Tomui Vavžeckiui Vilniaus katedroje, 1827 m. – Jeronimui Strojnovskiui Šv. Jonų bažnyčioje ir kt.).

²⁹⁹ Pavyzdžiui, memorialai įamžinantys Mykolo Kazimiero ir Juozapo Kocielų epitafijos Bienicos bažnyčioje.

³⁰⁰ *LMAVB RS*, f. 273-2492, l. 1

ar paliko savo parašą.

Beje, Vilniaus universiteto bibliotekoje yra išlikęs Wandos Leszczyńskiej antkapio Rasų kapinėse piešinys³⁰¹, kurio autorystė priskiriama F. Weissui. Todėl galima manyti, kad Vilniaus kapinėse jis praleisdavo tam tikrą dalį laiko ir kad nekropolijose gali būti daugiau šio meistro darbų. Vilniaus kapinėse nėra paminklų, kuriuose būtų įrėžta Weisso pavardė arba inicijalai, todėl galima manyti, kad savo darbų jis nepasirašynėjo.

Eilės nr.	Vardas ir pavardė	Kur dirbo	Pasirašytų paminklų skaičius	Kokiu laikotarpiu dirbo	Parašas
13.	Josefas Poussier	Rasų, Bernardinų kapinėse	0	1815–1820	
14.	Jelskis, Kazimieras	Bažnyčios dab. Lietuvos ir Baltarusijos miestuose ir miesteliuose	0	Apie 1810 – XIX a. pan.	
15.	Weiss, Felix	Bernardinų kapinės	0	XIX a. antroji pusė	

2 lentelė. Meistrai, gaminę memorialus Vilniuje 1795–1864 m. Lentelė autoriaus sudaryta remiantis nepublikuotais šaltiniais ir istoriografijos duomenimis

2.2. Meistrų kvalifikacija

XIX a. Vilniaus žymiausieji antkapių meistrai mokėsi Menų mokykloje, veikusioje prie Vilniaus universiteto. Iki XVIII a. pabaigos skulptūros, dailės ir kt. menų privačiai mokydavo meistrai, dažniausiai dirbdavę dvaruose arba karališkuose rūmuose. Tačiau po Abiejų Tautų Respublikos žlugimo ir karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio abdikacijos, 1803 m. buvo įvykdyta didelė švietimo reforma, palietusi ir meno studijas. Reformos koncepcijos, kūriamos ir

³⁰¹ VUB, f. 78–186, f 78–185.

remiamos reorganizuoto Vilniaus universiteto ir Vilniaus švietimo apygardos kuratoriaus Adomo Jurgio Čartoriskio (Adam Jerzy Czartoryski) esmė buvo įjungti menininkų ugdymą į universiteto struktūras. Ši koncepcija kiek anksčiau pasiteisino 1748 ir 1766 m. Krokuvos universitete³⁰². Taip Vilniuje atsirado galingas švietimo centras, parengęs daug gabių menininkų.

Meno mokyklos pradžia galima sieti su Dailės ir tapybos katedros, kuriai vadovauti paskirtas Pranciškus Smuglevičius, įsteigimu 1797 m. pab.³⁰³. Iš pradžių mokykla priklausė Fizikos mokslų fakultetui, vėliau, po 1803 m. – Literatūros fakultetui. Menų mokyklą sudarė trys skyriai: dailės, raižybos ir skulptūros³⁰⁴. Verta pastebėti, jog architektūros katedra, teikusi architektūros išsilavinimą, iš esmės gimininga su skulptūros, dailės ir raižybos technikomis, po 1803 m. reformos liko Fizikos mokslų fakultete. Toks žingsnis buvo švietėjų labai kritikuojamas³⁰⁵. Lietuvoje ir Lenkijoje XVIII–XIX a. dirbę skulptoriai, raižytojai ir dailininkai labai dažnai pežengdavo savo darbo sferų ribas. Vienas meistras galėdavo pagaminti skulptūrą, medžio, vario ar akmens raižinį, medalį, knygų iliustracijas, žemėlapius ant akmenų plokščių, antkapius ir pan.³⁰⁶ Todėl verta aptarti su memorialų statyba susijusių meno mokslų centrų, t. y. raižybos ir skulptūros³⁰⁷ katedrų įtaką Vilniaus epigrafikai.

Raižyba. XIX a. raižyba buvo suprantama kaip meno sritis, kai ant varinės skardos atliekamas įdubęs vaizdinys, kuris vėliau naudojamas kaip štampas

³⁰² MALINOWSKI, Jerzy. Oddział Sztuk Pięknych Uniwersytetu Wileńskiego 1797–1832. *Kształcenie artystyczne w Wilnie i jego tradycje = Vilniaus meno mokykla ir jos tradicijos*. Toruń, Vilnius: 1996, p. 7.

³⁰³ MALINOWSKI, Jerzy. Oddział Sztuk Pięknych Uniwersytetu Wileńskiego 1797–1832. *Kształcenie artystyczne w Wilnie i jego tradycje = Vilniaus meno mokykla ir jos tradicijos*. Toruń, Vilnius: 1996, p. 7.

³⁰⁴ BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. Tom II. Kraków, druk W. L. Anczyca i spółki. 1899–1900, p. 736.

³⁰⁵ BUTVILAITĖ, Rasa. *Architektūros studijos Vilniaus universitete 1773–1832 metais*. Vilnius, 2009, p. 112.

³⁰⁶ RASTAWIECKI, Edward. *Słownik rytowników polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej pracujących*. Wydany staraniem Towarzystwa przyjaciół nauk Poznańskiego z funduszów śp. Norberta Bredkrajca. Poznań, z drukarni J. I. Kraszewskiego (dr. W. Lebiński), 1886.

³⁰⁷ Skulptūros katedros raidą išsamiai apžvelgė Rūta Janonienė monografijoje *Kazimieras Jelskis (1782–1867)*, Vilnius, 2003.

gaminant iliustracijas³⁰⁸. Raižyba arba graviravimo menas (taip vadinama oficialiuose Vilniaus universiteto dokumentuose) buvo plėtojama Vilniaus univeristeto graviravimo kabinete, kuris jau tikrai veikė 1806 m. Išlikęs 1800 m. raižybos kabineto inventorius³⁰⁹ leistų tą datą paankstinti, tačiau nėra išlikusių įrodymų, kad raižybos dalyko būtų mokama, kadangi pirmosios paskaitos datuojamos nuo 1806 m. Kabinetui vadovavo žinomas portretų raižytojas Izydorius Weissas (1774–1820 arba 1821), pakviestas iš Berlyno, kur turėjo raižinių spaustuvę³¹⁰. Universiteto tvarkaraščiuose raižybos pamokos – *szttycharstwo* – atsiranda tik 1806 m. Pamokos vykdavo pirmadieniais, trečiadieniais ir penktadieniais, 9–10 val.³¹¹ I. Weissas dėstė punktyrinę ir brūkšninę vario raižinių techniką, akvatintą ir ofortą³¹².

XIX a. buvo žinoma nemažai raižymo technikų: 1. ksilografija (medžio raižinys); 2. metalo raižinys; 3. lakas; 4. vario raižinys; 5. akvafora; 6. sausoji adata; 7. mecotinta; 8. akvatinta; 9. *crayon-maniere* technika; 10. punktyrinė technika; 11. litografija; 12. plieno raižinys; 13. minkštasis lakas³¹³. Todėl raižytojai būdavo ganėtinai universalūs meistrai, į kurių kompetenciją įeidavo įrašų ant spaudų (štamų), akmens plokščių, antkapių, metalinių plokštelių ir kt. gamyba³¹⁴. Išlikę Weisso veikalai įrodo, kad jų autorius puikiai išmanė punktyrinės raižybos varyje techniką, taip pat akvatintą. Jis dažnai raižydavo pagal jo kolegos iš Dailės katedros, Jano Rustemo paveikslus. Jo autorystei priskiriami Józefo Haydno, Leontijaus Bennigseno, Hieronima Stroynowskio

³⁰⁸ Szttycharstwo. *Encyklopedyja powszechna*, t. 24. Warszawa, 1867, p. 759.

³⁰⁹ VUB RS F2 KC 374, lap. 9.

³¹⁰ GASIŪNAS, Vladas. XIX amžiaus Lietuvos grafika. Vilnius, 2007, p. 27.

³¹¹ BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. Tom II. Kraków, druk W. L. Anczyca i spółki. 1899–1900, p. 28.

³¹² GASIŪNAS, Vladas. *XIX amžiaus Lietuvos grafika*. Vilnius, 2007, p. 27.

³¹³ Rytownictwo. *Wielka ilustrowana encyklopedja powszechna*, t. 15, wydawnictwo Gutenberg, Kraków, metai? p. 151.

³¹⁴ Rytownik. *Wielka ilustrowana encyklopedja powszechna*, t. 15, wydawnictwo Gutenberg, Kraków, metai? p. 151.

portretai³¹⁵. Vadinas, šių technikų turėjo būti mokomi ir jo mokiniai.

I. Weissas turėjo kelis nuolatinus studentus, iš kurių keli tapo garsiais graveriais. Tarp jų minimas kunigas Maurycy'as Krzyckis³¹⁶ (1770–1844), studijavęs 1806–1809 m.³¹⁷ ir palikęs kelis šventųjų raižinius³¹⁸; Tadeusz Mizutowicz, studijavęs 1806–1816 m.³¹⁹, pasirašynėjęs kaip skulptorius³²⁰; Johanas Bogumiłas Gottliebas Kisslingas, studijavęs 1807–1816 m.³²¹, vėliau pats dėstęs raižybą, pagaminęs daug raižinių, kurie vėliau buvo panaudoti iliustracijoms gaminti, taip pat raižęs paveikslus pagal tapytojų darbus³²²; Michał Czarnowski, studijavęs 1809–1810 m.³²³ Pats I. Weissas, greičiausiai neturėdamas atitinkamo mokslinio laipsnio, negalėjo užimti nei adjunkto, nei profesoriaus pareigų, todėl turėjo tenkintis mažu atlyginimu³²⁴. Todėl gali būti, kad panašiai kaip ir jo sūnus Felixas, dėl papildomo uždarbio gamindavo antkapius Bernardinų ir Rasų kapinėse.

1810 m. I. Weissą pakeitė iš Peterburgo pakviestas raižytojas Józefas Saundersas (1773–1845). Šis meistras, nuo 1800 m. meno akademikas, buvo kilęs iš Londono, 1794(1796?)–1810 dirbo raižytoju Ermitaže, Sankt Peterburge³²⁵. Galima manyti, kad tokiu žingsniu buvo siekiama pakelti raižybą Vilniaus

³¹⁵ *Nauka i uczeni na ziemi Wileńskiej od XVI w. do 1945 r.* Sud. Mieczysław Jackiewicz. Bydgoszcz, 2010, p. 414–415.

³¹⁶ L. A. Zaštauto, kuris dirbo su karmelitų archyvo medžiaga, teigimu, šio kunigo pavardė yra ne Krzycki, o Pczycki. *LMAVB RS*, f. 9, b. 2154, l. 52–55.

³¹⁷ *LVIA*, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 3v, 7v, 10, 10v, 16, 18v.

³¹⁸ RASTAWIECKI, Edward. p. *Słownik rytowników polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej pracujących*. Poznań, drukarnia J. I. Kraszewskiego (dr. W. Lebiński), 1886, p. 267.

³¹⁹ *LVIA*, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 3v, 7v, 10, 10v, 16, 18v, 23v, 31, 38, 46v, 51, 51v, 55v, 57, 58v.

³²⁰ RASTAWIECKI, Edward. p. *Słownik rytowników polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej pracujących*. Poznań, drukarnia J. I. Kraszewskiego (dr. W. Lebiński), 1886, p. 192–193.

³²¹ *LVIA*, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 10, 10v, 16, 18v, 23v, 26v, 31, 37v, 46v, 51, 51v, 55v, 57, 58v.

³²² RASTAWIECKI, Edward. p. *Słownik rytowników polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej pracujących*. Poznań, drukarnia J. I. Kraszewskiego (dr. W. Lebiński), 1886, p. 157–158.

³²³ *LVIA*, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 16, 18v, 23v.

³²⁴ BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. Tom II. Kraków, druk W. L. Anczyca i spółki. 1899–1900, p. 756.

³²⁵ *Nauka i uczeni na ziemi Wileńskiej od XVI w. do 1945 r.* Sud. Mieczysław Jackiewicz. Bydgoszcz, 2010, p. 339.

universitete į gerokai aukštesnį lygį. Asmeniškai pažįstamas su Adamu Čartiriskiu, 1810 m. kartu su juo sukūrė aukštosios meno mokyklos koncepciją: *Į vieningą organizmą turėjo būti sutelktos profesionalios architektūros, tapybos, grafikos ir skulptūros studijos, remiamos meno teorijos bei istorijos mokslų. Numatyta įkurti pagalbinius padalinius (modelių kabinetus ir pan.), įsteigti apdovanojimus ir stipendijas gabiausiųjų studentų profesinėms kelionėms į Romą, Paryžių ar Londoną. Sumanyta organizuoti viešas parodas <...> Šį projektą patvirtino ministras, bet įrangos pirkimo, premijų bei kelionių klausimai buvo atidėti vėlesniam svarstymui 1811–1812 m.* Deja, projektas nebuvo realizuotas³²⁶.

Vis dėlto, J. Saundersas tapo Raižybos katedros vedėju, užėmė profesoriaus pareigas ir visoms trims kryptims dėstė meno istoriją, anglų literatūrą ir raižybą³²⁷. Paskaitas J. Saundersas skaitė prancūzų kalba. Be to, pasižymėjo ypač menišku žvilgsniu, rašė eilėraščius³²⁸. Nepaisant to, kad J. Saundersas dėl lietuviško klimato daug sirgo ir nuo 1816 m. turėdavo kasmet vykti į pietus (Florencija) gydytis, o 1818 m. išvyko net trims metams, vis dėlto, net nutraukus darbo sutartį 1822 m. Vilniaus universitete jis figūravo kaip profesorius emeritas ir gaudavo 1500 sidabrinųjų rublių metinį atlyginimą³²⁹. Kaip raižytojas paliko nedaug darbų, tačiau jie pasižymi aukšta menine kokybe. Tai Pavelo I (1801), Piotro Bagrationo (1805), Adomo Čartoriskio (1812), Jano Fryderyko Nizkowskio (1812) portretai, raižyti pagal Jano Damelio ir Jano Rustemo tapybos darbus.

Dėl aukštos kvalifikacijos ir profesinio autoriteto, J. Saundersas turėjo nemažai mokinių, kurie specializavosi įvairiose raižybos srityse³³⁰. Be perimtų I.

³²⁶ BUTVILAITĖ, Rasa. *Architektūros studijos Vilniaus universitete 1773–1832 metais*. Vilnius, 2009, p. 118–119.

³²⁷ VUB RS, f2–KC 374, lap. 13–13 v.

³²⁸ BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. Tom II. Kraków, druk W. L. Anczyca i spółki. 1899–1900, p. 758.

³²⁹ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 26, lap. 27.

³³⁰ BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. Tom II. Kraków, druk W. L. Anczyca i spółki. 1899–1900, p. 758–761.

Weisso studentų, pas J. Saundersą mokėsi Kornelis Rossi's 1811–1812 m.³³¹, Józefas Taniewski 1811 m.³³², Kazimierz Szukiewicz 1811–1812 m.³³³, Michał Podoliński 1811–1816 m.³³⁴, Tadeusz Juchniewicz 1812 m.³³⁵, Swierzewski 1812 m.³³⁶, kaligrafas, sukūręs naują savitą šriftą Ignacy Galiński 1814–1816 m.³³⁷, Mawronski 1814 m.³³⁸, Franciszek Sawmianski 1814 m.³³⁹, kaligrafas Józef Mackiewicz 1814 m.³⁴⁰, Janas Szolmonas 1816 m.³⁴¹, pagal kurio raižinius buvo gamintos iliustracijos „Vilniaus dienraščiui“ (*Dziennik Wileński*); Józef Chrzczonowicz 1816 m.³⁴², kurio raižiniai puošė „Vilniaus albumą“ (*Album Wileński*); raižytojas ir litografijos prie Vilniaus universiteto steigėjas Wincentas Sławeckis 1812–1816 m.³⁴³ Pastarasis kaip profesorius pagalbininkas 1822 m. dėstė raižybą ir litografiją.³⁴⁴ Dėl glaudaus J. Saunderso ir J. Rustemo bendradarbiavimo ugdant visapusiškai išsilavinusiuos menininkus, kai kurie tapybą lanke studentai, praktikavosi ir prie raižybos bei skulptūros³⁴⁵. Todėl tarp raižybos studentų galima aptikti ir Kanuto Rusecko³⁴⁶ pavardę.

Dar 1818 m. J. Saundersui išvykus gydytis, katedrą perėmė jo mokinys Michał Podoliński (1783–1856), Peterburgo menų akademijos absolventas, meistriškumą tobulinęs ir Vilniuje. M. Podoliński savo talentu nenusileido J. Saundersui: studijų metu apdovanotas dviem sidabro medaliais, 1808 m. gavo

³³¹ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 31, 37v, 46v.

³³² LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 31, 38.

³³³ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 31, 37v.

³³⁴ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 31, 37v, 46v, 51, 51v, 55v, 57, 58v.

³³⁵ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 46v.

³³⁶ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 46v.

³³⁷ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 51, 51v, 55v, 57, 58v.

³³⁸ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 51.

³³⁹ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 51v.

³⁴⁰ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 51v.

³⁴¹ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 58v.

³⁴² LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 58v.

³⁴³ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 46v, 51, 51v, 55v, 57, 58v.

³⁴⁴ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 26, lap. 9.

³⁴⁵ BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. Tom II. Kraków, druk W. L. Anczyca i spółki. 1899–1900.

³⁴⁶ VUB RS, f.2, KC-78, psl. 86.

akademiko titulą, taip pat dirbo raižytoju Paveikslų galerijoje, Ermitaže, o 1812 m. apdovanotas už Lanfranco paveikslo „Abelio mirtis“ raižinį³⁴⁷. M. Podolińskis Vilniuje pagamino daug raižinių – nemažai jų panaudota XIX a. spaudiniuose: K. Wilczyńskio „Vilniaus albume“, J. U. Niemcewicziaus veikalė „Žygimanto III valdymo istorija“ (*Dzieje panowania Zygmunta III*), Sebastiano Žukowskio „Hebrajiški išrašai“ (*Wypisy hebrajskie*), Andrzejaus Maczuskio eilėraščių rinkinyje „Apie draugystę ir draugus“ (*O przyjazni i przyjaciolach*), Euklido „Geometria“ ir daugelį kitų. Be raižinių, M. Podolińskis gamino ir šriftų vinjetes, paveikslus, medalius, portretus, plokštes. Jo darbų registre taip pat yra minimas ir antkapis (*Nagrobek Bohomolca*)³⁴⁸.

M. Podolińskis, perėmęs dėstymą, turėjo perimti ir J. Saunderso mokinius. 1816–1822 m. laikotarpiu Vilniaus universiteto studentų sąrašai apie raižybą nepateikia jokios informacijos. Taip atsitiko greičiausiai todėl, kad M. Podolińskis nebuvo oficialiai įdarbintas, negalėjo rengti egzaminų ir teikti ataskaitų rektoriui. Dailininkas Alfredas Izidorius Riomeris mini kelis studentus, kurie darbavosi prie raižybos pas M. Podolińskį³⁴⁹. Tarp jų yra ir Jakubas Rosińskis, vienas iš daugelio antkapių įrašų autorių Vilniaus Bernardinų ir Rasų kapinėse³⁵⁰.

Nors M. Podolińskis vadovavimą Raižybos katedrai perėmė po J. Saunderso ligos, 1821 m. dėstytojo etato negavo. Už 3 metus darbo prižiūrint katedrą ir dirbtuves bei už pagalbą studentams, 1822 m. rugsėjį jam paskirta vienkartinė 150 sidabro rublių išmoka³⁵¹. Negavęs etato, M. Podolinskis išvyko į Minską³⁵². J. Rustemui pasiūlius³⁵³, nuo 1822 m. trims metams raižybą dėstyti už

³⁴⁷ BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. Tom II. Kraków, druk W. L. Anczyca i spółki. 1899–1900, p. 759.

³⁴⁸ *VUB RS*, f. 2 KC-378, lap. 1.

³⁴⁹ *LMAVB RS*, f 9–1604, lap. 2.

³⁵⁰ BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. Tom II. Kraków, druk W. L. Anczyca i spółki. 1899–1900, p. 759.

³⁵¹ *VUB*, f. 2 KC 212, lap. 227.

³⁵² RYSZKIEWICZ, Andrzej. Podoliński Michał, *Polski słownik biograficzny*, t. 27, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1982, p. 139-140.

³⁵³ *Vilniaus universiteto istorija 1579–1994*. Vilnius 1994, p. 147.

500 sidabrinių rublių metinį atlyginimą³⁵⁴ ėmėsi vokiečių Fryderykas Lehmanas (1787–po 1835). F. Lehmaną iš Prahos atvedė Vilniaus universitete dėstęs fizikas ir gamtininkas Ludwigas Heinrichas Bojanusas, išleidęs svarbų veikalą apie balinių vėžlių anatomiją – *Anatome Testudinis Europaeae*³⁵⁵ – kurio iliustracijų raižinius pagamino F. Lehmanas³⁵⁶. 1825 m. darbo sutartis buvo pratęsta dar trims metams³⁵⁷. Jis turėjo išmokyti studentus įvairių metalų raižymo techniką (akvatintos, oforto), specializuoti juos istorijos ir portreto žanruose, kaligrafijoje ir topografijoje³⁵⁸. F. Lehmanas vadovavo katedrai iki 1828 m.³⁵⁹

Istorikas Józefas Bieliński spėja, jog F. Lehmanas buvo geras praktikas, tačiau neturėjo atitinkamo kvalifikacijos patvirtinančio mokslinio laipsnio³⁶⁰. Todėl kai J. Saunderso mokinys J. G. B. Kislingas (1790–po 1846) 1818 m.³⁶¹ baigė mokslus, o vėliau ir stažuotes Vokietijoje, Italijoje bei Prancūzijoje, grįžęs kartu su F. Lehmanu vadovavo Raižybos katedrai iki pat Vilniaus universiteto uždarymo³⁶². Pas F. Lehmanną 1826 m. mokėsi broliai Hermanas ir Danielius van Perlsas, Jasiukas, Szemeszius;³⁶³ 1826–1827 m. – P. Sosnowskis, Łukasewiczius, Antonis Marcinkiewiczius, Antonis Romanowskis (pagal jo raižinius buvo iliustruota knyga *Fundamenta reguł rysunkowych* bei ūkiniai didikų Zamojskių dienraščiai³⁶⁴)³⁶⁵; 1827 m.: Gottliebas Tauberschmidtas, Felicyanas Krucienskis,

³⁵⁴ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 240, lap. 1.

³⁵⁵ BOJANUS, Ludwig Heinrich, *ANATOME TESTUDINIS EUROPAEAE / INDAGAVIT, DEPINXIT, COMMENTATUS EST LUDOVICUS HENRICUS BOJANUS*. Vilnae [Vilnius]: Impensis auctoris, typis Josephi Zawadzki, 1819-1821, t. 1–2.

³⁵⁶ *Nauka i uczeni na ziemi Wileńskiej od XVI w. do 1945 r.* Sud. Mieczysław Jackiewicz. Bydgoszcz, 2010, p. 223.

³⁵⁷ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 240, lap. 3.

³⁵⁸ GASIŪNAS, Vladas. *XIX amžiaus Lietuvos grafika*. Vilnius, 2007, p. 31.

³⁵⁹ *Nauka i uczeni na ziemi Wileńskiej od XVI w. do 1945 r.* Sud. Mieczysław Jackiewicz. Bydgoszcz, 2010, p. 223.

³⁶⁰ BIELŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. Tom II. Kraków, druk W. L. Anczyca i spółki. 1899–1900, p. 760.

³⁶¹ *Nauka i uczeni na ziemi Wileńskiej od XVI w. do 1945 r.* Sud. Mieczysław Jackiewicz. Bydgoszcz, 2010, p. 178.

³⁶² LVIA, f. 721, ap. 1, b. 240, lap. 35.

³⁶³ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, lap. 274, 275.

³⁶⁴ RASTAWIECKI, Edward. p. *Słownik rytowników polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej pracujących*. Poznań, drukarnia J. I. Kraszewskiego (dr. W. Lebiński), 1886, p. 259.

³⁶⁵ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, lap. 274, 275, 293.

Finkas, Ranwidas³⁶⁶.

Skulptūra. Nors skulptūra, kaip meno šaka, neįpareigoja kurti epigrafinių įrašų (priešingai negu raižyba), o susitelkia labiau ties trimačių figūrų kūrimu, vis dėlto, skulptoriai svariai prisidėjo prie memorialų, o kartu ir prie memorialinių įrašų gamybos. Vienas iš meistrų, gaminęs prestižinius memorialus aukštuomenės ir carinės valstybinės administracijos užsakymais buvo Kazimieras Jelskis (1782–1867). K. Jelskis mokėsi skulptūros meno 1803 m. įsteigtoje skulptūros katedroje, kuriai vadovauti ir dėstyti buvo pakviestas jau garbingo amžiaus sulaukęs, bet gerą vardą turėjęs prancūzų skulptorius André'as Lebrunas (1737–1811)³⁶⁷. Šis Paryžiaus karališkosios dailės akademijos ir Prancūzų dailės akademijos Romoje absolventas nuo 1768 m. iki 1795 m.³⁶⁸ dirbo skulptoriumi karališkajame dvare Varšuvoje. Po karaliaus Stanislovo Augusto abdukcijos, sekė jam iš paskos ir kurį laiką leido Gardine, vėliau Peterburge. 1803 m. pakviestas vadovauti skulptūros katedrai, atvyko į Vilnių³⁶⁹. R. Janonienės ir K. Bartnickos manymu, skulptūros katedra greičiausiai buvo įsteigta ne dėl paties meno svarbos, o dėl buvusio karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio pastangų sukurti darbo vietą savo dvaro skulptoriui³⁷⁰. Tai paliudija faktas, jog po A. Lebruno mirties 1811 m., naujam skulptūros dėstytojui K. Jelskiui iki pat 1814 m. nebuvo mokamas atlyginimas³⁷¹.

K. Jelskis skulptūros mokė 1811–1825 m. Mokykla buvo uždaryta 1826 m.³⁷² Nors pats neturėjo daug mokinių, tačiau išugdė kelis skulptorius, kurie darbuodavosi memorialų gamyboje. Pats K. Jelskis įgyvendino nemažai architektūros projektų, dekoravo daugelio Vilniaus bažnyčių interjerus, o po to,

³⁶⁶ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, lap. 293.

³⁶⁷ BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. Tom II. Kraków, druk W. L. Anczyca i spółki. 1899–1900, p. 762.

³⁶⁸ 1773–1779 kėlė kvalifikaciją Romoje

³⁶⁹ *Nauka i uczeni na ziemi Wileńskiej od XVI w. do 1945 r.* Sud. Mieczysław Jackiewicz. Bydgoszcz, 2010, p. 222.

³⁷⁰ JANONIENĖ, Rūta. *Kazimieras Jelskis (1782–1867)*, Vilnius, 2003, p. 91.

³⁷¹ *Ten pat*, p. 93.

³⁷² *Ten pat*, p. 95.

kai nustojo dėstyti Vilniaus universitete – greičiausiai ieškodamas pragyvenimo šaltinio – ėmėsi kone masinės memorialų ir jų ansamblių gamybos pagal aukštuomenės užsakymus. Jam priskiriamas kritiškai vertinamas Vyskupo Jeronimo Stroinovskio antkapinis paminklas Šv. Jonų bažnyčioje, 1827 m. pastatytas pagal architekto Karolio Podčašinskio projektą³⁷³; Mykolo Kazimiero ir Juozapo Kocielų antkapiniai paminklai Bienicos (Baltarusija) bažnyčioje, sukurti XIX a. pab.; Mykolo Riomerio, Mykolo ir Rachelės Riomerių antkapinis paminklas Trakų bažnyčios Riomerių koplyčioje, 1854–1857 m., ir daugelis kitų³⁷⁴. Visi memorialai papuošti ilgomis, raižytomis epitafijomis.

1819–1821 m. skulptūros mokėsi Jerzy'is Rosiński³⁷⁵, studijavęs ir raižybą pas M. Podoliński, kelių antkapių meistras Vilniaus kapinėse.

Vienas iš K. Jelskio mokinių – Felix'as Weiss'as (1803–po 1864), raižytojo Izydoriaus Weisso sūnus, mokėsi skulptūros apie metus, 1824 m. žiemą šio dalyko studijas nutraukė³⁷⁶. Matyt, jautė pašaukimą kitai meno išraiškos formai ir kaip pagrindinį mokslą nuo 1822 iki 1827 m. F. Weyssas studijavo tapybą pas J. Rustemą³⁷⁷. Dažniausiai sulaukdavo *ganėtinai nebloga*³⁷⁸ įvertinimo. Po Vilniaus universiteto uždarymo 1832 m., 1839–1856 m. F. Weissas dėstė piešimą ir dailyrą apskrities bajorų mokykloje Vilniuje³⁷⁹, 1847–1864 m. – tapybą Pirmojoje Vilniaus gimnazijoje³⁸⁰.

Kitos disciplinos. Raižybos ir skulptūros studentai, greičiausiai raginami J. Saunderso ir J. Rustemo, lankė taip pat ir piešimo bei tapybos pamokas. Retai kuris mokėsi užsienio kalbų ar literatūros istorijos. Tarp pažangiausių studentų

³⁷³ DRĖMA, Vladas. *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius, 1997, p. 190–191.

³⁷⁴ JANONIENĖ, Rūta. *Kazimieras Jelskis (1782–1867)*, Vilnius, 2003, p. 257–260.

³⁷⁵ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, l. 52, 82, 109.

³⁷⁶ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, l. 203.

³⁷⁷ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, l. 166, 203, 235v, 271, 292.

³⁷⁸ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, l. 271, 292.

³⁷⁹ GASIŪNAS, V., Š. J. Weiss Feliks, *Lietuvos dailininkų žodynas 1795–1918*. Vilnius, 2012, p. 418–419.

³⁸⁰ JANONIENĖ, Rūta. *Okres międzypowstaniowy 1831–1863. Kształcenie artystyczne w Wilnie i jego tradycje = Vilniaus meno mokykla ir jos tradicijos*. Toruń, Vilnius: 1996, p. 53.

minimas J. G. Kisslingas, 1809 m. studijavęs vokiečių³⁸¹, o 1820–1821 m. lotynų³⁸² kalbas. 1810–1811 m., 1814–1816 m. ir 1822 m. J. G. Kisslingas lankė tapybos pamokas³⁸³. Tapybos pamokas 1811, 1814–1815 m. taip pat lankė raižytojas M. Czarnowski³⁸⁴, 1814–1816 m. – raižytojas ir litografas W. Sławecki³⁸⁵, 1815–1816 m. – J. Szołmo³⁸⁶, 1815 m. – kaligrafas I. Galińki³⁸⁷, 1820–1821 m. – antkapių autorius J. Rosińki³⁸⁸, 1822–1827 m. – kitas antkapių Vilniaus kapinėse meistras F. Weyssas³⁸⁹. Raižytojas K. Chrzczonowiczius 1822 m. lankė poezijos ir iškalbos meno paskaitas³⁹⁰.

Ne visi meistrai, Vilniuje gaminę epigrafinius įrašus ir memorialus baigė raižybą ar skulptūros mokslus Vilniaus universitete. Tiek prieš, tiek po Vilniaus universiteto uždarymo 1832 m., skulptūros galima buvo mokytis ir privačiai pas žinomus menininkus. Tokį kelią pasirinko skulptorius, daugybės antkapių ir skulptūrų autorius Józefas Kozłowski (1814–1863). Jis buvo tikras humanitaras, mokėsis kalbų ir literatūros istorijos, greičiausiai turėjęs stiprų polinkį menams. 1824–1825 m. jis pavyzdinai mokėsi Vilniaus universitete lotynų kalbos³⁹¹ pas Stanisława Hryniewiczzių bei studijavo lotynų literatūrą³⁹² pas E. Grodecką. Tuo pačiu metu, 1825 m., studijavo rusų literatūrą³⁹³ pas Janą Łobojko, mokėsi iškalbos ir poezijos meno³⁹⁴ bei studijavo prancūzų literatūrą³⁹⁵ pas Jeaną Pinabelį. Su skulptūra J. Kozłowski greičiausiai susidūrė po Vilniaus universiteto

³⁸¹ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 16v, 21v. [Vilniaus universiteto studentų iki 1819 m. sąrašai]

³⁸² LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, l. 65v, 106v.

³⁸³ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 23v, 27, 31v, 50, 55v, 57, 59, 62, 67v. LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, l. 12, 139.

³⁸⁴ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 31v, 50, 52v. LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, l. 12.

³⁸⁵ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 50, 55, 59. LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, l. 12.

³⁸⁶ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118, lap. 59. LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, l. 12.

³⁸⁷ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, l. 12.

³⁸⁸ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, l. 80, 106v.

³⁸⁹ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, l. 139, 166, 174, 203, 235v, 236, 271, 292.

³⁹⁰ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, l. 121.

³⁹¹ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, l. 216v.

³⁹² LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, l. 210v, 213v, 215.

³⁹³ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, l. 220, 224.

³⁹⁴ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, l. 227.

³⁹⁵ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, l. 229v, 230.

uždarymo, tapęs Vilniuje garsaus italų dailininko Pranciškaus Andriolio mokiniu. 1837 m. kartu su mokytoju atliko drožybos darbus Vilniaus katedroje, vėliau abu pagamino atlantų skulptūras Tiškevičių rūmams. Vėliau J. Kozłowski pats mokė skulptūros privačiai³⁹⁶.

Mokymosi inventorius. Meistrai, kurie lavinosi Vilniaus universiteto Menų mokykloje, buvo ruošiami įvairiam raižomam darbui su akmenimis, metalu, popieriumi ir kt. Tam universitete buvo sukomplektuotos darbo vietos raižybos salėje, nupirkta įvairaus inventoriaus. Yra žinoma, kad nuo 1803 m. Skulptūros katedra gaudavo kasmet po 500 sidabrinių rublių, iš kurių 150 atitekdavo Raižybos katedrai, o 90 – Skulptūros katedrai³⁹⁷. Nuo 1822 m., kai raižybą ėmėsi dėstyti F. Lehmannas, Universitetas įsipareigojo mokėti po 50 sidabro rublių raižybos įrankiams ir medžiagoms įsigyti³⁹⁸.

Nors tai būdavo ir labai menka suma, vis dėlto, raižybos salė su darbo vietomis buvo sukomplektuota. 1800 m., kuomet raižybą kuravo I. Weissas, klasėje buvo toks inventorius:

1. Raižybos stalai su stalčiais ir keturiais suktukais jiems skirtais, keturi vienetai
2. Veidrodžių, skirtų tiems patiems stalams, keturi
3. Vienas didelis sulankstomas stalas, be stalčių
4. Stalčius darbo kėdės, keturios
5. Raižymo mašina aqua tinta, vienas instrumentas
6. Plienas poliravimui su mediniais laikikliais
7. Gramdikliai taip pat su rankenomis, keturi
8. Rėžtuvai, aštuoni vienetai
9. Suktų dvigubų adatų, keturios
10. Tiesių adatų, su medinėmis rankenomis, keturios
11. Dildė viena

³⁹⁶ GASIŪNAS, V., Š. J. Kozłowski Józef, *Lietuvos dailininkų žodynas 1795–1918*. Vilnius, 2012, p. 210.

³⁹⁷ LVIA, f. 721, ap. 1, b. 241, lap. 1-1ver.

³⁹⁸ GASIŪNAS, Vladas. *XIX amžiaus Lietuvos grafika*. Vilnius, 2007, p. 31.

12. *Transparantai langams uždengti, keturi*

13. *Keturi akmenys įrankiams galąsti*³⁹⁹.

Iš to matosi, jog klasėje buvo paruoštos keturios sėdimos darbo vietos. Kiti tuo metu galėjo dirbti prie raižymo staklių.

Toks praktinis dalykas kaip raižyba dėl menko finansavimo negalėjo sparčiai kilti, kaip to tikėjosi J. A. Čartoriskis. J. Saundersas, perėmęs vadovavimą katedrai, matė prastą jos būklę, todėl dėjo daug pastangų mokymo inventoriui atnaujinti. Jis 1812, 1815 ir 1816 m. dovanojo 23, 27 ir 22 raižinius, iš kurių studentai mokėsi⁴⁰⁰. Be to, 1819 m. gydydamasis Italijoje⁴⁰¹, J. Saundersas stengėsi įgyti įvairaus inventoriaus, reikalingo meno istorijai dėstyti: tapybos darbų, mažų skulptūrų, senovinių raižinių. Tam jis prašė iš universiteto administratorių 1000 sidabrinių rublių⁴⁰². Netgi po to, kai katedrą perėmė jo mokinys M. Podoliński, J. Saundersas išrūpino ir atsiuntė iš Italijos dar beveik 200 raižinių⁴⁰³ ir 50 skirtingų pavadinimų knygų po kelis arba keliolika egzempliorių⁴⁰⁴.

1832 m. uždarant Vilniaus universitetą buvo sudarytas Raižybos klasės inventorių. Iš jo matyti, kad lyginant su ankstesniais laikotarpiais situacija buvo gerokai pasikeitusi. Dabar klasėje jau buvo 10 raižinių rinkinių, kuriuos studijavo, kopijavo ir raižė studentai. Pirmąjį – 175 vnt. – sudarė peizažai, mūšių scenos, karikatūros, įvairios kompozicijos, scenos iš Biblijos;⁴⁰⁵ antrąjį – 163 vnt. – raižiniai, gaminti remiantis žymiųjų autorių paveikslais⁴⁰⁶; trečiąjį – 81 vnt. – įvairios kompozicijos⁴⁰⁷; ketvirtąjį – 135 vnt. - įvairios kūno dalys, šriftų

³⁹⁹ VUB RS, f2–KC 374, lap. 9.

⁴⁰⁰ BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. Tom II. Kraków, druk W. L. Anczyca i spółki. 1899–1900, p. 757.

⁴⁰¹ 1818–1821 J. Saundersas gydėsi Florencijoje, lietuviškas klimatas šiam meistriui buvo labai nepalankus.

⁴⁰² LVIA, f. 721, ap. 1, b. 81, lap. 10.

⁴⁰³ VUB RS, f2–KC 374, lap. 34–34 v.

⁴⁰⁴ VUB RS, f2–KC 374, lap. 33–33 v.

⁴⁰⁵ VUB RS, f2–KC 374, lap. 51–51 v.

⁴⁰⁶ VUB RS, f2–KC 374, lap. 51 v.

⁴⁰⁷ VUB RS, f2–KC 374, lap. 51 v.

pavyzdžiai, figūros⁴⁰⁸; penktąjį – 53 vnt. – antikinio meno pavyzdžiai⁴⁰⁹; šeštąjį – 60 vnt. – raižyti portretai, o taip pat paminklas su portretais, raižytas Bergerio⁴¹⁰; septintąjį – 15 vnt. – sąsiuviniai su įvairių raižinių atspaudais⁴¹¹; aštuntąjį – 22 vnt. - įvairių raižytų paveikslų atspaudai⁴¹²; devintąjį – 111 vnt. - vaizdai, peizažai⁴¹³; dešimtąjį – 158 vnt. - peizažai ir įvairios scenos iš Biblijos⁴¹⁴.

Be raižinių, inventoriuje minimi 339 įvairių bareljefų atspaudai gipse, 160 vandens popieriaus lapų, skirtų atspaudų gamybai; 1 lakštas varinės skardos; 50 mažų skardos lakštų su studentų raižiniais; 16 alavinių skardų natų gamybai; 1 dėžutė su 156 natų formomis; 1 grunto gaminimo mašina; 1. raižinių žymėjimo mašina⁴¹⁵. Iš įrankių paminėti: *1 paralelinė žalvarinė linijuotė; 1 – medinė; 2 medinės linijuotės; 1 geležinė linijuotė; 1 – žalvarinė; 1 žalvarinis kampainis; 1 skriestuvai; <...> 2 dildės; 3 akmenys įrankiams galąsti; 1 akmuo skardų šlifavimui; 1 plaktukas; 2 lėšiai; <...> 2 poliravimo sieteliai; 3 skudurai; 16 tuzinų rėžtuvų; priekalėlis ir plaktukas; 1 plieninis skriestuvai; 2 tuzinai rėžtuvų rankenėlių; 2 plieniniai atsuktuvai; skardų lakavimo masė; 1 šlaitelis; 36 permatomo popieriaus lakštai; 4 tuzinai pieštukų; <...>*⁴¹⁶.

Visi įrankiai turėjo būti sudėti į *spintą su dviem stalčiais*. Studentų darbo vietų taip pat padaugėjo, jos buvo geriau įrengtos. Klasėje stovėjo *8 stalai, 5 medinės taburėtės, 6 juodu safranu apkaltos kėdės, 2 raižymo stovai ir 4 tapybos stovai*⁴¹⁷.

2.3. Meistrų kompetencijos

Autorių braižas. Dėl archyvinių duomenų stokos sunku pasakyti, kurie autoriai

⁴⁰⁸ VUB RS, f2–KC 374, lap. 52.

⁴⁰⁹ VUB RS, f2–KC 374, lap. 52.

⁴¹⁰ VUB RS, f2–KC 374, lap. 52–52 v.

⁴¹¹ VUB RS, f2–KC 374, lap. 52 v.

⁴¹² VUB RS, f2–KC 374, lap. 52 v.

⁴¹³ VUB RS, f2–KC 374, lap. 53.

⁴¹⁴ VUB RS, f2–KC 374, lap. 53–54.

⁴¹⁵ VUB RS, f2–KC 374, lap. 54.

⁴¹⁶ VUB RS, f2–KC 374, lap. 54v.

⁴¹⁷ VUB RS, f2–KC 374, lap. 54v.

užsiimdavo tik pačių epigrafinių įrašų raižyba, o kurie gamindavo ir paminklus. Bendrą vaizdą geriau galėtų atskleisti ir kitų darbų aptarimas.

J. Horbacewiczius 1830–1849 m. laikotarpiu paliko daug antkapinių paminklų. Jis daugiausiai darbavosi prie didelių, geometrinių formų antkapių gamybos, mat turėjo cechą, kuriame šlifavo akmenis, dažniausiai granitą (apie tai plačiau 3 skyriuje). Todėl Vilniaus kapinėse (Rasų, Bernardinų, Šv. Stepono, Šv. Pilypo ir Jokūbo) gausu jo gamybos obeliskų, stelių, piramidžių, o taip pat paprastų lauko akmenų su įrašais. Vardą ir pavardę jis dažniausiai išskirdavo pastorintu šriftu. Iškalęs raides, J. Horbacewiczius dažnai jas paausudavo. Prie teksto įrėždavo ir giminių herbus. Jeigu ant paminklo likdavo kuri nors tuščia pusė (pvz., obeliskas turi keturias sienas. Dažniausiai epitafija būdavo įrėžiama vienoje ar dvejose paminklo pusėse, tad likdavo laisvas plotas), meistras pasirašydavo pirmąją vardo raide ir pavarde: *sculp. J. Horbacewicz*. Kartais įrėždavo monogramą. Jeigu paminklas pasitaikydavo mažų gabaritų, su viena raižymui skirta puse, J. Horbacewiczius po antkapiniu įrašu palikdavo savo inicijalus *J. H.* Panašu, kad meistras darbuodavosi ir prie kitų darbų, susijusių su akmenų apdirbimu. 1841 m. J. Horbacewiczius taisė grindis Vilniaus katedroje, šlifavo plyteles. Beje, to paties remonto metu plytas šlifavo ir kitas akmentašys, antkapių meistras **J. Andruszkiewiczius**⁴¹⁸. Išlikusių jo gamybos antkapių yra gerokai mažiau, tačiau įrašai neretai įrėžti įmantriau negu J. Horbacewicziaus – derinami įvairūs šriftai. Šis meistras darbavosi Šv. Stepono, Rasų kapinėse 1834–1858 m., savo paminklus dažniausiai pasirašinėdavo inicijalais *J. A.* arba *J. Andruszkiewicz sculp.* Įdomu, jog to paties remonto Vilniaus katedroje metu, prie skulptūrų darbavosi ir **J. Kozłowski**. Jis paliko daug antkapinių paminklų, memorialinių lentų bei memorialinės skulptūros darbų. J. Kozłowski 1857 m. iškalė paminklą Ukmergės apsk. Maršalui Erdmanui (paminklas stovėjo Kaune), gamino skulptūras pagal didikų užsakymus iš Ašmenos apsk., Naugarduko apsk.

⁴¹⁸ LMAVB RS, f. 43–19727, lap. 16 v.

Tiškevičių rūmams Vilniuje iš smiltainio pagamino dvi kariatidžių⁴¹⁹ skulptūras bei kartu su mokytoju P. Andrioliu dvi Atlantų skulptūras šių rūmų fasadui⁴²⁰. 1853 m. pagamino memorialinę lentą Vytautui Didžiajam Vilniaus Katedroje, 1861 m. sukūrė antkapinę Vladislovo Vazos juodo marmuro lentą ir kt. J. Kozłowski kūrė įvairius paminklus – ir didelius obeliskus su skulptūromis ant jų (pvz. Zawadzkių šeimos kapavietėje Šv. Petro ir Povilo kapinėse), ir memorialines plokštes, ir paprastus paminklus iš lauko akmens, įvairaus dydžio paminklus iš granito. J. Kozłowski taip pat derindavo įvairius šriftus, raides auksuodavo rečiau. Savo darbus dažniausiai pasirašydavo panašiai kaip ir J. Horbacewiczius, pirma vardo raide ir pilna pavarde, arba, jeigu likdavo mažai vietos ant paminklo, asignuodavo inicijalais. J. Kozłowski paminklus 1832–1861 m. laikotarpiu gamindavo Rasų, Bernardinų, Šv. Stepono, Šv. Pilypo ir Jokūbo, Šv. Rapolo kapinėms.

Nemažai paminklų Šv. Stepono, Šv. Rapolo, Rasų kapinėse 1839–1859 m. gamino **K. Sobolewskis**. Galima manyti, kad antkapius gamindavo ir vėliau, kadangi kaip tik 1859 m. atsidarė paminklų gamybos cechą. Greičiausiai dėl šios priežasties po 1859 m. paminklų savo inicijalais nebeženklindavo. K. Sobolewskio paminklai iš esmės yra panašūs į kitų akmentašių darbus.

1828–1832 m. Rasų ir Bernardinų kapinėms marmuro bei akmens plokštėse įrašus raižydavo **J. Rosińskis**. Dauguma jo apdirbtų plokščių būdavo įmūrijamos į plytinius paminklus arba į kolumbariumus. J. Rosińskis įrašus dažniausiai auksuodavo, papuošdavo giminės herbu arba sudėtingesniu vaizdiniu. Pavyzdžiui, Adelaidės de Nevė memorialinėje lentoje, buvusioje Bernardinų kapinių Rytiniame kolumbariume, išraižė kryžių ir nulaužtą inkarą (inkaras – vilties simbolis)⁴²¹. Šis meistras paliko nedaug akmeninių antkapių – likę dažniausiai

⁴¹⁹ *kariatidė* – antikinėje architektūroje mergaitės figūra ilgais drabužiais, vietoje kolonos rėmusi kapitėlį su prieangio ar priešakinio pastato sijomis.

⁴²⁰ GASIŪNAS, V., Š. J. Kozłowski Józef Jerzy. *Lietuvos dailininkų žodynas 1795–1918*. Vilnius, 2012, p. 209–210.

⁴²¹ GIRININKIENĖ, Vida. Bernardinų kapinių statiniai. *Vilniaus Bernardinų kapinės 1810–2010*. Vilnius:

siauri, primena plokštes. Įrašus taip pat puošdavo vaizdinys, pavyzdžiui kaukuolė ir sukryžiuoti kaulai. Savo darbus J. Rosińskis dažniausiai pasirašynėdavo vardu ir pavarde. Be antkapių, J. Rosińskis gamino ir skulptūras. Yra žinoma, jog grafams Oginskiams sukūrė 3 medines alegorines statulas⁴²².

Turtingus mecenatus susiradęs **K. Jelskis** dažnai pagal užsakymus gamindavo didžiulius memorialus bažnyčiose. Be jau minėto vysk. J. Stroinovskio memorialo, Jelskio autorystei priskiriami Mykolo Kazimiero ir Juozapo Kocielių antkapiniai paminklai Bienicos (Baltarusija) bažnyčioje, sukurti XIX a. pab.; Mykolo Riomerio, Mykolo ir Rachelės Riomerių antkapinis paminklas Trakų bažnyčios Riomerių koplyčioje ir daugelis kitų⁴²³. Jo darbuose naudojama daug marmuro arba jo imitacijos medžiagų, dekoru elementų iš gipso. Be memorialų, K. Jelskis gamindavo skulptūras sodams, emblemas, medalius, memorialines plokštes ir kt. dirbinius⁴²⁴.

Kalba. Visi aukščiau išvardyti meistrai gebėjo gaminti epigrafinius įrašus lenkų kalba. 1795–1864 m. įrašuose tai vyraujanti kalba. Įrašus kitomis kalbomis raižydavo tik J. Horbacewiczius, J. Rosińskis ir J. Kozłowski. Kadangi J. Horbacewiczius buvo stačiatikis (palaidotas stačiatikių kapinėse), turėjo gerai mokėti rusų kalbą. Jis gamindavo paminklus su įrašais rusų kalba ir stačiatikių kapinėms. Tiesa, viena J. Horbacewicziaus gamybos memorialinė plokštė su įrašu rusų kalba buvo įmūryta katalikiškų Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinių tvoroje. Daugiau įrašų rusų kalba atsirado po 1864 m. Minėtasis meistras paliko darbų ir prancūzų kalba (pavyzdžiui, Jeano de Neve paminklas Bernardinų kapinėse) bei raižydavo trumpas sentencijas lotynų kalba (pavyzdžiui, S. B. Jundzilo paminklas Bernardinų kapinėse). Įrašus prancūzų kalba raižė J. Rosińskis (Adelaidės de Neve memorialinė plokštė Bernardinų kapinių Rytiniame kolumbariume), nors

Versus aureus, 2010, p. 163.

⁴²² GASIŪNAS, J. Rosiński Jerzy (Jakub). *Lietuvos dailininkų žodynas 1795–1918*. Vilnius, 2012, p. 334.

⁴²³ JANONIENĖ, Rūta. *Kazimieras Jelskis (1782–1867)*, Vilnius, 2003, p. 257–260.

⁴²⁴ *Ten pat*, p. 253–262.

šios kalbos studijų metu Vilniaus universitete nesimokė. Vilniaus kapinėse neliko J. Kozłowskių asigntuotų darbų lotynų kalba, tačiau meistras gamino memorialinę plokštę Vytautui Didžiajam Vilniaus Katedroje, kurioje įrašas pateikiamas lotynų kalba.

Iš to galima spręsti, jog meistras dažniausiai įrašus gamindavo pagal užsakymus, tačiau ta kalba, kurią mokėjo.

3. Gamybos procesas

Gamybos procesas turėdavo prasidėti po to, kai abi šalys, t. y. paminklo užsakovas ir gamintojas sutardavo dėl techninių ir finansinių aspektų. Tokiu atveju buvo sudaromos dvišalės sutartys, nurodoma sąmata ir darbų kaina. Pavyzdžiui, 1852 m. vasario 19 d. tokią sutartį sudarė E. Tiškevičius ir J. Kozłowski. Skulptorius įsipareigojo pagal paruoštą paminklo projektą ir nurodytus dydžius bei terminus pagaminti *antkapinį paminklą su paaksuotu įrašu ant vienos juodo marmuro plokštės, su raižytu rėmu iš smiltainio <...>*⁴²⁵. Už šį darbą J. Kozłowskiui sutarta sumokėti 800 sidabro rublių. Kitoje sutarties pusėje vesti skaičiavimai rodo, jog meistras pinigus pasiimdavo dalimis, per 9 kartus⁴²⁶. K. Jelskis, gaminęs kelis memorialus Severino Riomerio artimiesiems, darbų ir išlaidų sąmatą nurodė laiškuose⁴²⁷. Atlyginimą iš užsakovo taip pat pasiimdavo dalimis.

Dėl šaltinių stokos nėra įmanoma pasakyti, ar buvo sudaromos sutartys užsakant paprastą antkapį, tačiau užsienio šalių patirtis rodo, jog kitur tokia praktika buvo taikoma XIX a. Krokuvoje yra išlikę Rakovicų kapinėse dirbusių paminklų meistrų antkapių brėžiniai. Juose nurodomi antkapių išmatavimai, įrengimo būdai (pavyzdžiui, su rūsiu), naudojamos medžiagos ir dažniais atvejais antkapių įrašai⁴²⁸. Tokie projektai turėjo būti aptariami su klientais, panašiai kaip

⁴²⁵ LMAVB RS, f. 31–1303, lap.1.

⁴²⁶ LMAVB RS, f. 31–1303, lap.1v.–2 .

⁴²⁷ LMAVB RS, f. 138–1802, lap. 11.

⁴²⁸ SARKOWICZ, Janusz. Sztuka sepulkralna – dawne koncepcje kamieniarskie zawarte w projektach

ir didikų antkapių projektai (pavyzdžiui, aptarti epitafijų gamybos Vytautui Didžiajam ar Riomeriams atvejai). Rakovicų kapinės, įsteigtos 1803 m., kaip ir tiriamos Rasų, Bernardinų ir kt. Vilniaus kapinės priklauso XVIII a. pabaigos–XIX a. pradžios užmiesčio kapinių bangai. Todėl jose turėjo veikti panašios sąlygos susikurti paminklų meistrų terpei, kuri turėjo savo panašumų tiek Krokuvoje, tiek Vilniuje. Todėl galima manyti, kad antkapių projektų brėžiniai, jeigu išliko, dar kada nors bus atrasti.

3.1. Dirbtuvės ir įrankiai

Beveik visi meistrai turėjo turėti dirbtuves, kuriose gamindavo paminklus su įrašais arba tik raižydavo įrašus ant plokščių. Apie XIX a. pradžios dirbtuves duomenų nėra. Tik iš informacijos nuotrupų įvairiuose šaltiniuose galima susidaryti bendrą vaizdą, kaip atrodydavo meistro darbo vieta XIX a. viduryje–XIX a. pabaigoje.

Visus meistrus, gaminusius memorialus Vilniuje, galima suskirstyti į dvi grupes: į tuos, kurie laikė save menininkais, ir tuos, kurie laikė save amatininkais. Pirmieji dažniausiai baigę mokslus pas žymius menininkus ir mokslininkus, pasižymėję talentu, gamindavo mažiau memorialinių skulptūrų eiliniams miestiečiams, daugiausia vertėsi didelių, išpūdingų memorialų gamyba pagal didikų užsakymus ne tik Vilniuje, bet ir aplinkiniuose miestuose. Darbo metu jie samdydavosi kelis įvairių profesijų pagalbininkus, o patys atlikdavo darbų vadovo-rangovo, bei skulptoriaus vaidmenį. Šiai grupei galima priskirti K. Jelskį, J. Kozłowskį. Kiti, tuo tarpu, tokie kaip J. Horbacewiczius, K. Sobolewskis ar J. Łobanowskis, turėdavo didelius cechus, kuriuose vykdėdavo ne tik masinę paminklų gamybą, bet ir atlikdavo įvairaus pobūdžio akmens apdoravimo darbus. Tiesa, nustatyti ribą tarp vieno ir kitų yra sudėtinga, kadangi cechai atsirasdavo

zabytkowych grobowców Cmentarza Rakowickiego w Krakowie. *Wiadomości Konserwatorskie = Journal of Heritage Conservation*, 2013, Nr. 35, p. 64–78.

XIX a. antroje pusėje, nors tų pačių cechų savininkų rankų darbo paminklų galima rasti ir XIX a. pirmoje pusėje.

K. Jelskis 1854–1855 m. gamindamas memorialą Severino Riomerio tėvui maršalkai Mykolui Riomeriui šeimos koplyčioje Trakų bažnyčioje, tam tikram laikotarpiui buvo persikėlęs dirbti į Trakus. Čia, kaip aiškėja iš jo laišku S. Riomeriui, jam buvo parūpintas pastatas, sudarytas iš dvejų atskirų patalpų. Viena patalpa iš pradžių buvo užimta, todėl laiške menininkas sudelioja visus motyvus, kodėl jam reikalingos atskiros patalpos:

Nors pakai su formomis ir ruošiniais Pono š[vento] a[tminimo] Tėvo antkapiui jau š. m. kovo 9 d. atvežti į tam skirtą patalpą, tačiau kai jos visai tokios (kokia buvo iš pradžių paskirta) nebuvo galima užimti dėl to, kad tame alkieriuje gyveno kažkoks žmogus, dėžių negalima išpakuoti, kol nebus gauta atskira patalpa arba neatsilaisvins alkierius, į kurį daiktai ir subtilesni gaminiai bus sukrauti ir visados bus rakinami; taip pat ir man pačiam galėtų būti tame pačiame alkieriuje būstas, nes pirmame kambaryje, kur žmonės sijoja gipsą, kur dulkės ir tvaikas nuo liejamų formų bei kitų ruošinių bei medžiagų, man dėl sveikatos neįmanoma gyventi, nei su įrankiais ir dažais įsikurti, nes šiems reikia priežiūros ir atskiro patogaus uždarymo, ką jau pačioje pradžioje instrukcijoje, kainoraštyje, aiškinau. <...> būtinai reikia atskiros patalpos, kad pats galėtum apsisaugoti nuo nepatogumų ir nerizikuotum sugadinti naujų gaminių ir medžiagų.

Tas kambarys, kurį užims mano darbininkai savo darbui, jokių būdu negali būti pereinamas, nes jų veiklai pašaliniai asmenys trukdys ir joks dirbinys neturės ramios vietos.. Tad teikis ŠD Pone atlaisvinti tą alkierių, kad kuo greičiau galėčiau išpakuoti ir tęsti to antkapio statybos darbus⁴²⁹.

Iš to galima daryti išvadą, jog viename kambaryje turėjo vykti „juodas darbas“, kuriam buvo pasamdyti įvairūs darbininkai, tuo tarpu kitame kambaryje įsikurdavo pats meistras, kur gamindavo subtilesnius dirbinius (raižė bareljefus,

⁴²⁹ 1855 m. kovo 20 d. K. Jelskio laiškas S. Riomeriui, iš: JANONIENĖ, Rūta. *Kazimieras Jelskis (1782–1867)*, Vilnius, 2003, p. 237.

epitafijų tekstus ir pan.) ir laikė jau pagamintas detales bei įrankius.

Apie tai, ar dirbtuvės būdavo kuriamos meistro bute ar atskyrose patalpose, duomenų nėra. Yra tik žinoma, kad 1833–1863 m. prie memorialinės skulptūros besidarbuojantį J. Kozłowski iki savo mirties mėgdavo lankyti kunigas Justynas Jakubowski (1812?–1852). Jis meistrą lankydavo jo bute, Pohuliankos (dab. J. Basanavičiaus gatvė) apylinkėse ir stebėdavo kaip tas dirba prie *didelės akmens plokštės*⁴³⁰.

Kadangi pirmieji meistrai mokėsi raižybos, dailės ir skulptūros Vilniaus universitete, meistro dirbtuvės turėjo būti panašios į Vilniaus universiteto raižybos ir skulptūros dirbtuves. Tai patvirtintų faktas, kad seniausi XIX a. epigrafiniai memorialiniai įrašai buvo rėžiami plokštėse, o tik vėliau įmūryjami į paminklus, statinių sienas, kapinių tvoras ir kt. Iš esmės – tai raižytojų kvalifikaciją atitinkantis darbas. Galiausiai, iki šiol akmens apdirbimo technikos, jei kalbėtume apie mechaninę (t. y. rankų darbas) prieigą, nedaug tepasikeitė⁴³¹, kadangi akmeniui apdoroti yra naudojami iš esmės tokie patys įrankiai ir inventoriai. Todėl raižytojų, kurie gamino paminklus, dirbtuvėse turėjo būti *raižybai skirtas stalas su suktukais*, prie stalų pritaikyti *veidrodžiai*, kad meistras galėtų matyti gaminamo produkto atvaizdą jo nesukiodamas, tvirtos *kėdės*, specialūs *transparentai*-užuolaidos, langams uždengti⁴³², greičiausiai reikiamai šviesos kryptčiai nustatyti. Meistras negalėjo apsieiti ir be tokių pačių įrankių, kuriais buvo dirbama raižybos kabinete XIX a. ketvirtojo dešimtmečio pradžioje: medinės, geležinės, žalvarinės linijuotės, skriestuvai, dildės, akmuo įrankiams galąsti, plaktukai, optiniai stiklai, trintukai, poliravimo plienas, rėžtuvai, priekalėlis ir

⁴³⁰ Jan ze Śliwina [KIRKOR, Adam Honory]. *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach*. Drukarnia A. Marcinowskiego, 1856, p. 191.

⁴³¹ Pagrindiniai įrankiai, su kuriais būdavo rėžiami simboliai akmenyje yra kaltelis, raižiklis ir plaktukas. Jie buvo ir yra naudojami ir XIX, XX ir XXI a. Plg. V. Užpalis kala kryželį A. Vienuolio antkapiniame akmenyje, 1989. [prieiga internetu:] http://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/127501146?s_id=a4CdaLyeJXa3AdyA&s_ind=161&valuable_type=EKSPONATAS [žiūrėta 2016 06 02].

⁴³² VUB RS, f2–KC 374, lap. 9 [I. Weiss 1800 m. sudarytas Raižybos dirbtuvių inventoriai Vilniaus universitete]

plaktukas, plieninis skriestuvus, raižiklių rankenos, vytinė žvakė, popieriaus lapai, pieštukai, raižymo stovai ir spinta visiems įrankiams sudėti⁴³³.

Meistrai, kurių pagrindinį pragyvenimo šaltinį sudarė pajamos iš akmens apdorojimo darbų, dažniausiai savo dirbtuvėse *priimdavo ne tik užsakymus darbui iš <...> akmens, smiltainio, marmuro, granito, sienito*, bet ir turėdavo *dideles atsargas jau paruoštų antkapių*, kuriuose tereikėdavo iškalti tekstą. Tai matosi iš skelbimų laikraščiuose⁴³⁴. Toks darbo principas turėjo leisti greitai atlikti užsakymus.

XIX a. viduryje akmentašiai, skulptoriai, raižytojai ir kiti meistrai burdavosi į cechus – taip galėjo atlikti įvairaus pobūdžio, dažnai didelės apimties darbus. 1841 m. kovą J. Horbacewiczius pradėjo tvarkyti grindis Vilniaus katedroje. Pagal sutartį, jis įsipareigojo: *grindis Vilniaus katedroje iš lauko akmenų išklotas, iš tų pačių, bei naujai įgytų iš buvusių grindų šv. Kazimiero bažnyčioje plokščių naujai perdaryti, visas jas išlyginant nuo duobių <...> bei iššlifuoti naujai iki tolygaus glotnumo <...>*⁴³⁵. Vėliau, raporte vyresnybei Vilniaus kanauninkas Dyonizy'as Pacewiczius rašė, jog *tokį darbą per šešis mėnesius, pasinaudodamas penkiasdešimties, o kartais ir daugiau, darbininkų pagalba <...> atliko pagal sutartį, kruopščiai, rūpestingai ir su deramu savo meno išmanymu <...>*⁴³⁶. Nėra aišku, nuo kada J. Horbacewiczius buvo sukūręs cechą, tačiau tai, jog jam buvo pavesta taisyti Vilniaus Katedros grindis, galėtų byloti apie jo įmonės gerą vardą. Geras vardas dažniausiai ateina su laiku.

XIX a. antroje pusėje Vilniuje atsirado keli gerai įrengti, dideliai rinkai pritaikyti akmentašių cechai. 1861 m. „Vilniaus kurjerio“ (*Kurjer wileński*) redakcijos nariai lankėsi meistro Konstanto Sobolewskio ceche (zakład). Apie tai laikraštyje parašyta trumpa įžvalga: *Apžiūrėjome neseniai p. Konstanto Sobolewskio akmens dirbinių cechą, esantį Trakų gatvėje, p. Juchniewiczowos*

⁴³³ VUB RS, f2–KC 374, lap. 54 v.

⁴³⁴ http://mbc.malopolska.pl/Content/15545/thumbnails/fischer_m_1.jpg [žiūrėta 2015 06 20]

⁴³⁵ LMAVB RS, f. 43–19727, l. 14.

⁴³⁶ LMAVB RS, f. 43–19727, l. 18v.

name. Šis cechą egzistuoja nuo 1859 m., nuolat plečia savo veiklą, stengiamasi dėl meninio grožio savo dirbinių. Yra labai daug dėmesio vertų paminklų, dėl darbo išbaigtumo bei dėl piešinio tikslumo. Iš išbaigtų dabar matėme labai vykusį paminklą, skirtą p. Riomeriui į Vladykiškes, sudėtą iš trijų granito sluoksnių, skoningai išbaigtą antkapinį akmenį, suvinioto popieriaus lapo formos, iš raudonojo granito ir pan. ir pan. Akmens rūšis p. Sobolewskis atrenka neatsižvelgdamas į atstumą ir didelius transportavimo kaštus. Šiame ceche dirba apie 30 žmonių akmentašių, tarp kurių yra keli iš užsienio atvežti skulptoriai. Minsko gubernijos piliečių patogumo dėlei bei dėl transportavimo iš Vilniaus trukdžių, p. Sobolewskis panašų cechą atidarė ten⁴³⁷.

1861 m. vasarą buvo atidarytos dar vienos dirbtuvės, kurios neapsiribojo vien antkapių bei skulptūrų gamyba: P. Michałas Sawickis, Opolskio name, priešais katedrą, neseniai atidarė įvairių skulptūros darbų dirbtuves. Šiose dirbtuvėse bus daromi: įvairaus dydžio figūros iš akmens ir medžio, šventyklų, namų, kambarių ir sodų puošybai; biustai iš gipso arba marmūro, taip pat iš bronzos, įvairaus dydžio. Vidaus ir išorės architektoniniai ornamentai, skirti bažnyčioms, namams; iš gipso arba mediniai paauksuoti; altoriai, altarėliai, dangos bažnytinėms tapyboms, bronziniai ir paauksuoti, taip pat kandeliabrai, žvakidės, urnos, aspersoriumai, ir pan. Įvairiems skoniams katafalkai, antkapiai, paminklai iš granito, marmūro, smiltainio arba kompozicijos. Marmūro imitacija, grindų mozaika ir pan. Be to, jau pradėta plytų gamyba akmeniniams šaligatviams, kurių kvadratinis aršinas⁴³⁸ kainuos nuo 5 iki 12 rublių⁴³⁹.

Yra žinoma, jog dirbtuves XIX a. viduryje Oginskių name turėjo meistras Jakubas Rosiński⁴⁴⁰, o J. Kozłowski 1860 m. buvo įsikūręs darbo vietą

⁴³⁷ Kurjer wileński, 1861 06 02

⁴³⁸ Ilgio matas, lygus 0,711 m.

⁴³⁹ Kurjer wileński, 1861 07 07, MAŁACHOWICZ, Edmund. *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze*. Wrocław, 1996, p. 208–209.

⁴⁴⁰ GASIŪNAS, V. Rosiński Jerzy (Jakub), *Lietuvos dailininkų žodynas 1795–1918*. Vilnius, 2012, p. 334.

buvusiame vienuolyno pastate už Aušros vartų⁴⁴¹. Apie tas dirbtuves duomenų nėra, tačiau galima numanyti, jog jos buvo orientuotos aptarnauti mažesnę rinką, kadangi J. Rosińskis, panašiai kaip ir K. Jelskis ar J. Kozłowski paliko daugiau aukštos meninės vertės skulptūros darbų negu antkapių. Jie orientavosi į kitokį kontingentą – į elitą. Be to, praktikavo ne masinę gamybą.

3.2. Medžiagų ir darbų kainos

Antkapių kainos visuomet svyravo, priklausomai nuo pasirinktos medžiagos ir jos patvarumo, gamybos technikos sudėtingumo lygio bei meninio vaizdo. Carinėje Rusijoje XIX a. vid. antkapiai iš lauko akmenų kainuodavo nuo 20 iki 70 sidabrinių rublių, medinis kryžius – 2 sid. rub. ir 75 kapeikas, plokštė nuo 3 iki 30 sid. rub., akmeninis paminklas (skulptūra) 100–125 sid. rub.⁴⁴² Suprantama, kuo paminklas įmantresnis, tuo jo kaina būdavo didesnė. Tuo tarpu, metinis Vilniaus universiteto profesoriaus atlyginimas XIX a. trečiajame dešimtmetyje (iki 1832 m.), priklausomai nuo disciplinos ir protektorato, svyrudavo nuo 1500 iki 1800 sidabro rublių.

Medžiagos. Seniausi XIX a. paminklai kapinėse yra neaukšti, namuko formos, pastatyti iš plytų, glaistytomis sienomis, dengti dvišlaičiu stogeliu iš čerpių. Dažniausiai priekiniame fasade buvo speciali vieta antkapinei plokštei, kurioje įrežiamas įrašas, vieta. Keli tokie paminklai išliko Bernardinų ir Rasų kapinėse. Tam pačiam laikotarpiui (XIX a. pradžia – 4 dešimtmetis) priklauso panašūs, tačiau labiau į aukštį orientuoti paminklai. Ant vienos iš jų sienelės taip pat būdavo vieta memorialinei plokštei pritvirtinti⁴⁴³. Tokių paminklų gausu ne tik Vilniuje bei etnografinėje Lietuvoje (pavyzdžiui, Šėtoje), bet ir dabartinės Baltarusijos teritorijoje (Gardinas). Pačios plokštės dažniausiai gamintos iš marmuro – gana brangios medžiagos. Todėl toks techninis sprendimas turėjo būti

⁴⁴¹ GASIŪNAS, V., Š. J. Kozłowski Józef, *Lietuvos dailininkų žodynas 1795–1918*. Vilnius, 2012, p. 210.

⁴⁴² POŻARSKI, Krzysztof. *Rzymskokatolicki Cmentarz Wyborski w Sankt Petersburgu (1856-1950) : księga pamięci*. Sankt Petersburg, Warszawa: 2003, p. 34.

⁴⁴³ MAŁACHOWICZ, Edmund. *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze*. Wrocław, 1996, p. 208–209.

finansiška patrauklesnis lyginant su marmūriniais paminklais bažnyčiose. Vilniuje plokštes gamino J. Rosińskis. Sprendžiant iš to, kad jo pagamintų epitafijų galima aptikti ir kapinėse Gardine, galima numanyti, kad antkapių išmūrydavo ir plokštes gamindavo skirtingi meistrai.

Nuo XIX a. 4 dešimtmečio antkapių gamyboje pradėta taikyti pigesnė ir lengviau prieinama medžiaga – lauko akmenys⁴⁴⁴. Dažnai netgi neapdorjami, po įrašo išraižymo buvo naudojami kaip antkapiai. Kiek vėliau, nuo XIX a. antrosios pusės lietuviškieji granito luitai būdavo nušlifuojami taip, kad galima buvo išgauti norimą geometrijos formą. Vis dėlto, sudėtingų trimačių skulptūrų beveik nepasitaiko, nes granitas yra stambiagrūdė medžiaga. Skulptūrai buvo naudojamas smiltainis, E. Małachowicziaus teigimu, importuotas iš Latvijos apylinkių⁴⁴⁵. Todėl nuo XIX a. vidurio iki jo pabaigos Vilniaus kapinėse dominuoja geometrinių formų antkapiai iš spalvotųjų granitų, rožinio granito, juodojo bazalto iš Volynės ir kt.: stelos, piramidės, obeliskai, kolonos, kryžiai ir pan. Kai buvo pradėti steigti akmentašių cechai, antkapių gamyklos, pradedama plačiai importuoti medžiagas iš užsienio: marmurą, smiltainį, juodąjį švediškąjį granitą ir kt.

Tuo tarpu monumentams su epigrafiniais įrašais bažnyčiose dažniausiai lėšų brangiam marmurui negailėta. 1828 m. baigiam memorialui vysk. Jeronimui Stroinowskiui atminti Šv. Jonų bažnyčioje, marmuro plokštė bei jai pagaminti geležiniai rėmai buvo atgabenti iš Peterburgo, ir kainavo (pačios medžiagos, darbas ir transportavimas) 163 sid. rublius ir 52 kapeikas⁴⁴⁶.

Tiesa, pasitaiko atvejų, kai marmuras buvo keičiamas marmuro imitacija, imituojančią marmuro spalvą ir tekstūrą, gaminama iš alebastrinio gipso ir pigmentų⁴⁴⁷.

⁴⁴⁴ *Ten pat*, p. 208–209.

⁴⁴⁵ *Ten pat*, p. 216.

⁴⁴⁶ ZNOSKO, Jan. *Wiadomość o pomniku w kościele uniwersyteckim św. Jana w Wilnie, wystawionym na uwiecznienie pamiątki ś. p. Hieronima hrabi Stroynowskiego biskupa wileńskiego*. Wilno, 1830, p. 11.

⁴⁴⁷ Marmūro imitacija. *Dailės žodynas*. Vilnius, 1999, p. 260.

Dėl duomenų stokos sunku pasakyti, kokios kainos dominavo Vilniaus antkapių rinkoje. Vis dėlto, greičiausiai kainą nemažai nulemdavo ir pasirinkto meistro vardas, menininkų pagalbinių honorarai, transportavimo išlaidos ir kita.

Darbai. Nėra duomenų apie tai, kaip vykdavo paminklų gamyba gerai organizuotuose akmentašių cechuose. Galima tik numanyti, kad ten, kur buvo daug darbininkų, turėjo būti pareigų diferenciacija. Tuo tarpu menininkai, gamindavę memorialus elitui, dažniausiai apsiimdavo skulptoriaus bei statybų rangovo darbų (prižiūrėdavo statybas, atveždavo mūrininkus, medžiagas ir pan.). Štai K. Jelskis pagal Severino Riomerio užsakymą 1854–1855 m. ir 1856–1858 m. gaminęs įspūdingus, didžiulius antkapinius memorialus jo tėvui Mykolui, motinai Rachelei bei broliui Mykolui Riomeriams Trakų bažnyčios Riomerių koplyčioje, pats projektavo paminklus ir atliko skulptoriaus darbus. Tačiau taip pat samdėsi kelis pagalbinius, kuriuos iš Vilniaus atsivežė į Trakus: <...> *akmens tašytojai, arba herbininkai, kurie tas formas kalteliu iškalė, bei skardininkai, kurie iš cinko ir žalvario skardos jas gamino ir kalė* <...>⁴⁴⁸ Taip pat jam buvo reikalingas *vienas žmogus nuolatiniam patarnavimui statybos darbuose, t. y. gipsui degti, smulkinti ir sijoti, vandeniui nešioti, formoms, modeliams, ornamentams ir t. t. atnešti ir grąžinti į vietą*⁴⁴⁹. Tiek dailidei, tiek mūrininkui buvo mokama po 4 auksinus (maždaug po 59 kapeikas) už darbo dieną. Tiek pat K. Jelskis mokėjo ir mūrininkui iš Trakų⁴⁵⁰. Pagalbiniai darbininkai Vilniuje gaudavo po 45 kapeikas už darbo dieną⁴⁵¹.

K. Jelskis naudojosi ne tik pagalbinių, bet ir kitų meistrų paslaugomis, kurie specializavosi raidžių iškalimo ir paausavimo srityje: <...> *gavau iš ŠD Pono rankų 10 sidabro rublių, kuriuos atidaviau P. Sobolevskiui kaip dalį jo atlyginimo už raidžių užrašymą ir paausavimą virš Viešpaties Jėzaus figūros*

⁴⁴⁸ 1858 m. birželio 27 d. K. Jelskio laiškas S. Riomeriui, iš: JANONIENĖ, Rūta. *Kazimieras Jelskis (1782–1867)*, Vilnius, 2003, p. 224.

⁴⁴⁹ 1854 m. rugsėjo 15 d. sąmata K. Jelskio S. Riomeriui, iš: JANONIENĖ, Rūta. *Kazimieras Jelskis (1782–1867)*, Vilnius, 2003, p. 245.

⁴⁵⁰ LMAVB RS, f. 138–1802, lap. 11.

⁴⁵¹ LMAVB RS, f. 43–19727, l. 7

esančioje lentelėje, įtaisytoje ŠD Pono pavedimu, duotu man P[onu] Fiorentinių bute⁴⁵². Tuo metu K. Sobolewskis dar neturėjo savo cecho, tačiau jau kurį laiką darbuodavosi prie antkapių. 1827–1828 m., gaminant memorialą vysk. Jeronimui Stroinovskiui pagal K. Podčasinskio projektą, skulptūros darbus atliko taip pat K. Jelskis, tuo tarpu graviūros darbams turėjo būti pasamdytas kitas specialistas, kuriam už *arti penkių šimtų raidžių įrėžimą ir paauksavimą ant marmuro plokštės* kainavo 25 sidabro rublius⁴⁵³. K. Jelskiui už biusto gamybą ir medžiagas turėjo būti sumokėta 325 sidabro rublių⁴⁵⁴. Galima manyti, kad tokie skulptoriai kaip K. Jelskis galėjo ir dažniau naudotis raižytojų paslaugomis, patys atsiduodami skulptūrai.

Be pagalbinių, reikėdavo dalį išlaidų numatyti transportavimo paslaugoms. K. Jelskis gamindamas didžiulius memorialus 1856 m. nurodė, kad *vežimų medžiagoms ir gaminams aukščiau minėtam antkapiui transportuoti iš Vilniaus į Trakus ir iš Trakų į Vilnių <...> reikės 6 dvikinkių, o vienkinkių – 10, irgi su gerais pakinktais*⁴⁵⁵. J. Horbacewiczius kartu su pagalbinkais 1844 m. grindų trinkelėlių restauravimo, paminklų pervežimo darbams taip pat naudodavo arklius ir vežimus. 4 arkliai dienai kainuodavo 4 sidabriniais rubliais⁴⁵⁶. Iš to galima spręsti, kad meistrams ir jų cechams pigiau būdavo arklius nuomotis, negu išlaikyti. Nors toks transportavimo būdas nebūdavo saugiausias, kadangi kartais trapios plokštės, medalionai dėl neatsargaus gabenimo taip suskildavo, *kad <...> sutaisyti be broko neįmanoma*⁴⁵⁷.

⁴⁵² 1856 m. sausio 27 d. K. Jelskio laiškas S. Riomeriui, iš: JANONIENĖ, Rūta. *Kazimieras Jelskis (1782–1867)*, Vilnius, 2003, p. 227.

⁴⁵³ ZNOSKO, Jan. *Wiadomość o pomniku w kościele uniwersyteckim św. Jana w Wilnie, wystawionym na uwiecznienie pamiątki ś. p. Hieronima hrabi Stroynowskiego biskupa wileńskiego*. Wilno, 1830, p. 12.

⁴⁵⁴ *Ten pat.*

⁴⁵⁵ 1856 m. sausio 27 d. K. Jelskio laiškas S. Riomeriui, iš: JANONIENĖ, Rūta. *Kazimieras Jelskis (1782–1867)*, Vilnius, 2003, p. 229.

⁴⁵⁶ LMAVB RS, f. 43–19727, l. 7.

⁴⁵⁷ LMAVB RS, f. 138–1802, lap. 12.

3.3. Įrašų pildymas

Po to, kai įrašas atsirasdavo ant paminklo, memorialas būdavo gabenamas į jam paskirtą vietą. Masyvūs memorialai dažniausia būdavo sumontuojami iš dalių toje vietoje, kur ir turėjo stovėti, pavyzdžiui, bažnyčioje. Kapinėse paminklai ir kapo duobės atskirai šventinamos nebuvo, kadangi laikytasi tradicijos ir kapines šventinta įsteigimo metu⁴⁵⁸. Vis dėlto, ne visada mirusiojo artimieji iškart pastatydavo tvarų paminklą. Kadangi antkapio gamyba reikalavo lėšų, vargingesnis visuomenės sluoksnis statydavosi medinius kryžius, kuriuos su laiku pakeisdavo akmeniniai memorialai. Jeigu šeimos kapavietėje jau stovėdavo paminklas, neretai, o ypač XIX a. antroje pusėje, tai naujai palaidotųjų asmenų pavardės būdavo įrėžiamos sename antkapyje. Kartais apie tai byloja kitu šriftu užrašytas tekstas, o kartais šriftas būdavo labai meniškai parenkamas ir priderinamas prie likusio teksto antkapyje. Pavyzdžiui, Bernardinų kapinėse stovi piramidės formos obeliskas, įamžinantis Górskių šeimos atminimą. Kiekvienoje obelisko pusėje yra įrėžtas įrašas.

Priekinėje paminklo pusėje

Tu spoczywają zwłoki
ś. p.
Waleryana
GÓRSKIEGO
Profesora b. Uniwersytetu
Wilenskiego
Radzcy Stanu i Kawalera
zmarłego 3. Czerwca 1873 r.
w 83. r. życia

Čia ilsisi švento atminimo
Valerijono Gurskio, buvusio
Vilniaus universiteto
profesoriaus, valstybės patarėjo ir
kavalieriaus, mirusio 1873 m.
birželio 3 d. 83 gyvenimo metais,
ir jo žmonos Kamilės iš
Mickanevskių, mirusios tą pačią
metų sausio 4 d. 60 gyvenimo

⁴⁵⁸ GAUME, *Cmentarz w dziewiętnastym wieku czyli ostatnie słowo solidarnych*. Przetłumaczył na język polski i wydał ks. Wł. Magnuski. Warszawa, w drukarni Czerwińskiego i spółki, ulica Święto-Krzyska N. 1325 (10), 1878, p. 139.

i jego żony Kamilli
z Mickaniewskich
zmarłej 4. Stycznia tegoż roku
w 60 roku życia.

metais, palaikai.

Dešinėje paminklo pusėje

D. O. M.
Michał Pełka – POLIŃSKI
Radca Stanu Publiczny
Zwyczajny Professor i Dziekan
CESARSKIEGO
Wileńskiego Uniwersytetu
oraz Kawalier wielu Orderów
urodził się dnia 4. Maja 1783 r.
Umarł dnia 10 Września 1848. roku

D.[ievui] A.[ukščiausiam]
G.[alingiausiam]. Mykolas Pelka-
Polinskis, viešasis valstybės
patarėjas, Vilniaus
imperatoriškojo universiteto
profesorius ir dekanas bei
daugelio ordinų kavalierius.
Gimė 1783 m. gegužės 4 d., mirė
1848 m. rugsėjo 10 d.

Kairėje paminklo pusėje

TU
SPOCZYWA
Ś. P.
Katarzyna z Minkowskich
ŁUKASZOWA GÓRSKA
przeżywszy lat około 80.
Um. d. 13 / 1 Paźd. R 1844.

Čia ilsisi švento atminimo
Katerina iš Minkovskių
Lukašova-Gurska, išgyvenusi
apie 80 metų. Mirė 1844 m.
spalio 13 / 1 d.

Galinėje pusėje

TU
SPOCZYWA Ś. P.
Józefa z Górskich
MICHAŁOWA POLINSKA
Radczyńni Stanu
Ur. d. 8 Sierpnia. 1792 r.

Um. d. 4 Marca / 20 Lutego. 1842 r.

Čia ilsisi švento atminimo
Juzefa iš Gurskių Michalova
Polinska, valstybės patarėjo
žmona. Gimė 1792 m.
rugpjūčio 8 d., mirė 1842 m.
kovo 4 / vasario 20 d.

Iš pažiūros visi tekstai antkapyje užrašyti laikantis vienodo pateikimo, t. y., tekstas rašomas minuskula kursyvu, o velionio pavardė majuskula be kursyvo, siekiant ją išryškinti. Visos raidės paauskuotos. Todėl galima būtų galvoti, jog paminklas pastatytas visiems giminės nariams ir datuoti jį atsižvelgiant į vėliausiąją antkapyje nurodytą data – 1873 m. Vis dėlto, A. H. Kirkoras kelionių vadove po Vilnių, mini šį antkapį stovėjus dar 1859 m.⁴⁵⁹ Vadinasi, remiantis kitomis antkapyje pateiktomis mirties datomis (1842, 1844, 1848) galima daryti išvadą, kad paminklas pastatytas XIX a. 5 dešimtmetyje visiems trims mirusiesiems atminti, o 8 dešimtmečio pradžioje tiesiog buvo papildytas. Panašių atvejų pasitaiko ir daugiau (žr. priedą, 19, 211, 229, 346, 357, 398 ir kt. eil. nr.).

Nors greta to, būdavo atvejų, kuomet pastatytas paminklas įamžindavo visus palaidotus šeimos narius, nebebuvo pildomas įrašais. Pavyzdžiui, Fiorentinių giminės kapavietė Bernardinų kapinėse pažymėta stačiakampio formos obelisku, iš 4 pusių papuoštas įrašais. Antoniui Fiorentiniui (1798–1855), Franciszekui Fiorentiniui (1759–1813), Katarzynai Fiorentiniowai (1795–1831) ir Teklei Fiorentiniowai (1772–1829). Kadangi epigrafiniai įrašai iš visų pusių užrašyti vienodais šriftais ir besilaikant tos pačios metodikos (tekstas centruotas,

⁴⁵⁹ [Adam Honory Kirkor] Jan ze Śliwina, *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach*, Wilno: Nakład Maurycego Orgelbranda, 1859, p. 212.

mirusiojo vardas – majuskula, eilėraštis minuskula), galima spręsti, kad paminklas pastatytas keliems nariams, įrašai nebuvo papildomi. Obeliskas galėjo būti pastatytas vėliausiai (1855 m.) mirusiam asmeniui – F. Fiorentiniui, kadangi meistras J. Kozłowski XIX a. 2–3 dešimtmečiais, kai mirė kiti paminkle nurodyti asmenys, dar negamino antkapių Vilniuje.

Epigrafiniai įrašai neretai būdavo papildomi po reikšmingo įvykio, pavyzdžiui velionio mirties jubiliejaus proga. Bernardinų kapinėse palaidotas Stanislovui Bonifacui Jundzilui buvo pastatytas stačiakampio formos obeliskas su įrašais iš 4 paminklo pusių:

Paminklo priekinėje pusėje

x Bonifacy Stanisław	Kun. Bonifacas Stanislovas
JUNDZIŁŁ	Jundzilas, tėvas pijoras,
Sch. Piar.	nusipelnęs zoologjos ir botanikos
Zasłużony Profesor	profesorius Vilniaus universitete.
Zoologii i Botaniki	Gimė 1761 m. gegužės 6 d. /
w	balandžio 25 d., mirė 1847 m.
UNIWERSYTECIE	balandžio 27 / 15 d. Gamtos
WILENSKIM	istorijos šalyje platintojas,
ur. Maja 6 / Kwiet. 25. 1761. Um. Kwiet. 27 /	Vilniaus botanikos sodo kūrėjas.
15 1847.	
Historyi naturalnej w Kraju	
ROZKRZEWICIEL	
Ogrodu botanicznego w Wilnie	
TWÓRCA	

Paminklo gale buvo įrėžta

Concrescat ut pluvia
doctrina mea:
fluat ut ros
eloquium meum.
Cant. Mois. Deitt. 32.
w dowód najczulszej wdzięczności
Stryjowi swemu i dobroczyńcy
ten grobowy kamień położył
Józef Jundziłł.
J. H.

Tekrinta mano mokymas kaip
lietus, telaša mano kalba kaip
rasa. Pakartoto Įstatymo knyga
32, 2.
Kaip didžiausią padėką ši
antkapinį akmenį savo dėdei ir
geradariui padėjo Juozapas
Jundzilas.
J. H.

Iš to matyti, kad antkapio statybas fundavo S. B. Jundzilo sunėnas J. Jundzilas. Iš įrašo taip pat aiškėja, kad jį išraižė J. Horbacewiczius. 1897 m. kairėje paminklo pusėje atsirado įrašas, bylojantis apie tai, jog 50-osioms mirties metinėms atminti beveik tą pačią, kaip ir mirties dieną, paminklą restauravo daktaras Hipolitas Jundziļlas:

Kairėje paminklo pusėje
1897 r. 27 / 15 Kwiet.
w 50 tą
rocznicę śmierci
pomnik ten pobożnie
odnowił Doktor
Hipolit Jundziłł.

1897 m. balandžio 27 / 15 d.
mirties 50-osioms metinėms
paminėti šį paminklą
pamaldžiai atnaujino daktaras
Hipolitas Jundziļlas.

Memorialinės plokštės bažnyčiose taip pat būdavo restauruojamos arba pastatomos naujos tam tikro jubiliejaus proga. Pavyzdžiui, K. Jelskis skubėjo

pagaminti epitafiją Severino Riomerio motinai Rachelei, palaidotai Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčioje, mirties metinių proga.

Aptarta medžiaga bylotų apie tai, jog atminimo įamžinimo klausimą paminklo mecenatas sprendavo atsakingai, su tam tikra laiko perspektyva. Galima manyti, kad iš vienos pusės tai lėmė paminklo įsigijimo išlaidos ir laiko sąnaudos gaminant memorialą, o iš kitos pusės – artimųjų noras atsakingai atlikti pareigą.

4. Empirinio tyrimo išvadų aptarimas

1) Atliktas tyrimas atskleidė iki šiol menkai istoriografijoje nagrinėjamą epigrafinių įrašų atsiradimo problematiką. Teksto autorystės klausimas arba nebūdavo keliamas iš viso, arba priskiriamas paminklą atlikusiam meistrui. Tyrimo metu paaiškėjo, kad iniciatyvą dėl teksto turinio išreikšdavo kelios pusės. Pirmiausia, kalbant apie antkapių įrašus, iniciatyvą parodydavo pats žmogus, kuriam rūpėdavo kur ir kaip jis bus palaidotas bei koks įrašas atsiras ant jam skirto memorialo. Sudarydamas testamentą, asmuo paprastai nurodydavo tik palaidojimo vietą, t. y. konkrečių kapinių pavadinimą, o tais atvejais, kuomet asmuo galėjo būti palaidotas bažnyčioje, dar ir labai konkrečią vietą (pavyzdžiui, po tam tikru altoriumi), įrengus tam tikslui požemyje kriptą. Tokiais atvejais nurodoma ir kiek lėšų skiriama kapo įrengimui bei laidotuvių ceremonijai. Gana retai testamentuose buvo išreiškiamas noras dėl konkretaus įrašo antkapyje, kartais tik paminima, jog tokio įrašo reikėtų. Asmens noras pačiam sau susikurti memorialinį įrašą gali atsispindėti privačioje dokumentacijoje, kur būdavo pateikiami konkretūs nurodymai dėl antkapio įrengimo ir labai tikslūs nurodymai dėl įrašo įrėžimo. Antroji iniciatyva kildavo iš kitų asmenų rato, kuriems memorialo ir įrašo klausimas būdavo ypač svarbus. Kalbant apie įrašus ant paminklų, skirtų asmenybių ir jų veiklos jubiliejui paminėti – juos pateikdavo paminklo mecenatas arba užsakovų grupė. Kalbant apie įprastus antkapinius paminklus, tokiems įrašus siūlydavo velionio artimieji. XIX a. antroje pusėje padaugėjus akmentašių cechų,

meistrai turėdavo pasigaminę iš anksto tam tikrą paminklų skaičių, ant kurių tereikėdavo įrėžti norimą įrašą.

2) XIX amžiuje susiformavo meistrų profesinė bendrija, galėjusi atlikti plataus profilio darbus. Tie patys meistrai gebėdavo pagaminti antkapį, įrėžti jame įrašą ar vaizdinį, pagaminti skulptūras, apdirbti akmenis, gaminti plytas, trinkeles ir kt., atlikti remonto, patalpų dekoru darbus. Vis dėlto, dažniausiai meistras specializuodavosi ties keliomis sritimis (nuo dvejų iki keturių). Atliktas tyrimas iš dalies patvirtino dar XX a. pabaigoje architekto Edmundo Małachowicziaus iškeltą hipotezę, jog Vilniuje veikusių meistrų luomo užuomazgos slypi Vilniaus universiteto Raižybos katedroje. Tyrimo rezultatai rodo, jog pirmieji pavieniai meistrai buvo kvalifikuoti žmonės baigę raižybos, skulptūros arba dailės studijas Vilniaus universitete. Kai kurie iš jų vėliau ten ir dėstė. Kaip tik tuo metu buvo vykdoma universiteto reforma, kurios metu stengtasi sukurti rimtą menininkus rengiantį centrą, dėstyti pakviesti specialistai (tiek praktikai, tiek teoretikai) iš Vakarų Prūsijos, Prancūzijos, carinės Rusijos. Naujasis centras įsteigtas po Literatūros fakulteto sparnu. Nors meistrai buvo formuojami kaip raižytojai arba skulptoriai, atlikdavo nemažai praktikos darbų, po universiteto uždarymo darbuodavosi prie antkapių. Studijų metu įgytos skulptūros ir raižybos, meno istorijos ir kitos žinios padėjo išlaisvinti talentą ir meninį žvilgsnį.

3) Tyrimo metu surinktų ir aprašytų įrašų įvairovė atskleidė, jog to meto paminklams buvo būdingos klasicizmo srovės, paminklo formos derinimas prie bendro architektūrinio erdvės konteksto. Pats įrašas paprastai būdavo rėžiamas atskiroje marmuro (ar kitos medžiagos) plokštėje, kuri vėliau būdavo įmūryjama į paminklą. Kiek vėlesni įrašai būdavo iškalami tiesiog granito akmenyse.

XIX a. viduryje–antrojoje pusėje yra jaučiama didžiulė naujų paminklų atsiradimo banga. Kaip tik tuo metu paminklų gamyba pradėjo vykti cechuose, kuriuos steigė tie patys, dar amžiaus pradžioje pradėję dirbti meistrai. Cechuose

darbai vykdavo greičiau, taip pat pasiekta paminklų formų ir stilių įvairovė bei aukštas meninis lygis. Čia buvo gaminami ne tik įvairios antkapių atmainos, bet ir įvairios skulptūros, statybų elementai ir pan. Be to, cechams buvo būdinga išankstinė pagamintų paminklų pasiūla.

3) Visus Vilniuje dirbusius meistrus galima suskirstyti į dvi grupes: į tuos, kurie dirbo pavieniui, ir tuos, kurie turėjo įsisteigę įmones. Dirbę pavieniui dažnai turėdavo turtingus rėmėjus, iš kurių ir gaudavo pagrindinius užsakymus. Tai būdavo stambūs, gerai apmokami užsakymai. Jų realizavimui meistras dažniausiai samdydavosi grupę pagalbininkų, kurie atlikdavo „juodžiausią“ darbą, o meistras atlikdavo skulptūros darbus bei prižiūrėdavo visą statybų eigą. Kita meistrų grupė dirbdavo įmonėse, suburiančiuose net keliasdešimt žmonių. Tokių įmonių meistrai neapsiribodavo tik antkapių gamyba, dažnai atlikdavo ir pastatų įrengimo, remonto darbus. Kai kurie meistrai užsiimdavo abiem veiklom: pagal menininko pašaukimą gamindavo skulptūras bei, greičiausiai dėl finansinio aspekto, gamindavo antkapius.

Surinkta įrašų bazė atskleidė, jog nemažai meistrų nuo XIX a. 3 dešimtmečio paženklindavo savo darbus įrėždami pavardę arba vardo ir pavardės inicijalus. Tokie įrašai randami ant masyvių paminklų galinių sienų, memorialinių plokščių apačioje, po pagrindiniu tekstu, gulinčių ir nedidelių paminklų postamentuose, paminkluose greta pagrindinio teksto. Tai atliko savotiškos reklamos funkciją. Todėl iš Vilniaus meistrų antkapius užsisakydavo ir rajonuose ar net kituose miestuose gyvenę asmenys (Trakai, Rudamina, Gardinas ir kt.). Visi meistrai turėdavę įsisteigę dirbtuves Vilniaus mieste, netoli dabartinio senamiesčio, kur atlikdavo pagrindinius darbus. Vis dėlto, darbininkų grupės buvo mobilios – dideliems paminklas kartais reikėdavo vykti į netolimą miestelį gaminti.

4) Remiantis tyrimo duomenimis, pastebėta, jog didesnė paminklų dalis yra

nesignuota, galima daryti prielaidą, kad XIX a. pradžioje daugiau Vilniaus universiteto auklėtinių dirbo (praktikavosi?) prie paminklų gamybos. Kitur kvalifikaciją įgiję meistrai privačiai praktikavosi pas garsius menininkus ir vėliau įgytas žinias pritaikydavo paminklų gamyboje. Galima manyti, jog tai buvo pelningas verslas, kadangi memorialų gamyba kartais tam tikrą laiką užsiimdavo ir kitų sričių specialistai.

III DALIS. EPIGRAFINIŲ MEMORIALINIŲ ĮRAŠŲ KOMUNIKACIJA

1. Kolektyvinė atmintis epigrafiniuose įrašuose

Jano Assmanno manymu, kultūrinė atmintis, kaip kolektyvinės atminties porūšis, turi vieną pagrindinį tikslą⁴⁶⁰ – kurti socialinės grupės, kuriai priklauso ta atmintis, įvaizdį, išlaikyti jį laikui bėgant ir veikiant politiniams, socialiniams, kultūriniais, demografiniams ir globaliems pokyčiams.

1.1. Epigrafinio memorialinio įrašo struktūra

XIX a. epigrafiniai memorialiniai įrašai yra nevienalyčiai – gausybė epitafijų kapinėse, įrašai ant paminklų, epitafijų plokštės bažnyčiose ir kt. Vis dėlto, įamžinimo (asmens arba fakto) tikslas bei stipri katalikiškos tradicijos įtaka išlaikė nedaug nuo XVI a. tepasikeitusią memorialinių įrašų struktūrą.

XVIII a. pabaigos–XIX a. pradžios įrašai dažniausiai būdavo rėžiami atskirose marmuro plokštėse, kurios vėliau būdavo įmūryjamos į bažnyčių sienas, mūrines kapinių tvoras, šeimos mauzoliejus-koplytėles arba į namuko formos paminklus, pastatytus iš plytų ir dengtų čerpėmis arba skarda. Galima manyti, kad pasirinkta medžiaga ir forma – plokštė, kitaip tariant epitafija – įpareigodavo laikytis ankstesnių epochų epitafijų struktūros. Galbūt netgi pats formos pasirinkimas leisdavo imituoti bajorų atminimo įamžinimo formą. Laikui bėgant, kai kurios teksto struktūros dalys sutrumpėdavo, pasikeisdavo jų išraiškos forma (tradicinėmis tapusias frazes pakeisdavo kitos), tam tikri elementai išnykdavo. Taigi, XIX a. memorialiniai įrašai turi šiuos būdingus elementus:

1) **Invokacija.** XVIII a. pab.–XIX a. pradžios įrašai, skirti mirusiesiems įamžinti, prasideda trumpiniu *D.O.M.* – *Deo Optimo Maximo* (Dievui Geriausiajam

⁴⁶⁰ ASSMANN, Jan. Communicative and Cultural Memory. *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*, Berlin, New York 2008, p. 111.

Galingiausiam)⁴⁶¹. Šis kreipinys į Kūrėją iš esmės vartojamas iki pat XIX a. pabaigos. Daug rečiau įrašai pradedami pavarde naudininko linksniu – parodant kam yra skirtas atminimas, pavyzdžiui Rasų kapinėse palaidotiems:

Helence i Zygmusiowi
RUMBOWICZOM
Stroskani rodzice tę
pamiętkę kładą

Šį atminimą Helenkai ir
Zygmukui
RUMBOWICZIAMS deda
susirūpinę tėvai.

Išskirtiniais atvejais paminima, jog įrašas dedikuojamas atminimui (atminčiai, atsiminti ir pan.), pavyzdžiui, Šv. Petro ir Povilo bažnyčios išorinėje sienoje Dominikai Zaykowskai įmūrytoje plokštėje įrašyta:

NA WIECZNAŲ PAMIĄTKĘ

AMŽINAM ATMINIMUI

Trumpinio D.O.M. dažniausiai buvo atsisakoma tais atvejais, kai įrašas režiamas mažoje akmens ar marmuro plokštėje. Greičiausiai XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje taip buvo siekiama taupyti rašymui skirtą plotą.

2) Toliau žodžiais *guli, ilsisi* nurodoma **palaidojimo vieta**. Paprastai paminklas

⁴⁶¹ Lotynų kalbos specialistai įrašą *Deo Optimo Maximo* verčia *Geriausajam Galingiausajam Dievui*. Toks vertimas yra teisingas, atsižvelgiant į istorinį kontekstą, kadangi pats *D.O.M.* trumpinys buvo pasiskolintas iš romėnų invokacijos Jupiteriui *I.O.M.* Plg. GERLIAKIENĖ, Veronika. Vilniaus arkikatedros lotyniškieji epitafiniai įrašai (XVI–XVIII a.) ir jų literatūrinė raiška. *Literatūra: mokslo darbai*, t. 45 (3): Literatūra ir filosofija: idėjų ir formų jungtys, 2003, p. 90–99; Włodzimierz Appel, Eugenija Ulčinaitė, *Inskrypcje Wileńskich kościołów = Vilniaus bažnyčių įrašai = Inscriptiones ecclesiarum Vilnensium*, Vilnius: Aidai, 2005, p. 28.
Vis dėlto, atsižvelgus į krikščioniškosios tradicijos kontekstą, *D.O.M.* neretai yra verčiamas *Geriausajam Aukščiausajam Dievui*, kadangi tiek Senajame Testamente (pavyzdžiui, Ps. 50,14; Ps. 91,9), tiek liturgijoje (pavyzdžiui, šv. Pranciškaus *Saulės giesmė*) yra vartojamas *Aukščiausiojo* (*Omnipotens*) epitetas. Dėl istorinio šio darbo pobūdžio, straipsnyje vadovaujamasi pirmuoju vertimo variantu.

stovėdavo ant kapo, todėl ir įrašas *čia guli* tai paliudydavo. Vis dėlto, kai kurios epitafijų plokštės, įmūrytos į bažnyčių sienas ar kapinių tvoras, taip pat bylodavo, jog *čia* ilsisi tam tikras velionis. Pavyzdžiui, mūrinėje tvoroje, juosiančioje Šv. Stepono kapines, buvo įmūryta juodo marmuro plokštė su įrašu:

Tu złożone Zwłoki
Karola. Alexandry i Teressy
Rogalskich
Zeszłych w Dniach 5. 7.
I 15. Septembra, Roku
1806. Pierwszy Miał
Lat 5, Druga 2, Trzecia Rok 1.

Čia sudėti Karolio, Alexandros
ir Teresės Rogalskių, išėjusių
1806 m. rugsėjo 5, 7 ir 15
dienomis, palaikai. Pirmasis
buvo 5 metų, Antroji 2, Trečioji
1 metų.

Greičiausiai turėta omeny, jog kažkur Šv. Stepono kapinėse apskritai yra palaidoti šių trijų žmonių palaikai. Tačiau pasitaiko ir konkrečią vietą nurodančių įrašų, pavyzdžiui, Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios sienoje buvo alebastro plokštė su įrašu:

D.O.M.
Przy tym Kościele,
pogrzebiony,
Jan Chodasewicz
Obywatel Wileński,
Zmarły 6. Maia 1818.
w 74. roku swojego Życia.
Prosi pobożnych o westchnienie
do BOGA za duszę swoją.

D.[ievui] A.[ukščiausiam]
G.[alingiausiam]. Prie šios
Bažnyčios palaidotas Vilniaus
pilietis Janas Chodasewiczius,
miręs Gegužės 6, 1818 m., 74
savo gyvenimo metais.
Pamaldžių prašo atsidusti
DIEVUI už savo sielą.

3) Velionio **giminės identifikavimas**. Galima manyti, jog ši epigrafinio įrašo vieta yra pati svarbiausia, kadangi atskleidžia paties paminklo mnemoninę prasmę. Todėl velionio pavardė paprastai išsiskirdavo iš viso tekso, panaudojant kitokį šriftą, dažniausiai didesnę negu kitas tekstas. Jeigu tekstas buvo rašomas kursyvu, tuomet pavardė pateikiama stačiu šriftu, neretai didžiosiomis raidėmis, jeigu tekstas pateikiamas stačiu – pavardė kursyvu. Verta pastebėti, jog vardas buvo rašomas tokiu pačiu šriftu, kaip ir likęs tekstas, retais atvejais išskiriamas kartu su pavarde. Įamžinant moters atminimą, paprastai būdavo rašomos dvi pavardės – mergautinė ir vyro. Kitu šriftu iš bendro teksto išskiriama tik vyro pavardė.

Prieš vardą ir pavardę XIX a. pradžioje rečiau, antrojoje amžiaus pusėje – labai dažnai nurodomas trumpinys *S. P.* [šviętej pamięci] – švento atminimo.

4) Toliau įrašas padeda **identifikuoti asmenį** skaitančiojo – kaip kolektyvo nario – atmintyje, nurodant kokią konkrečią vietą velionis joje užima, kaip jis yra atsimintas. Paprastai vietą atmintyje padėdavo apibrėžti profesija arba amatas, kurį dirbo velionis. Todėl Vilniaus gubernijos architektas Josephas Poussieras taip ir įamžintas vilniečių atmintyje Šv. Stepono kapinėse:

Tu leży	Čia su visa savo šeima guli
Poussier	Poussieras, Viln:[iaus]
Wiln: guber:	guber:[nijos] Archit:[ektas]. Mirė
Archit: z całą	1821 m. liepos 6 dieną. Prašo
Swoią Familią	atsidusti Dievui.
umarł R <u>u</u> 1821	
Dnia 6 Julii	
Prosi o westchnienie	
Do Boga	

Jeigu velionis priklausė Vilniaus universiteto mokslinei bendruomenei, dažniausiai buvo nurodomas kaip Vilniaus universiteto, Imperatoriškojo universiteto arba Medicinos ir chirurgijos akademijos daktaras arba profesorius. Neretai antkapio įrašė buvo nurodoma ne profesija, bet atliktas reikšmingas darbas, kuris ir padeda įamžinti ir atsiminti velionį jo artimųjų kolektyvo atmintyje. Pavyzdžiui, tai liudija Rasų kapinėse esantis įrašas:

Bychowiec	Bychowiecas Józefas
Józef Władysław	Władysławas, 1778 + 1845.
1778 + 1845.	Kanto vertėjas į lenkų
Tłumacz Kanta na	kalbą, filosofas ir buvęs
język polski, filozof	generolo Chlewizirskio
i były adjutant przy	adjutantas 1794 m.
generale Chlewizirskim	Gimė Chmielnicoje, Slonimo
w 1794 r.	pawiete. Mirė staiga
Urodził się w Chmielnicy w	Vilniuje.
pow. Słonimskim	
Um. Nagle w Wilnie ⁴⁶²	

Józefas Władysławas Bychowiecas gimė Slonimo pawiete, studijavo Vilniaus universitete. 1794 m. dalyvavo sukilime kaip prieštarigai vertinamo generolo Antano Chlewinskio adiutantas. Po sukilimo studijavo Frankfurto universitete (prie Oderio), vėliau – Karaliaučiaus universitete. Asmeniškai pažinojo ne vieną garsų filosofą, tarp jų ir Imanuelį Kantą. Vėliau, 1806–1812 m. dalyvavo Napoleono karuose su Austrija ir Rusija. Nepriimtas dirbti į Varšuvos universitetą Filosofijos katedrą, grįžo į Vilnių. Rašė veikalus filosofijos tema, taip pat 1799–

⁴⁶² *Kartotekų kolekcija*. LMAVB RS, f. 28–1/1, skyrelis „Bu”, p. 414.

1802 m. išvertė tris I. Kanto veikalus į lenkų kalbą: „Visuotinės istorijos idėja pasaulio pilietijos požiūriu“ (*Wyobrazenie do historii powszechnej we względzie kosmopolitycznym*), „Į amžinąją taiką“ (*Do wiecznego pokoju*), „Filosofijos ginčas su teologija, teisės mokslais ir medicina“ (*Spór filozofii z teologią, prawoznawstwem i medycyną*). Išvertė ir kitų filosofų darbus.

Neretai epitafijoje nėra nurodoma profesija, nepasitaiko reikšmingų darbų, tik nurodomas vedybinis statusas ir šeimos sudėtis. Tokiu atveju kolektyvas yra šeima, kuri velionį atsimins kaip gerą šeimos *motiną* arba *tėvą*. Tuomet dažniausiai paminklo mecenatai yra patys šeimos nariai.

5) **Gimimo data ir gimimo vieta.** Gimimo laikas pateikiamas nedažnai, daugiausia XIX a. šeštajame dešimtmetyje mirusiųjų asmenų įrašuose, dažniausiai nurodant tik metus. Įdomu yra tai, kad iš konteksto iškrenta Bernardinų kapinės, kadangi gimimo data tų kapinių antkapiuose užrašoma sąlyginai dažnai. Bernardinų kapinės XIX a. buvo tapusios Vilniaus universiteto (Imperatoriškojo universiteto, Medicinos ir chirurgijos akademijos) darbuotojų nekropoliu, todėl galima manyti, kad iškilūs asmenys turėjo išsisaugoję gimimą patvirtinančius dokumentus. Gimimo vieta minima iš esmės jau pripažinimą sulaukusių asmenybių memorialiniuose įrašuose. Todėl jų kapai dažnai primena ne antkapį, bet memorialą.

6) **Mirties data, amžius, mirties vieta.** Mirties datos nurodymas yra būtinas atributas, paprastai susidedantis iš metų, mėnesio ir mirimo dienos. Metai dažniausiai buvo rašomi arabiškais skaitmenimis. Labai retai nurodyta lotyniškais, mokslininkų (įrašas Kantui Chodani, Šv. Apaštalų Petro ir Povilo Šventoriaus kapinėse), kunigų ar iškilių veikėjų (pavyzdžiui, įrašas Jonui Nepomukui Kosakovskiui Vilniaus katedroje) epitafijose. Mėnesio pavadinimai varijuoja nuo pilnų pavadinimų lenkų, lotynų kalba iki savotiškų trumpinių, susidedančių iš

arabiško arba lotyniško skaitmens bei galūnės. Pavyzdžiui, 7 ber – [Septem = 7] ber – rugsėjis; X ber – [decem = 10] – gruodis ir pan.

Įdomu yra tai, jog užrašymo stiliai buvo naudojami kartu, pavyzdžiui Šv. Stepono kapinėse buvusiam įrašė:

D.O.M.	D.[ievui] A.[ukščiausiam]
Tu	G.[alingiausiam]
spoczywa	Čia ilsisi š.[vento] a.[tminimo]
S. P.	Franciszekas Sienkiewiczus,
Franciszek	B.[uvęs] Pre:[?] Kom.[?] Kwa [?]
Sienkiewicz	Vilni.[iaus].
B. Pre:[Prc:??] Kom. Kwa	Gimė 1769 m. balandžio 27 d., o
Wilens	mirė 1834 m. gruodžio 12 d:
urodził się Ru 1769	Žmona – Vyruai, Sūnūs –
Mca August. 27 d.	Geriausiam Tėvui šį liudną
a umarł Ru 1834	atminimą ant kapo padėjo. J.
Mca Xbra 12 d:	Andruszkiewiczus išrai[žė].
Żona dla Męza.	
Synowie dla Naylepszego	
Oyca.	
Ten smutną pamiątkę	
na grób położyli.	
J. Andruszkiewicz	
sculp.	

Šalia mirties datos dažniausiai pateikiamas velionio amžius mirties dieną – taip išvengiama būtinybė rašyti gimimo datą, juolab, kad tikslios datos netgi pats velionis ar jo artimieji galėjo nežinoti.

Mirties vieta minima nedažnai. Pasitaiko atvejų, kuomet įrašas yra skirtas ne vienam asmeniui. Tuomet vardijant šeimos mirusiųosius pabrėžiama, jog vienas iš mirusiųjų yra palaidotas svetur, o *čia* stovi paminklas skirtas jo atminimui. Pavyzdžiui, Kanuto Rusecko šeimai skirtas įrašas Bernardinų kapinėse byloja:

D. O. M.	D.[ievui] A.[ukščiausiam]
KANUTY RUSIECKI	G.[alingiausiam]
PROFESOR MALARSTWA	Tapybos profesorius Kanutas
1801 + 1860	Ruseckas, 1801 + 1860. Jo
ŻONA JEGO ANTONINA	žmona Antonina 1802 + 1853. Jų
1802 + 1853	Sūnūs: kapitonas Tadeusz
Synowie Ich	Ruseckas, miręs ir palaidotas
TADEUSZ RUSIECKI KAPITAN	Lenkijos Karalystėje, 1829 +
zmarły i pochowany	1863; Vaikelis Michaliukas, 1832
w Królestwie Polskim	+ 1836. Ramybė jums,
1829 + 1863	Brangiausieji širdžiai mūsų
Dzieciątka Michaś	Tėvai, Broli mylimasis, ir broliuk
1832 + 1836	mielasis.
Pokój wam Najdrożsi sercu	
naszemu Rodzice Bracie ukochany	
i braciszku milutki.	

7) **Epigrama.** Po pagrindine informacija, kuri padeda įamžinti velionį įrašo kūrėjams, ir identifikuoti jį skaitantiems, dažniausiai būdavo pateikiamas trumpas, eiliuotas sentimentalus kūrinys apie velionį, jo nuopelnus ir dorybes, apie jo gedinčią šeimą ir artimuosius, apie žalą, kurią patyrė visuomenė jam mirus. Tokios epigramos XIX a. pradžioje buvo kuriamos konkrečiam asmeniui, atsižvelgus į jo sąvybes ir gyvenimą. Todėl minėti eiliuoti kūriniai tiko tik vienam

asmeniui, pavyzdžiui Bernardinų kapinių Vakariniame kolumbariume palaidotam Gasperui Ruszczycui, po biografinio pobūdžio informacijos, buvo iškalta epigrama:

Dzielnym ogniem miłości Oczyzny natchniony.	Meilės Tėvynei karštos liepsnos
Walczył, gdy go Kray wzywał do świętej obrony	įkvėptas
Później pełniąc przystoynie współziomcom	Kovojo, kai Kraštas jį šaukė į
usługi,	šventąją gynybą. Vėliau deramai
Uczył się miecz zamienić na lemiesz i pługi	tarnaudamas
Dziś spoczął pod tym głazem, a smutkiem	tautiečiams
dręczona	Mokėsi keisti kardą į arklus ir
Nad niepowrotną stratą czuła płacze żona	plūgus.
Przechodniu był on oyciec, przyjaciel, mąż i	Šiandien ilsisi po šiuo akmeniu, o
tkliwy.	liūdesio
Życiem zazażdził przyiemność, zgonem żal	kamuojama
prawdziwy	dėl negrižtamos netekties verkia
	mylinti žmona.
	Praeivi, jis buvo tėvas, bičiulis ir
	švelnus
	vyras.
	Teikęs malonę gyvas, o tikrą
	liūdesį
	– miręs. ⁴⁶³

Be išsamių biografinių žinių, iš pateiktos epigramos aiškėja, jog G. Ruszczycas buvo vedęs ir turėjo vaikų. Be to, pati epigrama turėjo būti parašyta profesionalo, kadangi 6 eilutės parašytos laikantis 13 skiemenų principo, o 7 ir 8 – 14 skiemenų principo. Tai leidžia išlaikyti rimą. Epigramos autorius taip pat turėjo

⁴⁶³ GIRININKIENĖ, Vida. Bernardinų kapinių statiniai. *Vilniaus Bernardinų kapinės 1810–2010*. Vilnius: Versus aureus, 2010, p. 154–155.

gerai išmanyti Šventąjį Raštą, kadangi panaudoja vieną Biblijos motyvą kalbėdamas apie kalavijus ir arklus, būtent Izaijo pranašystę: *Ateityje įvyks – VIEŠPATIES Namų kalnas stovės tvirtai iškilęs virš kalnų ir bus už kalvas aukštesnis. Visos tautos plūs jo linkui; daug tautų ateis ir sakys: „Ateikite, kopkime į VIEŠPATIES kalną, į Jokūbo Dievo Namus, kad jis pamokytų mus savo keliu, kad mes eitume jo takais“*. Nes iš Ziono ateis mokymas ir VIEŠPATIES žodis iš Jeruzalės. Taip jis išspręs ginčus tarp tautų, nuspręs daugelio žmonių bylas; jie perkals savo kalavijus į arklus, o ietis – į geneklių medžiams genėti. Viena tauta nebekels kalavijo prieš kitą, nebebus mokomasi kariauti (Iz 2, 2–4).

XIX a. antroje pusėje–pabaigoje dėl užmiesčio kapinių gausos, atpigusios statybinės medžiagos ir kt. veiksnių antkapinė epigrafika labai išplito, o gražesnės ir įmantresnės epigramos neretai imtos kartoti⁴⁶⁴.

8) **Prašymas pasimelsti.** Jau seniai buvo atkreiptas dėmesys į tai, jog epigrafinis įrašas antkapyje atlikdavo 3 funkcijas: išsaugodavo atminimą, plačiai aprašytu geru pavyzdžiu auklėdavo jaunesniąją kartą ir skatindavo melstis⁴⁶⁵. Teologai jau V amžiuje remdamiesi tam tikromis Senojo ir Naujojo Testamentų vietomis svarstė, jog be pragaro ir dangaus, kur turėtų keliauti blogi ar gėrį pasirinkusios sielos, turėtų būti ir tarpinė vieta drungnomis sieloms apsistoti. Vėliau ši vieta buvo pavadinta *Skaistrykla*. 1801 m. išleistame katekizme tęsiama įsitvirtinusi tradicija. Nurodoma, jog mirtis yra sielos atsiskyrimas nuo kūno, o po mirties siela susitinka su Kūrėju ir, už savo gerus arba blogus darbus gauna pelnytą atlygį – keliauja į dangų arba į pragarą. Į dangų sielos keliauja iš karto, jeigu joms nereikia nuo nieko apsivalyti. O jei reikia, tuomet keliauja į skaistryklą, kur kančiomis

⁴⁶⁴ TOLKAČEVSKI, Kšištof. Asmens įvaizdis XIX a. Vilniaus kapinių epitafijose: komunikacinis aspektas. *Knygotyra, t. 61*, 2013, p. 58–62; SYRNICKA, Krystyna. *Polska epigrafika nagrobna na Wileńszczyźnie: Tradycja i współczesność*. Wilno; Lublin, 2001, p. 166.

⁴⁶⁵ TOLKAČEVSKI, Kšištof. Asmens įvaizdis XIX a. Vilniaus kapinių epitafijose: komunikacinis aspektas. *Knygotyra, t. 61*, 2013, p. 54.

atmoka už Dievo teisingumą, jeigu žemiškajame gyvenime neatmokėjo⁴⁶⁶. Tas pats tekstas, nežymiai pakoreguotas, pateiktas ir 1842 m. katekizme⁴⁶⁷.

Kartu su tikėjimu skaistykla, atsirado tikėjimas, jog žemėje gyvenantys žmonės savo maldomis ir apsimarinimais gali padėti skaistykloje kenčiančioms sieloms, išmelsti joms išganymą. Kaip teigia J. le Goffas, pačius giliausius pėdsakus krikščioniškojo, o vėliau – katalikiškojo maldingumo praktikoje skaistykla paliko XV–XIX amžiuje, susilaukdama karščiausio pripažinimo ir didžiausios šlovės⁴⁶⁸. Todėl ir tiriamojo laikotarpio epigrafiniuose įrašuose prašoma *pasimelsti už mirusįjį, sukalbėti 3 sveika Marija, sukalbėti 3 Angelo pasveikinimus* (Sveika Marija), *atsidusti Dievui už sielą*. Atodūsių prasmę gerai išaiškino XVI–XVII a. sandūroje gyvenęs vyskupas Pranciškus Salezas, 1665 m. paskelbtas šventuoju, o 1877 m. – Bažnyčios mokytoju⁴⁶⁹. Savo didžiulio populiarumo⁴⁷⁰ susilaukusioje knygoje *Išganymo kelias: Filotėja*, šventasis rašo: *Atsidūsk Dievui dažnai <...> trumpai, bet karštai; stebėkis Jo grožiu, kvieskis Jį pagalbos, širdyje nusilenk prie Jėzaus kojų <...> garbink Jo gerumą <...> dažnai su Juo kalbėk apie tavo išganymą <...> tūkstantį kartų per dieną pavesk Jam savo sielą <...>. Tokia yra forma ir būdas tų strėlinių maldu, kurias Šv. Augustinas ne be reikalo taip uoliai ragina [kalbėti]. <...> mūsų siela, esant tolydžiam ir tarytum naminiam pokalbiui su Dievui, greitai perims Jo tobulumą⁴⁷¹.*

⁴⁶⁶ *Powinności chrześcianskie czyli Katechizm missyiny: nauczący, co powinien każdy chrześcianin wierzyć, wiedzieć, czynić; aby mógł być zbawionym: z przydatkiem roznych piesni. Wilno: w Drukarni XX. Bazylianow, 1801, p. 23–24.*

⁴⁶⁷ *Powinności chrześciansko-katolickie czyli Katechizm, nauczący co powinien każdy chrześcianin wierzyć, wiedzieć i czynić, aby mógł być zbawionym : z przydatkiem różnych piesni. Wilno: w Drukarni Dyecezalney, 1842, p. 23–24.*

⁴⁶⁸ LE GOFF, Jacques. *Skaistyklos gimimas*. Vilnius, 2005, p. 417.

⁴⁶⁹ SALEZAS, Pranciškus. *Išganymo kelias. Filotėja*. Pratarinė parašė kun. K. A. Matulaitis. Kaunas, Marijonų talkininkų centro leidykla: 2002, p. 10.

⁴⁷⁰ Ši knyga susilaukė didžiulio dvasininkų ir pasauliečių pripažinimo. Parengta spaudai 1609 m., jau 1656 m. ji buvo išversta į 17 kalbų (į lenkų kalbą jau 1679 m.). Vilniuje šv. P. Salezo veikalas buvo išleistas lenkų kalba 1818, 1827, 1840 metais. Lietuvių kalba – 1879 m. Iš viso, ši knyga susilaukė maždaug tūkstančio laidų visame pasaulyje. Tai byloja apie jos populiarumą ir aktualumą ypač XIX amžiuje.

⁴⁷¹ SALEZYUSZ, S. Franciszek. *Droga do życia pobożnego / przez Franciszka Salezyusza francuzkim językiem napisana, a przez Jana Kazimierza Denhoffa po polsku przełożona ; po wielorotnym przedrukowaniu na nowa do druku podana*. Wilno: Drukarnia XX. Missyonarzów przy Kościele Świętego Kazimierza, 1818, p. 104–105.

Apibendrinus galima teigti, jog atodūisiais yra laikomos trumpos, spontaniškos minčių, jausmų, žodžių maldos, kurių tikslas yra nuoširdžiai bendrauti su Dievu. Tokių trumpų maldelių metu, epigrafiniuose įrašuose prašyta prisiminti mirusiųjų sielas.

Kartais prašymas pasimelsti būdavo suplakamas su epigrama ir pateikiamas eiliuotai, neretai kreipiantis į patį skaitytoją. Pavyzdžiui, Šv. Pilypo ir šv. Jokūbo bažnyčios grindyse buvo nedidelė plokštė su įrašu:

D.O.M.
w Bogu zeszył w. Jeymć Pani
Agaty z Kozieckich Misiewiczowey
Chor: Pettyhor: Roku: 1864[ar 1804].
Miesiąca Maia 20. Dnia
Každy tu przechodzący przypomni
to Sobie Ze ztym swiatem rozstać
się równie trzeba tobie. Proszę
więc nayusilniey, kto mię kiedy
miia: By zmoził za mą Duszę
choc Zdrowaś Maryia.

D.[ievui] A.[ukščiausiam]
G.[alingiausiam]. Dieve 1804 m.
gegužės 20 dieną išėjusiai Jos
Didenybei Agatai iš Kozieckių
Misiewiczowai, Piet:[ihorų]
Chor:[unžo žmonai].
Kiekvienas čia praeinantis
prisiminki tai Sau, kad su šiuo
pasauliu išsiskirti taip pat reikės
tau. Prašau tad labiausiai, kas
mane kada pralenkia: Kad
sukalbėtų už mano Sielą bent
Sveiką Mariją.

Antkapio įrašo autoriaus vartojamas kreipinys į praeivį tekstą paverčia amžinai aktuali, kadangi šį vaidmenį prisiima bet kas, skaitantis epitafiją⁴⁷². Tokio pobūdžio įrašuose kone visada buvo primenama ir pačiam skaitytojui, jog ir jo laukia toks pats likimas, ir kad jam pačiam reikės praeivių maldų. Ši tradicija

⁴⁷² BRUŽIENĖ, Jovita. Kartografinio diskurso semiotika: 1613 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapių analizė. - Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 55.

turi galias šaknis Senovės Romos kultūroje, kur antkapiuose, siekiant paskatinti praeivį susimąstyti apie gyvenimo prasmę, buvo populiariu rėžti tokį motto: *Eram quod es, eris quod sum* – Buvau, kuo esi, o kuo esu – būsi⁴⁷³.

Kartais, kartu su prašymu pasimelsti, yra palinkima velioniui *ramybės*. Šį palinkėjimą galima kildinti taip pat iš pirmųjų krikščionių laikų, kadangi buvo tikėta, jog po mirties sudėtiems palaikams Dievas taip pat gali įvykdyti teisingumą ne savo, o piktųjų dvasių rankomis. Tai buvo taikoma pašventintoje žemėje nepelnytai palaidotiems mirusiesiems (pavyzdžiui, pasileidėliams), kurių palaikus, anot kun. Gaume's, piktosios dvasios išplėsdavo iš kapinių žemės ir numesdavo už tvoros. Kartais dvasios netgi įlisdavo į mirusiojo kūną ir vaidendavosi aplinkiniams. Todėl pirmieji krikščionys ant savo mirusiųjų antkapių įrėždavo trumpus ramybės palinkėjimus ir į karstus įdėdavo pašventintas įkapes: kryželius, škaplierius, medalikėlius⁴⁷⁴.

9) **Paminklo fundatorius**. Mecenato įamžinimas epigrafiniame įrašė taip pat nėra nauja tradicija Lietuvoje. 1603 m. mirusiai ir Vilniaus Katedroje palaidotai Barborai Zavišaitėi, bažnyčios viduje prie sienos pritvirtinta plokštė, kurioje be ilgo teksto taip pat paminima, jog *didžiai liūdintys tėvai, vyriausiasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išdininkas Andrius Zaviša ir Sofija Valavičiūtė, pastatė gedulo paminklą prieš savo valių*⁴⁷⁵. Tradicija buvo tęsiama ir po šimto metų – 1700 m. Vilniaus katedroje iškilo epitafija Vitebsko vaivada Mikalojui, Vitebsko kaštelionui Jonui, jų žmonoms kunigaikštystėms Koreckytei ir Radvilaitei. vyriausiajam Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išdininkui Andriui Zavišai ir jo žmonai Valavičiūtei, *kad kartu su kūnais nebūtų palaidotas ir atminimas, praėjus*

⁴⁷³ Tai populiarus posakis, dažnai sutinkamas *funeraliniame* mene (lenk.: sztuka funeralna, sztuka sepulkralna, ang.: funerary art), literatūriškai verčiamas taip: *Kas tu esi – ir aš buvau, kas aš esu – ir tu būsi*.

⁴⁷⁴ GAUME, *Cmentarz w dziewiętnastym wieku czyli ostatnie słowo solidarnych*. Przełożył na język polski i wydał ks. Wł. Magnuski. Warszawa, w drukarni Czerwińskiego i spółki, ulica Święto-Krzyska N. 1325 (10), 1878, p. 87–89.

⁴⁷⁵ APPEL, Włodzimierz, ULČINAITĖ, Eugenija. *Inskrypcje Wileńskich kościołów = Vilniaus bažnyčių įrašai = Inscriptiones ecclesiarum Vilnensium*. Vilnius, 2005, p. 38.

*daugybei metų po jų mirties, dėkingas to paties vardo provaikaitis Kristupas su savo žmona Tiškevičiūte pastatė šį paminklą ateities kartoms 1700 metų birželio 14 dieną.*⁴⁷⁶

XIX a., greičiausiai dėl ribotos rašymui skirtos vietos ant paminklų, kurie lyginant su XVII–XVIII a. plokštėmis yra bene 10 kartų mažesni, paminklo fundatoriai įprasminami tik keliais žodžiais. Dažniausiai paminima, jog paminklą pastatė gedintis vyras/žmona arba artimieji. Pavyzdžiui, Šv. Petro ir Povilo bažnyčios išorinėje sienoje įmūryta nedidelė plokštė su įrašu:

Grób
Katarzyny Boretti
z marleј dnia 25 Listopada 1806 rk
przeżywszy lat 25.
Syn dla Matki kamien położył.
Proszę owestchnienie.

Kapas Katarzynos Boretti,
mirusios 1806 m. lapkričio 25
dieną, nugyvenusios 25 metus.
Sūnus Motinai akmenį padėjo.
Prašo atodūsio.

Ant garsesnių, valstybinėje tarnyboje karjerą padariusių asmenybių kapų pasitaikydavę ir daugiau informacijos. Pavyzdžiui, Šv. Stepono kapinių mūrinėje tvoroje buvo akmeninė plokštė su įrašu:

Ten kamien grobowy wdzięczna Żona i Dzie-	Dėkinga Žmona ir Vaikai
ci dla uszanowania zwłoków Męża i Oyca	geriausio Vyro ir Tėvo palaikų
na najlepszego sprowadzili z Królewca w Roku	pagerbimui šį antkapinį akmenį
śmierci Jego 1807. Marca 19.	atgabeno iš Karaliaučiaus Jo
Wierz Czytelniku, ze Onufry Biały	mirties metais – 1807 m. kovo
Tu pogrzebiony, przeżył swoy wiek cały	19 d.

⁴⁷⁶ *Ten pat*, p. 75.

W boiazni Bozey od ludzi kochanym,
Naydłużey zatem, wart bydź powazanym,
Mówże modlitwę: na hołd Jemu w Grobie
A bądź cnotliwym, pamiętay o sobie!

Tikėk, Skaitytojau, kad čia
palaidotas Onufras Bialy
nugyveno visą savo amžių
Dievo baimėje, žmoniu
mylimas, todėl ilgiausiai vertas
būti gerbiamas. Kalbėki malda
Jo garbei kape, O [pats] būk
doras, atmink apie save!

Greičiausiai Onufras, kaip ir jo vaikai bei anūkai (Leonardas, Władysławas) turėjo pasiekimų karinėje tarnyboje, todėl jo pasiturinti šeima išgalėjo parūpinti geresnį paminklą, o ne medinį kryžių, kaip buvo įprasta pačioje XIX a. pradžioje. Neatmestina ir tai, kad pačiose kapinėse galėjo stovėti įspūdingas paminklas, kadangi yra ir daugiau atvejų, kai asmuo būdavo įamžinamas ir paminklu palaidojimo vietoje, ir papildoma plokšte prie įėjimo į kapines (apie tai plačiau žr. poskyrį apie Vietą)

Taip pat galima daryti išvadą, jog ganėtinai dažnai į eiliuotą epigramą būdavo įpinami abu – vėlionio sąvybių bei paminklo fundatorių identifikavimo motyvai.

10) **Paminklo atnaujinimo informacija.** Pastebėta, jog iškilesnių asmenybių epigrafiniiais memorialiniais įrašais amžininkai rūpinosi pakankamai atsakingai. Yra žinoma, jog dėl sunykusios epitafijos Vytautui Didžiajam (spėjama, kad jo kapas buvo pažymėtas pomirtine vėliava) karalienė Bona Sforza buvo labai susirūpinusi ir 1573 m. skyrė lėšų pagaminti antkapinei plokštei. Šią fundaciją reikėjo įamžinti ir įrašė: *Bona Sforza, Lenkijos karalienė ir t.t., šlovingajam valdovui Aleksandrui Vytautui, Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, itin*

*nusipelniusiam savo tėvynei ir žygiais garsiam visame pasaulyje, dar būdama gyva šią akmeninę plokštę parūpino. Vėliau Vilniaus vyskupas Valerijonas 1573 Viešpaties metais šį paminklą šios šventovės geradariui pastatė prie jos altoriaus ir ten sudėjo jo kaulus, anksčiau nederamai saugotus*⁴⁷⁷.

XIX a. pradžioje akmuo, marmuras ir kitos paminklams statyti medžiagos buvo sunkiau prieinamos miestiečių visuomenei, todėl tokie antkapiniai paminklai ir atsirado tik XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje. Dėl šios priežasties žinių apie įrašų ar/ir paminklų atnaujinimus randama XIX a. viduryje. Vienas iš pirmųjų įrašų atrodė taip:

Zwłoki spoczywają ś. p.	Ilsisi palaikai š.[vento]
Izabelli	a.[tminimo] Izabellès
KWIATKOWSKIEY	Kwiatkowskos, mirusios 1812 m.
Zm. 1812 r. Żyła lat 11	Gyveno 11 metų
Nadpis ten odnowiony w R	Šis įrašas atnaujintas 1852 m.
1852 przez brata Teofila	brolio Teofilo Kwiatkowskio.
Kwiatkowskiego	

Įrašui atnaujinti greičiausiai turėjo būti išvalytas nuo kerpių paminklas, išvalyti raidžių grioveliai, galbūt naujai paaukuotos raidės. Atnaujinimo metai sutampa su 40-osiomis velionės mirties metinėmis. 50 mirties metinių proga buvo atnaujintas ir Bonifaco Stanislovo Jundzilo antkapis, papildant jį tokiu įrašų:

1897 r. 27/15 Kwiet.	1897 m., Balandžio 27/15 [data
w 50 tą	užrašyta dviem stiliais] per 50-
rocznicę śmierci	taşias mirties metines šį paminklą

⁴⁷⁷ APPEL, Włodzimierz, ULČINAITĖ, Eugenija. *Inskrypcje Wileńskich kościołów = Vilniaus bažnyčių įrašai = Inscriptiones ecclesiarum Vilnensium*. Vilnius, 2005, p. 47–48.

pomnik ten pobożnie
odnowił Doktor
Hipolit Jundziłł.

pamaldžiai atnaujino Daktaras
Hipolitas Jundziłłas

Atnaujinimo įrašai papildydavo antkapius vertinga informacija – be metų dažniausiai yra nurodomas ir idėjos sumanytojas bei mecenatas.

Be antkapių, XIX a. viduryje susirūpinta ir kitų mieste stovinčių paminklų būkle. 1762 m. išmūryta barokinės kompozicijos laiptuota bokštinė koplytėlė Paneriuose buvo atnaujinta 1843 m., jos viršuje pastatyta didelė medinė dominikonų vienuolio šv. Jackaus skulptūra⁴⁷⁸. XIX a. viduryje Užupio priemiestyje pastatyta neogotikinė koplytėlė, greičiausiai pakeitusi po 1610 m. gaisro atsiradusią koplytėlę⁴⁷⁹. Šimtų mirusiųjų nuo 1708–1711 metais siautėjusio maro atminimui vienuoliai dominikonai 1749–1770 metais pastatė barokinę koloną Šv. Dvasios bažnyčios vienuolyno kluatre⁴⁸⁰, kuri taip pat buvo atnaujinta XIX a. Taip pat buvo restauruota koplytėlė stovėjusi Naujininkuose su Šv. Jono Nepomuko skulptūra, sukurta XVIII a. antroje pusėje⁴⁸¹.

Visi minėtieji atnaujinimai galėtų liūdyti apie įrašų mnemoninę ir estetinę prasmę. Lankomas paminklas turėjo turėti įskaitomus įrašus kolektyvinei atminčiai palaikyti.

11) **Šventojo Rašto citatos.** Šventojo Rašto citatos tiriamuoju laikotarpiu naudotos ganėtinai retai. Tais atvejais, kai šis įrašo elementas yra – jam dažnai skiriama atskira tuščia paminklo pusė. Vis dėlto, citatos iš Biblijos tapo dažnesniu XIX a. pabaigos epigrafinio įrašo elementu.

⁴⁷⁸ KUODIENĖ, Marija. Skulptūra. *Lietuvos mūrinės koplytėlės. Architektūra ir skulptūra*. Vilnius, 2004, p. 116.

⁴⁷⁹ *Ten pat*, p. 117.

⁴⁸⁰ *Ten pat*, p. 117.

⁴⁸¹ *Ten pat*, p. 118.

12) **Meistro parašas.** XIX a. memorialinius įrašus rėždavę meistrai, greičiausiai autorystės patvirtinimo ir savireklamos tikslais, buvo linkę asignuoti savo darbus. Paprastai nurodydavo trumpinį *sculp* (sculpsit – raižė, drožė) arba *ryt* (rytował – raižė) ir pilną vardą bei pavardę, tik pavardę su vardo inicijalais arba tik inicijalus. Galima manyti, kad meistro parašo ilgį galėjo lemti likusio tuščio paminklo ploto veiksny. Pastebėta, jog tais atvejais, kai paminklas yra trigonometrijos figūros formos, parašas paprastai dedamas ant galinės paminklo sienos. Jei visos sienos skirtos užsakovų tekstui, tuomet – po juo. Jeigu paminklas yra stelos arba plokštės formos, t. y. turi tik vieną plotą tekstui talpinti, meistro parašas atsiradavo apačioje dešiniajame kampe. Parašas dažniausiai buvo iškalamas kitu šriftu negu pagrindinis tekstas. Kitas veiksnys, galėjęs nulemti parašo atsiradimo klausimą, buvo užsakovo sutikimas. Daugelis paminklų yra nesignuoti, signavimui, matyt, savininko sutikimas negautas.

Irašų, įamžinančių tam tikrus įvykius, turinys negali būti taip griežtai struktūruojamas. Vis dėlto, juose laikomasi pagrindinių principų:

1) **Nurodomas įamžinamas įvykis.** Išlikę XIX a. įrašai liudija, kad tarp svarbiais įvykiais laikytos bažnyčių, paminklų, kapinių ir kt. pastatymo, steigimo, renovavimo aplinkybės, arba su jų fundatorių gyvenimo datomis susiję įvykiai, jubiliejai, minėjimai. Todėl tokie įrašai paprastai buvo tvirtinami prie minėtų memorialų išorinių arba vidinių sienų gerai matomoje vietoje. Teksto ilgis, matyt, priklausė nuo finansinių išteklių, kurie buvo skiriami šiam reikalui (plokštei įsigyti, tekstui įrėžti, pritvirtinti ir kt.).

Štai Šv. Apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios vidaus remontas įamžintas plokšte su įrašu bažnyčios išorėje:

HAEC ECCLESIA INTUS
ET EXTUS

ŠI BAŽNYČIA IŠ VIDAUS IR
IŠORĖS RENOVUOTA 1803

Kitais atvejais nurodomos gerokai detalesnės aplinkybės. Pavyzdžiui, Bernardinų kapinių steigimo kopyltėlės buvusiam įrašė⁴⁸² nurodoma steigimo data, kunigų pavardės, kurie aukoję mišias ir sakę pamokslus kapinių steigimo proga, taip pat paminėta paminklo atnaujinimo data ir aplinkybės.

2) **Nurodoma įvykio data.** Datos įamžinimas buvo ne mažiau svarbesnis, negu paties įvykio. Datos neretai atskleidžia, kokie jubiliejai, šventės ir minėjimai buvo minimi. Štai virš Šv. Apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios portalo 1808 m. atsirado didelė plokštė su ilgu įrašu minint bažnyčios fundatoriaus Mykolo Paco 135 mirties metines.

Sukauptų įrašų gausa rodo, jog daugumą XIX a. memorialinių įrašų, skirtų asmeniui įamžinti, laikosi aukščiau aptartos struktūros. Be abejo, priklausomai nuo daugelio veiksnių (tokių kaip asmens atminimo intencijos grynumas, įsitraukimas į įrašo kūrybą, turimų medžiagų kokybę ir kiekį, ir t.t.) tam tikrų struktūrinių įrašų dalių galėjo ir nebūti, taip pat jos galėjo būti sudėtos besilaikant kitokios tvarkos. Būtina akcentuoti, jog prancūzų bei vokiečių kalbomis rėžtuose įrašuose buvo laikomasi kitokios tradicijos. Įvykiams įamžinti nebuvo laikomasi griežtų struktūrinių reikalavimų, todėl ši įrašų rūšis pasižymi didesniu archaiškumu.

1.2. Komunikacinė ir kultūrinė atmintis epigrafiniuose įrašuose

Pamatinis principas, garantuojantis komunikacijos proceso sklandumą yra gebėjimas tinkamai iššifruoti pranešimą. Tam, kad tai įvyktų, tiek pranešimo

⁴⁸² Buvusio paminklo įrašas užfiksuotas kapinių Inventorinėje knygoje. LMAVB RS, f. 312-24, l. 2.

kūrėjas, tiek jo gavėjas turi naudotis tuo pačiu kodu. M. Halbwascho ir J. Lotmano tyrimai parodė, kad individų kolektyvai formuoja savitą kodą, susiedami jį su bendra visam kolektyvui atmintimi. Vadinasi, epigrafiniai įrašai yra tam tikro kolektyvo jam suprantama kalba užšifruotas pranešimas, kuris padeda kolektyvui formuoti ir išlaikyti kolektyvinę tapatybę. Kadangi tiriami įrašai atsirado ant memorialų, tai rodytų jų mnemoninę funkciją. Iš to galima daryti išvadą, jog epigrafiniai memorialiniai įrašai yra tam tikro kolektyvo atminties atspindžiai, saugotojai, lobynai ir kt.

Kaip jau buvo aptarta (žr. 1 dalis, 2.2.1 ir 2.2.2. poskyriai), pati kolektyvinė atmintis gali būti skirstoma į komunikacinę ir kultūrinę. Komunikacinei atminčiai būdingas spontaniškumas, kasdieniškumas, kultūrinei – simbolinės reikšmės materialiam objektui suteikimas.

Epigrafiniuose įrašuose sunku nubrėžt aiškią ribą tarp komunikacinės ir kultūrinės atminties. Kadangi patys įrašai jau turėjo atlikti atminties išsaugojimo paskirtį, juose užfiksuota informacija to laikmečio asmenims buvo komunikacine atmintimi. Tačiau įrašuose pasitaiko gerokai senesnių, kultūroje ir tradicijoje įsišaknijusių aspektų, kuriuos ir būtų galima laikyti kultūrine atmintimi. Komunikacinė atmintis, netgi užfiksuota neturint tokios intencijos, praėjus ilgesniam laikui⁴⁸³ ir pasikeitus visuomenei, politinei situacijai ir aplinkai, neretai gali tapti kultūrine atmintimi. Bene ryškiausias to pavyzdys yra epitafijos Vytautui Didžiajam atkūrimas.

Vytauto kapas buvo sunykęs po gaisrų, o palaidojimo vieta nežinoma. Vilniaus Katedros kapitula du kartus (1628 m. ir 1697 m.)⁴⁸⁴ svarstė atstatyti paminklą, tačiau realių darbų nebuvo imtasi. 1851 m. konkrečių veiksmų ėmėsi grafas Eustachijus Tiškevičius, subūręs autoritetingus ir kompetetingus asmenis kapo vietai nustatyti ir įamžinti. Paminklo atkūrimo aplinkybes detaliai aprašo A.

⁴⁸³ Anot atminties tyrėjo Jano Assmanno tai yra 3 kartų laikotarpis, apie 80 metų.

⁴⁸⁴ Jan ze Śliwina [KIRKOR, Adam Honory]. *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach*. Drukarnia A. Marcinowskiego, 1856, p. 27.

H. Kirkoras⁴⁸⁵. Paminklo atstatymo grupėje darbuosiu uždaryto Vilniaus universiteto medicinos profesorius Michailas Homolickis (1791–1861), nuo 1827 m. susidomėjęs istoriniais tyrimais. Parašė straipsnių apie Vilniaus katedrą, Šv. Kazimiero koplyčią, Švč. Trejybės cerkvę, skelbė P. Smuglevičiaus tapytus darbus, recenzavo J. I. Kraszewskio veikalus. Prieigą prie Katedros kapitulos dokumentų užtikrino ir tyrimui reikalingus į lenkų kalbą išvertė vysk. prelatas Mamertas Herburtas (mirė 1873 m.), turėjęs įtakingų ryšių (Lucko kapitulos kanauninkas, 1812–1829 Kunigų seminarijos rektorius, Vilniaus katedros kapitulos prelatas), puikiai mokėjęs lotynų, graikų ir hebrajų kalbas⁴⁸⁶. Be to, jis turėjo polinkį į mokslą, atliko ne vieną svarbų ir aktualų istorinį⁴⁸⁷ ir diplomatinį tyrimą⁴⁸⁸. Panašu, kad M. Herburtas buvo ir istorijos mylėtojas, nuo 1856 m. buvo Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos nariu⁴⁸⁹, vadovaudavo jos posėdžiams, rėmė Komisijos veiklą, o taip pat dovanojo rankraščius Vilniaus universiteto bibliotekai⁴⁹⁰. Vytauto Didžiojo palaikų buvimo vietą taip pat padėjo nustatyti Vilniaus universiteto profesorius Mikołajus Malinowski⁴⁹¹ (1799–1865),

⁴⁸⁵ KIRKOR, Adam Honory. *Bazylika Litewska*. Kraków, druk Wł. L. Anczyca i Spółki, pod zarządem Jana Gudowskiego, 1886, p. 94–99.

⁴⁸⁶ KATILIUS, Algimantas. Dvasininkai Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos veikloje. *Kova dėl Istorijos: Vilniaus senienų muziejus (1855–1915)*. Vilnius, 2015, p. 267.

⁴⁸⁷ M. Herburtas paliko kelis nepublikuotus rankraščius: *Liber confraternitatis catholicorum inelytae Nationalis Germanicae advenarum* (tamže, III 401–402), *Dumania, czyli uwagi prawowierne księdza Hermenegildo Momusowicza*, Wypisy z najdawniejszej księgi wójtowskiej. Płg. BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*, Tom II. Kraków, druk W. L. Anczyca i spółki. 1899–1900, p. 425–426, t. II, p. 402.

⁴⁸⁸ Kolecionavo dokumentus, tvarkė Katedros archyvą, 1846 m. sudarė Vilniaus vyskupijos vienuolynų sąrašą (LMAVB RS, F43-3665), vertė bažnytinius dokumentus iš lotynų į lenkų kalbą istoriniams tyrimams, pavyzdžiui rekonstruojant Vilniaus Katedros lobyno struktūrą (plg. KIRKOR, Adam Honory. *Skarbiec katedralny w Wilnie. Kwartalnik Kłosów*, 1877, t. 2, p. 162.); nurašė 12 tomų Vilniaus vyskupijos dokumentų nuo 1500 m. iki 1860 m. ir išvertė juos į lenkų kalbą. (plg. KATILIUS, Algimantas. Dvasininkai Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos veikloje. *Kova dėl Istorijos: Vilniaus senienų muziejus (1855–1915)*. Vilnius, 2015, p. 268; KIRKOR, Adam Honory. *Bazylika Litewska*. Kraków, druk Wł. L. Anczyca i Spółki, pod zarządem Jana Gudowskiego, 1886, p. 94).

⁴⁸⁹ KATILIUS, Algimantas. Dvasininkai Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos veikloje. *Kova dėl Istorijos: Vilniaus senienų muziejus (1855–1915)*. Vilnius, 2015, p. 268, 269.

⁴⁹⁰ GRIŠKAITĖ, Reda. Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos “neakivaizdininkės”: *gender aspektas* Vilniaus senienų muziejaus istorijoje (1856–1865). *Kova dėl Istorijos: Vilniaus senienų muziejus (1855–1915)*. Vilnius, 2015, p. 323.

⁴⁹¹ KIRKOR, Adam Honory. *Bazylika Litewska*. Kraków, druk Wł. L. Anczyca i Spółki, pod zarządem Jana Gudowskiego, 1886, p. 98.

pagarsėjęs kaip LDK ir Lenkijos Karalystės tyrėjas, paskelbęs daug aktualių šaltinių.

Pats E. Tiškevičius pagarsėjo ypatinga meile Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei, jos istorijai bei paveldui. Daugiausiai dėmesio skyrė archeologiniams tyrimams: kasinėjo Kernavės pilkapius, Trakų pusiasalio pilį, Alšėnų, Barysavo, Krėvos, Lydos, Lahoisko pilkapynus. 1831–1835 m. Maskvoje bei Sankt Peterburge rinko istorinę ir archeografinę medžiagą apie Lietuvos istoriją. Taip pat jo iniciatyva 1855 m. įsteigta Vilniaus laikinoji archeologijos komisija ir Vilniaus senienų muziejus⁴⁹².

Kartu su jais greičiausiai turėjo dirbti ir pats A. H. Kirkoras, puikiai žinojęs įvykių seką ir perteikęs ją savo knygelėse apie Vilnių. Be to, įsteigus Archeologinę komisiją ir Senienų muziejų, A. H. Kirkoras buvo paskirtas muziejaus rankraštyno saugotoju⁴⁹³. Kolektyvas į šį reikalą žiūrėjo rimtai: remiantis kapitulos archyve esančiais dokumentais, susijusiais su gaisrų, remontų darbais, buvo nustatyta Vytauto palaikų buvimo vieta. Taip pat buvo gauti visi reikalingi leidimai, netgi iš paties generalgubernatoriaus⁴⁹⁴. Istorinį tyrimą atlikus buvo nuspręsta atgaminti 1573 m. karalienės Bonos Sforzos rūpesčiu pagamintą paminklą Vytautui. Įrašo tekstas rastas Szymono Starowolskio XVII a. perrašuose⁴⁹⁵, kruopščiai atkartotas originalo kalba (lotynų) bei po ilgo skiriamąjo brūkšnio papildytas dviem sakiniais:

MONUMENTUM, NON PROCUL HOC	PAMINKLAS, KITADOS
LOCO, IN IPSO RECESSU /	PASTATYAS NETOLI NUO
SEPTENTRIONALI HUIUS ECCLESIAE	ŠIOS VIETOS, ŠIAURINĖJE
QUONDAM POSITUM, / SED IGNIS	ŠIOS BAŽNYČIOS NAVOJE,

⁴⁹² VALEIKA, Henrikas. Tiškevičius Eustachijus, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2013, t. 23. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijos leidybos institutas, p. 799–800.

⁴⁹³ ROMANOWSKI, Andrzej. *Pozytywizm na Litwie*. Kraków, 2003, p. 66.

⁴⁹⁴ *LMAVB RS*, f. 9–1436.

⁴⁹⁵ *Monumenta Sarmatarum Beatae Aeternitati Adscriptorum Simone Starovolscio, Cracoviae, 1655*, 854 p.

VORAGINE ANNO M.DCX IAM	BET JAU 1610 UGNIES
EXUSTUM, / AC TEMPORIS INIURIA	LIEPSNŲ SUDEGINTAS IR
DELETUM, ANNO MDCCCLII. / PRISTINA	LAIKO NETEISYBĖS
INSCRIPTIONE RESTITUTA, MEMORIAE	SUNAIKINTAS, 1852
AEVITERNAE / POSTTIMINIO	METAIS, ATSTAČIUS
MANDATUR. / Sculp. I. Kozłowski	ANKSTESNĮ ĮRAŠĄ, VĖL
	YRA ATIDUODAMAS
	AMŽINAI ATMINČIAI. Iškalė
	I. Kozłowskis ⁴⁹⁶

Pačios memorialinės plokštės pagrindas atgabentas iš Vokietijos, apvadas iš Iezno. Epigrafiniam įrašui iškalti pasitelktas garsiausias to meto skulptorius J. Kozłowskis, su kuriuo E. Tiškevičius 1852 m. vasario 19 d. pasirašė sutartį⁴⁹⁷ dėl memorialinės plokštės gamybos. Manoma, kad plokštės projektavimo darbus galėjo atlikti kitas garsus, daugybę patirties darbe su memorialine skulptūra sukaupęs skulptorius Kazimieras Jelskis. Apie tai liudija Senienų muziejaus rinkinyje minima buvus Jelskio darbo Vytauto Didžiojo paminklo Vilniaus katedroje modelį⁴⁹⁸. Visi darbai E. Tiškevičiui kainavo 1500 sidabro rublių⁴⁹⁹. Memorialinė plokštė turėjo būti pagaminta ne vėliau negu 1853 m. sausio 1 dieną⁵⁰⁰ (atidengta 1853 m. gegužės 27 d.⁵⁰¹), kuomet sukako 280 metų po Bonos Sforzos paminklo pašventinimo. Akivaizdu, kad E. Tiškevičiui šis jubiliejus rūpėjo, todėl buvo skubėta.

Pats tekstas skaitytojui tepasako, kad paminklas yra skirtas Vytautui

⁴⁹⁶ APPEL, Włodzimierz, ULČINAITĖ, Eugenija. *Inskrypcje Wileńskich kościołów = Vilniaus bažnyčių įrašai = Inscriptiones ecclesiarum Vilnensium*. Vilnius, 2005, p. 48

⁴⁹⁷ *LMAVB RS*, f. 31-1303.

⁴⁹⁸ *LLMA*, f. 96, ap. 1, b. 227, l. 38. Plg. JANONIENĖ, Rūta. *Kazimieras Jelskis (1782–1867)*, Vilnius, 2003, p. 150.

⁴⁹⁹ Jan ze Śliwina [KIRKOR, Adam Honory]. *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach*. Drukarnia A. Marcinowskiego, 1856, p. 28.

⁵⁰⁰ *LMAVB RS*, f. 31-1303, l. 1.

⁵⁰¹ KIRKOR, Adam Honory. *Przewodnik. Wilno i koleje żelazne z Wilna do Petersburga i Rygi oraz do granic na Kowno i Warszawę*. Nakładem i drukiem A. H. Kirkora, 1862, p. 109.

Didžiajam, kad jo originalą buvo užsakiusi Bona Sforza, o 1852 m. jis buvo atgamintas. Taip pat skaitytojas galėjo atpažinti žinomo skulptoriaus pavardę. Tačiau prie paminklo idėjos dirbusiems asmenims pats memorialas yra ne tik jų triūso, bet ir pačios iniciatyvos atminimas. Tie žmonės turėjo būti tyrinėtojai, kuriuos vienijo bendri interesai: istorija, paminklai, Vytautas Didysis. Pats Vytautas yra tapęs sėkmingos LDK simboliu, todėl jo kapo vietos paženklinimas XIX a. Rusijos Imperijos Šiaurės Vakarų krašte reiškė ne ką kitą, kaip savęs tapatinimą su lietuviškąją LDK. Vytauto valdymo metais LDK pasiekė teritorinę, politinę ir karinę savo raidos kulminaciją. Tuo tarpu XVI a. LDK tampa naujos valstybės – Abiejų Tautų Respublikos dalimi. Paminklo iniciatorių grupė netgi pasirinko Vyčio, ne erelio (ar bendros jų kompozicijos, kuri buvo naudojama po Liublino unijos 1569 m. Juolab, kad originalųjį paminklą finansavo Lenkijos Karalienė Bona) atvaizdą ant memorialinės plokštės apvado.

Minėtoji asmenų grupė vėliau susibūrė į archeologų draugiją (*Towarzystwo archeologiczne*) ir pastatė bei atnaujino ne vieną svarbų paminklą. 1861 m. E. Tiškevičiaus pastangomis, Adolfo Czapskio lėšomis ir *labdaringu* J. Kozłowskio darbu Katedroje buvo pakabinta dar viena memorialinė plokštė su įrašų, skirtu ATR karaliaus Vladislavo IV širdžiai atminti⁵⁰², o XIX a. 7-ojo dešimtmečio pradžioje ši draugija rinko lėšas Barboros Radvilaitės paminklui katedroje.

Įrašas antkapyje bei jo gamyba suinteresuotai grupei asmenų taip pat tapdavo ne tik komunikacinės, bet ir kultūrinės atminties išraiška. Bet tik praėjus nemažam laiko tarpui, apie 60–80 metų. Pavyzdžiui, epigrafinio įrašo raida paminkle Liudwikui Kondratowiczui (1823–1862), pasirašynėjusiam Władysłowo Syrokoslės slapyvardžiu⁵⁰³. Šiandien jo palaidojimo vietą žymi akmeninis paminklas su įrašu:

⁵⁰² KIRKOR, Adam Honory. *Przewodnik. Wilno i koleje żelazne z Wilna do Petersburga i Rygi oraz do granic na Kowno i Warszawę*. Nakładem i drukiem A. H. Kirkora, 1862, p. 102.

⁵⁰³ Ludwikas Kondratowiczius (1823–1862), baltarusių kilmės poetas, amžininkų pramintas *kaimo lyriku*. Jo kūryba sukosi apie lietuviško kaimo gyvenimą, tekstai yra kupini gamtos ir žmonių motyvų. Taip pat L. Kondratowiczius sekė A. Mickevičiaus pėdomis ir rašė romantinius kūrinius, apie senosios Lietuvos valdovus, karo vadus ir kt (pavyzdžiui, poema Margiris).

S. P.
Władysław
SYROKOMLA
ur.17 Września 1823, um. 3t. m. 1862 r.
Osierocona żona z dziećmi
tę pamiątkę poświęca.

"SKONAŁ GRAJĄC NA LIRZE."

Cześć Twej pamięci lirniku wioskowy.
Twym piosnkom wieczna niech będzie cześć!
Ty w naszych sercach pomnik wiekowy
trwalszy nad granit umiałeś wznieść.

M. K. Z.
B. Sobolewski

Š[vento] A[tminimo]
Władysławas
SYROKOMLĖ, gimė 1823 m.
rugsėjo 17 d., mirė 1862 m. [?].
Našlė žmona su vaikais šį
atminimą aukoja

„MIRĖ GRODAMAS LIRA“

Garbė Tavo atminimui, kaimo
lyrikai. Tavo dainelėms amžina
tebūna šlovė! Tu mūsų širdyse
paminklą amžiną, tvaresnį už
granitą mokėjai iškelt. M. K. Z.
[?]. B. Sobolewskis

Tačiau dar XIX a. 7 dešimtmetyje spaudoje buvo rašoma apie kuklų įamžinimą Syrokomlei, kaip vienam iš garsiausių poetų – didelį medinį kryžių, apjuostą medine tvorele⁵⁰⁴. Epigrafiniame įrašė teigiama, jog paminklą pastatė žmona su vaikais. Iš tiesų Paulina Syrokomla po vyro mirties atsidūrė kalėjime už dalyvavimą 1863–1864 m. sukilime⁵⁰⁵, o atlikusi kelerių metų bausmę ilgą laiką neturėjo pakankamai lėšų paminklui pastatyti⁵⁰⁶. Po W. Syrokomlės mirties Vilniuje veikęs Pilietinis komitetas (*Komitet obywatelski*), kuriame darbavosi poeto bičiuliai, surinko lėšas jo šeimai išlaikyti, pradėti taip pat paminklo

⁵⁰⁴ Kłosy, 1869, nr. 8

⁵⁰⁵ KULAKAUSKAS, Antanas, ŽAKARYTĖ, Skaidra. *Iškylos iš Vilniaus po Lietuvą*. Vilnius: Mintis, 1989, p. 17.

⁵⁰⁶ DUREJKO, Agnieszka. Wspomnienie o losach mogiły Władysława Syrokomli. *Žmogus ir žodis*, 2010, t. 2, p. 80.

planavimo darbai. Vis dėlto, bandymas nepavyko⁵⁰⁷. 1881 m. būrys visuomenininkų surinko lėšas, tačiau paaiškėjo, jog paminklas jau stovi W. Syrokomles amžinojo poilsio vietoje⁵⁰⁸. Vėliau, XX a. pradžioje įrašas buvo papildytas ketureiliu ir lyros atvaizdu. 1922 m. minint W. Syrokomlės 60-tąsias mirties metines bandyta įgyvendinti Czesława Jankowskio projektą naujam paminklui pastatyti. Remiantis projektu, paminklo organizavimą numatyta pavėsti organizaciniam komitetui, kurio sudėtyje turėjo dalyvauti 4 tautybių atstovai – lenkai, lietuviai, baltarusiai ir žydai. Lėšas rinko Laikinasis lietuviškasis komitetas, kurį atstovavo Mykolas Biržiška, baltarusių poetas Antonis Lewickis ir žydų veikėjas Jakubas Goldszmidas. Renkant lėšas greičiausiai sureagavo lietuviai, paaukoję 100 tūkstančių markių tam tikslui. Baltarusiai skyrė 10 tūkstančių markių. Projekto eigą sustabdė lenkų nacionalistai, nenorėję dalytis W. Syrokomlės nuopelnais su kitomis tautomis⁵⁰⁹.

Susirūpinimas poeto įamžinimo vieta išreiškia ir savotišką susirūpinimą ir susitapatinimą su W. Syrokomle ir jo bendraminčių kultūrine atmintimi, kuri būdavo gaivinama palaipsniui, vis kitų visuomenės kolektyvų.

Panaši problema yra ir kito literato, Vilniaus universiteto profesorius Eusebijaus (Euzebjusz) Słowackio (1773–1814) antkapio įrašė. Jo palaidojimo vietai įamžinti buvo pastatytas paminklas, kaip teigia sūnus Juliusz Słowackis, *uoloje, dirbtinai sudėtoje iš akmenų, įtvirtinta pasvira marmuro plokštė, joje kuklus įrašas*⁵¹⁰. Taip pat yra teigiama, kad po E. Słowackio mirties, jo darbinio staliuko stalčiuje buvo rastas ritinys su eilėraščiu, parašytu prieš pat mirtį. Tos eilės buvo iškaltos ir antkapyje:

"Wędrowiec w drodze życia mdłą stargawszy siłę Keliautojas gyvenimo kelyje

⁵⁰⁷ STOLZMAN, Małgorzata. *Nigdy od ciebie miasto...: Dzieje kultury wileńskiej lat międzypowstaniowych (1832–1863)*. Olsztyn, 1987, p. 135–136.

⁵⁰⁸ DUREJKO, Agnieszka. Wspomnienie o losach mogiły Władysława Syrokomli. *Żmogus ir žodis*, 2010, t. 2. p. 80.

⁵⁰⁹ STOLZMAN, Małgorzata. *Nigdy od ciebie miasto...: Dzieje kultury wileńskiej lat międzypowstaniowych (1832–1863)*. Olsztyn, 1987, p. 136.

⁵¹⁰ SZOSTAKOWSKI, Józef. *Wilno i okolice. Przewodnik literacki*. Wilno, 2012, p. 143.

<p>Wkrótce rzucę co miłe i co mi nie miłe. Bez trwogi, nie bez żalu, widzę kres zbliżony, Który znagła w nieznanie przeniesie mnie strony. W tę spokojną uchronę gdzie wieczność przebywa I którą chmura pełna tajemnic okrywa."</p>	<p>beskonę jėgą iššvaistęs, netrukus mesiu tai, kas man miela ir nemiela. Be baimės, ne be gailėsčio, matau priartėjusią pabaigą, kuri netikėtai perkels mane į nepažįstamus kraštus. Į tą ramų prieglobstį, kur amžinybė buvoja ir kurią debesys kupinas paslapčių dengia.</p>
--	---

1880 m. paminklas buvo pakeistas kitu, *papildytas*. Paminklo būkle ir matomumu susirūpinta ir XIX a. pabaigoje, kai literatas Liucijonas Uzembla (1864–1942) pasirūpino paminklo aptverimu⁵¹¹.

Epigrafinio įrašo turinio keitimai, papildymai liudija apie kelių grupių, kurios buvo tos pačios atminties dalininkės, pastangas išlaikyti E. Słowackio atminimą ir laikyti save jo idėjų bendraminčiais.

Savęs tapatinimas su garsios asmenybės veikla, asmens kultas yra reiškiniai labiau būdingi XIX a. pabaigai. XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje paminklai, o ypač antkapiai, dar netapdavo kultūrinės atminties monumentais. Tai paliudija ir Teodoras Narbutas, aprašynėdamas sudaužytus marmurinius didikų paminklus Vilniaus Katedroje, kuri, pristigus lėšų remontui⁵¹², 1794 m. stovėjo atidaryta ir beveik niekieno nesaugoma⁵¹³. Paminklų liekanas galėjo imti kas norėjo, taip dalis jų, nušlifuojant kitą pusę, buvo panaudota kaip žaliava miesto kapinėse antkapiams gaminti. Nors kitose šalyse, kaip teigia istorikas, paminklų liekanos yra vertinamos ir yra saugomos muziejuose arba įmūrijamos į šventovių sienas⁵¹⁴. Galima manyti, kad ir XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje, paminklas nebuvo suvoktas kaip kultūrinės atminties išraiška. Apie tai liudija nesirūpinimas

⁵¹¹ WEJTKO, Wacław. Słowacki Euzebjusz. *LMAVB RS*, F 28-1/E.

⁵¹² Vilniaus Katedros remontą vykdė Laurynas Gucevičius 1782–1792 m., pristigus lėšų darbai buvo sustabdyti. Atnaujinti tik 1799–1801 m., vadovaujant Mykolui Šulcui.

⁵¹³ [NARBUTT, Teodor] Teodora Narbutta pomniejsze pisma historyczne. Szczególnie do historyi Litwy odnoszące się. Wilno, Nakład i druk Teofila Glücksberga. Księgarza i Typografa Wileńskiego Naukowego Okręgu. 1856, p. 154–156.

⁵¹⁴ *Ten pat*, p.156.

paminklais, jų nepriežiūra. Pavyzdžiui, dailininkas Pranciškus Smuglevičius (1745–1807) buvo palaidotas Rasų kapinių kolumbariume. Tačiau jau XIX a. viduryje ant jo palaikus slepiančios nišos paminklinės lentos nebebuvo. Viešąją nuomonę atspindėjo A. H. Kirkoras, kelionių vadove paminėjęs, kad šio garsaus dailininko palaidojimo vieta nėra žinoma⁵¹⁵. Vis dėlto, dailininkas Kanutas Ruseckas tą vietą žinojo, nors skardinės lentelės su baltų raidžių užrašu kolumbariume jau nebebuvo. Jis nurodė kolumbariumo nišą savo sūnui dailininkui Boleslovui Ruseckui⁵¹⁶. Šitą informaciją B. Ruseckas perdavė kultūros veikėjui Liucijonui Uzemblai, kuris 1907 m., 1908 m., 1921 m. ir 1932 m. spaudoje kėlė mintį surinkti lėšas ir pastatyti paminklą P. Smuglevičiui. Į šį jo kvietimą buvo atsiliepta iš dalies, lėšos pradėtos rinkti, tačiau paminklas pastatytas nebuvo⁵¹⁷.

Panašiomis aplinkybėmis buvo palaidotas ir garsus architektas Laurynas Gucevičius, kurio tiksli palaidojimo vieta taip pat nėra žinoma, nepaisant memorialinės lentos su įrašu Šv. Stepono bažnyčios išorinėje sienoje⁵¹⁸.

Taigi materialaus atminimo atsiradimo inicijatoriai šiais atvejais ir atspindi kolektyvinės atminties turėtojus. Kaip ir teigė J. Assmannas, kultūrinei atminčiai susiformuoti reikia laiko – maždaug 80-ties metų. Todėl minėtieji asmenys ir jų kapus žimintys įrašai negalėjo iš karto po jų mirties tapti kultūrinės atminties nešėjais.

Vis dėlto, pačiuose įrašuose yra tam tikros nuotrupos, kurios bylotų apie tvirtas pažiūras, susijusias su praeitimi ir bendras politines mintis turėjusius individų kolektyvus. Tos nuotrupos siekia senus laikus, todėl XIX a. gali būti laikomos kultūrine atmintimi.

Atsižvelgiant į istorinį XIX a. kontekstą (okupuota buvusi LDK, Vilnius

⁵¹⁵ GIRININKIENĖ, Vida. Kur yra Lauryno Gucevičiaus kapas? *Acta academiae artium Vilnensis*. 2004, Nr. 32, p. 91.

⁵¹⁶ DRĖMA, Vladas. *Pranciškus Smuglevičius*. Vilnius: Vaga, 1973, p. 351.

⁵¹⁷ *Ten pat*.

⁵¹⁸ GIRININKIENĖ, Vida. Kur yra Lauryno Gucevičiaus kapas? *Acta academiae artium Vilnensis*. 2004, Nr. 32, p. 90–95.

nebe LDK sostinė, o Vienas iš Šiaurės Vakarų krašto gubernijų miestų) ir Jurijaus Lotmano uždarytą kultūros tipų teoriją, pirmiausia galima išskirti kalbinį aspektą, kuriuo yra išreiškiama priklausomybė tam tikrai kultūrai. Nors carinė valdžia su lenkų kalba aršiai pradėjo kovoti tik po 1863–1864 m. sukilimo⁵¹⁹, kalbos pasirinkimas paminkliniame įrašė turėjo leisti suprasti, kokia pusė yra palaikoma. Dauguma XIX a. įrašų ir buvo raizoma lenkų kalba, tačiau XIX a. antroje pusėje katalikiškose kapinėse atsirado keli įrašai rusų kalba. Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinėse buvo palaidotas Kolegijos asesorius Tadeusz Siemkowski. Jam atminti, Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios išorinėje sienoje buvo įmūryta akmenų plokštė su įrašu:

<p><i>Tu spoczywa s.p. W. Tadeusz Siemkowski Assesor kolegialny, który w 53 roku wieku swego, 1817 roku mca Stycznia 19 dnia przeszedł do wieczności. Pozostała żona z dziewięciorgą dziećmi oddając ostatni hołd przywiązania w dowod wieczney pamięci położyła ten kamien Znikła nadzieia szczęścia, i podpora droga Smierć bezwzględna zniszczyła to oboje w tobie, Przechodniu! Racz za dusze iego błagać Boga Pomniąc iż nas los taki wszystkich czeka w grobie.</i></p>	<p>Čia ilsisi š.[vento] a.[tminimo] Kolegijos asesorius Tadeušas Siemkovskis, kuris 53 savo gyvenimo metais, 1817 m. sausio menesio 19 dieną perėjo į amžinybę. Likusi žmona su devynetu vaikų atiduodama paskutinę prieraišumo pagarbą amžinos atminties vardan padėjo šį akmenį. Išnyko džiagsmo viltis, ir ramstis brangus Mirtis betarpiška tuos du sunaikino tavyje, Praeivi! Malonėk už jo sielą</p>
---	--

⁵¹⁹ STALIŪNAS, Darius, *Rusinimas: Lietuva ir Baltarusija po 1863 metų*. Vilnius, LII leidykla, 2009; MERKYS, Vytautas. *Romos katalikų ir jų dvasininkų teisių varžymai Rusijos imperijos Šiaurės Vakarų krašte 1864–1901 m. Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2002, t. 20, p. 280.

prašyti Dievą

Atmindamas, jog mūsų visų toks
likimas kape laukia.

Ši epitafija atskleidžia tam tikrų faktų apie T. Siemkowskį – gimė ir gyveno dar Abiejų Tautų Respublikos laikais, greičiausiai mirė gana netikėtai (tik 53 metų amžiaus), turėjo gausią šeimą (9 vaikai). Minint jo trisdešimtąsias mirties metines, vaikai – Aleksandras ir Marija – prie akmens plokštės bažnyčios sienoje pastatė paminklą gulinčios plokštės formos, su įrašu rusų kalba:

<i>Коллежскій Ассесоръ</i>	Kolegijos asesorius Fadėjus [?]
<i>Оаддей Осиповиль</i>	Osipovičius Semkovskis. Gimė
<i>Семковскій</i>	1764 m., mirė 1817 m. sausio 19
<i>родился 1764.</i>	d.
<i>скончался 1817 года Января 19.</i>	Paminklas atnaujintas
<i>Обновлень памятникъ 1847 года</i>	[jo] vaikų Marijos ir Aleksandro
<i>дытьми Маріеи [?] и Александромъ</i>	Kokarevų 1847 m. J. H.
<i>Кокаревыми.</i>	
<i>J. H.</i>	

Įrašo dublikatas, kaip jį pavadino L. A. Zaštautas, yra gerokai kuklesnis, perteikia tik oficialią informaciją – rusifikuotus (?) velionio vardą ir pavardę, gimimo ir mirties datas bei paminklo pastatymo aplinkybes, t. y. datą, priežastį, mecenatus ir meistrą. Tačiau kalbos pasirinkimas galėjo išreikšti tam tikrą požiūrį į istoriją ir politiką. Nors Vilniaus kapinėse pasitaikydavo ir daugiau įrašų rusų kalba, šis atvejis yra unikalus.

Atskiros kultūros tipą išreiškė prancūzų kariai, dalyvavę Napoleono žygyje prieš Rusiją. Daugybė jų yra palaidota masinėse kapavietėse Vilniuje, tačiau

iškilesniems karininkams pavyko išsaugoti savo kolegų atminimą. Rasų kapinėse buvo palaidotas Joseph'as Baudouinas (1783–1848), Bernardinų kapinėse – Joseph'as Lefebvre (mirė 1812 m.), Šv. Pilypo ir Jokūbo našnyčios šventoriuje – Raimond'as Vivies'as (mirė 1813 m.). Jiems iškalti tokie įrašai:

Ci-git
Baudouin
Joseph
Officier de l'armées
Française de l'année
1812 né en France en 1783
décédé à Vilna le 17
Fevrier
1848
Souvenir d'un fils
reconnaisant.⁵²⁰

Čia guli Baudouinas Josephas,
1812 metų Prancūzų armijos
Karininkas. Gimė 1783 metais
Prancūzijoje, mirė Vilniuje 1848
m. vasario mėn. 17 d.-Atminimas
nuo dėkojančio sūnaus.

Ici repose le corps du
Général Raimond Vivies,
Baron de la Prade, Officier
de la légion d'honneur,
Chevalier de la couronne
de fer, Né à Ste Colombe
dept de l'Ariège, mort
à Vilna le 12 Janvier 1813
Ce monument lui à été élevé
par les soins de son fidel

Čia ilsisi Generolo Raimondo
Vivies la Prade [giminės] barono,
Garbės Legiono Karininko,
Geležinės karūnos ordino
kavalieriaus palaikai. Gimė
Sainte Colombe Ariège
departamente, mirė Vilniuje 1813
m. sausio mėn. 12 d. Šis
paminklas jam buvo iškeltas jo
ištikimo tarno Bernardo

⁵²⁰ Epigrafinio įrašo nuoraše yra klaidų, tačiau nėra žinoma, ar jas įvėlė paminklo autorius ar įrašą perrašęs asmuo. Turėtų būti: Ici gît / Baudouin / Joseph / Officier de l'armée / Française de l'année / 1812 né en France en 1783 / décédé à Vilna le 17 Février / 1848 / Souvenir d'un fils / reconnaissant.

serviteur Bernard Cousinet.⁵²¹

Cousineto rūpesčiu.

Ici repose le corps de Joseph Lefebvre
Comte de Dantzick General de Brigade
Officier de la Legion d'honneur chevalier
de l'ordre royal de Saxe et de Bade etc.
Decede a Vilna le 15 Dec. 1812 age de 27 ans
Sous les yeux d'un heros enfant de la victoire
Cent fois au champ d'honneur il brava le trepas
fils d'unquerier fameux, il aimait les combats, il
aimait comme lui son pays et la gloire
Mais la parque fatal au printemps de ces jours
de ces nobles travaux vint arreter le cours
si loin des siens (?), si loin de la patrie
Finiv helas si tristement savie
Emule de Tureune, il envixit, son sort
Ah. pourquoi na-t-il (?) pas trouve la meme
mort.⁵²²

Čia ilsisi Žozefo Lefebro
Dancingo grafo, [karo] brigados
generolo, Garbės legiono
karininko, Saksonijos ir Badeno
karališkojo ordino riterio etc.
kūnas. Mirė Vilniuje 1812 m.
gruodžio mėn. 15 d. būdamas 27
metų.
Didvyrio, pergalės vaiko akyse
[jis] šimtą kartų garbingame
mūšyje drąsiai išvengė mirties.
Sūnus garsaus karžygio, jis mėgo
kovas, jis mėgo kaip ir jis [jo
tėvas] savo šalį ir garbę.
Bet lemtis jo dienų pavasaryje
sustabdė šiuos garbius darbus,
taip toli nuo savų, taip toli nuo
tėvynės. Deja, jis baigė taip
liūdnei savo gyvenimą. <...>
troško tokios lemties.
Ak, kodėl jis nemirė tokia pat

⁵²¹ Epigrafinio įrašo nuoraše yra klaidų, turėtų būti: Ici repose le corps du / Général Raimond Vivies, / Baron de la Prade, Officier / de la légion d'honneur, / Chevalier de la couronne / de fer, Né à Ste Colombe / dept de l'Ariège, mort / à Vilna le 12 Janvier 1813 / Ce monument lui à été élevé / par les soins de son fidèle / serviteur Bernard Cousinet.

⁵²² Epigrafinio įrašo nuoraše yra klaidų, turėtų būti: Ici repose le corps de Joseph Lefebvre / Comte de Dantzick General de Brigade / Officier de la Legion d'honneur chevalier / de l'ordre royal de Saxe et de Bade etc. / Decedé à Vilna le 15 Dec. 1812 agé de 27 ans / Sous les yeux d'un héros enfant de la victoire / Cent fois au champ d'honneur il brava le trepas / fils d'un guerrier fameux, il aimait les combats, il aimait comme lui son pays et la gloire. / Mais la parque??? fatal au printemps de ces jours / de ces nobles travaux vint arreter le cours / si loin des siens, si loin de la patrie / Fini helas si tristement sa vie / Emule [?] de Tureune, il enviat, son sort / Ah, pourquoi n'a-t-il pas trouvé la même mort?

mirtimi?

Nors Vilniaus kapinėse palaidota ir daugiau prancūzų kilmės asmenų (pavyzdžiui, Bernardinų kapinėse ilsisi prancūzų kalbos dėstytojas Vilniaus universitete Jeanas de Neve, Marie Pinabelė ir kt.), tik šie karininkai save sieja su 1812 m. žygiu, kuris stipriai įsirėžė ne tik Prancūzijos, bet ir visos Europos tautų atmintyje. Patys įrašai taip pat atskleidžia ir kultūrinės atminties turėtojus. R. Vivies atveju tai yra jo tarnas Bernardas Cousinetas, turėjęs iki smulkmenų pažinoti savo šeimnininką, kadangi įrašė pateikiam nemažai biografinių duomenų, kuriuos galėjo žinoti tik artimos aplinkos žmonės. J. Lefebvre'as taip pat turėjo būti palaidotas gerai jį pažinojusių asmenų, greičiausiai bendražygių, kadangi jo tėvas generolas Francois Lefebvre'as, negalėjo pasiimti sunkiai sergančio sūnaus (greičiausiai buvo labai sužeistas) į Prancūziją, todėl jį, dar gyvą, paliko Vilniuje⁵²³.

Kaip uždaros kultūros tipą galima būtų laikyti LDK ir ATR patriotus, kurie epigrafiniuose įrašuose nostalgiskai nurodydavo savo tikrąją tėvynę. Be jau minėto Gaspero Ruszczyco, kurio įrašė *Tėvynė*, atsižvelgus į jo gyvenimo metus ir eitas karininko pareigas, reiškė Abiejų Tautų Respubliką, ypač daug tokių įrašų buvo Rasų kapinių kolumbariumuose. Juose patriotiniai jausmai išreiškiami LDK, Ludmiłos Gorskos (mirė 1805 m.), Leono Gorskio (mirė 1807 m.) epitafijose:

D.O.M.	D.[ievui] A.[ukščiausiam]
Ludmiłła z Bouffałłow Gorska Cześnikowa	G.[alingiausiam]
WX. Litewskiego (...)	Ludmiłła iš Bouffałłowų Gorska,
	Lietuvos D[idžiosios]
	K.[unigaikštystės] taurininko

⁵²³ PUGAČIAUSKAS, Virgilijus. Napoleonas ir Vilnius: karinio gyvenimo kasdienybės bruožai. Vilnius, 2004, p. 104.

žmona (...)

PAMIĘCI / LEONA GORSKIEGO. / WXL.
K.O.S. STANISŁAWA (...)

LEONO GORSKIO
ATMINIMUI
L[ietuvos] D[idžiosios]
K[unigaikštystės]
K.O.S. [?]
(...)

Nors LDK kaip politinis vienetas jau nebeegzistavo daugiau negu 20 metų, epigrafiniame įrašė jos užfiksavimas reiškė savo tapatybės ir požiūrio deklaravimą. Ludwiko de Bruxet'o (mirė 1820 m.) bei Antoninos Baronowos Rönne (1773–1819) epitafijose nurodoma, jog jie ėjo buvusių Karaliaus rūmų tvarkytojų (lenk. *Szambelan*)⁵²⁴ pareigas; Maryannos Kuleszynos (mirė 1807 m.) įrašė minima, kad ji buvo Lietuvos artilerijos (lenk. *Artyleria Litewska*) kariuomenės kapitono žmona; XIX a. antroje pusėje tokių užuominų nebepasitaiko. Tai galima aiškinti kaip naujos kartos, gimusios Rusijos Imperijoje ir nebeturinčios šaknų su nepriklausoma ATR, atsiradimą.

2. Kolektyvinės atminties komunikacija

Remiantis P. Connertono visuomenės įsiminimo ir atsiminimo teorija, erdvė visuomenės atsiminimo procese užima vieną iš svarbiausių vietų, kadangi kartu su objektu paveikia žmogaus galimybę atsiminti. XIX a. įrašai paprastai atsirasdavo ant tam tikslui pastatytų memorialų (paminklų mieste, antkapių kapinėse) arba ant įvairių, iki įamžinimo įvykio mieste stovėjusių statinių (namų, kulto pastatų). Erdvė ir vieta buvo pasirenkamos vadovaujantis vienu iš dviejų kriterijų: 1) tai

⁵²⁴ Garbės titulas. Manoma, kad karaliaus Augusto Poniatowskio laikais (1764–1795), ATR turėjo 19 rūmų tvarkytojų.

turėtų būti *istorinė vieta*⁵²⁵ (erdvė kaip nors susijusi su įamžinamo įvykio ar asmens svarba tai vietai, pavyzdžiui, kultūros žmogaus gyvenimo, darbo arba palaidojimo vieta). Tokios vietos dažniausiai būdavo paženklinamos atskiru dideliu memorialu (paminklu, obelisku, stela, kolona ar pan.) su pritvirtinta plokšte su įrašu. Natūralu, kad ne visur dėl politinių, socialinių, fizinių, materialinių ar kt. priežasčių galėjo būti pastatytas memorialas. Todėl neretai būdavo apsiribojama mažesniaja jo forma, pavyzdžiui atminimo lenta, įmūrijama istorinio objekto fasade. Tokių erdvių miesto ir užmiesčio ribose buvo daugiausiai (ypač kapinėse). 2) Miesto didžiausio socialinio aktyvumo židinyje⁵²⁶, t. y., miesto centre, miesto aikštėje. Iki XIX a., Vilniuje nebuvo daug erdvės memorialams atsirasti. Iki tol, po reikšmingesnių įvykių (gaisrai, monarchų apsilankymas ar kt.) vienoje ar kitoje miesto vietoje atsirasdavo koplytstulpis arba koplytėlė. XVIII a. pabaigoje–XIX a. memorialinė skulptūra atsirasdavo dvarų sodybose, tuo tarpu paminklai didikams miesto aikštėse atsirado vėlai, matyt tik XIX a. pabaigoje⁵²⁷.

Epigrafinio įrašo patalpinimo erdvei ištirti reikalinga suprasti *istorinį kontekstą*, lėmusį įrašų paplitimą tam tikrose vietovėse, o taip pat pažvelgti į pačią erdvę taikant *semiotinio skaitymo metodą*. Tam tikslui buvo išskirti trys pamatiniai sinkretinės semiotikos⁵²⁸ komponentai: erdvė, žmogus ir daiktas. Remiantis šiais dviem principais ir bus aptarta erdvės svarba ir sąsaja su epigrafiniais memorialiniais įrašais.

2.1. Epigrafinių memorialinių įrašų išsidėstymo erdvėje istorinis kontekstas

XIX a. epigrafiniai memorialiniai įrašai ir vietos jiems parinkimas buvo itin susijęs su krikščionyste bei kulto pastatais. Istorškai susiklostė, kad pirmieji krikščioniškieji palaidojimai (vėlyvosios antikos laikotarpiu) atsirado Romos

⁵²⁵ SAKALAUSKAITĖ, Elena. Paminklas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. XVII, Vilnius, 2010, p. 352.

⁵²⁶ MORKŪNAS, Kazys. Miesto centras. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t.XV, Vilnius, 2009, p. 58.

⁵²⁷ Šiam teiginiui pagrįsti arba paneigti kol kas istoriografijoje trūksta darbų.

⁵²⁸ Plačiau žr. HAMMAD, Manar. *Vilniaus universitetas: semiotinis architektūros ir planų tyrimas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014.

imperijoje už miestų ribų. Mieste jie negalėjo būti laidojami, kadangi oficialiai vyko jų persekiojimas. Todėl už miestų atgulė greta eilinių krikščionių ir pirmieji šventieji – dažniausiai kankiniai, mirę kankinimų metu siekiant priversti atsizadėti tikėjimo. Tarp krikščionių kankiniai buvo laikyti „Dievo bičiuliais“, galingais užtarėjais⁵²⁹. Be to, buvo tikėta, kad šventasis yra Danguje, greta Dievo, o kartu ir čia – žemėje, savo kape. O kaip aiškina Peteris Brownas, „šventųjų kapai – nesvarbu, ar didingi žydų patriarchų akmeniniai kapai Šventojoje Žemėje, ar krikščionių kapai, kūno dalys ar net medžiaginiai prie tų kūnų lietuši daiktai – buvo privilegijuotos vietos, kuriose susitiko priešingi Dangaus ir Žemės poliai“⁵³⁰, kurie „tapo tų regionų bažnytinio gyvenimo centrais“⁵³¹. Besiplečiant krikščionybei, labiau ėmė augti šventųjų kapų svarba. Palaipsniui jie tapo visuomenės nuosavybe, visuomenės susirinkimo apeigoms centru. Todėl kaip svarbius centrus imta stengtis juos išryškinti iš kitų kapų, padaryti labiau matomus, kol galiausiai šventojo kapas liko sujungtas su altoriumi⁵³². Be to, atsirado tradicija įsigyti šventųjų relikvijų. Jas įsigiję kunigai dažniausiai veždavosi į naujai statomas bažnyčias, dėdavo po altoriais⁵³³. Tokiu būdu kapinės, šventųjų kapai, o per juos ir bažnyčia tapo neatsiejamu kompleksu. Ši tradicija buvo aktuali ir XIX a. Vilniuje. Apie tai liudija įdomus faktas. Anot Sigitos Maslauskaitės, 1838 m., o galbūt ir 1860 m., buvo atidarytas šventojo Kazimiero karstas Vilniaus katedroje, kadangi šventojo relikvijų prašė ir tris šonkaulių gabaliukus sidabrinėje dėžutėje su relikvijų autentiškumą liudijančiu dokumentu gavo abatas Sztarekas iš Frenkino (Vengrija)⁵³⁴.

Krikščioniškoje Europoje kapinės buvo steigiamos kartu su bažnyčia⁵³⁵.

⁵²⁹ BROWN, Peter. *Šventųjų kultas. Jo atsiradimas ir vaidmuo lotyniškoje krikščionybėje*. Vilnius: Aidai, 1999, p. 22

⁵³⁰ *Ten pat*, p. 19–20.

⁵³¹ *Ten pat*, p. 20.

⁵³² *Ten pat*, p. 26.

⁵³³ *Ten pat*, p. 59.

⁵³⁴ MASLAUSKAITĖ, Sigita. *Šv. Kazimiero relikvijos ir jos relikvijoriai. Šventųjų relikvijos Lietuvos kultūroje*. Vilniaus Dailės akademijos leidykla, 2006, p. 39.

⁵³⁵ MAŁACHOWICZ, Edmund. *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze*. Wrocław, 1996, p. 181–182.

Dar 1059 m. Tridento susirinkimo metu buvo nutarta, jog steigiant bažnyčią reikia palikti vietos mirusiesiems laidoti – apie 60 žingsniu aplink šventyklą arba 30 žingsnių aplink koplyčią⁵³⁶. Gyvavo tradicija didikus ir pasiturinčius miestiečius laidoti bažnyčioje ar jos rūsiuose, po Didžiuoju altoriumi, kuo arčiau šventųjų relikvijų. Šventovių požemiuose tam tikslui buvo įrengiami kolumbariumai su kriptomis, kuriose atguldavo kilmingieji ir turtingieji. Patys svarbiausi žmonės – bažnyčių steigėjai, rėmėjai, dvasininkai – buvo laidojami svarbiausioje bažnyčios vietoje, t. y. po grindimis po Didžiuoju altoriumi ir greta jo įrengtose kriptose. Mažiau nusipelnę ar žemesnio socialinio sluoksnio – toliau nuo apsidės, o didžiausi nusidėjėliai – bažnyčios prieangyje⁵³⁷. Garbingiausiesiems atminti ir įamžinti bažnyčiose, kartais jų išorinėse sienose buvo įtvirtinamos antkapinės plokštės. Kartais vietoj antkapinių plokščių buvo kabinamos antkapinės vėliavos, vadinamos *labara funebria*⁵³⁸. Žemesnio socialinio statuso žmonės atguldavo už bažnyčios ribų – šalia esančiose kapinaitėse. Tai būdavo nedidelės aikštelės, dažniausiai iš visų pusių apsuptos gyvenamųjų namų, netvarkingai perkrautos bevardžiais kapais. Retais atvejais įamžintos mediniu kryžiumi arba akmeniu. Anot kapinių istoriko Stanisława Szenico, rotacija šventoriaus kapinėse vykdavo labai greitai, ilgiausiai palaikai galėdavo išgulėti iki dvidešimties metų⁵³⁹. Šventoriaus kapinaitėse kartais buvo statomos koplytėlės didikams laidoti, panašios į tas bažnyčių požemiuose, su kriptomis⁵⁴⁰.

Tačiau nuo XVIII a. beveik visą Europą apėmė tradicija kapines steigti už miesto ribų. Šią tradiciją Katalikų Bažnyčia bandė skiepyti jau nuo XVI a. –

⁵³⁶ GAUME, *Cmentarz w dziewiętnastym wieku czyli ostatnie słowo solidarnych*. Przetłumaczony na język polski i wydał ks. Wł. Magnuski. Warszawa, w drukarni Czerwińskiego i spółki, ulica Święto-Krzyska N. 1325 (10), 1878, p. 139.

⁵³⁷ KUNCEVIČIUS, Albinas; JANKAUSKAS, Rimantas; LAUŽIKAS, Rimvydas; STANKEVIČIŪTĖ, Daina; RUTKAUSKAITĖ, Indrė. *Radvilų tėvonija Dubingiuose*. Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 96.

⁵³⁸ MATUŠAKAITĖ, Marija. *Išėjusiems atminti. Laidosena ir kapų ženklavimas LDK*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 24.

⁵³⁹ SZENIC, Stanisław. *Cmentarz Powązkowski 1790–1850*. Warszawa, 1979, p. 10.

⁵⁴⁰ MATUŠAKAITĖ, Marija. *Išėjusiems atminti. Laidosena ir kapų ženklavimas LDK*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 21.

priimdama nutarimus, draudžiančius laidoti bažnyčių viduje⁵⁴¹, tačiau tik įsijungus pasaulietinei valdžiai švietimo epochos teorijų paveiktai tai įgyvendinti galutinai pavyko. Carinėje Rusijoje uždrausta laidoti miestų (su nedidelėmis išimtimis) ribose jau 1723 m. Prancūzijoje šis draudimas įsigalėjo 1776 m., o kaimyninėje Lenkijoje (taip pat su keliomis išlygomis) – 1776 m.⁵⁴². Buvo motyvuota tuo, jog kapinaitėse prie bažnyčių, kur žemė buvo nuolatos kasama ir į perpildytą dirvą laidojami nauji palaikai, yrantys kūnai skleidžia nuodingas dujas ir teršia aplinką. Iš pradžių žmonės vengė tokių kapinių, tačiau su laiku padėtis pasikeitė. Naujai įkurtose kapinėse kiekvienam velioniui buvo paskiriamas žemės lopynėlis, o tai reiškia, jog ši vieta tapo amžinąja jo poilsio vieta, kurią galima pažymėti paminklu su įrašu. Paminklai buvo statomi net ir nepasiturintiems. Jų medžiaga, kokybė ir tipas priklausė nuo to, kokį finansuoti įstengdavo jų artimieji, tačiau įamžinimas jau buvo tvaresnis. Todėl mokslininkai pastebi naujų epigrafinių šaltinių atsiradimo bangą XIX a.⁵⁴³.

Įrašai bažnyčiose. Nors XIX a. tradicija laidoti velionius bažnyčiose pasaulietinės valdžios buvo uždrausta, vis dėlto bažnyčių viduje ir išorėje atsirasdavo naujų memorialinių epigrafinių įrašų. Daugiausiai jų atsirado Vilniaus Katedroje Bazilikoje. Tai epitafijos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vaiskiui⁵⁴⁴ Mykolui Liubičiui Zaleskiui, senatoriui Tomui Vavžeckiui, Vilniaus vyskupui Andriui Klangevičiui ir kitoms iškilioms asmenybėms. Kitose bažnyčiose taip pat atsirasdavo naujų epitafijų, pavyzdžiui, 1827 m. atidengta nelabai vykusio memorialinė lenta Vilniaus universiteto rektoriui Jeronimui Strojnovskiui Šv. Jono bažnyčioje⁵⁴⁵. Šv. Jonų bažnyčios šoninio įėjimo prieangyje taip pat buvo įmūryta plokštė, įamžinanti Livonijos kanauninko kun. Józefo (mirė 1821 m.) atminimą.

⁵⁴¹ ARIES, Philippe. *Człowiek i śmierć*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1989, p. 58–59.

⁵⁴² GIRININKIENĖ, Vida. *Vilniaus kapinės*. Vilnius: Atkula, 2004, p. 11.

⁵⁴³ Plačiau žr. Jaceko Kolbuszewskio darbus.

⁵⁴⁴ **Vaiskis** (lenk. *wojski większy*) – vienas iš vidutiniųjų LDK ir ATR žemietijų valdžios pareigūnų.

⁵⁴⁵ DRĖMA, Vladas. *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius, 1997, p. 192.

Kitose Lietuvos miestų bažnyčiose taip pat nevengta laidoti mirusiųjų bažnyčiose, ypač, jei jie buvo jos fundatoriai. Pavyzdžiui 1880 m., dar tebevykstant Rokiškio Šv. Apaštalo Evangeliko Mato bažnyčios statyboms, požemio koplyčioje buvo palaidotas bažnyčios fundatorius Rejnoldas Tyzenhauzas. Jo atminimui kriptoje pastatytas sarkofagas bei lenta su įrašu⁵⁴⁶. Panašių pavyzdžių yra ir kituose miesteliuose⁵⁴⁷.

XIX a. epigrafiniai įrašai atsirasdavo ne tik bažnyčios viduje, bet ir išorėje. Ypač daug plokščių su epitafijomis yra išorinėse Šv. apaštalo Petro ir Povilo, o taip pat Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčių sienose. Manoma, jog jos buvo nuimtos nuo paminklų, kurie stovėjo šių bažnyčių šventorių kapinėse, ir po tų kapinių uždarymo XIX a. įmūrytos į bažnyčių sienas⁵⁴⁸. Keli XIX a. įrašai taip pat pasitaiko ir kitų Vilniaus bažnyčių eksterjeruose (pavyzdžiui epitafija Laurynui Gucevičiui Šv. Stepono bažnyčios išorėje).

Įrašai Vilniaus kapinėse. XIX a. epigrafinių įrašų galima buvo rasti to meto kapinėse ant antkapių, atminimo plokštėse kapinių koplyčių išorinėse sienose bei fasaduose, šeimų koplytėlėse. XIX a. prie daugumos Vilniaus bažnyčių vis dar veikė (nors jau pradėtos uždarynėti) šventorių kapinės. 1836 m. istorikas Mykolas Balinskis pažymi, jog prie Šv. Mikalojaus bažnyčios buvo šventoriaus kapinės⁵⁴⁹. XIX a. pradžioje ir viduryje veikė kone seniausios, Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų bažnyčios šventoriaus kapinės⁵⁵⁰. Veikiančios kapinės buvo ir Šv. Pranciškaus ir Bernardino bažnyčios šventoriuje. Iki XIX a. pradžios kapinės buvo ir prie Šv. Baltramiejaus bažnyčios. Prieš Šv. Juozapo ir Nikodemo bažnyčios uždarymą 1804 m., uždarytos šalia buvusios šventoriaus kapinaitės. XIX a. ketvirtajame dešimtmetyje kapinės veikė ir prie Augustinų bažnyčios. Kurį laiką

⁵⁴⁶ *Po krikščionybės ženklų.* Sud. Nijolė Ratkienė, Utena, 2006, p. 127.

⁵⁴⁷ *Ten pat*, p. 41.

⁵⁴⁸ MAŁACHOWICZ, Edmund. *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze.* Wrocław, 1996, p. 243, 247.

⁵⁴⁹ BALIŃSKI, Michał. *Historia miasta Wilna*, Wilno, 1836, t. 1, p. 236.

⁵⁵⁰ GIRININKIENĖ, Vida. *Vilniaus kapinės.* Vilnius: Atkula, 2004, p. 55.

šventoriaus kapines turėjo Šv. Jurgio, Visų Šventųjų, Šv. Teresės, Šv. Kryžiaus, Šv. Marijos Magdalenos bei jau minėtos Šv. apaštalu Petro ir Povilo bažnyčios. Ilgiau veikė Šv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčios kapinės (uždarytos tik 1868 m.). Šv. Rapolo bažnyčios šventoriaus kapinės nuo 1812 m. greičiausiai buvo apleistos. Tačiau apie XIX a. vidurį Rapolo bažnyčiai atiteko ir kitos kapinės. Neris pakantėje stovėjo medinė Šv. Teresės bažnyčia, šalia kurios veikė varguomenės kapinės. Be gausybės medinių kryžių jose stovėjo ir mūrinė koplytėlė, kurios sienose buvo įmūryti įrašai. 1837 m. patvinusi Neris suniokojo medinę bažnytėlę, todėl kapinės perduotos Šv. Rapolo bažnyčiai. Anksčiau minėtos Šv. Stepono bažnyčios kapinės taip pat ilgai veikė. Jose netgi buvo pastatytas kolumbariumas. Tačiau motyvuojant tuo, jog kapinės buvo šalia gyvenamųjų namų, 1868 m. jos uždarytos⁵⁵¹.

Uždaromas šventorių kapines turėjo pakeisti už miesto ribų naujai steigiamos kapinės. Anot kultūrologo Philippe'o Aries'o, XIX a. įsteigtas kapines galima būtų suskirstyti į du modelius. Pirmasis yra būdingas europietiška kultūrai – tai 1803 m. įsteigtų Pere-Lachaise kapinių Paryžiuje modelis. Tokioms kapinėms yra būdingas nelygus, kalvotas landšaftas, papuoštas meniškais antkapiais, skendinčiais vešlioje augmenijoje. Kito modelio pavyzdys, vyraujantis JAV – Mount Auburn kapinės Masachusetse – įkurtos lygioje aikštelyje, su žemais, kukliais antkapiais apsuptais neaukšta žole.⁵⁵² Anksčiausiai Vilniuje įsteigtos Rasų kapinės (1801), vėliau – Bernardinų (1810), bei Šv. Petro ir Povilo bažnyčios kapinės (apie 1830 m.). Sekant senųjų miesto kapinių tradicijų pavyzdžiu, naujosiose kapinėse buvo statomi kolumbariumai su kriptomis laidoti, įrengiami laidojimo rūšiai kapinių koplyčių požemiuose. Krystyna Syrnicka tai aiškina bandymu kompensuoti atimtą teisę laidoti žmones bažnyčiose⁵⁵³, tačiau

⁵⁵¹ *Ten pat*, p. 54–61.

⁵⁵² NICIEJA, Stanisław Sławomir. *Łyczaków. Dzielnica za Styksem*. Wrocław. Warszawa. Kraków, 1998, p. 60.

⁵⁵³ SYRNICKA, Krystyna. *Polska epigrafika nagrobna na Wileńszczyźnie. Tradycja i współczesność*. Wilno–Lublin, 2001, p. 112.

čia galiame įžvelgti ir komunikacinį aspektą – masyvūs kolumbariumai buvo lengviau pastebimi, architektūriniu sprendimu ir idėja turėjo labiau vilioti praeivius negu likusieji kapai.

Vilniaus užmiesčio kapinėse išdygo didžiuliai, masyvūs, įspūdingi, amžininkų „katakombomis“ vadinti kolumbariumai. Adomas Honorijus Kirkoras rašė, kad Rasų kapinėse, „be šių po koplyčia esančių katakombų, kiek atokiau stovi du mūriniai kelių aukštų kolumbariumai su flygeliais. Pirmame, keturių aukštų, yra 22 nišos, prie jo – triaukštis flygelis, orientuotas į kairę. Kitas, priešais pirmąjį stovintis, kolumbariumas irgi su laužtiniu flygelium. Šis statinys trijų aukštų. Visi jie jau beveik pilni karstų. Nišos, į kurias kišami karstai, užmūrijamos, išorėje paprastai pritvirtinamos rožinio marmuro arba geležies lakuotos plokštės, kuriose aukso spalvos raidėmis įrašomos mirusiųjų pavardės, nuopelnai ir kiti duomenys“⁵⁵⁴. Du kolumbariumus turėjo Vilniaus Bernardinų kapinės.

Kadangi naujos kapinės buvo didesnio ploto, negu šventorių kapinės, jose galėjo būti palaidota gerokai daugiau žmonių, o tai reiškia, kad ir paminklų su įrašais buvo pastatyta daugiau.

Irašai koplytėlėse. Be koplytėlių kapinėse, pamaldumui skatinti buvo statomos koplytėlės prie svarbesnių vietovių (miesto centre, kelių sankirtose, miesto pakraščiuose ir pan.) visoje Lietuvoje. Koplytėles dažniausiai sudarydavo koplyčios, joje įkomponuotos šventojo (arba kelių) skulptūros ir įrašo kompleksas. Lietuvai būdingiausios tradicinės bokštinės (koplytstulpiai) bei stilinės koplytėlės⁵⁵⁵ barokinio ir klasicistinio stiliaus. Įdomu tai, kad barokinės ir klasicistinės koplytėlės buvo statomos Vidurio, Rytų bei Pietų Lietuvoje – arčiau

⁵⁵⁴ KIRKORAS, Adomas Honoris. *Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes*. Vilnius: Mintis, 1991, p. 179.

⁵⁵⁵ JANKEVIČIENĖ, Algė. Architektūra. *Lietuvos mūrinės koplytėlės. Architektūra ir skulptūra*. Vilnius, 2004, p. 9.

sostinės Vilniaus, o Žemaitijoje jos nepaplito⁵⁵⁶. Barokinių koplytelių yra Alytaus rajone (Punioje), Širvintų rajone (Musninkuose), Biržų r. (Pabiržėje), Jonavos raj., Utenos raj. (Pakalniuose), Trakų raj. (Daugirdiškėse) ir t. t.⁵⁵⁷ Barokinės kompozicijos laiptuota bokštinė koplytėlė 1762 m. išmūryta Vilniuje, Paneriuose. 1843 m. ji atnaujinta, viršuje pastatyta didelė medinė dominikonų vienuolio šv. Jackaus skulptūra⁵⁵⁸. Klasicistinių koplytelių randama Anykščių raj. (Kavarske), Šakių raj. (Sintautuose), Panevėžio raj. (Memenčių), Šilalės raj. (Žąsino kaime), Vilniaus raj. (Šumske)⁵⁵⁹. Vilniuje XIX a. buvo kelios klasicistinės koplytėlės. Vertikalių proporcijų koplytėlė, dedikuota 1710 m. maro aukų atminimui, stovėjo Vilniuje, Šnipiškėse, ant priešais Šv. Rapolo bažnyčią supiltos kalvos. Tam pačiam įvykiui atminti, Antakalnio ir Sapiegų gatvių sankirtoje buvo pastatyta Šv. Veronikos koplytėlė. Aukštumėje, priešais Šv. Apaštalo Petro ir Povilo bažnyčią stovėjo klasicistinė Viešpaties Jėzaus koplytėlė. Tuo tarpu neogotikinių koplytelių Lietuvoje nėra daug. Be to, jos statytos iš mūro (Ramygaloje, Panevėžio raj.), arba surinktos iš serijinės gamybos lietuviškų ketaus elementų (Ančiškyje, Kėdainių raj., Eržvilke, Jurbarko raj., Vadokliuose, Panevėžio raj., Kauno Karmelitų bažnyčios šventoriuje ir kt.)⁵⁶⁰. Vilniuje XIX a. viduryje Užupio priemiestyje pastatyta neogotikinė koplytėlė. Marijos Kuodienės manymu, toje vietoje jau XVII a. viduryje galėjo stovėti koplytėlė pastatyta po 1610 m. gaisro⁵⁶¹.

Šimtų mirusiųjų nuo 1708–1711 metais siautėjusio maro atminimui vienuoliai dominikonai 1749–1770 metais pastatė barokinę koloną Šv. Dvasios bažnyčios vienuolyno kluatre⁵⁶². XIX a. dar viena koplytėlė stovėjo Naujininkuose

⁵⁵⁶ *Ten pat*, p. 80.

⁵⁵⁷ *Ten pat*, p. 81–83.

⁵⁵⁸ KUODIENĖ, Marija. Skulptūra. *Lietuvos mūrinės koplytėlės. Architektūra ir skulptūra*. Vilnius, 2004, p. 116.

⁵⁵⁹ JANKEVIČIENĖ, Algė. Architektūra. *Lietuvos mūrinės koplytėlės. Architektūra ir skulptūra*. Vilnius, 2004, p. 85–90.

⁵⁶⁰ JANKEVIČIENĖ, Algė. *Architektūros istorija*, t. 3, p. 287.

⁵⁶¹ KUODIENĖ, Marija. Skulptūra. *Lietuvos mūrinės koplytėlės. Architektūra ir skulptūra*. Vilnius, 2004, p. 117.

⁵⁶² KUODIENĖ, Marija. Skulptūra. *Lietuvos mūrinės koplytėlės. Architektūra ir skulptūra*. Vilnius, 2004, p. 117.

su Šv. Jono Nepomuko skulptūra, sukurta XVIII a. antroje pusėje⁵⁶³.

Atskirą koplytelių grupę galėtų sudaryti kryžiaus kelio koplytėlės–stotys, kurių ansamblis taip pat yra Vilniuje. Tai vėlyvojo baroko Kryžiaus Kelias Vilniaus Kalvarijoje, apimantis ir Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčią. Šis kryžiaus kelias įrengtas dar XVII a. kaip padėka Dievui už pasiektą taiką Olivoje 1660 m. Tačiau per visą XIX a. Kryžiaus kelias buvo ne sykį uždaromas. Po Napoleono žygio 1812 m., stočių veikla atnaujinta tik 1839 m. O 1850 buvo vėl uždrausta, iki pat 1859 m.⁵⁶⁴ Kryžiaus kelią sudaro 35 stotys. Vertėtų pabrėžti, jog kelios Kryžiaus kelio stotys yra šventoriaus kapinių teritorijoje esančios XIX a. koplytėlės, todėl jų išorėje yra ne tik Kryžiaus kelio apmastymo įrašai, bet ir XIX a. memorialinės lentos. Kolkas sunku daryti išvadas, kodėl ir kada jos galėjo čia būti įmūrytos. Galbūt, kapines norėta uždaryti, todėl įrašus bandyta gelbėti. Kryžiaus kelio įrengimu, stočių įsigijimu parapišose ir filijinėse bažnyčiose ar koplyčiose daugiausia rūpinosi klebonai, kurie paskatindavo turtingesnius geradarius ir suburdavo eilinius parapijiečius kolektyviniam veiksmui. Tiesa, kryžiaus kelio įsteigimo iniciatoriais buvo ir pasauliečiai (dažniausiai turtingi ir įtakingi asmenys). Astos Giniūnienės teigimu, dažnais atvejais pagrindinių aukotojų pavardės būdavo įamžinamos nedidelėse lentelėse pirmoje arba paskutinėje Kryžiaus kelio stotyje⁵⁶⁵. Tokių pavyzdžių gausu visoje Lietuvoje: Skapiškio, Veisiejų, Leipalingio, Alytaus ir kt. bažnyčių šventoriuose įrengtuose Kryžiaus kelio koplytėlėse⁵⁶⁶. Vilniaus kalvarijos stotyse kol kas tokių įrašų nėra aptikta.

Įrašai miesto centre. Turbūt joks didesnis miestas XIX a. negalėjo neturėti paminklų iškiloms asmenybėms. Kadangi Carinės Rusijos pozicija Lietuvos ir

⁵⁶³ *Ten pat*, p. 118.

⁵⁶⁴ MOTUZAS, Alfonsas. *Lietuvos kalvarijų Kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika*. Kaunas, 2003.

⁵⁶⁵ GINIŪNIENĖ, Asta. *Kryžiaus kelias Lietuvoje XVIII a. antroje pusėje–XX a. pradžioje*. Vilnius, 2013, p. 192–194.

⁵⁶⁶ *Ten pat*, p. 189–194.

Lenkijos valstybės atžvilgiu nuolat griežtėjo (po kiekvieno sukilimo), šis procesas atsispindėjo ir statomuose paminkluose. 1799–1800 m. Vingio parko rytiniame pakraštyje, kapinaitėse, kuriose buvo laidojami mirusieji nuo maro, pastatyta koplytėlė, skirta pirmojo Vilniaus generalgubernatoriaus Nikolajaus Vasiljevičiaus Repnino žmonos kunigaikštienės Natalijos Aleksandrovos Repninos (1737–1796) atminimui. Po 1863–1864 m. sukilimo, Lietuvoje diegta speciali „rusiškojo prado atkūrimo“ programa, kuri architektūros ir meno srityje pasireiškė katalikų bažnyčių statybos draudimais ir masine stačiatikių cerkvių statyba⁵⁶⁷. 1865 m. dabartinėje V. Kudirkos aikštėje buvo pastatyta Aleksandro Neviškio koplyčia su iškaltomis žuvusiųjų karių, malšinusių sukilimą, pavardėmis⁵⁶⁸. 1898 m. atidengtas paminklas generalgubernatoriui Michailui Muravjovui, o 1905 m. – carienei Jekaterinai II. Kituose miestuose XIX a. taip pat iškildavo prorusiški paminklai, pavyzdžiui, Kaune 1846 m. pastatytas 1812 m. karo atminimo paminklas. Verta pridurti, jog Rusijos imperijos laikotarpiu Lietuvos provincijoje beveik nestatyti paminklai, skirti carinei memorialinei propagandai.⁵⁶⁹

Todėl vienintelė vieta, kuria galima buvo ne tik įamžinti asmenį, bet ir pašlovinti, pagerbti, pastatyti ne tik antkapį, bet ir reljefinę skulptūrą, XVI–XIX a. buvo bažnyčios, jų požemiai, privačios koplyčios ir šventorių kapinės. XIX a. pradžioje ir viduryje ši erdvė pasipildė⁵⁷⁰ naujai steigiamomis kapinėmis už miesto ribų.

⁵⁶⁷ ŠIRKAITĖ, J. Dailės mecenatystė Lietuvoje XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje. *Lietuvos kultūros tyrinėjimai*, t. 1, 1996, p. 221–225.

⁵⁶⁸ BERENIS, Vytautas. Nežinomas Vilniaus metraštininkas Mstislavas Kaminskis (1839–1868). *Vilniaus istorijos metraštis*, 2007, t. 1, p. 189.

⁵⁶⁹ LAUČKAITĖ, Laima. Apie paminklus Lietuvos provincijoje XIX a. viduryje–XX a. pradžioje. Ar statė lietuviai paminklus carams? *Dailės istorijos studijos, t. 3: Ars memoriae: atmintis – dailės funkcija ir tema (XVIII–XXI a.)*. Vilnius, 2008, p. 92.

⁵⁷⁰ Tačiau pati erdvė nukentėjo, kadangi senosios šventorių kapinės buvo masiškai naikinamos.

2.2. Įrašų išsidėstymo erdvės semiotinis skaitymas⁵⁷¹

Įrašai bažnyčiose ir šventorių kapinėse. Bažnyčia ir šventoriaus kapinės yra laikomos vieningu objektu, kuris turi aiškias išorines ribas – tai minėtieji 60 žingsnių aplink šventovę, nurodantys laidojimui skirtą plotą, apibrėžti mūrine tvora arba kitais miesto pastatais. Išorinė riba turėjo keletą prasmų. Pirmiausia, ji paveikdavo gyvuosius individus, kadangi turėjo skirti socialinio aktyvumo erdves, kuriose virė gyvenimas, liejosi kalbos, vyko nusikaltimai ir pan., nuo tylos, susikaupimo erdvės, kurioje vykdavo pamaldos ir mirusiųjų lankymas. Pats ribos peržengimas turėdavo nuteikti asmenį susikaupimui ir tylai. Taipogi mūrinė tvora dalydavo ir pačią visuomenę į dvi dalis: gyvuosius ir mirusiuosius. Mūrinę tvorą, kuri skyrė bažnyčios ir šventoriaus kapinių kompleksą nuo likusio miesto (ar priemiesčio) dalies XIX a. tikrai turėjo Šv. Apaštalų Petro ir Povilo, Šv. Pilypo ir Jokūbo, Šv. Stepono sakralinių pastatų kompleksai.

Pats kompleksas be išorinės ribos turėjo ir vidinę – tai bažnyčios pastato sienos. Ši riba taip pat skyrė visuomenę į dalis, remiantis kilmingumo ir turtingumo kriterijais. Kilmingieji mirusieji buvo palaidoti pačios bažnyčios erdvėje, tuo tarpu nekilmingieji miestiečiai – šventoriaus kapinėse.

Sunku pasakyti, kaip atrodė to meto šventoriaus kapinės. Anot Jeano-Didier Urbaino, kapinių urbanizmui būdingi du pamatiniai modeliai: radiocentrinis, kur mirusieji laidojami spiraliniu principu, ir keturkampis, kai kapinių erdvė suskaidoma į taisyklingo plano laidojimo kvartalus. Pirmasis modelis vadinamas sociofuginiu ir pabrėžia socialinius ryšius, orientuotus į centrą. Keturkampis išdėstymas yra išcentruojantis ir čia socialumas veikiau išbarstomas⁵⁷². Kadangi kone visos šventorių kapinės Vilniuje buvo sunaikintos XIX a. pabaigoje, šventoriaus nekropolių erdvių išdėstymą galima nusakyti remiantis antkapių įrašų

⁵⁷¹ Panašiu aspektu Saulės kapinės yra nagrinėjusi semiotikė Ieva Rusteikaitė: RUSTEIKAITĖ, Ieva. Apie primirštą Vilniaus Saulės kapinių erdvę. *Baltos lankos: tekstai ir interpretacijos*. 2013, t. 37, Vilnius, p. 102–125.

⁵⁷² RUSTEIKAITĖ, Ieva. Apie primirštą Vilniaus Saulės kapinių erdvę. *Baltos lankos: tekstai ir interpretacijos*. 2013, t. 37, Vilnius, p. 108.

išdėstymu.

Iš XIX a. kapinių tyrinėtojų likusių užrašų ir nuorašų matome, jog pavyzdžiui, Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinėse buvo 54 paminklai su įrašais, Šv. Stepono kapinėse – 89. Tai daugiausiai akmeniniai, tų pačių Vilniuje veikusių meistrų rankų darbo memorialai. Ant bažnyčių sienų buvo tvirtinamos tiek bažnyčioje, tiek šventoriuje palaidotų asmenų epitafijos. Galima manyti, kad ši riba simbolizavo ir palaidotųjų materialiąją padėtį – negalėjo būti palaidoti bažnyčioje, bet taip pat ir nenorėjo atsidurti tarp pasčių. Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios fasade XIX a. buvo įmūryta 16 memorialinių plokščių, tuo tarpu bažnyčios viduje – 7, Šv. Stepono bažnyčios fasade – 5, o viduje – 1 memorialinė plokštė. Šv. Apaštalo Petro ir Povilo bažnyčios fasade buvo 12 plokščių. Visos mirusiųjų įamžinančios memorialinės plokštės buvo pritvirtintos suaugusio žmogaus akių lygyje, kas leido lengvai skaityti tekstą. Įvykius įamžinančios plokštės – gerokai aukščiau.

Kadangi šventorių kompleksai būdavo apjuosiami mūrine tvora ir turėjo vartus, tai leido judėjimą nukreipti tam tikra linkme. Nors pačių kapinaičių takeliai neišliko, epitafijų išdėstymo erdvės suponuoja, jog judėjimas turėjo būti nukreipiamas nuo bažnyčios vartų, aplink patį kulto pastatą.

Tai, kad judėjimas kapinėse turėjo vykti ratu aplink centrą suponuoja ir epitafijų išdėstymas mūrinėje tvoroje. Šv. Apaštalo Petro ir Povilo bažnyčios šventoriaus kapinėse iki šiol mūrinės tvoros, juosiančios kompleksą, vidinėje sienoje yra išlikusios 2 memorialinės plokštės: 3 metų vaikui Cezariui Parczewskiui (mirė 1834 m.) bei Rusijos kariuomenės rotmistruui Janui Poczobutui (mirė 1823 m.). Šv. Pilypo ir Jokūbo šventoriaus kapinių mūrinėje tvoroje XIX a. tyrėjai nenurodydami konkrečios vietos, užfiksavo 3 memorialines plokštes: Marcellai Macieiewskai (mirė 1804 m.), Jerzy'ui Wroblewskiui (mirė 1815 m.), gubernijos sekretoriui Antoniui Rollewicziui (mirė 1843 m.). Šv. Stepono kapinėse – 6 plokštės: Kauno pataurininko žmonai Teklai Kossakowskai (mirė 1797 m.), Vilniaus universiteto profesoriui Nicolui Regnier (Nikola Renje, mirė

1800 m.), Karoliui, Teresei ir Alexandrai Rogalskiams (visi mirė 1806 m.), buvusio Lietuvos artilerijos pajėgų kapitono žmonai Maryannai Kuleszynai (mirė 1807 m.), Onufriui Biały'ui (mirė 1807 m.), Vilniaus universiteto profesoriui Andrzejui Matuszewiczui (mirė 1816 m.).

Dar ir šiandien Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios šventoriaus tvoros vidinėje pusėje yra matomos kvadrato ir stačiakampio formos nišos, kuriose kadaise turėjo būti pritvirtintos epitafijos. Remiantis tuo galima drąsiai teigti, kad XIX a. pradžioje memorialiniai įrašai dažniausiai būdavo tvirtinami šventorių kapinių mūrinių tvorų vidinėse pusėse ir turėjo skatinti judėjimą aplink centrą. Vadinasi epitafijų skaityti nebuvo įmanoma iš lauko pusės. Tai pabrėžia sakralinės erdvės ir specialaus nusiteikimo svarbą.

Patys memorialiniai įrašai, esantys tvoroje, savo struktūra nesiskiria nuo įprastų to meto antkapinių įrašų Vilniuje. Panašiai, kaip ir dauguma kitų XIX a. įrašų, šie yra išsamūs, pompastiški ir pabrėžiantys apdainuojamo velionio dorybes ir privalumus. Verta išskirti kelis atvejus, kuomet įrašas tvoroje pasitarnaudavo įamžinti atminimą apie žmogų, kuriam jau yra pastatytas paminklas su įrašu. Šv. Stepono bažnyčios išorėje buvo įmūryta akmens plokštė su įrašu Andrzejui Matuszewiczui atminti:

D.O.M.	D.[ievui] A.[ukščiausiam]
Przy tym Kościele	G.[alingiausiam]. Prie šios
pogrzebiony Andrzej,	Bažnyčios palaidotas Andrzejus
Matuszewicz	Matuszewiczius, Dvaro Patarėjas,
Radca Dworu Profesor	b.[uvusio] Vilniaus universiteto
b. Uniwersytetu Wileńskiego,	Profesorius, miręs 1816 m.
Zmarły 6. Kwietnia 1816.	Balandžio 6 d. 54 savo Gyvenimo
w 54. roku swojego Życia	metais. Prašo pamaldžiųjų
Prosi pobożnych o westchnienie	atsidusti Dievui už savo sielą

do Boga za duszę swoją

Tuo tarpu mūrinėje tvoroje atsirado toks įrašas:

D.O.M.
Tu ležą zwłoki s.p. Andrzeją
Matusewicza
Professora Wilen. Uniwersytetu.
zeszłego z tego świata Ru 1816.
Kwietnia 6. dnia Wieku swego 56 lat.
Przychylna Żona Pamięci
Iego ten napis kładzie

D.[ievui] A.[ukščiausiam]
G.[alingiausiam].
Čia guli palaikai š.[vento]
a.[tminimo] Andrzejaus
Matusewicziaus, Viln.
Universiteto Profesoriaus, išėjusio
iš šio pasaulio 1816 m. balandžio
6 dieną 56 savo amžiaus metais.
Palanki žmona Jo Atminimui šį
įrašą deda

Dėl duomenų ir šaltinių stokos sunku nustatyti, ar abu įrašai atsirado tuo pačiu metu. Nei viename įrašė nėra žinių apie antkapio atnaujinimą mirties metinių (ar kitos sukakties) proga, pateikti biografiniai duomenys yra daugiau mažiau vienodi (pateikiama ta pati mirties data, tik skirtingas velionio amžius mirties dieną; taip pat įrašas bažnyčioje nurodo kelias A. Matusewicziaus eitas pareigas). Pirmojoje plokštėje nurodyta, jog velionis palaidotas *čia*, vadinasi netoli tvoros. Bažnyčios sienoje esanti plokštė nurodo, kad velionis ilsisi *prie šios bažnyčios*. Tik viena detalė leistų teigti, jog įrašas bažnyčios sienoje atsirado vėliau, kadangi nurodoma, jog A. Matusewiczius buvo uždaryto Vilniaus universiteto profesorius. Kadangi universitetas buvo uždarytas 1831 m., manytina, kad įrašas atsirado po XIX a. trečio dešimtmečio. Tokio įrašo atsiradimą apskritai galima būtų aiškinti kaip siekį

įtvirtinti tam tikro kolektyvo atmintyje atminimą apie velionį. Ir tam, greičiausiai, pasirinkta prieinamesnė, „kilnesnė“ vieta.

Atskirą erdvę šventorių kapinėse sudarydavo ten stovėję kolumbariumai bei šeimų koplytėlės, savo dydžiu ir aukščiu turėję gerokai išsiskirti iš paminklų konteksto. Jų sienose taip pat būdavo tvirtinamos memorialinės plokštės. Šv. Stepono kapinių kolumbariume minimos 2 plokštės, abi pritvirtintos prie vysk. Dawido Pilchowskio (1735–1803) memorialinės koplytėlės sienų. Viena, akmeninė virš durų, skirta pačiam vyskupui, kita, metalinė koplytėlės šone, skirta kun. Andrzejui Williuszui (mirė 1856 m.). Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinių katakombose užfiksuotas vienas įrašas – memorialinė plokštė Szymonui (mirė 1812 m.) ir Teresai (mirė 1813 m.) Minkiewicziams.

Šv. Apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios šventoriaus komplekse yra keturios neaukštos, aštuonbriaunės koplytėlės, XIX a. naudotos Dievo Kūno procesijų⁵⁷³ metu⁵⁷⁴. Pietvakarinėje koplyčioje, virš įėjimo yra balto marmuro plokštė su įrašu Vilniaus katedros kanauninkui, Vilniaus universiteto profesoriui Janui Kantui Chodani (1769–1823). Epitafija iškalta meniškai, taikant skirtingus šriftus, tekstas praturtintas citata iš Šventojo Rašto Išminties knygos: *Ją mylėjau ir jos ieškojau nuo jaunystės; troškau padaryti ją savo nuotaka ir buvau sužavėtas jos grožio* [Išm 8, 2]. *Per ją tapsiu nemarus ir paliksiu palikuonims patvarų atminimą* [Išm 8, 13]. *Palikuonims patvarų atminimą* greičiausiai nuspręsta pritvirtinti koplyčios fasade dėl to, kad būtų lengviau rasti ir pagerbti bažnyčiai ir universitetui nusipelnusių asmenį. Be to, manoma, kad pats J. K. Chodani buvo palaidotas kitur – Šv. Petro ir Povilo parapinėse kapinėse, tuo metu už miesto ribų⁵⁷⁵. J. K. Chodanio paminklo tose kapinėse surasti nepavyko.

⁵⁷³ Katalikų bažnyčia Dievo Kūno šventės metu rengia procesijas, kurias veda parapijų kunigai. Procesijų metu yra lankomos svarbiausios sakralinės vietovės apylinkėse, pirmiausia kryžius ir koplytėles. Procesija sustoja prie keturių lauko altorių, kur yra skaitomos ištraukos iš Šventojo Rašto. Šventės metu, takas, kuriuo yra einama yra papuošiama medžio šakomis, gėlėmis. Procesijų metu yra giedamos giesmės ir litanijos.

⁵⁷⁴ CZYŻ, Anna Sylwia. *Kościół świętych Piotra i Pawła na Antokolu w Wilnie*. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2008, p. 56.

⁵⁷⁵ KŁOS, Juliusz. *Wilno: przewodnik krajoznawczy*. Wilno, 1929, p. 264.

Visa tai rodo, jog bendroji šventoriaus erdvė turėjo aiškią hierarchinę struktūrą, grįstą vietos kilnumo, prieinamumo principais. Tarp svarbių erdvių turėjo vykti judėjimas, todėl prie koplytėlių ir kolumbariumų taip pat turėjo būti patogūs takeliai, kaip ir aplink pačią bažnyčią.

Irašai užmiesčio kapinėse. Užmiesčio kapinių erdvė taip pat būdavo apibrėžiama mūrine tvora. Kartais vietoje tvoros naudoti natūralūs gamtos barjerai. Štai Bernardinų kapinių ribą iš trijų pusių nurodė tvora, pastatyta 1812 metais⁵⁷⁶, o iš trečios – Vilnelės šlaitas, matyt, saugumo sumetimais medine tvora su mūriniais stulpais⁵⁷⁷. Rasų kapinės, 1812 m. gaisro metu sudegus medinei tvorai, 1820 m. buvo apjuostos mūrine tvora⁵⁷⁸. Šv. Apaštalo Petro ir Povilo parapijos kapinės tvora buvo apjuostos tik 1872 m.⁵⁷⁹. Užmiesčio kapinės turėjo pagrindinį įėjimą – vartus, nuo kurio prasidėdavo pagrindinis takas, grįstas lauko akmenimis. Naujai įsteigtų nekropolių erdvės struktūra buvo akivaizdi vien įėjus į kapines – kapinių dalys (kvartalai) būdavo aiškiai atskiriami vidinėmis ribomis, t. y. takais ir alėjomis, bei išroinėmis ribomis, t. y. mūrine tvora ir gamtos barjeriais. Tokių nekropolių erdvę galima buvo racionaliai suplanuoti prieš steigimą, o vėliau, esant reikalui – koreguoti. Štai 1801 m. įsteigtos Rasų kapinės buvo praplėstos 1814 m.⁵⁸⁰

Kapinėse esantys takai ir alėjos lemia tam tikras judėjimo galimybes, vadinasi ir tam tikrų epitafijų skaitymo galimybes. Bernardinų, Rasų ir Šv. Petro ir Povilo parapijos kapinėse takai laikėsi spiralinės, centrinės kompozicijos plano. Kapinių viduryje paprastai atsidurdavo steigimo koplytėlė. Anot prancūzų kilmės kun. Gaume's, XIX a. kapinių steigimo apeigų metu, keturiuose nekropolio

⁵⁷⁶ GIRININKIENĖ, Vida. Bernardinų kapinių statiniai. *Vilniaus Bernardinų kapinės 1810–2010*. Vilnius: Versus aureus, 2010, p. 146.

⁵⁷⁷ *Ten pat.*

⁵⁷⁸ Jan ze Śliwina [KIRKOR, Adam Honory]. *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach*. Drukarnia A. Marcinowskiego, 1856, p. 180.

⁵⁷⁹ GIRININKIENĖ, Vida. *Vilniaus kapinės*. Vilnius, 2004, p. 131.

⁵⁸⁰ *Ten pat*, p. 67.

kraštuose paprastai būdavo pastatomi keturi 5 pėdų mediniai kryžiai ir po medinį kuolą priešais kiekvieną kryžių. Mediniai kuolai – miręs medis – simbolizuodavo mirtį ir mirties galią, veikiančią keturiomis pasaulio kryptimis. Keturi kryžiai primindavo apie Išganytojo pralietą kraują už visą pasaulį: Vakarus, Rytus, Pietus ir Šiaurę. O Prisikėlimo dieną visi tie žmonės Kraujo dėka bus prikelti iš numirusiųjų. Tuo tarpu nekropolio centre stovėdavo aukščiausias kryžius. Jis simbolizuodavo patį Išganytoją, kuris nugalėjo mirtį ir yra Prisikėlimas ir Gyvenimas. Savo šešėlį jis meta ant savo brolių ir vaikų, palaidotų kapinėse. Centrinis kryžius taip pat primindavo, kad Išganytojas yra visa ko Karalius, todėl jis viešpataus gyviesiems ir mirusiesiems⁵⁸¹. Panašu, kad XIX a. kryžiai atsidurdavo tam tikslui pastatytose taip vadinamosiose steigimo (lenk. erekcyjna) koplytėlėse.

Bernardinų kapinės buvo suplanuotos 1808 metais, o užbaigtos 1810 m. spalio 14 dieną. Tų kapinių viduryje buvo pastatytas baldakimas ir po juo laikytos pirmosios mišios su pamokslu, kartu buvo pašventintas kapinėms skirtas plotas, o atminimui toje vietoje pastatytas paminklas su užrašu:

1810. roku Oktobra 14. d. Tu pomnik posta=
wiony przy zakadaniu tego Cmenta=
rza należącego do Kościoła X.X. Ber=
nardynow Wileńskich, na tym miej=
scu pierwsza Msza S. odprawilasię.
Celebrował X. Lachnicki Official. Kapi=
tuły Wileńskiej. Kazanie miał Xiądz
Rajuniec Bernardyńskiego Kosciola
Kaznodzieja.
Zreperowany niniejszy pomnik i o=

1810 metai spalio 14 diena.
Paminklas čia pastatytas įkuriant
šias kapines, priklausančias Vilniaus
kunigų bernardinų bažnyčiai. Šioje
vietoje buvo laikomos pirmosios
Šventosios Mišios, kurias celebravo
Vilniaus kapitulos kunigas oficiolas
Liachnickis. Pamokslą sakė
Bernardinų bažnyčios kunigas
Rajunecas. Dabartinis paminklas,

⁵⁸¹ GAUME, *Cmentarz w dziewiętnastym wieku czyli ostatnie słowo solidarnych*. Przetłumaczył na język polski i wydał ks. Wł. Magnuski. Warszawa, w drukarni Czerwińskiego i spółki, ulica Święto-Krzyska N. 1325 (10), 1878, p. 81–83.

zdobiony przez Wielmożnego Domini=
ka Szamotulskiego Sowietnika w Roku
1849. Julii 29. dnia, Poswięcony po
odnowieniu, i po odprawionym Na=
bożeństwie tego 1849. roku Augusta
9. dnia, Mowe miał X. Giedrojć Pro=
boszcz Horodeckiego Kościoła.⁵⁸²

gerbiamo patarėjo Domininko
Šamotulskio 1849 metų liepos 29
dieną pataisytas ir papuoštas, tą
pačią 1849 metų rugpjūčio 9 dieną
per pamaldas buvo pašventintas.
Pamokslą sakė Horodeckio
bažnyčios klebonas kunigas
Giedraitis.

Dabartinė steigimo koplytėlė, nors ir perstatyta, išsaugo savo simbolinę reikšmę – didelį kryžių bei Nukryžiuotojo skulptūrą. Dabartinis epigrafinis įrašas kiek skiriasi⁵⁸³. Įdomu yra tai, kad seniausi palaidojimai buvo daromi būtent aplink steigimo koplytėlę. Šv. Petro ir Povilo parapiinėse kapinėse tai klasicistinių formų Šv. Vincento Pauliečio koplyčia, pašventinta 1811 m. Ją pastatė Laterano kanauninkų vienuolis, Vilniaus katedros prelatas J. F. Slivinskis. V. Girininkienė spėja, kad ši koplytėlė tikriausiai pastatyta kapinių įsteigimo proga⁵⁸⁴. Ši koplyčia taip pat yra kapinių centre, seniausioje kapinių dalyje. Apie ją taip pat būriuojasi ankstyviausi palaidojimai.

Rasų kapinės neturi išlikusios steigimo koplytėlės. Dabartinę kapinių koplyčią statyti buvo sumanyta dar 1828 m., tačiau statybos prasidėjo tik 1841 m., o užsibaigė 1850 metais⁵⁸⁵. Kadangi kapinių plotas keitėsi, būtų sunku nustatyti centrą, kuriame turėjo būti pastatytas kapinių pašventinimo kryžius.

Be steigimo koplytelių, iš bendro paminklų konteksto išsiskirdavo šeimos koplytėlės bei kolumbariumai. Galima manyti, jog užmiesčio kapinėse, savo plotu gerokai pranokstančias šventorių kapines, kolumbariumai ir mauzoliejai turėjo būti didesni negu šventorių kapinėse. Panašu, kad kolumbariumai turėjo sudaryti

⁵⁸² *LMAVB RS*, f. 312-24, l. 2.

⁵⁸³ GIRININKIENĖ, Vida. Bernardinų kapinių statiniai. *Vilniaus Bernardinų kapinės 1810–2010*. Vilnius: Versus aureus, 2010, p. 145–146.

⁵⁸⁴ GIRININKIENĖ, Vida. Vilniaus kapinės. Vilnius, 2004, p. 128, 131.

⁵⁸⁵ *Ten pat*, p. 71.

„kilnią erdvę“, panašiai, kaip bažnyčios šventoriaus teritorijoje. Todėl jie buvo statomi netrukus po kapinių įsteigimo.

Bernardinų kapinėse, pašventintose 1810 m., kairysis kolumbariumas turėjo iškilti dar prieš 1812 m. (pirmasis palaidojimas 1810 arba 1810 metais). Tai buvo 3 aukštų statinys, turėjęs po 37 nišas kiekviename aukšte. Dešinysis pastatytas kiek vėliau, matyt dar prieš 1823 m. (pirmasis palaidojimas tais metais)⁵⁸⁶. Jis buvo taip pat 3 aukštų, turėjęs po 24 nišas. Tarp kolumbariumų 1825–1827 m. iškilo kapinių koplyčia⁵⁸⁷, po kuria įrengti laidojimo rūšiai, amžininkų vadinti *katakombomis*. Rūsijoje įrengtose kriptose buvo laidojama tokiu pačiu principu, kaip ir kolumbariume – palaikai užmūrijami, pritvirtinama antkapinė plokštė su įrašu. Akcentuotina tai, kad įėjimas į koplyčios laidojimo rūšius turėjo geležines grotas, kurios buvo rakinamos⁵⁸⁸. Tiriamuoju laikotarpiu koplyčios rūšyje buvo 21 įrašų. Koplyčios fasade buvo įmūryta 13 plokščių. Pati koplyčia pastatyta prie pagrindinio kapinių tako, kolumbariumai – palei mūrinę tvorą. Tarp laidojamo ploto ir kolumbariumų taip pat yra palikta erdvė praeiti, kurios užtektų karstui atnešti. Vadinasi, minėtos erdvės buvo lengvai prieinamos, o dėl iš kapinių paminklų konteksto išsiskiriančių statinių, turėjo būti gausiau lankomos.

Du kolumbariumai stovėjo ir Rasų kapinėse. Seniausias epigrafinis įrašas Kairiajame kolumbariume yra 1802 m. Seniausias įrašas Dešiniajame kolumbariume yra 1806 m. W. Wejtkos tyrimo duomenimis, kolumbariumuose buvo 273 nišos, vadinasi tiek pat galėjo būti ir įrašų. Šitie kolumbariumai taip pat stovėjo gerai prieinamoje vietoje, dėl įrašų pompastiškumo ir pastatų monumentalumo galėjo būti dažniau lankomi.

Kapinių erdvę XIX a. susiskirstydavo ir patys vilniečiai. Rasų kapinių erdvę, prasidedančią už buvusių kolumbariumų dešinėje pusėje, vietos žmonės

⁵⁸⁶ GIRININKIENĖ, Vida. Bernardinų kapinių statiniai. *Vilniaus Bernardinų kapinės 1810–2010*. Vilnius: Versus aureus, 2010, p. 150–151.

⁵⁸⁷ *Ten pat*, p. 168.

⁵⁸⁸ *LMAVB RS*, f. 43–20847, lap. 29 v. [Akt Wizyty Jeneralney Kościoła i Klasztoru XX: Bernardynów Wileńskich w Roku 1842 Mca Maja 30 dnia Sporządzony.]

praminė *angeliška kalvelė*⁵⁸⁹ (dabar tai Angelų kalvelė). Toje vietoje buvo laidojami naujagimiai ir maži vaikai. XIX a. pabaigoje, greičiausiai po Władysława Syrokomles palaidojimo 1862 m. vakarinėje kapinių dalyje, ta vieta imta vadinti *literatų kalneliu*. Be W. Syrokomles greta buvo palaidotas rašytojas Mikołajus Malinowski (1799–1855), archeologas, grafas Eustachijus Tiškevičius (1814–1873), rašytojas Antonis Gliński (1818–1866) ir kiti⁵⁹⁰. Apie pavadinimų suteikimą kitų kapinių erdvėms istorinių duomenų nėra. Šioje kapinių dalyje yra patogūs keliukai ir takeliai.

Užmiesčio kapinių erdvė, tvarkingai suskirstyta pagal kvartalus, buvo užpildoma ganėtinai padrikai, chaotiškai, tačiau besilaikant arčiau centre esančio kryžiaus. Todėl toliau nuo centro esantys kvartalai būdavo užpildomi vėliausiai. Konkrečiame kvartale esantys palaidojimai būdavo atskiriami papildomomis priemonėmis – metalinėmis tvorelėmis, stulpais ir grandinėmis, metaliniais strypais. Tai dažniausiai vienam, bendrą atminimą puoselėjančiam kolektyvui skirtas memorialų ansamblis, kuriuos vienija bendra pavardė arba giminystės ryšiai. Galima manyti, kad tvorelė ar kitas barjeras galėdavo nustatyti tam tikrą privatumo erdvę. Nors ir nuo pagrindinio kapinių tako įrašai būtų gerai matomi, juose informacija bus pateikta taip, kad ją tinkamai suvokti gali tik tą patį kodą (bendrus atsiminimus) valdantys asmenys. Pavyzdžiui, Bernardinų kapinėse, Fiorentinių giminės kapavietėje, kurioje ilsisi ne tik tos pavardės nešiotojai, yra mažas antkapis su įrašu:

JAS

i

MARYNIA

Galima manyti, kad tai kūdikiams arba vaikams skirtas paminkals su įrašu,

⁵⁸⁹ Jan ze Śliwina [KIRKOR, Adam Honory]. *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach*. Drukarnia A. Marcinowskiego, 1856, p. 181.

⁵⁹⁰ MAŁACHOWICZ, Edmund. *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze*. Wrocław, 1996, p. 430–431.

tačiau tikslią jų vietą atmintyje surasti sugebės tik tos šeimos nariai.

Šeimyninio palaidojimo erdvę kartais išskirdavo tam tikras visoms ten esančioms epitafijoms būdingas bruožas, pavyzdžiui spaustuvininkų ir leidėjų Zawadzkių šeimos kapavietėje Šv. Apaštalų Petro ir Povilo kapinėse esančiuose įrašuose dominuoja vienas Biblijinis motyvas. Paminklas spaustuvininkui Juozapui Zawadzkiui yra seniausias jo šeimos palaidojimo vietoje. Vienoje paminklo pusėje yra iškaltas tekstas:

BŁOGOSŁAWIENI

czystego serca:

albowiem oni

BOGA.

Oglądają.

Mat. R. V. S. 8.

PALAIMINTI

tyraširdžiai

nes jie

DIEVĄ

regi.

Mat.[o] S.[kyrius] V. E.[ilutė] 8

Šalia stovinčiame paminkle Feliksui Zawadzkiui (mirė 1891 m.), ant postamento įrėžtas analogiškas Šventojo Rašto tekstas, tik nenurodytos nuorodos. Greta palaidotajam Józefui Zawadzkiui (mirė 1892 m.) ant paminklo pagrindo iškaltos eilutės:

Błogosławieni miłosierni,
albowiem oni miłosierdzia dostąpią

Palaiminti gailestingieji,
nes jie patirs gailestingumą

Wincentos Zawadzkos (mirė 1894 m.) paminklo apačioje iškaltas analogiškas tekstas. Tuo tarpu ant Adamo Zawadzki paminklo išdėstyti 3 motyvai:

Błogosławieni ubodzy duchem: abo
wiem ich jest Królestwo Niebieskie.

Palaiminti neturtingi dvasia: nes
jų yra Dangaus Karalystė.

Łuk. VI. 20.

Błogosławieni ciszy: abowiem oni
posiadą ziemię.

Psalm XXXVI.11.

Błogosławieni miłosierni, abowiem
oni miłosierdzia dostąpią.

Mat. V. 7.

Luk.[o] VI. 20

Palaiminti romieji: nes jie
paveldės žemes.

Psalmė XXXVI. 11.

Palaiminti gailestingieji, nes
jie patirs gailestingumą.

Mat.[o] V. 7.

Taip pat pastebėta, jog šeimos kapavietėje dažnai įrašus skirtingų asmenų paminklams gamindavo tas pats meistras, pavyzdžiui Šv. Stepono kapinėse Dobrowolskių šeimos kapavietėje buvo 7 Józefo Kozłowskio rankų darbo paminklai, pagaminti 1849–1859 m., signuoti *J.K.* ir *S. J. Kozłowski*.

Remiantis aptarta medžiaga, galima konstatuoti, jog naujai steigiamoms kapinėms stengtasi primesti aiškiai struktūruotą keturkampio erdvės išdėstymo modelį. Tačiau, tradicijos ir katalikų bažnyčios tikėjimu grįsti palaidojimai įvesdavo iki šiol vyravusį radiocentrinį erdvės modelį. Todėl kapinių centre dažniausiai atsidurdavo kapinių steigimo koplytėlė, aplink kurią ir vyko visas judėjimas, vedė takai. Seniausi palaidojimai suguldavo prie dviejų „polių“: radiocentriniu principu aplink steigimo koplytėlę bei kapinių kolumbariumuose. Prie minėtų objektų prieiti ir būdavo patogiausiai.

Iš pažiūros bendra kapinių erdvė lankytojų sąmonėje turėjo būti struktūriškai suskirstyta pagal atsižvelgiant į kolektyvinę atmintį, kuri nebuvo skleidžiama labai viešai. Šeimų ir giminių palaidojimams būdingas tam tikras privatumo bruožas.

2.3. Laiko ir tradicijų įtaka atminties gyvavimui

Tam, kad įvyktų atsiminimo procesas⁵⁹¹, individui reikalinga susidurti su objektais, kurie dalyvavo įsiminimo procese. Susidurimų metu atmintyje yra atgaminami atsiminimai. Individų kolektyvui tai bus bendri objektai, kaip pavyzdžiui, šeimai yra jų šeimos nario antkapis, kokia nors artima frazė įrėžta antkapyje, nuotrauka medalijone. Kad kolektyvinė atmintis gyvuotų ir atliktų savo tikslą – vienyti kolektyvą suteikiant jiems tapatybę, kolektyvai stengiasi reguliariai matyti tuos objektus. Tam yra kuriami kalendoriai, minėjimai, šventės, kurios įpareigoja kolektyvo narius prisiminti norimą faktą. Todėl kalendorius atminties tyrėjų yra vadinamas pirmąja socialinės atminties pakopa.

XIX a. Vilniuje buvo leidžiami įvairūs kalendoriai. 1808–1840 m. kasmet išeidavo *Ūkiškasis kalendorius*⁵⁹², kuris nuo 1840 iki 1863 m. ėjęs rusų kalba ne tik Vilniuje, bet ir Gardine⁵⁹³. Neilgai, 1819–1823 m., Vilniuje lenkų kalba buvo leidžiamas *Lietuviškasis ūkiškasis kalendorius*⁵⁹⁴, kuriame be ūkininkystės informacijos buvo skelbiamos įvairenybės. Šio kalendoriaus skaitytojais buvo siekiama padaryti ne tik katalikus, bet ir stačiatikius, kadangi greta katalikiškų švenčių kalendoriaus buvo pateiktas ir ortodoksų švenčių kalendorius.

Leidėjai taikydavo ir į kitas socialines grupes. 1802–1823 m. ėjo *Politinis kalendoriukas*⁵⁹⁵, skirtas Vilniaus universiteto darbuotojams. Greta to, šiai socialinei grupei buvo leistas kalendoriukas su įvairiomis atmintinėmis, kitų

⁵⁹¹ Pagrindiniai atminties procesai yra: įsiminimas, laikymas atmintyje ir atsiminimas.

⁵⁹² *Kalendarz gospodarski ...* Paskelbta W Wilnie, [1808-1840] : (Druk. Imperatorskiego Wileńskiego Uniwersytetu). Puslapiai t. Dažnumas Kasmetinis. Pastaba Leidimo vieta: 1831-1834 - Wilno i Grodno.

⁵⁹³ *Месяцослов хозяйственный ...* = *Kalendarz gospodarski ...* Paskelbta Вильно ; Гродно, [1841-1863] (Вильно : Типографія Зимеля и Манеса Ромма). Dažnumas Kasmetinis. Pastaba Leid. vieta: 1858 - Вильно.

⁵⁹⁴ *Kalendarz gospodarski litewski na rok ... : zawierający w sobie dni 366, oraz święta rzymskie i ruskie, z oznaczeniem dni galowych, wschodu i zachodu słońca, odmian xiężyca, powietrza tudzież innych ciekawych i pożytecznych wiadomości gospodarskich.* Paskelbta W Wilnie : [s.n.], 1819-1823 (w Wilnie : w Drukarni XX. Pijarów u Alexandra Żółkowskiego). Pastaba Nuo 1821 m. skelbimo duom.: w Drukarni na ulicy Święto-Janskiej pod N. 431.

⁵⁹⁵ *Kalendarzyk polityczny na rok...* dla Wydziału Uniwersytetu Imperatorskiego Wileńskiego. W Wilnie: nakł. i drukiem J. Zawadzkiego.

universitetų Rusijos Imperijoje vadovų kontaktiniais duomenimis ir pan.⁵⁹⁶ Išsamiausi būdavo katalikų bažnyčios kalendoriai, kuriuose be minėtų švenčių buvo nurodomos ir maldos, kurias būtina tomis progomis kalbėti. Nemažai dėmesio skirta ir maldoms už mirusiuosius⁵⁹⁷.

Minėtieji kalendoriai daugiausia buvo skirti Vilniuje gyvenusiems katalikams ir stačiatikiams, todėl juose nurodytos privalomos švęsti šventės. Visuose kalendoriuose mirusiems atminti skiriama lapkričio 2 d. - Vėlynės. Jos tikslas priminti tikintiesiems, kad *Bažnyčia žemėje, Bažnyčia Skaistykloje ir Bažnyčia Danguje sudaro vieną ir tą pačią Bažnyčią, ir kad visi esame broliai*⁵⁹⁸. Tą dieną katalikai privalo mąstyti apie mirtį ir melstis prie savo giminaičių ir draugų kapų⁵⁹⁹. Šis įpareigojimas padėjo žmonėms periodiškai rinktis prie antkapių, melstis, prisiminti mirusįjį, skaityti visą ar dalį epigrafinio įrašo. Be Vėlinių, Bažnyčia dar kelias dienas atsimena ir meldžiasi už mirusiuosius: velionio laidotuvių dieną, mirties metinių dieną bei kiekvienų mišių metu⁶⁰⁰. Sunku nustatyti, ar mirties metinių dienomis kapai buvo papildomai lankomi, tačiau taip skatina manyti auksčiau aptarta epigrafiniuose įrašuose esanti informacija apie pačių epitafijų ar antkapių atnaujinimą. Vadinasi, bent jau esant solidžioms mirties metinėms kapai tikrai buvo lankomi papildomai.

Iki šventorių kapinių naikinimo pradžios (XVIII a. pabaiga–XIX a. vidurys), visuomenė suvokė kapines esant arti – su jomis būdavo susiduriama

⁵⁹⁶ *Kalendarz adressowy dla Wydziału Uniwersytetu Imperatorskiego Wileńskiego na rok ... Wilno : nakł. i druk. Józefa Zawadzkiego, 1807-*.

⁵⁹⁷ *Kalendarz o roku i jego częściach*. Išliko keli egzemplioriai: be antraštinio puslapio, 1842 m., 1857 m.

⁵⁹⁸ GAUME, Joseph, *Mały Katechizm X.J. Gaume, ułożony podług dzieła pod tytułem: Zasady i całość wiary katolickiej czyli wykład jej historyczny, dogmatyczny, moralny, liturgiczny, apologetyczny, filozoficzny i socyalny, od stworzenia świata aż do naszych czasów, T. 2. 1858, Warszawa: nakładem i Drukiem J. Glücksberga, Księg Szkół Publ. W Król. Polsk.*, p. 286.

⁵⁹⁹ GAUME, Joseph, *Mały Katechizm X.J. Gaume, ułożony podług dzieła pod tytułem: Zasady i całość wiary katolickiej czyli wykład jej historyczny, dogmatyczny, moralny, liturgiczny, apologetyczny, filozoficzny i socyalny, od stworzenia świata aż do naszych czasów, T. 2. 1858, Warszawa: nakładem i Drukiem J. Glücksberga, Księg Szkół Publ. W Król. Polsk.*, p. 287.

⁶⁰⁰ GAUME, Joseph, *Mały Katechizm X.J. Gaume, ułożony podług dzieła pod tytułem: Zasady i całość wiary katolickiej czyli wykład jej historyczny, dogmatyczny, moralny, liturgiczny, apologetyczny, filozoficzny i socyalny, od stworzenia świata aż do naszych czasów, T. 2. 1858, Warszawa: nakładem i Drukiem J. Glücksberga, Księg Szkół Publ. W Król. Polsk.*, p. 286.

einant pakeliui į mišias (privaloma tvarka kiekvieną sekmadienį ir bažnyčios nustatytomis švenčių dienomis). Todėl kapinės turėjo būti lankomos bent kartą per savaitę, jas prižiūrėti buvo tikinčiųjų pareiga⁶⁰¹. Taip ryšys tarp monumento ir individo buvo nuolatos palaikomas. Pradėjus uždarynėti šventorių kapines ir steigti užmiesčio kapines, naujieji nekropoliai iš pradžių nebuvo populiarūs⁶⁰². Nors dėl sparčios urbanizacijos užmiesčio kapinės netrukus atsidūrė miesto teritorijoje, kapų lankymo tradicija buvo iškreipta.

Dar vienas elementas, turėjęs palaikyti velionio atminimą gyvą jo artimųjų rate buvo po mirties leistos kortelės-kvietimai dalyvauti gedulingose pamaldose bei laidojimo ceremonijoje. XIX a. pradžioje jos buvo spausdinamos daugiausiai ant mažų popieriaus lapelių, bet labai retai skelbiamos to meto periodinėje spaudoje. Turimi duomenys⁶⁰³ leidžia teigti, jog tokioje kortelėje būdavo nurodoma velionio pavardė ir vardas, neretai išskiriant juos kitu šriftu, informacija apie palaikų perkėlimą iš namų į bažnyčią bei žinios apie laidotuves, kurios paprastai vykdavo kitą dieną. Metai, o dažnai ir mėnesių pavadinimai nenurodyti. Vėliau, XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje panašaus turinio, juodu rėmeliu apibrėžta informacija dažnai pasirodydavo ir spaudoje⁶⁰⁴.

Panašios kortelės-kvietimai su memorialo atvaizdu buvo platinami ir į antkapių bei paminklų atidengimo iškilmes. Tokiuose atvaizduose matydavosi ir paminkle įrėžtas tekstas. Prieš vysk. Jeronimo Stroinovskio paminklo pašventinimą 1828 m. (pastatytas 1827 m.) šv. Jonų bažnyčioje, buvo išplatinta

⁶⁰¹ GAUME, *Cmentarz w dziewiętnastym wieku czyli ostatnie słowo solidarnych*. Przełożył na język polski i wydał ks. Wł. Magnuski. Warszawa, w drukarni Czerwińskiego i spółki, ulica Święto-Krzyska N. 1325 (10), 1878, p. 95.

⁶⁰² GIRININKIENĖ, Vida. *Vilniaus kapinės*. Vilnius: 2004, p. 11–12.

⁶⁰³ *VUB RS*, f. 2 DC 177 A, lapas nenumeruotas [Kvietimas į pamaldas už Władysławą Adamowicz]; *VUB RS*, f. 2 DC 177 A, l. 3 [Kvietimas į pamaldas už Elżbietą Balińską]; *VUB RS*, f. 2 DC 177 A, lapas nenumeruotas [Kvietimas į pamaldas už Aleksandrą Brunetą]; *VUB RS*, f. 2 DC 177 A, l. 202 [Kvietimas į pamaldas už Ludwiką Chomińską]; *VUB RS*, f. 2 DC 177 A, l. ? [Kvietimas į pamaldas už Kasprą Cieciszowską]; *VUB RS*, f. 2 DC 177 A, l. 243 [Kvietimas į pamaldas už Czetwertyńską]; *VUB RS*, f. 2 DC 177 A, lapas nenumeruotas [Kvietimas į pamaldas už Czudowską]; *VUB RS*, f. 2 DC 177 A, l. 367 [Kvietimas į pamaldas už Heleną Guze]; *VUB RS*, f. 2 DC 177 A, l. 372 [Kvietimas į pamaldas už grafitę von Heideisheim]; *VUB RS*, f. 2 DC 177 A, l. 412 [Kvietimas į pamaldas už Felixą Gorskį].

⁶⁰⁴ PUGAČIAUSKAS, Virgilijus. Miestas ir Bernardinų kapinės. *Vilniaus Bernardinų kapinės 1810–2010*. Vilnius: 2010, p. 126.

paminklo iliustracija, pagaminta raižytojų G. Kisslingo ir Rumbowicziaus. Šis darbas, t. y., vario raižinys, popierius ir atspaudai kainavo 46 sidabro rublius ir 60 kapeikų.⁶⁰⁵ Kortelės buvo skirtos išdalinti asmenims materialiai prisidėjusiems prie paminklo statybų⁶⁰⁶. Šio paminklo sukūrimą ir įrengimą finansavo vysk. Tadeuzas Kundziczius, Vilniaus universiteto rektorius Wacławas Pelikanas, 24 profesoriai, Universiteto bendruomenės nariai, prelatai ir kanauninkai, įvairūs valdininkai, garsieji kultūros mecenatai (grafai Plateriai, Chreptowicziai, Tyzenhauzai, Czapskiai ir kt.), *mokyklų administracijos darbuotojai, Volynės gimnazijos mokytojai ir mokiniai*⁶⁰⁷. Šiuo atveju paminklo mecenatai galėtų simbolizuoti vieną kolektyvą, kurio atminčiai dėl jiems aiškių priežasčių buvo svarbus vysk. J. Stroinovskis. Kortelės su paminklo atvaizdu tampa tos grupelės skiriamuoju bruožu – išryškina grupelės tapatybę.

Panašūs lapeliai buvo gaminami ir pristatant kai kurių asmenybių antkapius Vilniaus kapinėse. 1813 m. spalį caro pareigūnų buvo surastos kortelės su epitafija skirta Napoleono 1812 m. žygio į Rusiją dalyviui, generolui Josephui Lefebvre'ui, kuris mirė 1812 m. ir buvo palaidotas Vilniaus Bernardinų kapinių Rytiniame kolumbariume. Kortelės buvo spausdintos Vilniuje, 450 egzempliorių tiražu⁶⁰⁸. Šiuo atveju kortelės galėjo būti skirtos plačiai visuomenei. Tačiau žinant, kad antkapio įrašas generolui J. Lefebvre'ui buvo parašytas prancūzų kalba, o pats karininkas buvo vienas iš artimiausių Napoleono patikėtinių vaikų⁶⁰⁹, galima svarstyti, jog kortelės turėjo atskleisti tam tikrą žmonių grupę, kurią vienijo

⁶⁰⁵ ZNOSKO, Jan. *Wiadomość o pomniku w kościele uniwersyteckim św. Jana w Wilnie, wystawionym na uwiecznienie pamiątki ś. p. Hieronima hrabi Stroynowskiego biskupa wileńskiego*. Wilno, 1830, p. 12.

⁶⁰⁶ *Ten pat*.

⁶⁰⁷ *Ten pat*, p. 11.

⁶⁰⁸ *Виленский временник. Акты и документы Архива Виленского, Ковенского и Гродненского генерал-губернаторского управления, относящиеся к истории 1812-1813 г.г.* Ч. 2. Переписка по части гражданского управления. Вильна, 1913, p. 262–265.

⁶⁰⁹ Josepho Lefebvre'o tėvas buvo maršalas Francois Lefebvre, kuris kariniuose paraduose žygiuodavo iškart už Napoleono, kartu su kitais maršalais – Joachimu Muratu ir Louis Berthier'u. Napoleono žygio į Maskvą metu F. Lefebvre'as vadovavo veteranų kuopai, įeinančiai į vadinamosios senosios gvardijos sudėtį. J. Lefebvras tuo tarpu buvo brigados generolu. Manoma, kad J. Lefebvre turėjo du vardus – Joseph Marie. Pgl. PUGAČIAUSKAS, Virgilijus. *Napoleonas ir Vilnius: karinio gyvenimo kasdienybės bruožai*. Vilnius, 2004, p. 19, 22, 103–104.

politinės idėjos ir siekiai.

Iš pateiktos medžiagos matyti, jog visuomenės grupėms buvo svarbu atmintį susieti su laiku, sudaryti tam tikrą atsiminimo proceso tvarkingai veikiančią sistemą, kad tai, kas juos vienija (arba dalinai prisideda prie tapatybės kūrimo) liktų įprasminta ir nepamiršta.

3. Empirinio tyrimo išvadų aptarimas

1) Pirmą kartą istoriografijoje atlikta semiotinė epigrafinių įrašų turinio detali analizė atskleidė, jog XIX a. epigrafiniai memorialiniai įrašai turėjo labai aiškia struktūrą, greičiausiai paveldėtą iš XVI–XVII a. įrašų. Panašių tyrimų nei istorikai, nei filologai Lietuvoje nevykdo, todėl jo rezultatai gali būti naudingi daugelio humanitarinių ir socialinių mokslų specialistams. Remiantis empiriškai apdorota epigrafine medžiaga pastebėta, jog *Asmeniui* įamžinti skirtus įrašus sudaro šios dalys: invokacija, palaidojimo vietos nurodymas, giminės identifikavimas, asmens identifikavimas, gimimo aplinkybių (data, vieta) nurodymas, mirties aplinkybių (data, vieta, amžius) nurodymas, epigrama mirusiajam, prašymas pasimelsti už mirusįjį, paminklo mecenatas, informacija apie paminklo atnaujinimą, Šventojo Rašto citata, meistro parašas. Svarbiausia informacija – velionio pavardė – visada būdavo išskiriama kitu šriftu, taip siekiant adresatui perduoti esminę žinią – koks asmuo yra įamžintas. Tekstuose vartojami kreipiniai padarydavo tekstą aktualų visais laikais, kas suteikdavo tam tikro patrauklumo. Todėl XIX a. antroje pusėje–XX a. pradžioje atsirado nemažai įrašų tyrėjų, epitafijų publikacijų ir kt.

Asmenį įamžinančių įrašų turinys tapdavo komunikavimo erdve, pasižyminčia viešumo ir privatumo aspektais, kuriuos sąlygojo pasirinkta kalba. Netgi tam pačiam asmeniui dedikuoti skirtingi įrašai galėjo reprezentuoti viešą ir privačią erdvės. Ribą tarp jų nubrėždavo ne paminklo pastatymo vieta, bet įrašo teksto suvokimo lygis, kuris priklausydavo nuo bendros adresanto ir adresato

(kolektyvinės) atminties. Todėl atskirtis tarp mieste ir kapinėse stovėjusių paminklų įrašų yra labai skirtinga.

Įvykiui įamžinti skirtų įrašų yra gerokai mažiau. Priklausomai nuo laikotarpio, jų ilgis varijuoja, nors struktūriškai laikomasi vientisumo: 1) nurodomas įvykis (kartais su plačiu aplinkybių aprašymu) ir 2) įvykio data.

2) Tyrimo rezultatai atskleidė dar vieną iki šiol istoriografijoje beveik nenagrinėtą problemą – epigrafinių memorialinių įrašų skaitymo aspektą. Tam, kad epigrafinis įrašas funkcionuotų visuomenėje, jis turėjo būti periodiškai skaitomas (taip įvyksta atsiminimo procesas). Pagrindiniai įrašų skaitytojai dažniausiai ir būdavo jų kūrėjai. Periodiškas individų grupės susidūrimas su jų įrašais persidengė su Katalikų Bažnyčios tradicija lankyti mirusįjį ir melstis prie jo kapo nustatytomis dienomis. Tai reiškia, kad laikas buvo specialiai administruojamas, ko pasekme tapo atsiminimo proceso skatinimas. Viena iš administravimo priemonių buvo kalendorius, kuris diktuodavo susidūrimų su antkapiais, įrašais bažnyčioje tempą ir dažnumą. Kol kapinės būdavo šventoriaus teritorijoje, įrašai būdavo matomi (skaitomi?) mažiausiai kartą per savaitę. Tuo tarpu, kapines iškelus už miesto, mirusieji būdavo lankomi per Vėlynių šventes bei jų mirties metinių (jubiliejų) progomis. Taip įrašai atlikdavo ne tik mnemoninę funkciją, bet ir padėdavo jį lankančiam asmeniui kolektyvui sutvirtinti savo tapatybę.

Pagal tam tikrus įrašų bruožus galima nustatyti tų grupių įvairovę. XIX a. Vilniaus visuomenė susidarė iš įvairių religinių, socialinių, politinių, profesinių ir kt. grupių, kurias vienijo tam tikras gyvenimo būdas arba gyvenimo aplinkybės. Pačios grupės galėjo skaidytis į daugybę mažesnių grupelių (teoriškai, reikia bent 2 individų, kad jie galėtų sudaryti grupę) pagal mąstymo, idėjų, pažiūrų, dorybių ir kt. kriterijus. Tarp mažų grupelių atmintį palaikyti yra lengviau, kadangi kuo atmintis yra geriau žinoma (patirta, jausta, matyta, girdėta ir t. t.) visiems grupės nariams, tuo jos išraiška bus intymesnė. Todėl tikrą epigrafinio įrašo prasmę galėdavo suprasti tik kolektyvinę atmintį materijoje išraiškę individai, dažniausiai

įrašų mecenatai. XIX a. tai būdavo šeimos, bendradarbiai, to paties luomo atstovai, tų pačių politinių pažiūrų asmenys, įvairių įvykių bendražygiai, bendrų pomėgių turintys asmenys ir t. t.

3) Remiantis istoriniais tyrimais bei išlikusiais duomenimis galima manyti, kad iki XIX a. pradžios Vilniuje miestiečių luomo atstovams nebuvo statomi paminklai. Atlikto tyrimo rezultatai patvirtino autoriaus keltą teiginį, kad tik naujai įsteigtos kapinės Vilniaus priemiesčiuose atskleidė nišą antkapinei epigrafikai išplisti ir XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais sutvirtėti, subręsti. Tai sąlygojo: 1) žemės ploto problemos sprendimas. Naujai steigiamos kapinės buvo didelės, lyginant su šventorių kapinėmis, todėl palaidojimo vietą buvo galima įamžinti paminklu; 2) susiformavusios meistrų bendruomenės, kuri išvystė paminklų meistrystę ir skatino konkurencingos kainos atsiradimas.

4) Epigrafiniai memorialiniai įrašai visuomenėms tapdavo ne tik asmens įamžinimo reliktais, bet ir kaip kultūrinės atminties objektas atlikdavo bendrą atmintį turinčių individų grupės suvienijimo funkciją. Kultūrinė atmintis epigrafiniuose įrašuose pirmiausia pasireiškėdavo per asmens ir jo kapo kultą. Ši apraiška, be kelių išimčių, yra būdinga XIX a. pabaigai–XX a. pradžiai, kuomet vykstant visuomenės socialiniams ir politiniams pokyčiams, tam tikros asmenybės ir jų antkapiai buvo prisiminti ir panaudoti tautinio pagrindo grupių tapatybei reikšti ir palaikyti (kadangi kultūrinei atminčiai reikia laiko susiformuoti). Tuo tarpu XIX a. pradžioje epigrafinių įrašų turinyje buvo išreiškiamos idėjos ir simpatijos žlugusiai ATR valstybei, o tai reiškia, kad taip mąstančių grupių nariai reprezentavo uždaros kultūros tipos modelį – tokį, kurį vienija spaudimas iš išorės, t. y., iš Rusijos Imperijos. Per visą XIX a. išsilaikė ir mažesnių bendrą atmintį turinčių grupelių narių kultūrinės atminties reiškimų tendencija, pasireiškusį per šeimos ar giminės pavardės (originalo kalba) ir herbo išsaugojimą.

IŠVADOS

1) Epigrafiniai tyrimai remiasi dvejopa metodologine prieiga, leidžiančia nubrėžti ribą tarp dviejų svarbiausių tyrimo paradigmu: a) *istorinės* (arba klasikinės) ir b) *naujosios* (jos koncepcija siūloma šiame darbe). Pirmajai yra būdingas ryškus istorijos disciplinos metodologijos atspalvis, kurio tikslas yra parengti epigrafinį šaltinį tolesniems tyrimams. Tačiau išsamių tyrimų, kurie remtųsi klasikinių tyrimų metu surinkta gausia medžiaga nėra daug. Todėl ir vyraujantys istorinės paradigmo tyrimų rezultatai yra riboti, apsiribojantys šaltinio nurašymu, iššifravimu, publikavimu bei bendro pobūdžio turinio analize. Antrosios paradigmos tyrimai atspindi epigrafinio įrašo komunikacijos procesą, išreikštą linijiniu modeliu. Tam, kad tyrimo metu būtų atskleistas visas epigrafinio įrašo procesas, yra reikalingas tarpdisciplininis vertinimas, galimas tik kelių disciplinų sandūros dėka. Dėl tokio požiūrio nebuvimo, mokslininkai tiria paskyrus epigrafinio įrašo komunikacijos proceso elementus arba ryšius. Tokiu būdu naujosios paradigmos epigrafiniai tyrimai yra orientuoti ne į patį epigrafinį šaltinį, bet į tikrovės atskleidimą ir jos pažinimą.

2) Naujajai paradigmai atskleisti tyrimo metu buvo panaudotas George'o Gerbnerio komunikacijos modelis, kurio dėka pavyko išskirti visus epigrafinio įrašo kaip komunikacijos priemonės proceso elementus informacijos suvokimo ir perdavimo lygmenyse: a) teksto kūrybos kelią, b) gamybinę kultūrą, c) paminklų statymo kultūrą. Šią tikrovę, susijusią su epigrafinio įrašo atsiradimu, atsiskleidžiančią per komunikacijos modelį, siūloma vadinti *epigrafinio įrašo kultūra*. Anksčiau minėta, kad naujosios paradigmos epigrafiniam tyrimui yra reikalinga tarpdisciplininė teorinė ir metodologinė prieiga, todėl atsižvelgiant į darbo autoriaus profesines kompetencijas šiame darbe buvo atsiribota nuo šių komunikacijos proceso elementų: kalbos vartojimo aspekto (tokie tyrimai jau yra atlikti) ir XIX a. teisinės bazės aptarimo (palikta teisės istorikams).

3) G. Gerbnerio modelio adaptacija yra tinkama iš esmės bet kokios rūšies ir bet kokio regiono epigrafinio įrašo kultūrai tirti. Be antkapių ir paminklų įrašų, besilaikant šiame darbe suformuotos koncepcijos, galima tirti monetų, spaudų, muitinės plombų, įrankių, privačių daiktų įrašus. Tokie tyrimai pateikta medžiaga praturtintų humanitarinius mokslus, o metodologiniu sprendimu – socialius mokslus. Vis dėlto, empirinei medžiagai apdoroti ir išsamiausiems tyrimo rezultatams išgauti yra reikalinga kelių disciplinų (filologija, istorija, komunikacijos mokslai ir kt.) atstovų sąveika.

4) Epigrafinis įrašas nėra vien rašytinis istorijos šaltinis, kaip buvo tiriamas iki šiol. Tai yra komunikacijos priemonė, todėl ją siūloma tirti 4 aspektais: 1) teksto turinio ir vaizdo komunikacijos aspektu; 2) atminies komunikacijos aspektu; 3) įrašo komunikacijos erdvėje aspektu bei 4) įrašo komunikacijos laike aspektu. Pirmuoju aspektu įmanoma nustatyti adresanto labiausiai išryškintas (todėl, manoma, ir svarbiausias) teksto dalis. Toks tendencijų atskleidimas padeda suvokti memorialo pagrindinę funkciją ir esminę mintį. Antrasis aspektas parodo, jog neiškreiptam epigrafinio teksto suvokimui yra reikalinga bendra adresanto ir adresato atmintis, todėl epigrafiniai įrašai yra nedideles visuomenės bendruomenės vienijantys branduoliai, padedantys joms išlaikyti savitumą. Trečiasis bei ketvirtasis aspektai, taikant juos istorinės analizės kontekste, atskleidžia individų susidūrimo su epigrafiniais įrašais galimybių dažnį bei istorines ir kultūrinės skaitymo aplinkybes. Visų aspektų susintetinimas atskleidžia gana platų epigrafinių įrašų komunikavimo vaizdą, nepasiekiamą tradiciniais epigrafikos įrankiais.

5) Disertacijoje siūlomas *epigrafinio memorialinio įrašo* terminas įveda kitokį požiūrį, grindžiamą ne paviršutiniškų kriterijų (kaip objekto tipas, teksto žanras ar medžiagos rūšis), bet objekto atsiradimo funkcijos ir jo paskirties. Panašus

požiūris rado savo kelią istoriografijoje, tačiau įrašų klasifikacijų įvairovė ir painumas rodo, jog epigrafika išgyvena tam tikrą brandumo periodą, reikalaujama susisteminti ir naujais kompleksiniais tyrimais pagrįsti iki šiol taikytą metodiką. Epigrafinio memorialinio įrašo sąvoka apimtų platesnę įrašų įvairovę – kietoje medžiagoje iškaltus, įrėžtus įrašus, atliekančius mnemoninę funkciją.

6) Tyrimo metu pasitvirtino prielaida, kad Vilniaus universiteto studentai ir darbuotojai XIX a. pradžioje formavo Vilniaus epigrafinę kultūrą. Pasaulietinei valdžiai XVIII a. pabaigoje uždraudus mirusiuosius laidoti mažosiose šventorių kapinėse ir XIX a. pradžioje įsteigus erdves užmiesčio kapines, atsirado didelė niša paminklų verslui. Tuo metu labiausiai paminklų gamybos ir raidžių graviravimo poreikį atitiko Vilniaus universitete besimokantys (arba studijas baigę) raižytojai ir skulptoriai. Jie pasinaudojo įgytomis žiniomis kurdami naujus šriftus epigrafiniams įrašams rašyti (viename paminkle paprastai naudojama nuo dviejų iki penkių skirtingų šriftų) bei pritaikė naujas medžiagas. Marmuro pakeitimas granitu atpigino paminklų bei memorialinių lentų gamybą, o tai svariai prisidėjo prie epigrafinės kultūros išplitimo Vilniuje ir už jo ribų.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai

- Akt Wizyty Jeneralney Kościoła i Klasztoru XX: Bernardynów Wileńskich w Roku 1842 Mca Maja 30 dnia Sporządzony.* LMAVB RS, f. 43–20847.
- Adamo Kossakowskio testamentas.* 1825. LMAVB RS, f. 43–26639.
- Alberto Liudviko Zaštauto kolekcija.* LMAVB RS, f. 273.
- Aloizo Wipniewskio testamentas.* 1806. VUB RS, F. 5-A28-5063.
- Angelo Daugirdo testamentas.* 1835. LMAVB RS, f. 43-26601.
- Antoninos Korwin Milewskos testamentas.* 1778–1784. LVIA, f. 8, ap. 4, b. 116.
- Bendrasis fondas.* LMAVB RS, f. 9-2211, 2212, 2221, 3121, 2154, 2311, 1604.
- Dawido Pilchowskio testamentas.* 1803. LMAVB RS, f. 43–26671.
- E. Tiškevičius laiškas neįvardintam asmeniui.* 1871. LMAVB RS, f. 273-2492.
- F. Lehmano darbo sutartis.* 1822. LVIA, f. 721, ap. 1, b. 240, lap. 1.
- F. Lehmano darbo sutartis.* 1825 LVIA, f. 721, ap. 1, b. 240, lap. 3.
- F. Lehmano atleidimo raštas.* LVIA, f. 721, ap. 1, b. 240, lap. 35.
- Felixo Kwintos testamentas.* 1817. VUB RS, F. 67-3527.
- Ferdinando Spietznagelio testamentas.* 1819–1820. VUB RS, F. 13-17.
- Ignaco Klimańskio testamentas.* VUB RS, F. 5-A28-5099.
- Jano Jaskoldo testamentas.* 1797. LVIA, f. 8, ap. 4, b. 438.
- Jerzynos Steckiewiczowos testamentas.* 1799. VUB RS, F. 67-811.
- Józefo Puzynos testamentas.* 1746. VUB RS, f. 5–f127–31953.
- Józefo Wołłowicziaus testamentas.* LMAVB RS, f. 43–26734.
- Josepho Saunderso 1813 m. raportas Vilniaus universiteto rektoriui.* VUB RS, f2–KC 374, lap. 13–13 v.
- J. G. Kisslingo sudarytas Raižybos klasės inventoriūs.* 1832. VUB RS, f2–KC 374, lap. 51–55.
- J. Rustemo raportas Vilniaus universiteto rektoriui.* 1822. VUB RS, f2–KC 374.

Kartotekų kolekcija. 1932–1937. LMAVB RS, f. 28–1.

Kazimiero Jelskio 1856 m. rugpjūčio 30 d. laiškas. LMAVB RS, f. 138–1802, lap. 11.

Kazimiero Jelskio 1856 m. lapkričio 9 d. laiškas. LMAVB RS, f. 138–1802, lap. 12.

Korespondencija, liečianti Tiškevičių šeimos kapus. LMAVB RS, f. 31, b. 1282–1291.

Kvietimas į pamaldas už Władysława Adamowiczy. VUB RS, f. 2 DC 177 A, lapas nenumeruotas.

Kvietimas į pamaldas už Elżbietą Balińską. VUB RS, f. 2 DC 177 A, l. 3.

Kvietimas į pamaldas už Aleksandra Brunetą. VUB RS, f. 2 DC 177 A, lapas nenumeruotas.

Kvietimas į pamaldas už Ludwiką Chomińską. VUB RS, f. 2 DC 177 A, l. 202.

Kvietimas į pamaldas už Kasprą Cieciszowską. VUB RS, f. 2 DC 177 A, lapas nenumeruotas.

Kvietimas į pamaldas už Czetwertyńską. VUB RS, f. 2 DC 177 A, l. 243.

Kvietimas į pamaldas už Czudowską. VUB RS, f. 2 DC 177 A, lapas nenumeruotas.

Kvietimas į pamaldas už Heleną Guze. VUB RS, f. 2 DC 177 A, l. 367.

Kvietimas į pamaldas už grafitę von Heidelberg. VUB RS, f. 2 DC 177 A, l. 372.

Kvietimas į pamaldas už Felixą Gorskį. VUB RS, f. 2 DC 177 A, l. 412.

Liudviko Alberto Zaštauto užrašai. LMAVB RS, f. 9, b. 2154.

Maxymiliano Rozenfeldto testamentas. 1760. VUB RS, F. 5-A2-514.

M. Podolińskio kūrinių sąrašas. 1821. VUB RS, f. 2 KC-378, lap. 1.

Polinskis Pelka Mykolas. LMAVB RS, f. 133.

Scholastykos Odachowskos testamentas. 1819 – 1820. VUB RS, F. 5-F155-30991.

Spis nagrobków w Wilnie, znajdujących się w kościele niegdyś parafjalnym, obecnie zaś filijalnym S-go Stefana w Wilnie, jak też i na przyległym cmentarzu,

- od lat kilkunastu już zamkniętym. Sporządzony w maju 1885 r. 1885. LMAVB RS, f. 9–1760, lap. 1–100.*
- Spis nagrobków, znajdujących się w kościele parafjalnym SS. Filipa i Jakóba w Wilnie, jak też i na przyległym cmentarzu, od lat kilkunastu już zamkniętym. Sporządzony w czerwcu 1885 r. 1885. LMAVB RS, f. 9–1761, lap. 1–74.*
- Spis nagrobków, znajdujących się na cmentarzu kościoła parafjalnego S. Rafała w Wilnie na Pióromoncie od lat kilkunastu już zamkniętym. Sporządzony w czerwcu 1885 r. 1885. LMAVB RS, f. 9–1761, lap. 75–92.*
- Sutartis tarp E. Tiškevičiaus ir J. Kozłowskio dėl memorialinės plokštės Vytautui Didžiajam Vilniaus Katedroje. 1852. LMAVB RS, f. 31–1303.*
- Vilniaus universiteto raižybos kabineto inventorius. 1800. VUB RS, F2 KC 374, lap. 9.*
- Vilniaus universiteto 1819 m. studentų sąrašai. LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1118.*
- Vilniaus kapitulos fondas. LMAVB RS, f. 43.*
- Vilniaus universiteto rektorius raportas A. Čartoriskiui. 1822. LVIA, f. 721, ap. 1, b. 26, lap. 9.*
- Vilniaus universiteto rektorius raportas A. Čartoriskiui. 1819.07.07. LVIA, f. 721, ap. 1, b. 81, lap. 10.*
- Vilniaus universiteto 1820–1821 m. studentų sąrašai. VUB RS, f.2, KC-78, lap. 86.*
- Vilniaus universiteto 1819–1827 m. studentų sąrašai. LVIA, f. 721, ap. 1, b. 1119, lap. 274, 275.*
- VUB, f. 5; f. 67,
- Wandos Leszczyńskos antkapio Rasų kapinėse piešinys. VUB, f. 78–186, f 78–185.*

Literatūra

- ALIŠAUSKAS, Vytautas. *Sakymas ir rašymas. Kultūros modelių tvėrmė ir kaita Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, Aidai, 2009, 259 p.

- ALLISON, Penelope M. Placing Individuals: Pompeian Epigraphy in Context. *Journal of Mediterranean Archaeology*, 2001, Vol. 14 Issue 1, p. 53–74.
[Prieinamas internetu]
<http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=eee079a8-96a3-41e0-ba7b-f03e7132b7bb%40sessionmgr4005&vid=0&hid=4109&bdata=JnNpdGU9ZWVvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=5269346&db=a9h> [žiūrėta 2016 birželio 17 d.]
- ANDRIJAUSKAS, Antanas. *Kultūrologijos istorija ir teorija*. Vilnius, 2003, 634 p.
- APPEL, Włodzimierz, ULČINAITĖ, Eugenija. *Inskrypcje Wileńskich kościołów = Vilniaus bažnyčių įrašai = Inscriptiones ecclesiarum Vilnensium*. Vilnius, 2005, 327 p.
- APIANUS Petrus, AMANTIUS Bartholomeus, *Inscriptiones sacrosanctae vetustatis non illae quidem Romanae, sed totius fere orbis summo studio ac maximis impensis terra marique conquistae feliciter incipiunt*. Ingolstadt: P. Apianus, 1534.
- ARBUŠAUSKAITĖ, Arūnė Liucija, JUŠČENKO, Natalija. The social-demographic analysis of cemetery data: particularity and results = Antkapių metrikos duomenų socialinė-demografinė analizė: specifika ir rezultatai. *Regional formation and development studies*, 2013, no. 2(10), p. 6–17.
- ARIES, Philippe. *Człowiek i śmierć*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1989, 639 p.
- ASSMANN, Jan. Collective Memory and Cultural Identity. *New German Critique*, No. 65: Cultural History/Cultural Studies. Duke University Press: 1995, p. 125–133.
- ASSMANN, Jan. Communicative and Cultural Memory. *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*, Berlin, New York 2008, p. 109–118.
- ASSMANN, Jan. Introduction: What is “Cultural Memory”? *Religion and Cultural Memory: Ten studies*. Sud. Jan Assmann, Stanford University Press:

- 2006, p. 1–30.
- BAGDONAS, Albinas. *Atmintis. Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2002, t. 2, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 142–143.
- BALČIŪNIENĖ, Asta. Klaipėdos krašto liuteroniškų kapinių paminkliniai įrašai lingvistiniu aspektu. *Acta historica Universitatis Klaipedensis*, T. 25: Klaipėdos Krašto konfesinis paveldas: tarpdisciplininiai senųjų kapinių tyrimai. Klaipėda, 2012, p. 62–75.
- BALČIŪNIENĖ, Asta, BUKANTYTĖ, Eglė. Epitafijos lie. Czon / Czonai ilses / ilsis Devieje / Deweje / Dewije / Dievuje; vo. Hier ruhet in Gott kalbiniai ypatumai. *Res humanitariae*, t. 12, Klaipėda: 2012, p. 46–64.
- BAKER, Murray. Who Was Sitting in the Theatre at Miletos? An Epigraphical Application of a Novel Theory. *Journal for the Study of Judaism: In the Persian Hellenistic & Roman Period*. 2005, Vol. 36 Issue 4, p397-416.
[Prieinamas internetu]
<http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=d28d13d2-7575-4334-a7f3-1d63aefb9bb%40sessionmgr4002&vid=0&hid=4109&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=18573361&db=a9h> [žiūrėta 2016 birželio 17 d.]
- BALIŃSKI, Michał. *Historia miasta Wilna*, Wilno, 1836, t. 1, 240 p.
- BENEFIEL, R. Rebecca. Rome in Pompeii: Wall Inscriptions and GIS. *Latin on Stone. Epigraphic Research and Electronic Archives*. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK, 2010, p. 45–47.
- BERENIS, Vytautas. Nežinomas Vilniaus metraštininkas Mstislavas Kaminskis (1839–1868). *Vilniaus istorijos metraštis*, 2007, t. 1, p. 185–191.
- BIELIŃSKI, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. Tom II. Kraków, druk W. L. Anczyca i spółki. 1899–1900, 845 p.
- BIRŽIŠKA, Mykolas. *Anuo metu Viekšniuose ir Šiauliuose: (iš 1882–1901 m. atsiminimų, pasakojimų ir raštų)*. Kaunas: 1938, p. 337–341.
- BLIŪDŽIUVIENĖ, Regina. Žygaičių kapinių antkapiniai įrašai ir epitafijos. *Žygaičių kraštas*, Vilnius: Homo liber, 2013, p. 242–250.

- BOJANUS, Ludwig Heinrich, *ANATOME TESTUDINIS EUROPAEAE / INDAGAVIT, DEPINXIT, COMMENTATUS EST LUDOVICUS HENRICUS BOJANUS*. Vilnae [Vilnius]: Impensis auctoris, typis Josephi Zawadzki, 1819-1821, t. 1–2.
- BROUGHTON, Trev Lynn. The Bengal Obituary: Reading and Writing Calcutta Graves in the Mid Nineteenth Century. *Journal of Victorian Culture* (Routledge). 2010, Vol. 15, Issue 1, p. 39–59. [Prieiga internetu] <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=66834aa5-9808-454f-9e65-0e2f5d744e2b%40sessionmgr4006&vid=0&hid=4104&bdata=JnNpdGU9ZWhtvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=54310727&db=a9h> [žiūrėta 2016 birželio 17 d.]
- BROWN, Peter. *Šventųjų kultas. Jo atsiradimas ir vaidmuo lotyniškoje krikščionybėje*. Vilnius: Aidai, 1999.
- BRUŽIENĖ, Jovita. Kartografinio diskurso semiotika: 1613 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapių analizė. Vilnius: 2013, 75 p.
- BUKANTYTĖ, Eglė. Vokiškosios senųjų Klaipėdos krašto kapinių epitafijos: kalbinis aspektas. *Acta historica Universitatis Klaipedensis*. T. 25: Klaipėdos krašto konfesinis paveldas: tarpdisciplininiai senųjų kapinių tyrimai. Klaipėda, 2012, p. 77–87.
- BUKANTYTĖ, Eglė. XVIII–XIX a. Klaipėdos krašto vokiškos epitafijos Prūsijos epitafijų kontekste. *Knygotyra*, T. 64, 2015, p. 288–304.
- BURINSKAITĖ, Ilona. Lietuvių memorialiniai paminklai svetimšalių tyrinėtojų darbuose. *Soter*, t. 7 (35), Kaunas, 2002, p. 89–103.
- BUTVILAITĖ, Rasa. *Architektūros studijos Vilniaus universitete 1773–1832 metais*. Vilnius, 2009, 278 p.
- CICĖNIENĖ, Rima. *Lietuvos didžiosios kunigaikštystės rankraštinės knygos kultūra (iki XVI a. antrosios pusės): daktaro disertacija; humanitariniai mokslai, komunikacija ir informacija (06 H) / Vilniaus universitetas*.
- Cieślak, Katarzyna. *Kościół-cmentarz. Sztuka nagrobna w Gdańsku (XV–XVIII w.)*. Gdańsk: 1992, 183 p.

- CONNERTON, Paul. *Jak społeczeństwa pamiętają*. Przekład i wstęp Marcin Napiórkowski, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2012, 202 p.
- COOLEY, Alison E. *The Cambridge Manual of Latin Epigraphy*. Cambridge University Press, 2013, 554 p. prieiga per internetą:
http://books.google.lt/books?id=VlghAwAAQBAJ&pg=PR1&dq=cambridge+manual+of+latin+epigraphy&hl=en&sa=X&ei=tP0fVMXBF8rmyQO8n4HYCw&redir_esc=y#v=onepage&q=cambridge%20manual%20of%20latin%20epigraphy&f=false
- CRESPO-FERNANDEZ, Eliecer. Euphemistic conceptual metaphors in epitaphs from Highgate Cemetery. *Metaphor and Metonymy revisited beyond the Contemporary Theory of Metaphor*. Edited by Francisco González-García, María Sandra Peña Cervel and Lorena Pérez Hernández, John Benjamins publishing company, 2013, p. 201–228. [riбота prieiga internetu]
https://books.google.lt/books?id=364bAgAAQBAJ&pg=PA203&lpg=PA203&dq=linguistic+epitaph+research&source=bl&ots=T7HZYpljnA&sig=SK_NRB A8UMsRCkLjw7ptejOHNb4&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=linguistic%20epitaph%20research&f=false [žiūrėta 2016 vasario 11 d.]
- CZYŻ, Anna Sylwia. *Kościół świętych Piotra i Pawła na Antokolu w Wilnie*. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2008, 296 p.
- CZYŻ, Anna Sylwia, GUTOWSKI, Bartłomiej. *Cmentarz miejski w Buczaczu: Zabytki kultury polskiej poza granicami kraju*, red. Brykowski R., seria C. z. 3, Warszawa: 2009, 255 p.
- CZYŻ, Anna Sylwia, GUTOWSKI, Bartłomiej. *Nekropolie kresowe. Skrypt dla inwentaryzatorów zabytkowych cmentarzy dawnych Kresów Wschodnich*, Warszawa: 2008, 157 p.
- CZYŻ, Anna Sylwia, GUTOWSKI, Bartłomiej, SKRODZKA, Agnieszka, VYŠATA, Karolina, ZDZIEBORSKA, Anna. *Cmentarze powiatu*

- czortkowskiego: *Zabytki kultury polskiej poza granicami kraju*, red. Brykowski R., seria C. z. 2, Warszawa: 2007, 567 p.
- CZYŻ, Anna Sylwia, GUTOWSKI, Bartłomiej, JANOWCZYK, Piotr. *Cmentarze powiatu borszczowskiego: Zabytki kultury polskiej poza granicami kraju*, red. Brykowski R., seria C. z. 1, Warszawa: 2004, 367 p.
- DARNTON, Robert. Kas yra knygos istorija? *Knygotyra*, 1999, t. 34, p. 134–154.
- DRĖMA, Vladas. *Dingęs Vilnius*. Vilnius, 2013, 446 p.
- DRĖMA, Vladas. *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius, 1997, 287 p.
- DRĖMA, Vladas. *Pranciškus Smuglevičius*. Vilnius: Vaga, 1973, 424 p.
- DUISBURG F. C. G. von, *Versuch einer historisch-topographischen Beschreibung der freien Stadt Dantzig*, Dantzig, 1809, 500 p.
- DUREJKO, Agnieszka. Wspomnienie o losach mogiły Władysława Syrokomli. *Žmogus ir žodis*, 2010, t. 2. p. 78–81.
- Epigrammata antiquae urbis Romae in aedibus Iacobi Mazochii, Romanae Academiae bibliopolae*, 1521, 180 p.
- EVANGELISTI, Silvia. EDR: History, Purpose, and Structure. *Latin on Stone. Epigraphic Research and Electronic Archives*. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK, 2010.
- FAJNHAUZ Dawid, Stefan Nosek. Kirkor Adam Honory, *Polski słownik biograficzny*, t. 12, Wrocław, Warszawa, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1966–1967, p. 475–478.
- FERAUDI-GRUÉNAIS, Francisca. Latin on Stone: Epigraphy and Databases. *Latin on Stone. Epigraphic Research and Electronic Archives*. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK, 2010.
- FERDI, Sabah; HARBI, Assia. Roman literary and epigraphic sources for the study of historical seismicity in Algeria circa 42-420 ad. *Journal of Seismology*. 2014, Vol. 18 Issue 2, p277-287. [prieinamas internetu]
- <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=e5487080-8a80-440e-a20a-e4c152caef29%40sessionmgr4010&vid=0&hid=4104&bdata=JnNpdGU9ZW>

- [vc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=94913383&db=a9h](#) [žiūrėta 2016 birželio 14 d.].
- FISKE, John. *Ivadas į komunikacijos studijas*. Vilnius, 1998, 239 p.
- FLORIDI, Lucia. The Epigrams of Gregory of Nazianzus Against Tomb Desecrators and Their Epigraphic Background. *Mnemosyne*, 2013, Vol. 66 Issue 1, p. 55–81. [Prieinamas internetu]
<http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=c13c3f02-9d3c-499b-a28a-e9867c409a1a%40sessionmgr4001&vid=0&hid=4109&bdata=JnNpdGU9ZWVvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=85709134&db=a9h> [žiūrėta 2016 birželio 17 d.].
- GAETANO Marini, *Iscrizioni antiche delle ville de'palazzi Albani*. Roma, MDCCLXXXV [1785], 256 p.
- GAETANO Marini, *Gli atti e monumenti de'fratelli Arvali: scolpiti gia' in tavole di marmo ed ora raccolti diciferati e comentati*. V. 1, Roma, 1795, 560 p.
- GASIŪNAS, Vladas. *XIX amžiaus Lietuvos grafika*. Vilnius, 2007, 269 p.
- GAUME, Joseph. *Cmentarz w dziewiętnastym wieku czyli ostatnie słowo solidarnych*. Przełożył na język polski i wydał ks. Wł. Magnuski. Warszawa, w drukarni Czerwińskiego i spółki, ulica Święto-Krzyska N. 1325 (10), 1878, 228 p.
- GAUME, Joseph, *Mały Katechizm X.J. Gaume, ułożony podług dzieła pod tytułem: Zasady i całość wiary katolickiej czyli wykład jej historyczny, dogmatyczny, moralny, liturgiczny, apologetyczny, filozoficzny i socyalny, od stworzenia świata aż do naszych czasów, T. 2. 1858, Warszawa: nakładem i Drukiem J. Glücksberga, Księg Szkół Publ. W Król. Polsk., 293 p.*
- GASIŪNAS, Vladas. J. Rosiński Jerzy (Jakub). *Lietuvos dailininkų žodynas 1795–1918*. Vilnius, 2012, p. 334.
- GASIŪNAS, Vladas, ŠIRKAITĖ, Jolanta. Weiss Feliks, *Lietuvos dailininkų žodynas 1795–1918*. Vilnius, 2012, p. 418–419.
- GASIŪNAS, Vladas, ŠIRKAITĖ, Jolanta. Kozłowski Józef Jerzy, *Lietuvos dailininkų žodynas 1795–1918*. Vilnius, 2012, p. 209–210.
- GERLIAKIENĖ, Veronika. Vilniaus arkikatedros lotyniškieji epitafiniai įrašai

- (XVI–XVIII a.) ir jų literatūrinė raiška. *Literatūra: mokslo darbai*, t. 45 (3):
Literatūra ir filosofija: idėjų ir formų jungtys, 2003, p. 90–99.
- Gerliakienė, Veronika. Trumpieji Vilniaus bažnyčių įrašai: klasifikacijos ir apibrėžties problemos. *Literatūra*. Nr. 46 (3), 2004, p. 99–107.
- GINIŪNIENĖ, Asta. *Kryžiaus kelias Lietuvoje XVIII a. antroje pusėje–XX a. pradžioje*. Vilnius, 2013, 557 p.
- GIRININKIENĖ, Vida. Po Senąsias Vilniaus kapines. *Lietuvos žinios*, 2012 10 31, [interaktyvus] prieinamas per prieigą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Lietuvoje/Po-senasias-Vilniaus-kapines-Foto>> [žiūrėta 2014 12 08].
- GIRININKIENĖ, Vida. Bernardinų kapinių statiniai. *Vilniaus Bernardinų kapinės 1810–2010*. Vilnius: Versus aureus, 2010, p. 139–189.
- GIRININKIENĖ, Vida. *Vilniaus kapinės*. Vilnius: Atkula, 2004, 223 p.
- GIRININKIENĖ, Vida. Kur yra Lauryno Gucevičiaus kapas? *Acta academiae artium Vilnensis*. 2004, Nr. 32, p. 91–95.
- GORDON, Arthur E. *Illustrated introduction to Latin Epigraphy*. California, 1983, per:
http://books.google.lt/books?id=ywI6SDUggk4C&pg=PA245&lpg=PA245&dq=anonymous+einsidlensis&source=bl&ots=zGzGLh5ZCG&sig=S6YyCzcatEmFMe3Z8L1pktYJa60&hl=en&sa=X&ei=M6KyU9aMG9SS7Aaa_4DgBw&ved=0CDMQ6AEwAg#v=onepage&q=anonymous%20einsidlensis&f=false
[2014 07 01 ribota prieiga].
- GÓRECKA, Katarzyna. *Pobożne matrony i cnotliwe panny. Epitafia, jako źródło wiedzy o kobiecie w epoce nowożytnej*. Warszawa, 2006, 198 p.
- GÓRNICKA, Iwona. Nagrobek Adama Krzyżanowskiego w Bukównie – problemy źródłoznawcze. *Zielonogórskie spotkania źródłoznawcze*, t. 1. Zielona Góra, 2015, p. 208–215.
- GÓRSKA, Anna. Inskrypcja na posągu Stefana Batorego w Pałacu na Wodzie. *Biuletyn Historii Sztuki*, R. 69, nr 3/4 (2007), p. 323–326.
- GREVERĖ, Eglė. Fraktūra senųjų Klaipėdos krašto kapinių epigrafuose. *Res*

- humanitariae*, t. 15, Klaipėda: 2014, p. 157–169.
- GRAJAUSKAS, Gintaras. Epitafija, iškalta ant paskutiniojo pietinių provincijų valdytojo - tesuranda jo siela ramybę – antkapio. *Literatūra ir menas*, 1998, spalio 24 d., p. 7.
- GRIGORAVIČIENĖ, Erika. Sovietmečio atminimo erdvės: menas ir memuarai. *Dailės istorijos studijos, t. 3: Ars memoriae: atmintis – dailės funkcija ir tema (XVIII–XXI a.)*, Vilnius, 2008, p. 151–176.
- GRIŠKAITĖ, Reda. Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos “neakivaizdininkės”: *gender aspektas*” Vilniaus senienų muziejaus istorijoje (1856–1865). *Kova dėl Istorijos: Vilniaus senienų muziejus (1855–1915)*. Vilnius, 2015, p. 291–347.
- Grobowy napis Bolesława Wielkiego w Poznaniu. *Tygodnik Wileński*, t. 1, Nr. 18, p. 286–294; t. 2, Nr. 19, p. 302–319.
- GUDAVIČIUS, Edvardas. Epigrafas, 1. *Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. 5*. Vilnius, 2004. p. 530.
- GUDAVIČIUS, Edvardas. Sieksnis. *Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. 21*, Vilnius, 2012, p. 590.
- HALBWACHS, Maurice. *On Collective Memory*. Edited, Translated and with Introduction by Lewis A. Coser. Chicago, London, 1992, 235 p.
- HAMMAD, Manar. *Vilniaus universitetas: semiotinis architektūros ir planų tyrimas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014, 113 p.
- HARRIS, Cyril M. *Iliustruotas architektūros istorijos žodynas*. Vilnius, 2007, 591 p.
- HEALEY, F. John. On Stone and Papyrus: reflections on Nabataean epigraphy. *Palestine Exploration Quarterly*. Vol. 143, Issue 3, 2011, p. 163–165. [Prieiga internetu]
<http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=da281579-0482-4c88-a5f0-4ea876911868%40sessionmgr103&hid=115> [žiūrėta 2016 liepos 13 d.].

- HEDEMANN, Otton. Testamenty Brasławsko-Dziśnieńskie XVII–XVIII wieku jako źródło historyczne. Wilno, 1935, 36 p.
- HERAT, Manel. The finally goodbye: The linguistic features of gravestone epitaphs from the nineteenth century to present. *International Journal of Language Studies*. Volume 8, Number 4, 2014, p. 127–150. [ribota prieiga internetu]
https://books.google.lt/books?id=QXTfCQAAQBAJ&pg=PA128&lpg=PA128&dq=linguistic+epitaph+research&source=bl&ots=Lggr28ieip&sig=0X8Za6HkYmwPkPxdQ4_M57i3DIM&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=linguistic%20epitaph%20research&f=false [žiūrėta 2016 liepos 13 d.].
- HIRSCH, Theodor, *Die Ober-Pfarrkirche von St. Marien in Danzig in ihren Denkmälern und in ihren Beziehungen zum kirchlichen Leben Danzigs überhaupt dargestellt von Dr T. Hirsch. Erster Theil*. Anhut, Danzig 1843, 223 p.
- INDRIULAITIS, Aleksandras. Dailės paminklai. *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, T. 1: Vilnius. Vilnius, 1988, p. 17–19.
- GRUTERUS, Ianus. *Inscriptiones antiquae totius orbis Romani: in absolutissimum corpus redactae olim auspiciis Iosephi Scaligeri et Marci Velseri*. 1707, 426 p.
- Inskripcija. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 8. Vilnius, 2005, p. 149.
- JANICKI, A. Marek. Tabliczki trumienne i epitafia na sarkofagach królewskich (1519–1596). *Studia Waweliana*, T. VIII, 1999, p. 149–164.
- JANICKI, A. Marek. Chorągwie nagrobne czyli nagrobki chorągiewne i rycerski obrządek pogrzebowy. *Studia i materiały do historii wojskowości*. 1998, t. 39, p. 77–102.
- JANICKI, A. Marek. Inskrypcja w przestrzeni publicznej – przykład Krakowa i Małopolski w XIV–XV wieku. Uwagi historyczne i metodologiczne. *Historia społeczna późnego Średniowiecza: nowe badania*. Warszawa, 2011, p. 245–273.

- JANICKI, A. Marek. Datowanie płyty nagrobnej Filipa Kallimacha. *Studia Źródłoznawcze*, t. XLI, p. 19–43.
- JANKEVIČIENĖ, Algė, KUODIENĖ, Marija. *Lietuvos mūrinės koplytėlės. Architektūra ir skulptūra*. Vilnius, 2004, 195 p.
- JANONIENĖ, Rūta. *Kazimieras Jelskis (1782–1867)*, Vilnius, 2003, 294 p.
- JANONIENĖ, Rūta. Okres międzypowstaniowy 1831–1863. *Kształcenie artystyczne w Wilnie i jego tradycje = Vilniaus meno mokykla ir jos tradicijos*. Toruń, Vilnius: 1996, p. 53–60.
- JOVAIŠA, Liudas. Vilniau jėzuitų naujokyno gnomos. *Menotyra, t. 36*. Vilnius, 2004, p. 17–25.
- JOVAIŠA, Liudas; STANKEVIČIENĖ, Regimanta. Epitafinė Kristinos Kaprytės-Grincevičienės lenta. *Lietuvos sakralinė dailė*. T. 1, Vilkaviškio vyskupija. Kn. 6, Šakių dekanatas. D. 1, Barzdai-Lukšiai. Sudarė Regimanta Stankevičienė, Gabija Surdokaitė. 2006, p. 317–318.
- JUKNAITĖ, Vanda, Keli Romualdo Granausko žvilgsniai į sovietmetį. *Lietuvių literatūra: klasika ir dabartis*. Vilnius, p. 119–128.
- Kalendarz gospodarski ...* W Wilnie, Druk. Imperatorskiego Wileńskiego Uniwersytetu, [1808-1840]. Pastaba: leidimo vieta 1831-1834 - Wilno i Grodno.
- Kalendarz gospodarski litewski na rok ... : zawierający w sobie dni 366, oraz święta rzymskie i ruskie, z oznaczeniem dni galowych, wschodu i zachodu słońca, odmian księżyca, powietrza tudzież innych ciekawych i pożytecznych wiadomości gospodarskich*. Paskelbta W Wilnie : [s.n.], 1819-1823 (w Wilnie : w Drukarni XX. Pijarów u Alexandra Żółkowskiego). Pastaba Nuo 1821 m. skelbimo duom.: w Drukarni na ulicy Święto-Janskiej pod N. 431.
- Kalendarzyk polityczny na rok...* dla Wydziału Uniwersytetu Imperatorskiego Wileńskiego. W Wilnie: nakł. i drukiem J. Zawadzkiego.
- Kalendarz adressowy dla Wydziału Uniwersytetu Imperatorskiego Wileńskiego na rok ...* Wilno : nakł. i druk. Józefa Zawadzkiego, 1807-.

- Kalendarz o roku i jego częściach*. [Išliko keli egzemplioriai be antraštinio puslapio], 1842, 1857.
- KAUNAS, Domas. Knygos kultūra ir kūrėjas. Vilnius, 2009, 400 p.
- KARALIUS, Laimonas. Testamenty. *Kultura Wielkiego Księstwa Litewskiego: analizy i obrazy*. Kraków, 2006, p. 772–783.
- KATILIUS, Algimantas. Dvasininkai Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos veikloje. *Kova dėl Istorijos: Vilniaus senienų muziejus (1855–1915)*. Vilnius, 2015, p. 263–279.
- KAZAKEVIČIUS, Ignas. Skulptūrų parko epitafijos. *7 meno dienos*, 2001, kovo 16 d., p. 7.
- KAZBERUK, Andrzej. Epitafium Radziwiłłów. *Spotkania z Zabytkami*. 2009, nr 11, p. 24–25.
- [KIRKOR, Adam Honory]. *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach przez Jana ze Śliwina*. Drukarnia A. Marcinowskiego, 1856, 302 p.
- [KIRKOR, Adam Honory] *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach przez Jana ze Śliwina*, Wilno: Nakład Maurycego Orgelbranda, 1859, 384 p.
- KIRKOR, Adam Honory, *Przewodnik historyczny po Wilnie*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1880, 308 p.
- KIRKOR, Adam Honory, *Wilno i koleje żelazne z Wilna do Petersburga i Rygi, oraz do granic na Kowno i Warszawę*, Wilno, 1862, 297 p.
- KIRKOR, Adam Honory, *Przewodnik po Wilnie i jego okolicach z wykazaniem historycznym najbliższych stacyi kolei żelaznych*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1880, 300 p.
- KIRKOR, Adam Honory, *Groby wielkksiążęce i królewskie w Wilnie*, Warszawa: Drukiem Józefa Ungra, przy ulicy Nowolipki Nr. 3, 1882, 48 p.
- KIRKOR, Adam Honory, *Bazylika Litewska*. Odbitka z „Przeglądu Powszechnego”. Warszawa: Druk Wł. L. Anczyca i spółki, pod zarządem Jana Gadowskiego, 1886, 113 p.
- KIRKOR, Adam Honory. Skarbiec katedralny w Wilnie. *Kwartalnik Kłosów*, t. 2,

- Wilno: 1877, p. 161–197.
- KIRKORAS, Adomas Honoris. *Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes*. Vertimas iš lenkų kalbos Kazio Uscilos; vertimas iš lotynų kalbos Onos Matusievičiūtės; įžanginis straipsnis Juozo Maceikos. Vilnius: Mintis, 1991, 281 p.
- KŁOS, Juliusz. *Wilno: przewodnik krajoznawczy*. Wydanie drugie całkowicie przerobione i uzupełnione z 30 ilustracjami i 2 planami miasta. Wilno, 1929, 311 p.
- Kłosy, 1869, nr. 8
- KOMOROWSKI, Jarosław, Juliusz Słowacki: pamięć cmentarzy. *Spotkania z Zabytkami*. 2009, Nr. 11. p. 8–10.
- KOWALSKI, Krzysztof Maciej. *Inskrypcje na dzwonach gotyckich w Prusach*. Studium z epigrafiki kampanologicznej. Wydawnictwo uniwersytetu Gdańskiego. Gdańsk, 2006, 392 p.
- KOWALSKI, Krzysztof Maciej. *Dawne inskrypcje pomorskie: studia epigraficzne*, Gdańsk, 2001, 195 p.
- KOWALSKI, Krzysztof Maciej. *Tubae Dei: Studia kampanologiczne*. Gdańsk, 2006, 185 p.
- KRASZEWSKI, Józef Ignacy, *Wilno od początków jego do roku 1750*, t. 1–4, Wilno: Zawadzki, 1840–1842.
- KUBILIUS, Vytautas. Epigrafas, 2. *Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. 5*. Vilnius, 2004. p. 530.
- KUEHN, Manfred, KLEMME, Heiner. *The Dictionary of Eighteenth Century German Philosophers*, 3 vols. Santrauka. Prieinama per:
<https://www.manchester.edu/kant/bio/FullBio/GattererJC.html> [2014 07 03]
- KUNCEVIČIUS, Albinas; JANKAUSKAS, Rimantas; LAUŽIKAS, Rimvydas; STANKEVIČIŪTĖ, Daina; RUTKAUSKAITĖ, Indrė. *Radvilų tėvonija Dubingiuose*. Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, 150 p.
- Kurjer wileński, 1861 06 02.

Kurjer wileński, 1861 07 07.

LAKOFF, George, Johnson, Mark. *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press, 1980, 256 p.

LAUČKAITĖ, Laima. Apie paminklus Lietuvos provincijoje XIX a. viduryje–XX a. pradžioje. Ar statė lietuviai paminklus carams? *Dailės istorijos studijos, t. 3: Ars memoriae: atmintis – dailės funkcija ir tema (XVIII–XXI a.)*. Vilnius, 2008, p. 92–109.

LAURENTIUS, Niccolo. *Descriptio Urbis Romae Eiusque Excellentiae. Est Altera Resensio [Sic] Syllogae Inscriptionum A Nicolao Laurentii Confectae Tractatus De Translatione Imperii Testimonia De D. N. Iesu Christo Epistula Senatoribus Romae Epistula Ad Claudium Series Regnorum, Regum Et Imperatorum*. 1450.

[*Mirabilia Romae vel potius Historia et descriptio urbis Romae :*] *Historia et descriptio urbis Romae*. — Aegidius Romanus, Pseudo. *Oratio de sancta Veronica*. — [*Collecta :*] *Incipit : Deus qui nobis lumen vultus tui memoriale...* » — *Indulgentiae septem ecclesiarum principalium urbis Romae*. — [*Indulgentiae*] *aliae ecclesiae urbis Romae*. — *Stationes*. — *Versus stationes quadragesimae designantes*. Roma: Eucharius Silber, 24 I 1491

LAURENTIUS, Niccolo. *In questa operetta si contiene come Romulo e Remo nacquono*. 1500.

LE GOFF, Jacques. *Skaistyklos gimimas*. Vilnius, 2005, 478 p.

Lietuvių tautotyros žinių ir senienu rinkimo programa. Sudarė P. Būtėnas. Šiauliai: Viltis, 1925, 206 p.

LOTMAN, Jurij. *Kultūros semiotika: straipsnių rinktinė*. Sudarė Arūnas Sverdiolas; iš rusų kalbos vertė Donata Mitaitė, Vilnius, 2004, 366 p.

ŁOŻA, Stanisław. *Architekci i budowniczo wie w Polsce*. Warszawa, 1954, 424 p.

MALIŠAUSKAS, Jurgis. Senujų Klaipėdos krašto gyventojų epitafijos čia ir Vakaruose. Gerardo Bangemanno darbo protokolas ir komentarai. *Tiltai. Humanitariniai ir socialiniai mokslai*. 2000, Nr. 2, p. 97–100.

- MALINOWSKI, Jerzy. Oddział Sztuk Pięknych Uniwersytetu Wileńskiego 1797–1832. *Kształcenie artystyczne w Wilnie i jego tradycje = Vilniaus meno mokykla ir jos tradicijos*. Toruń, Vilnius: 1996, p. 7–16.
- MAŁACHOWICZ, Edmund. *Cmentarz na Rossie w Wilnie*. Wrocław; Warszawa; Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1993, 458 p.
- MAŁACHOWICZ, Edmund. *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze*. Wrocław, 1996, 601 p.
- MAŁACHOWICZ, Edmund. *Cmentarz na Rossie. Od świtu do zmierzchu*. Warszawa: Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, 2003, 130 p.
- MARAQTEN, Mohammed. *Hunting in pre-Islamic Arabia in light of the epigraphic evidence. Arabian Archaeology & Epigraphy. 2015, Vol. 26 Issue 2, p. 208–234*.
- MARKAUSKAITĖ, Neringa. Epitafinės kompozicijos Vilniaus Šv. Kazimiero jėzuitų bažnyčios kriptoje. *Menotyra*, 2001, Nr. 2, p. 11–20.
- Marmūro imitacija. *Dailės žodynas*. Vilnius, 1999, p. 260.
- [SMETIUS, Martinus] *Inscriptionum antiquarum quae passim per Europam liber: Accessit auctarium a Iusto Lipsio*. Lugduni Batavorum: ex officina Plantiniana, apud Franciscum Raphelengium, 1588.
- MASLAUSKAITĖ, Sigita. Šv. Kazimiero relikvijos ir jos relikvijoriai. Šventųjų relikvijos Lietuvos kultūroje. Vilniaus Dailės akademijos leidykla, 2006, p. 35–57.
- MATUŠAKAITĖ, Marija. *Išėjusiems atminti: laidosena ir kapų ženklimas LDK*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009. 351 p.
- MATUŠAKAITĖ, Marija. Aleksandro Jogailaičio epitafija Vilniaus dominikonų bažnyčioje. *Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha*, Vilnius: Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato direkcija, 2007, p. 143–151.
- MCLEAN, Bradley H. *An Introduction to Greek Epigraphy of the Hellenistic and Roman Periods from Alexander the Great down to the Reign of Constantine (323 B.C. - A.D. 337)*, Michigan, 2005. Prieiga per internetą:

http://books.google.lt/books?id=x2AD3M77TgMC&printsec=frontcover&dq=epigraphy&hl=en&sa=X&ei=7QMgVI_XPKqAywPW6ILwAQ&ved=0CB8Q6AEwAA#v=onepage&q=epigraphy&f=false [prieiga 2014 09 23].

Memorialas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 14, Vilnius, 2008, p. 657.

Memorialiniai statiniai, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 14, Vilnius, 2008. p. 657–658.

MERKYS, Vytautas. Romos katalikų ir jų dvasininkų teisių varžymai Rusijos imperijos Šiaurės Vakarų krašte 1864–1901 m. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2002, t. 20, p. 247–322.

MILIUS, Vacys. Praeities tyrinėtojų antkapinių paminklų ir atminimo lentų įrašai. *Lietuvos istorijos metraštis*, 1998. Vilnius, 1999, p. 206–216.

MILIUS, Vacys. Atgimimo ir atkurtos nepriklausomybės laikotarpio paminklai Tauragės rajone, *Kultūros paminklai, Mokslinių straipsnių rinkinys*, t. 4. Vilnius, 1997, p. 200–204.

MILIUS, Vacys. Baisogalos apylinkių kapinės, *Baisogala*. Sudarė J. Linkevičius, Vilnius, 2009, p. 329–335.

MILIUS, Vacys. XX–XXI a. pradžios iškiliųjų dvasininkų antkapių ir atminimo paminklų įrašai, *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. XXVI. Vilnius, 2005, p. 661–696.

MILIUS, Vacys. Lietuviški XIX ir XX a. pradžios dvasininkų antkapinių paminklų įrašai. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 22, Vilnius, 2003, p. 505–515.

MILIUS, Vacys. Memorialinių ir antkapinių paminklų įrašai Panevėžyje. *Mūsų kraštas*, 1996, Nr. 1 (8), p. 113–114.

MISZTAL, A. Barbara. *Theories of social remembering*. Maidenhead, Philadelphia: Open University Press, 2013, 190 p.

Monumenta Sarmatarum Beatae Aeternitati Adscriptorum Simone Starovolscio, Cracoviae, [1655], 854 p.

MORCELLI Stefano Antonio, *De stilo inscriptionum latinarum libri tres. Vol. 1-3*.

- Romae: Ex off. Giunchiana Maiore, 1780–1781.*
- MORKŪNAS, Kazys. Miesto centras. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 25, Vilnius, 2009, p. 58.
- MOTUZAS, Alfonsas. *Lietuvos kalvarijų Kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika*. Kaunas, 2003, 293 p.
- MURATORIO, Ludovico Antonio, *Novus thesaurus veterum inscriptionum*, t 1–4, Mediolani, 1739–1742.
- [NARBUTT, Teodor] *Teodora Narbutta pomniejsze pisma historyczne. Szczególnie do historyi Litwy odnoszące się*. Wilno, Nakład i druk Teofila Glücksberga. Księgarza i Typografa Wileńskiego Naukowego Okręgu. 1856, 300 p.
- Encyklopedia Ziemi Wileńskiej, T. 9: Nauka i uczeni na Ziemi Wileńskiej od XVI w. do 1945 r.* Sud. Mieczysław Jackiewicz. Bydgoszcz, 2010, 444 p.
- NICIEJA, Stanisław Sławomir. *Łyczaków. Dzielnica za Styksem*. Wrocław. Warszawa. Kraków, 1998, 570 p.
- NORA, Pierre. Between Memory and History: Les Lieux Memoire. *Representations, No. 26: Memory and Counter-Memory*. California, 1989, p. 7–24.
- NOYES, Dorothy, ABRAHAMAS, Roger D. From Calendar Custom to National Memory: European Commonplaces. *Cultural Memory and the Construction of Identity*, edited by Dan Ben Amos and Liliane Weissberg. Detroit, 1999, p. 77–98.
- OLIVER, G. J. *The epigraphy of death. Studies in the History and Society of Greece and Rome*. Liverpool, 2000, prieiga per internetą: http://books.google.lt/books?id=RYDDDvSsa58C&printsec=frontcover&dq=epigraphy&hl=en&sa=X&ei=7QMgVI_XPKqAywPW6ILwAQ&ved=0CDEQ6AEwAw#v=onepage&q=epigraphy&f=false [prieiga 2014 09 23].
- Otlet, Paul. *Traité de documentation*. 1934
- PAKNYS, Mindaugas. *Mirtis LDK kultūroje XVI–XVIII a.* Vilnius: Aidai, 2008,

206 p.

PATIEJŪNIENĖ, Eglė. *Brevitas Ornata. Mažosios literatūros formos XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaudiniuose*. Vilnius, 1998, 372 p.

PECIRKA, Jan. Corpus inscriptionum regni Bosporani (C. I. R. B.). Korpus bosporskikh nadpisei. *The Journal of Hellenic Studies*. Vol. 86, 1966, p. 294–296. Prieiga per internetą:

<http://www.jstor.org/stable/629134?seq=1> [žiūrėta 2014 09 23]

PETREIKIS, Tomas. *Regioninės knygos kultūra Žemaitijos knygos 1905-1944 m. pavyzdžiu: daktaro disertacija : socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija (08 S)/* Vilniaus universitetas.

PETREIKIS, Tomas. Lauryno Ivinskio metskaitliai Žemaičiuose: regioninės knygos kultūros aspektas. *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas*. Vilnius, 2012, p. 67–136.

Pismo monumentalne. *Słownik języka polskiego*.

<http://polish.enacademic.com/32845/monumentalny> [prieiga 2014 07 30].

POCYTĖ, Silva. Klaipėdos krašto istorijos daugiakalbiškumas ir konfesinio paveldo senosiose kapinėse specifika Lietuvos kontekste. In *Klaipėdos krašto konfesinis paveldas: tarpdisciplininiai senųjų kapinių tyrimai* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, t. XXV). Sud. S. POCYTĖ. Klaipėda, 2012, p. 34–61.

POCYTĖ, Silva. XX a. Klaipėdos krašto gyventojų klaipėdiškių kultūrinio ir tautinio tapatumo išraiškos epitafijose. *Lituanistica*, 2013, T. 59, Nr. 4, p. 235–251.

Po krikščionybės ženklų. Sud. Nijolė Ratkienė, Utena, 2006, 170 p.

POPE, Jeremy W. Epigraphic evidence for a ‘Porridge-and-Pot’ tradition on the ancient Middle Nile. *Azania: Archaeological Research in Africa*. 2013, Vol. 48 Issue 4, p. 473–497. [Prieiga internetu]

<http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=5e7bddcd-c5ad-4066-b96e->

- [5da4f321abf0%40sessionmgr4001&vid=0&hid=4109&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=92562263&db=a9h](https://www.britannica.com/EBchecked/topic/189962/epigraphy/58800/The-decipherment-of-ancient-languages#toc58801) [žiūrėta 2016 birželio 17 d.].
- POŠKEVIČIŪTĖ, Lina. Šakių kapinių epitafijos. *XXI amžius*, 2015, spalio 30 d., p. 16.
- Powinności chrześcianskie czyli Katechizm missyiny: nauczący, co powinien każdy chrześcianin wierzyć, wiedzieć, czynić; aby mógł być zbawionym: z przydatkiem roznych piesni. Wilno: w Drukarni XX. Bazyljanow, 1801, 149 p.*
- Powinności chrześciansko-katolickie czyli Katechizm, nauczający co powinien każdy chrześcianin wierzyć, wiedzieć i czynić, aby mógł być zbawionym : z przydatkiem różnych piesni. Wilno: w Drukarni Dyecezalney, 1842, 152 p.*
- POŻARSKI, Krzysztof. *Rzymskokatolicki Cmentarz Wyborski w Sankt Petersburgu (1856-1950): księga pamięci*. Sankt Petersburg, Warszawa: 2003, 271 p.
- PUGAČIAUSKAS, Virgilijus. *Napoleonas ir Vilnius: karinio gyvenimo kasdienybės bruožai*. Vilnius, 2004, 243 p.
- PUGAČIAUSKAS, Virgilijus. Miestas ir Bernardinų kapinės. *Vilniaus Bernardinų kapinės 1810–2010*. Vilnius: 2010, p. 115–137.
- PUHVEL Jaan, „Epigraphy“, *Encyclopaedia Britannica*. [interaktyvus]. Prieiga internetu:
<<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/189962/epigraphy/58800/The-decipherment-of-ancient-languages#toc58801>> [žiūrėta 2014 04 15].
- PURVINAS, Martynas, PURVINIENĖ, Marija. *Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai*, 1-2 knyga. Kaunas, 2010, 2015.
- PUZINAS, Jonas. *Įrašas*. Lietuvių enciklopedija, T. 9, Boston, 1956, p. 60–62.
- RAABE, Paul. Knygos kultūros reikšmė Europai. *Knygotyra*, 2002, t. 39, p. 84–97.
- RASTAWIECKI, Edward. *Słownik rytowników polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej pracujących*. Wydany staraniem Towarzystwa przyjaciół nauk Poznańskiego z funduszów śp. Norberta Bredkrajca. Poznań, z

- drukarni J.I.Kraszewskiego (dr. W. Lebiński), 1886, 316 p.
- RIEGL, Alois. The modern cult of monuments. Its character and its origin. *Cultural heritage, vol. I.: Critical Concepts In Media And Cultural Studies*. London, New York: 2007.
- RYSZKIEWICZ, Andrzej. Podoliński Michał, *Polski słownik biograficzny*, t. 27, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1982, p. 139–140.
- Rytownictwo. *Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna*, t. 15, wydawnictwo Gutenberg, Kraków, p. 151.
- Rytownik. *Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna*, t. 15, wydawnictwo Gutenberg, Kraków, p. 151.
- ROUGEMONT, Georges. Hellenism in Central Asia and the North-West of the Indo-Pakistan Sub-Continent: The Epigraphic Evidence. *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*. 2012, Vol. 18 Issue 1, p. 175–182. [Prieinamas internetu] <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=e0fb2ba9-f225-4ffb-93ec-d9e703317420%40sessionmgr4001&vid=0&hid=4109&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGI2ZQ%3d%3d#AN=76192529&db=a9h> [žiūrėta 2016 birželio 17 d.]
- ROMANOWSKI, Andrzej. Pozytywizm na Litwie. Kraków, 2003, 486 p.
- RUSTEIKAITĖ, Ieva. Apie primirštą Vilniaus Saulės kapinių erdvę. *Baltos lankos: tekstai ir interpretacijos*. 2013, t. 37, Vilnius, p. 102–125.
- SAKALAUSKAITĖ, Elena. Paminklas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. XVII, Vilnius, 2010, p. 352.
- SALEZAS, Pranciškus. *Išganymo kelias: Filotėja*. Pratarinę parašė kun. K. A. Matulaitis. Kaunas, Marijonų talkininkų centro leidykla: 2002, 280 p.
- SALEZYUSZ, S. Franciszek. *Droga do życia pobożnego przez Franciszka Salezjusza francuzkim językiem napisana, a przez Jana Kazimierza Denhoffa po polsku przełożona ; po wielorotnym przedrukowaniu na nowa do druku podana*. Wilno: Drukarnia XX. Missyonarzów przy Kościele Świętego Kazimierza, 1818, 432 p.

- SARKOWICZ, Janusz. Sztuka sepulkralna – dawne koncepcje kamieniarskie zawarte w projektach zabytkowych grobowców Cmentarza Rakowickiego w Krakowie. Sepulchral art – old stonework concepts contained in projects of historic tombs in the Rakowice Cemetery in Krakow. *Wiadomości Konserwatorskie • Journal of Heritage Conservation*, 2013, Nr. 35, p. 64–78.
- SEMKOWICZ, Władysław. *Paleografia łacińska*. Kraków, 1951, 598 p.
- SHAW, A. Philip. Adapting the roman alphabet for writing Old English: evidence from coin epigraphy and single-sheet charters. *Early Medieval Europe*, Vol. 21, Issue 2, 2013, p. 115–139.
- SIDDIQ, Mohammad Yusuf. Inscription as an Important Means for Understanding the History of the Islamic East: Observations on some Newly Discovered Epigraphs of Muslim Bengal. *Journal of Islamic Studies*. May 2009, Vol. 20 Issue 2, p. 213–250. [Prieiga internetu]
<http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=d0459dd4-4da9-4b96-bcf9-6a47efcc0f7c%40sessionmgr4002&vid=0&hid=4109&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=43288538&db=a9h> [žiūrėta 2016 birželio 17 d.].
- SIDABRAITĖ, Žavinta. Epitafijos Mažosios Lietuvos antkapiniuose paminkluose: žanrinės ypatybės ir vertė. *Mažosios Lietuvos kultūros paveldas*, Vilnius: 2006, p. 216–231
- SIDABRAITĖ, Žavinta. Die protestantische Kultur des Todes anhand litauischer Grabinschriften im Memelland . *Annaberger Annalen*, Nr. 16, 2008, p. 62–91.
- SYRNICKA, Krystyna. *Polska epigrafika nagrobna na Wileńszczyźnie: Tradycja i współczesność*. Wilno-Lublin, 2001, 327 p.
- SYRNICKA, Krystyna. O komizmie w epitafiach. Meninis tekstas: Suvokimas. Analizė. Interpretacija: mokslinių straipsnių rinkinys. Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, Vilnius, 2006, Nr. 5, p. 19-26.
- SKŁODOWSKI, JAN. *Cmentarze na Żmudzi = Žemaičių kapinės : polskie ślady przeszłości obojga narodów*, Warszawa, 2013, 409 p.
- SMITH, Laurajane. *Uses of heritage*. London, New York, 2006, 354 p.

- STALIŪNAS, Darius, *Rusinimas: Lietuva ir Baltarusija po 1863 metų*. Vilnius, LII leidykla, 2009, 538 p.
- Starożytności krajowe: O nagrobku Xięcia Rochwolda, znalezionym w Orszy. *Dziennik Wileński*, t. 2, Wilno, 1818, p. 394.
- STAWOSKA-JUNDZIŁŁ, Bożena . Epitafia dla najmłodszych i najstarszych Chrześcijan w katakumbach Rzymskich. *Vox Patrum* 35, 2015, t. 64, p. 403–439.
- STAWOSKA-JUNDZIŁŁ , Bożena. Małe dzieci w chrześcijańskiej epigrafice miasta Rzymu i w nauczaniu Jana Chryzostoma. *Vox Patrum* 29, 2009, t. 53–54, p. 233–243.
- STOLZMAN, Małgorzata. *Nigdy od ciebie miasto...: Dzieje kultury wileńskiej lat międzypowstaniowych (1832–1863)*. Olsztyn, 1987, 279 p.
- Knygotyra: vadovėlis*. Sud. Domas Kaunas, Vilnius, 2007, 399 p.
- SUBAČIUS, Giedrius. Lietuviški XIX a. Pavandenės antkapių užrašai. *Žemaičių praeitis* 6: *Pavandenė*, Vilnius: Dailės akademijos leidykla, 1996, 79–81.
- SUBAČIUS, Giedrius. Seniausios lietuviškos Mosėdžio kapų epitafijos. *Žemaičių žemė* 4, 1998, Vilnius, 17, 22–23.
- SUBAČIUS, Giedrius. Senieji Renavo kapų tekstai. *Žemaičių praeitis* 9. *Renavas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, 231–234.
- SUŠINSKAITĖ, Eglė. Veisiejų kapinių epitafijos. *Dainava*. 2004, Nr. 2, p. 36–38.
- SZENIC, Stanisław. *Cmentarz Powązkowski 1790–1850: zmarli i ich rodziny*. Warszawa, 1979, 480 p.
- SZKLARSKA, Ewa. Józef Puzyna. *Polski Słownik Biograficzny*, t. 29, 1986, p. 491–492.
- SZOSTAKOWSKI, Józef. *Wilno i okolice: przewodnik literacki*. Wilno, 2012, 167 p.
- SZYMAŃSKI, Józef. *Nauki pomocnicze historii*. Warszawa, 2008, 762 p.
- Sztycharstwo. *Encyklopedia powszechna*, t. 24. Warszawa, 1867, p. 759.
- ŠEGŽDIENĖ, Sigita. Grinkiškio seniūnijos kapinių epitafijos. *Grinkiškio kraštas*,

- Radviliškis: 2011, p. 673–678.
- ŠIRKAITĖ, J. Dailės mecenatystė Lietuvoje XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje. *Lietuvos kultūros tyrinėjimai*, t. 1, 1996, p. 221–225.
- ŠIRMULIS, Alfredas. *Lietuvių liaudies memorialiniai paminklai. Medis. Akmuo. Geležis*: vadovėlis dailės specialybių studentams. Vilnius, 1999, 191 p.
- TARPLEY, Fred Anderson. (1964) "Historical Aspects of Linguistic Research in East Texas," *East Texas Historical Journal*: Vol. 2: Iss. 1, p. 18–25. [Prieiga internetu] <http://scholarworks.sfasu.edu/ethj/vol2/iss1/6> [žiūrėta 2016 vasario 11 d.].
- Testatoriai ir testamentai. Žymių žmonių paskutinė valia nuo antikos iki šių laikų.* Sud. Vytautas Gaivenis ir Romualdas Šinkūnas. Rosma, 2007, 512 p.
- Tyszkiewicz, Eustachy. *Groby rodziny Tyszkiewiczów*, Warszawa: Drukiem Jana Jaworskiego, 1873, 111 p.
- TOLKAČEVSKI, Kšištof. Rusiški epigrafiniai memorialiniai XIX amžiaus įrašai Vilniaus katalikiškose kapinėse. *Knygotyra*, 2016, t. 66, p. 281–310.
- TOLKAČEVSKI, Kšištof. Stosowanie metod nauk komunikacji i informacji w badančiu źródeł epigraficznych XIX wieku na przykładzie epitafium Leona Borowskiego. *Zielonogórskie spotkania źródłoznawcze*, T. 1: Na tropie źródła i jego interpretacji. Zielona Góra: Wydawnictwo Eternum, 2015, p. 282–289.
- TOLKAČEVSKI, Kšištof. Asmens įvaizdis XIX a. Vilniaus kapinių epitafijose: komunikacinis aspektas. *Knygotyra*, 2013, t. 61, p. 45–83.
- TOLKAČEVSKI, Kšištof. Hieronimo Bohuszo nurodymai dėl antkapinių paminklų įrengimo. *Knygotyra*, 2015, t. 65, p. 343–351.
- TOPOLSKI, Jerzy, *Nowe idee współczesnej historiografii. O roli teorii w badaniach historycznych*, Poznań 1980, 307 p.
- TRELIŃSKA, Barbara. *Corpus Inscriptionum Poloniae*, tom I, zeszyt IV. Red. Józef Szymański, Kielce, 1983, 238 p.
- TURECZEK, Marcelli. Inskrypcje na najstarszych dzwonach gminy Trzciel w powiecie międzyrzeckim. *Ziemia Międzyrzecka szkice z dziejów pogranicza*:

- materiały z II sesji historycznej zorganizowanej w Muzeum w Międzyrzeczu 15 kwietnia 2004 r.*, Zielonogóra, 2004, p. 131–148.
- VALEIKA, Henrikas. Tiškevičius Eustachijus, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2013, t. 23. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijos leidybos institutas, p. 799–800.
- VANN, Richard T. *Historiography*.
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/267436/historiography/284253/Historiography-in-the-United-States#toc274773> [2014 07 03].
- VIDOR, Gian Marco. Satisfying the mind and inflaming the heart: emotions and funerary epigraphy in nineteenth-century Italy. *Mortality*. 2014, Vol. 19 Issue 4, p. 342–360. [prieiga internetu]
<http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=ca1d821d-77e4-40b9-9cf6-14070693b1d7%40sessionmgr4006&vid=0&hid=4104&bdata=JnNpdGU9ZW hvc3QtbGI2ZQ%3d%3d#AN=99363274&db=a9h> [žiūrėta 2016 birželio 14 d.].
- Vilniaus universiteto istorija: 1579–1994*. Vilnius 1994, 341 p.
- VOJEVODSKAITĖ, Arimeta. Apie Lietuvos dailės muziejuje esančią epitafinę plokštę su rožės herbu. *Voruta*, 2013, vasario 16 d., p. 8.
- ULČINAITĖ, Eugenija. Renesansas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 19 t., Vilnius, 2011, p. 739.
- WARDZYŃSKI, Michał. Nagrobek Lwa Sapiehy i jego żon w kościele Bernardynek w Wilnie. *Sztuka kresów wschodnich*. Kraków: Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003, t. 5, p. 135–160.
- WARDZYŃSKI, Michał. Nagrobek Pawła Sapiehy i jego żon w kościele oo. franciszkanów w Holszanach. *Litwa i Polska*. Warszawa, 2004, p. 99–116.
- WOOLF, Greg. Monumental writing and the expansion of Roman society in the Early Empire. *Journal of Roman Studies*. 1996, Vol. 86, p. 22–40.
- WÓJCIK, Karol. Epitafium Andrzeja Kochanowskiego w Gródku – analiza źródłoznawcza. *Zielonogórskie spotkania źródłoznawcze*, t. 1. Zielona Góra, 2015, p. 121–131.
- ZINKEVIČIUS, Zigmas. Epigrafika. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 5, Vilnius,

2004, p. 530.

ZEMBRICKIS, Johanas. *Klaipėda XIX amžiuje*: Klaipėdos istorija. Iš vokiečių kalbos vertė Romas Adomavičius, Birutė Pamparienė-Rickenberg. Klaipėda: Libra Memelensis, 2004, 208 p.

ZNOSKO, Jan. *Wiadomość o pomniku w kościele uniwersyteckim św. Jana w Wilnie, wystawionym na uwiecznienie pamiątki ś. p. Hieronima hrabi Stroynowskiego biskupa wileńskiego*. Wilno, 1830, 12 p.

ŽILINSKAS, Antanas. Antkapinė plokštė į muziejų atkeliavo iš Krokuvos. *Santaka*, 2008, sausio 19 d., p. 5;

Виленский временник. Акты и документы Архива Виленского, Ковенского и Гродненского генерал-губернаторского управления, относящиеся к истории 1812-1813 г.г. Ч. 2. Переписка по части гражданского управления. Вильна, 1913, p. 262–265.

Месяцослов хозяйственный ... = Kalendarz gospodarski ... Paskelbta Вильно ; Гродно, [1841-1863] (Вильно : Типографія Зимеля и Манеса Ромма). Pastaba Leid. vieta: 1858 - Вильно.

ФЕДОРОВА, Елена Васильевна. *Введение в латинскую эпиграфику*: учеб. пособие для ист. и филол. спец. ун-то. Москва, 1982, 255 p.

PRIEDAS. 1795–1864 m. Vilniuje pagamintų epigrafinių memorialinių įrašų bazė

Eilės nr.	Epigrafinio memorialinio įrašo tekstas	Vieta I	Vieta II	Memorialo tipas	Meistro parašas	Vaizdinys	Šrifas	Šventojo Rašto citatos
1780 m.								
1	D.O.M. / ZA DUSZĘ W BOGU ZESZŁEGO / FRANCISZKA Y ROZALIJ / Z KOSCZYCOW WERYHOW / STAROSTOW: POKORSZANSKICH / LIPC<A> 20 D. MAŁŻANKOW 1780 roku / PROSZE O TRZY ZDROWAS MARYA	Šv. Petro ir Povilo šventoriaus kapinės	Bažnyčios išorėje	Plokštė				Visas tekstas užrašytas majuskulais išskyrus “roku”
1781 m.								
2	D O M / z Poczywającego natym mieyscu / Grzesznika / Franciszka Zawiszy / Starosty Pucilanskiego / Ktory prosi zmowic / Jedno Zdrowas Marya / Umarł Ru 1781. Mę: Juy Dę. 20.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės	Bažnyčios išorėje	Akmens plokštė				
1797 m.								

3	Tekla / Z Paprockich Kossakowska Podczaszyna / Kowienska / Droga Cierniowa Roznych Przeciwnych / Zdarzen Z Ziemi Krakowskiej W Kray / Tuteyszy Przeszedlszy Kiedy Wreszcie Wszystko (sic) / To cierpliwoscia Staloscia Cnota I Religia (sic) Pokonala / W Samey Wieku Porze Bo W 35 Zycia Roku Z / Nieukoionym Zalem Nayprzywiazans- / zego Do Nayleprzey Zony Męza Zawolana / Do wiecznosc Dnia 3 Stycznia 1797 Roku / Tu spoczywa Kto Masz Religia (sic) Kto Znalazl / Co Nieszczęście (sic) Westchnij Za Nia Pobożnie.	Šv. Stepono kapinēs	Mūrinėje tvoroje	Didelė akmens plokštė				
4	Jozef Trapp / Umarl Roku 1797. / Mca Marca 27 dnia.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs	Bažnyčios viduje, dešinėje pusėje (3 mažos plokštės greta)	Maža plokštė				
1798 m.								
5	D.O.M. / Tu w BOGU spoczywa / Wawrzyniec Gucewicz Architekt / Professor b. Akademii Wileńskiej / Zmarły 1798. roku / w 45 swojego życia. / Prosi o westchnienie do	Šv. Stepono kapinēs	Bažnyčios išorėje	Balto marmūro plokštė				

	Boga / za swoią duszę							
6	Anna / Balinska / Czesnikowa Inflanska / Umarła Roku 1798. / Mca Apryla 18 dnia	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės	Bažnyčios viduje, dešinėje pusėje (3 mažos plokštės greta)	Maža plokštė				
1800 m.								
7	Nicolaus Regnier Medicinæ Doctor. / In Universitate Vilnensi publicus Professor / Consiliarius Aulicus Sacre Majesatis / Regiæ Poloniae Natus Die 26. Octobris / Anno 1746. Obiit Vilnae Anno 1800. / Die 18 Mensis Iulii. / Hoc Monumentum / grata Conjux posuit.	Šv. Stepono kapinės	Mūrinėje tvoroje	Plokštė				
1801 m.								
8	Tu leży / Zofia Skoropacka / Umarła w Roku / 1801. X bra 12. dnia	Šv. Stepono kapinės	Bažnyčios išorėje	Maža plokštė				

9	Anna / Trappowa / Umarłą Roku 1801 / Mca Augusta 26 dnia.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės	Bažnyčios viduje, dešinėje pusėje (3 mažos plokštės greta)	Maža plokštė				
1803 m.								
10	D.O.M. / Miły Bogu i Ludziom. / Którego pamięć iest w błogosławienstwie / Xo Dawid Pilchowski Bis: lemin: Sufr: Wilen: / Dziekan i Wysłużony w Uniwersytecie Wilen: / Członek Towarzystwa Warszaw: Przyjacioł Nauk. / Orderow So Iana Ierolim: i So Anny kawaler. / W mieyscu tem powszechnego Wiernych zebrania / Ktorych za zycia był oswieceniem. Wsparciem, / pociechą i przykładem / Spoczywa. / Ur. 1735. Um. 1803.	Šv. Stepono kapinės	Koplyčios išorėje, virš durų	Akmens plokštė				
11	HAEC ECCLESIA INTUS / ET EXTUS / RENOVATA A.o [anno] D.[omini] 1803	Šv. Petro ir Povilo šventoriaus kapinės	Bažnyčios išorėje	Plokštė		dekoro elementai, šakelės	Visas tekstas užrašytas majuskulais	
1804 m.								

12	D.O.M. / w Bogu zeszyły w. Jeymć Pani / Agaty z Kozieckich Misiewiczowey / Chor: Pettyhor: Toku: 1804[1864?]. / Miesiąca Maia 20. Dnia / Każdy tu przechodzący przypomni / to Sobie Ze ztym swiatem rozstać / się równie trzeba tobie. Proszę / więc nayusilniey, kto mię kiedy / miia: By znowił za mą Duszę / choc Zdrowaś Maryia.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs	Bažnyčios viduje, grindyse	Maža plokštė				
13	D.O.M. / Tu ležą zwłoki zeszyły / Bogumiły z Leszkiewiczow / w Ru 1804 Junii 18. d. wieku lat 45 / I Konstantego w Ru 1821 mar: 8 D. / wieku lat 78 Wiszniewskich / proszą o troie pozdrowienie	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs	Bažnyčios išorėje	Marmūro plokštė				
1805 m.								
14	Tu leży / Paweł Skoropacki / Umarł w Roku / 1805. 8bra 29. dnia	Šv. Stepono kapinēs	Bažnyčios išorėje	Maža plokštė				
15	D.O.M. / THOMAS DYBOWSKI CAPIT. / VIRID. OBIIT A° 1805 D.5. 8. BRS. / DISCITE AB ILLO VERITATEM. / OREMQUE. FELICITATE MABRI.	Rasų kapinēs	Kolumbariu me	Plokštė				

16	D.O.M. / Ludmiła z Bouffałow Gorska Cześnikowa WX / Litewskiego / Ofiara przeznaczenia od wszystkich wielbiona / Ona Matka przyjaciółka y najlepsza żona / Czarny głaz co Ją tłoczy gdy cnot Jey nie kryje / Przez te w tkliwych y wdzięcznych sercach jeszcze żyje / Czują na stratę Żony, stratę bez nadrody / Te martwe na Jey grobie Mąż wyrzył dowody / Przechodniu! niech przymiotow tylu los cię wzruszy / Day wspomnienie pamięci, a westchnienie duszy. / Żyła lat 34 / Umarła Roku 1805 Dnia 4 Augusta	Rasų kapinės	Kolumbariu me	Plokštė				
1806 m.								
17	Grób / Katarzyny Boretti / z marłej dnia 25 Listopada 1806 rk / przeżywszy lat 25. / Syn dla Matki kamien położył. / Proszę owestchnienie.	Šv. Petro ir Povilo šventoriaus kapinės	Bažnyčios išorėje	Granito plokštė			tekstas užrašytas minuskulais kursyvu	
18	Tu złożone Zwłoki / Karola. Alexandry i Teressy / Rogalskich / Zeszłych w Dniach 5. 7. / I 15. Septembra, Roku / 1806. Pierwszy Miał / Lat 5, Druga 2, Trzecia Rok ¹ .	Šv. Stepono kapinės	Mūrinėje tvoroje	Juodo marmūro plokštė				

19	<p>KAT. Z. TOMASZEWSKICH. BECU / ZM. XVIII. LIST. MDCCCVI / WIE. SW. XL / Ukochanej Małżonce i Matce / MAŻ I DZIEC / AUGUST BECU / RADCA STANU. / PROF. UNIW. / WIL. I KAW. ORD. / Śo WŁOD. 4 KLAS. / ŻYĆ PRZESTAŁ D XXVI. / SIERP. MDCCCXXIV. / WIE. SWE. LVII. / ALEXANDRA Z BECU / MIANOWSKA / URODZIŁA SIE D. 21 STYCZNIA 1803 r. / UMARŁA d 23 MAJA 1832 R. / Z SYNEM SWOIM / JANEM MIANOWSKIM / KTÓRY W CHWILI URODZENIA SIĘ / UMARŁ d. 17 MAJA 1832 R. /</p>	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas			Visas tekstas užrašytas majuskuļais.
20	<p>D.O.M. / Zuzanna Borowska / Siostra Miłosierdzia / Umarła 1806 Julij 28 dn wieku lat 50. / Powołania 33. / Co gruntowna pakożność [pobożność?] i wdzięk stałej cnoty / Co z pożytkiem zażyłe talenta przymioty / Jak Bogu poświęcona ma się rządzić Panna / Swietny wzór zostawiła po sobie Zuzanna / Lecz mimo to, gdy sądu nie ustaje trwoga / Wspomóż miły przechodniu westchnieniem do Boga</p>	Rasų kapinės	Kolumbariu me	Plokštė			

21	D.O.M. / Małżonce swojej / Antoninie z Bartoszewskich / Bogusławskiej / Porucznik. W.P. Antoni Prus- / Bogusławski / R-u 1806 Junij 23 dnia	Rasų kapinės	Kolumbariu me	Plokštė					
1807 m.									
22	D:O:M: / Tu Odpoczywa w Bogu. / Maryanna z Supińskich Kuleszyna Kapitano: / były Artyle: Litew: Komor: Powia: Zawileys:_ / Urodzona w Powie: Zawileys: w Fol: Szwaksztach z / Oycza Kazimierza Tadeusza Matki Marcianny z Ian= / kowskich Supińskich Strażnikow Ziemi Wizkiej. / Przechodząc przez różne Ciernie, w 38 Roku Życia / swego Umarła Ro: 1807. Apri. 14. Dnia V:S: / Wdzięczność Mę= za Naycnotliwszey i/ Nayprzywiązańszy Że= nie I Dobrodzice dla / Wieczney Pamięci na Tym Kamieniu Spra= / wiedliwy Zostanie nadgrobek._ / Prosi o Westchnie= nie do Boga._	Šv. Stepono kapinės	Mūrinėje tvoroje	Didelė juodo marmūro plokštė			Paveiksli ukas per vidurį – herbas		

23	Ten kamień grobowy wdzięczna Żona i Dzie= / ci dla uszanowania zwłoków Męża i Oyca / najlepszego sprowadzili z Królewca w Roku / śmierci Jego 1807. Marca 19. / Wierz Czytelniku, ze Onufry Biały / Tu pogrzebiony, przeżył swoy wiek cały / W boiazni Bozey od ludzi kochanym, / Naydłużey zatem, wart bydź powazanym, / Mówże modlitwę: na hołd Jemu w Grobie / A bądź cnotliwym, pamiętay o sobie!	Šv. Stepono kapinès	Mūrinėje tvoroje	Akmens plokštė				
24	D.O.M. / W. J. Pani Marcella z Puchalskich / Macieiewska / R. P. W. Zyła Lat 36. / Umarła w Ru 1804. Julii 7. d. / Prosi o westchnienie do Boga.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinès	Mūrinėje tvoroje	Akmens plokštė				
1808 m.								
25	D.O.M. / Alexandra Piotra Toczyłowskiego Biskupa / Bellinenskiego Kawalera Orderu Świętego Stanisława / Żył Lat 67. Umarł Dnia 19. 9bra Ru 1808. / Pamiątka od Synowicy Waleryanny Żółkowskicy Szambelanowey D.B.P. / Biorąc z Rąk Twoich Stryiu Miłosierne Dary_./ Składam U nog Twych Serce a z łez Mych Ofiary _./ Prosząc by Twey Niesmiertelney Duszy . / litość Boga. / Miłość	Šv. Stepono kapinès	Bažnyčios viduje, kaireje puseje prie iejimo	Pilko marmūro plokštė				

	Ludzi do Pamięci Wzruszy. / Prosze o trzy Pozdrowienia Anielskie [aplink plokste sonu parasyta: kaireje puseje:] Miała lat 34. wieku swego [wirsuje] Tu leży z Toczyłowskich Żółkowska w tym grobie [desineje] Umarła w Ru 1809 Januar. 21 d. [apacioje] Gdzie Biskup Toczyłowski Obrął Mieysce Sobie._							
26	D.O.M. / Nadgrobek Józefa Syna Stefana y Róży z Male / wiczow Rusiłowiczów Rotm: Wilenskich Uro / dził się 1806 Ru Febr 17 dnia Umarł Ru 1808 14 Julij / Uważ dobrze Człowieku, że Smierć nie przebacza / z Dzieci młodych y Starych Każdego Otacza / w Samym kwiecie młodości ten swiat porzuciłem / Smutek w sercu Rodzicom moim zostawiłem / z Wyroku Boga te mię zakroczyły lata / Żal mi Rodzicow moich a nie tego swiata / Syn wasz żyie nie umarł Rodzice Kochani / Niepłacziesz nieście zato modły Bogu w dani.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs	Bažnyčios viduje, kaireje puseje	Cino (alavo) plokštė				

27	D.O.M. / MEMORIAE IOH.[ANNIS] N<E>P.[OMUCENIS] CORVINI / KOSSAKOWSKI. / EPISCOPI VILNENSIS / ORD<...>[INIS] ALEX.[ANDRI] NEV.[SKII] EQUIT.[IS] / SOCIETATUM / LITERAT.[ORUM] REG. [ALIS] VARSOV.[IENSIS] SODALIS / ET CIVIUM MUNIFIC[ENTIAE] QUAM LEVANDIS / EGENIS ORBIS AEGRIS VILNAE INSTITUIT PRAESIDIS. / SURDORUM ET MUTORUM SCHOLAE / PRIMI IN LITHV.[ANIA] FUNDATORIS. / VIRI / PROPTER PASTORALIS OFFICII ARDOREM / MORUM SUAVITATEM / VIRTUT.[UM] CHRITSIAN.[ORUM][gal christian??] EXEMPLA / DESIDERATISSIMI. / JOS.[EPHUS] ET LEONAR.[DUS] LUGENTES FRATRES / HOC AMORIS ET PIETATIS FRATERNAE MONUMENTUM / IN AEDIBUS QURUM ADMI<R>ABILEM FABRICAM	Vilniaus arkikatedra	Bažnyčios viduje	Juodo marmuro plokštė				
----	---	-------------------------	---------------------	-----------------------------	--	--	--	--

	<p>/ANTECESSORUM LIBERALITATE CAEPTAM / DONOQUE PRINCIPUM PROFLIGATAM / SUA OPERA ET SUMPTU IN FINEM USQUE PERFECIT. / POSUERUNT / NATUS IN TERRA CRACOV.[IENSI] A.[NNO] S.[ALVATORIS] MDCCLIII. / 17. KAL.[ENDAS] JUN.[IAS] / <O>BII<T> IN THERMIS BADENSIBUS MDCCCVIII. 8.ID[US] 8BR.[IS][8- octo] / REQUIESCAT IN PACE.</p>							
28	<p>D.O.M. / QUOD VETUSTAS CONFECIT AC CONSUMPSIT, / GRATUS DEVINCTUSQUE ANIMUS EREXIT, / MONUMENTUM SUPRA MORTALES EXUVIAS ILLUSTRISSIMI EXCELENTISSIMI / DOMINI MICHAELIS PAC PALATINI VILNENSIS SUPREMI EXERCITUUM / M[AGNI] D[UCATUS] L[ITHUANIAE] / DUCIS, OLIM IN LUMINE SACRAE HUIUS AEDIS AB EODEM MAGNIFICE / ERECTAE POSITUM PARTIM VETUSTAS PARTIM</p>	<p>Šv. Petro ir Povilo šventoriaus kapinės</p>	<p>Bažnyčios išorėje, virš portalo</p>	Plokštė				

	<p>INCEDENTIUM ATTRITUS DELEVIT, / SED BENEFICIORUM MEMOREM NULLA POTERAT DELERE OBLIVIO: / POST CXXXV. AB OBITU ANNOS MONUMENTUM ISTUD RECENS PIIS= / SIMO ORTHODOXAE FIDEI TUTORI, PATRIAE STRENUISSIMO DEFENSORI, / SUO, MINIFICENTISSIMO FUNDAToRI, UT MEMORIA EJUS IN / BENEDICTIONE PERMANEAT, CANONICI REGULARES LATERANENSES / A.[NNO] D.[OMINI] MDCCCVIII. DIE I MENSIS AUGUSTI APPOSUERE</p>							
29	<p>NA WIECZNĄ PAMIĄTKĘ / W.[IELMOŻNA] I.[EJMOŚĆ] P.[ANI] DOMIN<IKA> <S>ZMITTOW ZAYKOWSKA / ŻYŁA L<AT> <.> 6. SKOŃCZYŁA ŻYCIE / Ru 1808 <7> BRA. 6. DNIA / CNY PRZECHODNIU UKRYWAM ŚMIERTELNE OSTATKI / ŻONY CNEY, BIEDNYCH SIEROT JAK SWYCH DZiatek MATKI /</p>	<p>Šv. Petro ir Povilo šventoriaus kapinės</p>	<p>Bažnyčios išorėje</p>	<p>Plokštė</p>		<p>Kaukuolė</p>		

	ZASTANÓW SIĘ I UCZYŃ DO BOGA WESTCHNIENIE / IEŚLI DLA CNOTY NIEBO DAYŻE I IEY ZBAWIENIE							
30	D.O.M. / ANDRZEY Z OLSZYNA / STRZEMIEN' / BUCZYŃSKI / PISARZ BYŁY SĄDU GŁŁo LITTo / WIEKU SWOJEGO LAT 36 / ŻYCIE ZAKOŃCZYŁ W Ru 1808 MARCA 7o D. / Kto staniesz przy tym grobie rozmyślay nad zgonem / Leży młodzieniec, śmierci został wczesnym plonem / Wspomniawszy, że ta koley równie Ciebie czeka. / Rzekniy, Boże, lituj się nad upadkiem człeka.	Rasų kapinès	Kolumbariu me	Plokštė				
1810 m.								
31	D. O. M. / Rafała Wojewodzkiego / Szamb. B. D. P. żył / lat 48 umarł R-u / 1810 Decembra 5 d / Prosi o Zdrowaś Maria.	Bernardinų kapinès	Vakarinis kolumbariu mas, I eilė, 28 kapas	Smiltainio plokštė				
32	GERMAN ANTONI / Urodzony w Księstwie Warmińskim / Mąż pełen przymiotow zasług w życiu / publicznem i prywatnem. Nigdy dość / nieodżałowany od żony i od dwojga / pozostałych dzieci. Skończył życie	Rasų kapinès	Kolumbariu me	Plokštė				

	chwalebnie / na dniu 14 Listopada 1810 roku								
33	D.O.M. / Annie z Zabiellów / Hrabini / de Lascaris / Generałowey Woysk WXLitewskiego / Zeszłej Ru 1810 Febr. 2 wieku 58. / Żałośnie potomstwo / Ten kamień położyło	Rasų kapinės	Kolumbariu me	Plokštė					
34	[Kairėje pusėje] Tu / spoczywa w / Bogu zeszła / z tego świata / Katarzyna / z Daukszów / Litwinowowa / Majorowa / Umarła Ru 1816 / Na 37m Ru wieku / swego. [Dešinėje pusėje] Tu spoczywa w / Bogu zeszła / z tego Świata / Maryanna / z Eytminów / Daukszyzna / Sędzina Ziem. Umarła Ru 1811 / na 67m Ru wieku / swego	Bernardinų kapinės	Kapinių koplyčios požėmis	Maža akmens plokštė					
	1812 m.								
35	† / Zwłoki spoczywają ś. p. / Izabelli / Kwiatkowskiey / Zm. 1812 r. Żyła lat 11 / Nadpis ten odnowiony w R / 1852 przez brata Teofila Kwiatkowskiego	Bernardinų kapinės	Vakarinis kolumbariu mas, II eilė, 22 kapas	Juodo granito plokštė					
36	L'homme ne connaît bien tout le / prix du bonheur gue lorsq'il / n'eu jouit plus. C'estce que m'a / appris la parte de ma chere et /	Bernardinų kapinės	Vakarinis kolumbariu mas, II eilė, 31 kapas	Akmens plokštė		Viršuje įrežtas herbas			

	tendre epouse Marie Pinabel / de Verriere, née du Perou, décé / dée le 19 Avril 1812 a, agée de / 46 ans.								
37	Ici repose le corps de Joseph Lefebvre / Comte de Dantzick General de Brigade/ Officier de la Legion d'honneur chevalier / de l ordre royal de Saxe et de Bade etc. / Decede a Vilna le 15 Dec. 1812 age de 27 ans / Sous les yeux d'un heros enfant de la victoire / Cent fois au champ d'honneur il brava le trepas / fils d'unquerier fameux, il aimait les combats, il aimait comme lui son pays et la gloire / Mais la parque fatal au printemps de ces jours / de ces nobles travaux vint arreter le cours/ si loin des siens (?), si loin de la patrie / Finiv helas si tristement savie / Emule de Tureune, il envixit, son sort / Ah. pourquoi na-t-il (?) pas trouve la meme mort.	Bernardinų kapinès	Vakarinis kolumbariu mas, III eilė, kapo nr. Nežinomas	Marmuro plokštė					
	1813 m.								
38	D. O. M. / JW. Katarzyna z Iwanowskich GAŞECKA / Kapitanowa Wojsk Polskich / Urodzona Roku 1773. a Marca 15. dnia / Umarła Roku 1813. M Maja 31 dnia / Uprasza o Trzy Pozdrowienia / Anielskie //.	Rasų kapinès		nedidelė plokštė					

39	Ici repose le corps du / Général Raimond Vivies, / Baron dé la Prade, Officier / de la légion d'honneur, / Chevalier de la couronne / de fer, Né à Ste Colombe / dept de l'Ariège, mort / à Vilna le 12 Janvier 1813 / Ce monument lui à été élevé / par les soins de son fidel / serviteur Bernard Cousinet.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės	Bažnyčios išorėje	Akmens plokštė				
40	D.O.M. / Tu leżą obok siebie zwłok / ki, Szymona y Teressy / Minkiewiczow / małżonkow. Iszy umarł Ru 1812 X 5. / 2ga Ru 1813 Jan: 1go dnia; żyły po lat 55. / proszą o modlitwę nabożną do Boga. / Ten głaz iest tu pomnik.m zwłok / Oyca y Matki. / Co w smutku położyli pozostałe / Działki.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės	Katakombos e	Akmens plokštė				
41	D. O. M. / Scholastyki / z Cedrońskich / Drozdowskiey / Czuły mąż nad stratą żony, wraz z dwoma małemi / dziećmi, ten pomnik ku wieczney stawia pamięci, / umarła w roku 1813- m dnia 23 grudnia / mając wieku lat 21.	Bernardinų kapinės	Vakarinis kolumbariu mas, II eilė, 14 kapas	Akmens plokštė				

42	D. O. M. / Anny z Pietkiewiczów / Rewkowskiej Strażn. Wilkom. / Deput. Wyw. Oszmian. lat mającej 50 / a w r-u 1813 Apr. 18 dn. zeszyły y tu pogrzebioney / W wieczną pamięć czulej / dla cnotliwej żony mąż z pozostałemi czworga dziećmi niniejszy pomnik tuż przy zwłokach wmurował z proźbą do każdego za ią / przechodzących o troie pozdrowienia.	Bernardinų kapinės	Kapinių koplyčios požėmis	Balto marmuro plokštė				
43	Zwłokom S. P. / Jana Auzbikowicza / Zeszłego w R.-u 1813 Lutego. 9 Dnia. / Stroskana Żona s pozostałym. / Potomstwem tę pamiątkę Kładzie. / Przechodniu wstrzymaj kroki Twoję (sic.) / Westchnij do BOGA za duszę moię.	Bernardinų kapinės	Koplyčios išorėje	Akmens plokštė				
1814 m.								
44	[herb] Tu leży / Franciszek Staininger. / Urodził się dnia 11 Janu. Ru 1770. / umarł dnia 7. Xbra Roku 1814. / Żalosna żona te Jemu / Pamiątkę położyła / D.O.M. / Ziemi! Płać Franciszkowi / należnym wymiarem, / Nie cięż mu, on ci żyjąc / nie był też ciężarem	Šv. Stepono kapinės		Mūrinis stačiakam pio formos paminklas [stogo jau nebėra], 1 marmūro plokštė			Plokštėje herbas.	

45	Tu spoczywa / Stefan Stubielewicz / Profesor Fizyki w Uniwersytecie Wileńskim / on obowiązkami / obywatela, ojca, przyjaciela pilnie wykonywał / oddany przedmiotowi powołania / gorliwym był o pożytek publiczny / Żył lat 51 / Umarł dnia 17 Kwietnia 1814 roku / Żona w dowód wiecznego przywiązania / to mu wyryc / kazała.	Bernardinų kapinės	Vakarinis kolumbariu mas, II eilė, 13 kapas	Balto marmuro plokštė				
1815 m.								
46	w Bogu odpoczywa / Jerzy Wroblewski / który Skączył Życie w Roku / 1815 Mca Oktobr: Dnia 18. / Żył na Swiecie Lat 84. / prosi o trzy Pozdrowienia / Za Dusze swoje	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės	Mūrinėje tvoroje	Skardinė plokštė				
47	D. O. M. / J. W. Gasper Rószczyc Kapitan b. Woysk Pol: pozniej Sędz: Gra: Pttu Wilen / po 50 letnim wieku zeszy w dniu 2 / lipca 1815 R-u z żalem czuley żony, / osieroconych dzieci, pokrewnych, / przyjaciół i spółobywateli / w tym grobie zložo ny / Dzielnym ogniem miłości Oyczyzny natchniony. / Walczył, gdy go Kray wzy wał do świętey obrony / Później pełniąc przystoynie	Bernardinų kapinės	Vakarinis kolumbariu mas, II eilė, 8 kapas	Raudono smiltainio plokštė		Viršuje įrėžtos dvi laurų šakelės		

	współziomcom usługi, / Uczyl się miecz zamienić na lemiesz i pługi / Dziś spoczął pod tym głazem, a smutkiem dręczona / Nad niepowrotną stratą czuła płacze żona / Przechodniu był on oyciec, przyjaciel, mąż i tkliwy. / Życiem zazażdził przyiemność, zgonem żal prawdziwy							
1816 m.								
48	D.O.M. / Przy tym Kościele / pogrzebiony Andrzej, / Matusiewicz / Radca Dworu Profesor / b. Uniwersytetu Wileńskiego, / Zmarły 6. Kwietnia 1816. / w 54. roku swojego Życia / Prosi pobożnych o westchnienie / do Boga za duszę swoją	Šv. Stepono kapinēs	Bažnyčios išorėje	Akmens plokštė				
49	D.O.M. / Tu leżą zwłoki s.p. Andrzeja / Matusewicza / Profesora Wilen. Uniwersytetu. / zesłego z tego swiata Ru 1816. / Kwietnia 6. dnia Wieku swego 56 lat. / Przychylna Żona Pamięci / Iego ten napis kładzie	Šv. Stepono kapinēs	Mūrinėje tvoroje	Akmens plokštė				
50	Dom / Augustyna / Roszkowskiego / Mający lat 21 / marł 1816 ma[....] 24 /	Rasų kapinēs		Plokštė				

51	Tu leży / Antoni Tyzenhauz Chor. Pt Wil. Ord. / Orła Białego i Sw. Stan. Kawaler Ur. 1756. Um. 1816 / d. 19 Lutego / Mąż znakomitych zasług, obywatel prawy / i przykładowy <...> Umiął znosić fortuny igrzyska / nigdy się ku złej nie nachylił stronie!!! / Ta słaba pamięćka niech wieńczy Twe cnoty / M. B	Bernardinų kapinės	Vakarinis kolumbariu mas, II eilė, 5 kapas	Balto marmuro plokštė	M.B.		
52	D.O.M. / MICHAELI. LUBICZ. ZALESKI. / TRIBUNO. M:[AGNI] D:[UCATUS] L:[ITHUANIAE] / ORD.[INUM] POL.[ONORUM] EQUITI / TER. NUNTIO. MULTISQ:[UE] OFFICIIS. PUB:[LICIS] CLARO. / VIRO. CONCILII.[ET]: ELOQENTIAE. / VITA. DEO. PATRIAE. PROXIMO. DICATA. / EREPTO. MORTE. PERENNI. VIRTUTE. / N:[ATUS] A:[NNO] MDCCXLIV. OB:[IIT] A:[NNO] MDCCCXVI	Vilniaus arkikatedra	Bažnyčios viduje	Balto marmuro plokštė su raižytu bareljefu			Visas tekstas užrašytas majuskulais.

53	<p>Sanctae Memoriae Thomae a Skrzetuszewa / WAWRZECKI; Rossorum IMPERATORIS et / Polonorum REGIS a consiliis intimis, REGNI / Poloniae Senatoris, Palatini, Justitiaeque summi / Administri; Ordinum Equestrum S: [ancti] Stanislai / Aquilae Albae S: [ancti] Alexandri Newskii, et S: [ancti] Wlo= / dimiri I Cl= [assi]s Honoribus et Ornamentis Decora = / ti, qui Viri Boni ac Civis Egregii officiis privatim / et publice obeundis Vitam impendit totam, Pa= /triamque Consiliis Sumptibus, armis iuvit, de= / fendit; populares Fide, Auctoritate Iustitia re= / creavit; Egenos ac Miseros opibus muneribus / beneficiis levavit; Amicos Benevolentia Suos / caritate cunctos Humanitate amplexus et tui= / tus est, qui vixit annos tres et sexaginta die / [quin]to Augusti A: [nno] R: [esurrectionis] S: [alvatoris] MDCCLXVI ad Coelites / rediit Frater Moestisimus Posuit.</p>	Vilniaus arkikatedra	Bažnyčios viduje	Juodo marmuro plokštė		Po tekstu Rola herbas su ordinais.	Pavardė, metai ir žodžiai “Imperatoris” ir “Regis” užrašyti majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
1817 m.								

54	Tu spoczywa s.p. W. Tadeusz Siemkowski / Assesor kolegiálny, który w 53 roku / wieku swego, 1817 roku mca Stycznia / 19 dnia przeszedł do wieczności. Pozostała / żona z dziewięciorgą dziećmi oddając / ostatni hołd przywiązania w dowód / wieczney pamięci położyła ten kamień / Znikła nadzieia szczęścia, i podpora droga / Śmierć bezwzględna zniszczyła to oboje w tobie, / Przechodniu! Racz za dusze jego błagać Boga / Pomniąc iż nas los taki wszystkich czeka w grobie.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs	Bažnyčios išorėje	Akmens plokštė				
1818 m.								
55	Tu spoczywaią / zwłoki s: p: Andrzeia /i Doroty / Wasilewskich / zmarłych w Rok[nėra u] 1797. / Now: 5 I w Rok: 1818 Maia 20.	Šv. Stepono kapinēs		Gulinti granito plokštė				
56	D.O.M. / Przy tym Kościele, / pogrzebiony, / Jan Chodasewicz / Obywatel Wileński, / Zmarły 6. Maia 1818. / w 74. roku swojego Źycia. / Prosi pobożnych o westchnienie / do BOGA za duszę swoją.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs	Bažnyčios išorėje	Akmens plokštė				

57	D. O. M. / Antoni Wiskowski / Radca Tytularny / Zmarł dnia 7 stycznia / 1818 roku mając / wieku lat 38.	Bernardinų kapinės	Vakarinis kolumbariu mas, I eilė, 2 kapas	Akmens plokštė				
58	D.O.M. / RÓŻY PUCZYNSKIEY / ZMARŁEY 1818. 7bra 13 / Za duszę IEY / czyniący tę pamiątkę / prosi o 3 Zdrowaś Marya	Šv. Petro ir Povilo šventoriaus kapinės	Bažnyčios išorėje	Alebastro plokštė			Invokacija, vardas ir pavardė bei mirimo metai užrašyti majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
1819 m.								
59	Tu leży / Antonina z Gielgudów Baronowa Rönne Szamb. b. D. P. urodz. 1773 r. / Umarła 1819 d. 7. 8bra / Żałośna córka po stracie / najdroższej Matki, tę Jey / pamiątkę wyryć kazała / M. Borewiczowa Sędz. Try. Łom.	Bernardinų kapinės	Vakarinis kolumbariu mas, III eilė, 31 kapas	Marmuro plokštė				
60	D. O. M. / Michael Turski Anno aetatis 25 / optimae spei / juvenis longa aertudine confectus supre- / mum diem obiit anno 1819 Julii 31, cujus piaie me / mori affluicti vitr icus metero hoc monu / mentum posuere. / Accipe care puer / nostri monumente / doloris	Bernardinų kapinės	Vakarinis kolumbariu mas, III eilė, 35 kapas	Raudonojo marmuro plokštė				

61	Franciszek Milikont Narwoysz / Doktor Filozofii. Teo. Emer. Uniwersytetu Imperator. / Wilen. jeden z 12 członków Zagran. Towarzy. Włoskie / Umiejętności. Członek To. Dobroczynno... Kanonik Wilenski / Urodzony 13 Stycznia 1742 roku. Wyświęcony na Kapłana / roku 1763. Przeszedł do wieczności 26 Czerwca 1819 roku / Bogu umiejętnościom świecony żywot cały / Kto rozumny i serca przewodził za sob / Kto u obcych był ziemi ojczystej ozdobą / Nie umarł ale drogę zakączył do chwały / Prosi o troie pozdrawienie Anielskie.	Bernardinų kapinės	Vakarinis kolumbariu mas, III eilė, 26 kapas	Skardinė plokštė			Herbas viršuje, papuoštas kardinolo ženklais		
1820 m.									
62	1) D. O. M. / TU SPOCZYWA CIAŁO / LEOPOLDYNY DE PERTHEES / URODZIŁA SIĘ 1816 ROKU / MAIA 28. UMARŁA DNIA 4 / FEBRUARII 1820 //. 2) D. O. M. / TU SPOCZYWA CIAŁO / JUZIA / DE PERTHEES / URODZIŁA SIE 1821 ROKU / MARZEC 28. UMARŁA DNIA 28 / MARZEC 1824 //.	Rasų kapinės		Kolona su plokštė					

63	Helence i Zygmusiowi / RUMBOWICZOM / Stroskani rodzice tę / pamiątkę kładą / Helenka / ur. 1812 R. 10 Sierpnia / zm. 30 Maja 1813 roku / Zygmus / ur. 1819 r. 30 Marca / zm. 12 Maja 18[2]0 roku//.	Rasų kapinės		Plokštė			Pavardė užrašyta majuskulais, vardai – minuskula kursyvu, likęs tekstas – minuskula.
64	D.O.M. / Tu spoczywa w nadziei / Ludwik de Bruxet / Szambelan b. Dworu Polskiego Starosta i Kawaler / Urodzony w Francyi w prowencyi Pikardyi / w mieście Korbi; żył lat 82 / Umarł w Wilnie roku 1820 mca 12 gbva / czuły przechodniu westchnij za duszę / Jego **** p. Alex. Bru.	Rasų kapinės	Kolumbariume	Plokštė			
65	Ten smutny pomnik / od Nayprzywiazanszych Wnuków / odbiera / J.W. W B.Z. Z Hrabior Brzostowskich / Barbara Brzostowska / Starosci na Puńska / Umarła Ru 1820 Mca Lutego Dnia 10 / wieku lat 68 / Nie dla sławy znikomey była wzorem cnoty / W niey matkę utraciły ubogie sieroty. / Przechodniu! Maszli serce godne uczuć tkliwych / Poświęć łzę nad iey grobem doli nieszczęśliwych.	Rasų kapinės	Kolumbariume	Plokštė			

66	Nowicka [żona doktora Nowickiego]. Zm. 1820. Za miłość dożywotnią, nieskalaną wiarę / Z ręki męża srogiego, wzięłam śmierć i karę.	Bernardinų kapinės	Rytinis kolumbariumas				
1821 m.							
67	DOM / Tu spoczywają zwłoki / S. P. / Macieja / DANOWSKIEGO / umarł 1821. r. 24. Grudnia mając lat 37. / Żony / Franciszki z Donierackich / DANOWSKIEJ / umarła 1848. r. Lipca 11. mając lat 56. / I Syna / EDWARDA DANOWSKIEGO / umarł 1848. r. 8. Lipca mając lat 29. / Wszyscy trzej proszą / o 3. pozdrowienie Anielskie.	Rasų kapinės		Akmens paminklas			Invokacija ir pavardės (ir vienas vardas) užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula. 6, 10 ir 13 teksto eilutės – minuskula kursyvu.
68	Tu leży / Poussier / Wilen: guber: / Archit: z całą / Swoią Familią / umarł Ru 1821 / Dnia 6 Julii / Prosi o westchnienie / Do Boga	Šv. Stepono kapinės		Mažas granito paminklas			
69	Tu leży w Bogu zesza / Agata z Zaykowskich Swiackiewiczowa / Regentowa Graniczna Pttu Wilenskiego / żyła lat 26. umarła w Roku 1821o Mca: / Sierpnia 24 dnia / Piątą z cnotliwą Żoną spędził szczęścia Wiosne / Dwakroć Oyciec szczęśliwy wtem Parki zazdrosne / Przecięły ten wątek	Šv. Petro ir Povilo šventoriaus kapinės	Bažnyčios išorėje	Balto marmuro plokštė			Visas tekstas užrašytas minuskula kursyvu.

	zycia tego wzoru cnoty / Dzis łzami zlewam grób iey I Dzieci sieroty.							
70	D. O. M. / od Familij i przyjaciół / Tu złożone zwłoki Joanny z Henzellow / Niszytowey / podpułko-e woysk Rossyisk. / Zmarley dnia 24 Maia 1821o roku mającey / wieku lat 31 / Przechodnia prosi o westchnienie.	Bernardinų kapinės	Vakarinis kolumbariu mas, III eilė, 37 kapas	Plokštė				
71	Ludwika / Choroszewska / Ur. w roku 1821.	Bernardinų kapinės	Rytinis kolumbariu mas, I eilė, 16 kapas	Marmuro plokštė				
1822 m.								
72	D.O.M. / Tu spoczywa w BOGU zesła / Zofija ze Szteynigierow / Jankowska / żyła lat 22, umarła Roku / 1822 Maia 30. Którey / Mąż żalсны ten Pomnik / wystawił, S. P. Zofija Prze= / chodniow prosi o Zdrowaś / Marya.	Šv. Stepono kapinės		Ketaus plokštė (spižius)		Apvaizdos akis		
1823 m.								
73	D.O.M. / Szanownym Zwłokom Bogumiley / z Sadowskich Skirmontowey, / która żyć przestała Roku 1823 Julij / 3 Dnia, maiąc Wiek Lat 60, / Od wdzięcznych Dzieci / pamiątka.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės	Bažnyčios išorėje	Ketaus plokštė (spižius)				

74	D.O.M. / JANA POCZOBUTA ROTT:[MISTRZA] / W:[OJSK] ROSS:[YJSKICH] ZMARŁEGO Ru 1823. / AUGUSTA 7go DNIA / MAIĄCEGO WIEKU LAT 46 / CZYNIĄCA TĘ PAMIĄTKĘ / PROSI O 3 ZDROWAŚ MARYA.	Šv. Petro ir Povilo šventoriaus kapinės	Mūrinėje tvoroje	Akmens plokštė			Visas teksta parašytas majuskulais.	
75	Mądrość umiłowalem i szukałem ieyod młodości moiey i starałem / się wziąć ią sobie za oblubienicę i stałem się miłosnikiem / cudności iey. Przez nią otrzymam nieśmiertelność i wieczną / pamiątkę zostawię tym, którzy po mnie będą. Mądr. VIII. 2.13 [gal ir be tasko po 2] / X. [pgl Appel, cia K.] I.[an] KANTY CHODANI. / DT[doktor] TEOLO. KAN. LAT.[kanonik lateranski] KRAKOWSKI / PROF. I DZIEKAN. UNIVER. WILEN. / KANONIK. KATEDR. WILENSKI. / W. LIV. R. ZYCIA. WCZESNIE. DLA. NAUK. / R. MDCCCXXIII. D. XIX. LIPCA UMARL. / Czując wdzięczność spoczywającemu w pokoju pomnik poświęca L. W.	Šv. Petro ir Povilo šventoriaus kapinės	Virš įėjimo į pietvakarinę koplyčia, bažnyčios mūro tvoros dalis	Balto marmuro plokštė			Epigrama užrašyta minuskula kursyvu, pavardė – kaligrafine majuskula kursyvu. Likęs tekstas – minuskula.	Mądr. VIII. 2.13

76	† / Grób / S. P. / Macieja / Każyńskiego / *1763 †1823 / Przodkowi artyście / Rodziny spokrewnione / R. i. P	Bernardinų kapinės	Rytinis kolumbariu mas, I eilė, 2 kapas	Akmens plokštė				
77	D. O. M. / Julja Reytenówna / Urodzona Marca 4 dnia 1801 R. / Umarła listopada 15 dnia 1823 R.	Bernardinų kapinės	Rytinis kolumbariu mas, II eilė, 2 kapas	Balto marmuro plokštė		Ovalo formos herbas		
1824 m.								
78	† / Jan / Żongołłowicz / Umarł 6 Marca 1824 r. / Synowie Jego po 30-letniem / tułactwie pokrywają grób ten / głazem dla pamięci straty / Kochanego Ojca i szanowane- / go Obywatela	Bernardinų kapinės	Rytinis kolumbariu mas, II eilė, 8 kapas	Marmuro plokštė				
79	D.O.M. / Tu spoczywają zwłoki / Antoniny Wischer ARTYST: DRAM: / Urodzonej 26 Kwietnia 1824 r. zmarłej 8 Marca 1842. / Pokoj Tobie Dziewico! Twoja piękna dusza / Nad wiek jasnymi swiatu błysnąwszy promienie / Gdy ziemską cząstkę Twoją śmierć śronem przyprusza / Wolna od mętów ziemi wśród niebieskich cieni / Wycisnąwszy Rodzicom, siostrze łzę goryczy / Szczęście siebie godniejsze, niebieskie dziedziczy / Prosi przechodnia o westchnienie do Boga	Rasų kapinės	Kolumbariu me	Plokštė				

1825 m.							
80	D.O.M. / Tu spoczywa W: / Teresa z Fiodrowiczow (sic) / Ossolinska Regetowa / zmarła Ru 1825. Maia 6. d. / Prosi przechodzących zmówić / Troie pozdrowienie Anielskie.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės	Bažnyčios išorėje	Akmens plokštė			
81	WIKTORYA / DERSZKOFFOWA / ŻYŁA LAT 19 UMARŁA Ru 1825 LISTOPADA 19 DNIA / Wydarta światu w dobie wiosenney żywota / Tu złożyła swe zwłoki młodość, piękność, cnota, / Strat gorzkich iey małżonek nie mógł przenieść tyle / Próžen szczęścia na świecie, nalazł w mogile.	Rasų kapinės	Kolumbariu me	Plokštė			
1826 m.							
82	Tadeusz / syn / CHMIELEWSKICH / 1826. /	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
83	TU LEŻY / ANTONINA Z / SADOWSKYCH / PIEŃKOWSKA PRO - / S I O 3 ZDR. MARI / R 1826 A [.] - 22 /	Rasų kapinės		Mūrinis stačiakam pio formos paminklas su skardiniu stogeliu ir 4 vietomis plokštėms			Visas teksta parašytas majuskulais.

				(išliko 1)				
84	D. O. M. / Przywiązana żona z dziećmi / czyniąc tę pamiątkę dla S . P . / Józefa Olszańskiego / Pisarza Ziem. Wileńskiego / Kawalera Ord. S-go Stanisława / Proszą przechodniów / o westchnienie do Boga / Żył lat 64 / Umarł d. 24 Marca 1826 R.	Bernardinų kapinės	Rytinis kolumbariu mas, III eilė, 6 kapas	Plokštė				
1827 m.								
85	D.O.M. / Urodzony W. Józef / Jakubowski. Ro- 1742 / ponowiwszy w lat 50. / Szlub Małżeński R. / 1824, opuszczając/ Smutną Żonę, z Potom=stwem, uprzedził nas / do Wieczności R. 1827. / Marca 12 dnia: prosi o / Pozdrowienie anielskie.	Šv. Stepono kapinės		Mūrinis stačiakam pio formos paminklas su skardiniu stogeliu ir 1 ketaus (spižiaus) plokštė				
86	D. O. M. / Tu spoczywa w Bogu / S. P. X. Mateusz / Szatyński / Kanonik Wilens. / Który żyjąc lat 72 / przenosi się do wieczności / R-u 1827 Mca Marca 17 D. / Prosi	Bernardinų kapinės	Rytinis kolumbariu mas, I eilė, 8 kapas	Akmens plokštė				

	przechodniów / o westchnienie do Boga.							
87	D. O. M. / Ewa z Wendorffów / Szemeszowa / Marszałkowa Pttu / Ihumeńskiego przestała / żyć w roku 39 wieku swego / dnia 2-go sierpnia 1827 R-u.	Bernardinų kapinės	Rytinis kolumbariu mas, III eilė, 1 kapas	Plokštė				
88	X. PLATON / SOSNOWSKI. / PROFESOR NADZW / UNIWER. WIL. / UR. D. 1. STYCZ. / 1800 Ru UMARŁ / D. 4. 8-bra 1827. Ru / TU POGRZEBIONY /	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas			Visas teksta parašytas majuskulais.	
1828 m.								
89	D. O. M. / Tu spoczywa S. P. / Daniel Strzemien Buczynski / Prezyd. Gran. Pttu: Zawilej / Urodz: w Ru 1766 M= Stycznia 30. / Zmarł w Ru 1828 M= Lutego 28. D. / Dobremu Oycu wdzięczny Syn. //.	Rasų kapinės		Plokštė	panasu į rosinski. Patikrint	Kaukuolė . Yra išskabtuot a vieta herbui		
90	D. O. M. / TU SPOCZYWA S P / DANIEL STRZEMIEN BUCZYŃSKI / PREZYD: GRAN: PTTU: ZAWILEJSK: / URODZ: W Ru 1766 Ma SIERPNIA 30 D: / UMARŁ W Ru 1828 Ma LUTEGO 22 D: / DOBREMU OYCU WDZIĘCZNY SYN.	Rasų kapinės	Kolumbariu me	Plokštė		Kaukuolė		

91	FELICYAN / DERSZKOFF / DOKTOR MEDYCYNY CZŁONEK TOWARZY=/STWA MEDYCZgo WILENgo ŻYŁ LAT 36 / UMARŁ ROKU 1828 LUTEGO 14 D. / Tego który dla bliźnich swe poświęcał życie / Boże, nagroź zbawieniem – ziomkowie wspomnijcie	Rasų kapinės	Kolumbariu me	Plokštė		Herbas	
92	D.O.M. / Tu leżą śmiertelne zwłoki / s. p. DOMJNJKA ZAYKOWSKJEGO / R.[OTT] M.[ISTRZA] G.[UBERNII] W.[ILENSKIEJ] / Zmarłego w Roku 1828. dnia 7. Pazdziernika / w 72 roku życia. / Oycze! Który przebywszy znikome kłopoty, / Przeniosłeś się gdzie szczęście nieśmiertelne świeci, / Przymiy ten hołd grobowy od stroskanych dzieci, / Co nigdy niezapomną twych starań i cnoty.	Šv. Petro ir Povilo šventoriaus kapinės	Bažnyčios išorėje	Ketaus plokštė (spižius)			Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, epigrama – minuskula kursyvu, likęs tekstas – minuskula.
93	D.O.M. / Tu spoczywaią zwłoki / S. P. / Jerzego I Agaty / Sobolewskich / tę Pamiątkę Poswięca / syn przywiązany / umarli Matka ru 1828. / Mca Aprjla 29. dnia. / oyciec ru 1845 Mca 7bra 6. d. / prosi za jch duszę o troie pozdrowienie.	Šv. Stepono kapinės		Granito paminklas atremtas į akmenis			
1829 m.							

94	D.O.M. / Tu spoczywaią zwłoki / Krystyny Piottuchowey / która w 1829 Ru Apr: 3. dnia/ wieku swego lat 77. maiąca/ Ten świat pożegnała / Przechodniu! Iesteś człkiem, człowiek nie bez winy; / Westchnij zatem do Boga za duszę Krystyny.	Šv. Stepono kapinès		Mūrinis stačiakam pio formos paminklas su skardiniu stogeliu ir 3 plokštėmis (išliko 1)				
95	D: O: M: / Tu leżą zwłoki S:P: Iza= / belli Chrypcewiczowny / Zakonnicy Zakonu S: O: P: Fran= / ciszka Reguły Trzeciej mając / Wieku Lat. 77. w Zakonie Lat. 44. / Umarła R-u 1829 M: April D: 11: / bywszy przełożono lat 3.	Bernardinų kapinès	Kapinių koplyčios požėmis	Skardinė plokštė				
96	D. O. M. / Spoczywaiącym tu zwłokom / s. p. W-go J Pana Daniela / Tołłokońskiego Paszkiewicza / Komissarza c. w. p. wodztwa wilen-go / narodzonego 1747 Stycznia 5. / zmarłego r. 1829 Stycznia 21 d. / Oplakuiące zgon Jego córki, zięciowie, / wnuki, słudzy i włościanie, / ten grobowy pomnik / położyli.	Bernardinų kapinès	Kapinių koplyčios požėmis	Balto marmuro plokštė				
97	Jaś Ludwiś Boleś / od trzech dni Niemowle / Tadeusza i Justyny /z Hołyńskich Czudowskich / Marszałków Pttu.	Bernardinų kapinès	Koplyčios išorėje	Akmens plokštė				

	Czerykowski / R-u 1829. Grudnia 30-vs / usnęło na Wieki.							
98	DOM / MARYA FIREROWA / UMARŁA / D. 14 WRZESNIA 1829 / ŻYŁA LAT 76	Bernardinų kapinės		Akmens formos granito paminklas			Visas teksta parašytas majuskulais.	
99	D.O.M. / Oycze! Szczęśliwie przy tobie / Młode przepędziłam lata / Dziś dla mnie wszystko w żałobie / Grob ten zawarł powab świata / Józefowi Bohdziewiczowi b. Ass. / Sąd. Woyt. Ław. Urodz 1763 Mar 4 d. / Umarł r. 1829 Sierp. 22 d. tę pamiętkę / żalu do zgonu zasmucona / Corka poświęca	Rasų kapinės	Kolumbariu me	Plokštė				
1830 m.								
100	D.O.M. / Frańciszka z Wierzbickich / Brunnowowa / Porucznikowa wóysk / Rosyyskich 1830 roku 23. / Września umarła mając lat 27. / Pamięć nieutuloney w żalu / Matki. Przychodniu! Zmów za / iey duszę trzy anielskie / pozdrowienie	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės	Bažnyčios išorėje	Akmens plokštė				
101	† / Adelaide de Neve / Morte le 10 Nov. 1830 / Agée de 16 Ans / De profom div. Sculp. Jac. Rosinski.	Bernardinų kapinės	Rytinis kolumbariu mas, II eilė, 12 kapas	Akmens plokštė	Sculp. Jac. Rosinski	Viršuje įrežtas kryžius ir inkaras		

102	Ignacy / Choroszewski / Obywatel P-tu Wileńskiego / Ur. w roku 1781 / Um. 4 grudnia 1830 / J. K .	Bernardinų kapinės	Rytinis kolumbariu mas, III eilė, 13 kapas	Marmuro plokštė	J.K.		
1831 m.							
103	DOM / TU ZŁOŻONE ZWŁOKI / Ś. P. / JANA MINDENIEGO. UMARŁ 1831 / R. STY. 6 D. PRZYJACIELE / ZESZŁEGO KU WIECZNEJ / PAMIĄTCE / TEN POMNIK / POŁOŻYLI //.	Rasų kapinės		Akmens paminklas			Visas teksta parašytas majuskulais.
104	TU / SPOCZYWAJĄ / ANIELA I WALENTY / PRZESMYCCY / KOL. SOWIETN. ZESZLI Z / TEGO ŚWIATA W IEDNYM / TYGODNIU. 1831 R. / Ryt. Jakob Rosinski //.	Rasų kapinės		Akmens paminklas	Ryt. Jakob Rosinski		Visas teksta parašytas majuskulais, išskyrus meistro parašą.
105	Tu spoczywają zwłoki / S. P. Katarzyny / z Reuttów / DOBROWOLSKIEJ / zm. 1831 r. Żyła lat 55 / i jej Syna Pawła zm: / 1848 r. Żył lat 33. / i wnuków jego / Andrzeja i Michała / [Guttow]skich / [...] westchnienie /	Rasų kapinės		Akmens paminklas			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas minuskula kursyvu.
106	D.O.M. / Tu spoczywają zwłoki S: P: / Jakuba Uminskiego. / Żył lat 87. Męcy: 11. Umarł / Ru 1831. Męca: Juli 1. D. / Tu me popioły oczekuią sądu / Pańskiego: czytelniku pomni że cie- / bie samego los ten czeka.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės	Bažnyčios viduje, kairiojo choro kolonoje	Akmens plokštė			

	Prosze / za me Duszę o trzy Zdrow: Marya. / Pamięć od [piszczele] smutney Żony.							
107	Tu spoczywa / Michał Kostrowicki / Prezes Sądu Głównego Litew. Wileń. / 1-o Depar. Zmarły R-u 1831 Apr. 22 d. / w Wilnie w 75-m r. wieku swego / Prosi o pacierz za duszę.	Bernardinų kapinės	Rytinis kolumbariumas, III eilė, 15 kapas	Akmens plokštė (L. A. Zaštauto nuorašuos e pieštuke įrašyta, kad lentelė iš pilkai rusvo granito, išraižytas pauksuotas užrašas. LMAVB RS, f. 151-177, l. 49v)				
108	Teomilla Pysznicka / Hołownianka / urodz. w Pyszniakach 25. d: Kwie: 1817 r. / umarła 29. d: Sierpn: 1831. r. / w Wilnie / Rodzice dla curki.	Bernardinų kapinės	Kapinių koplyčios požemis	Skardinė plokštė su mediniais rėmais		Vaizduojamas skydas su paludamentu ir kunigaikščių Hołownių herbas.		

						Herbo viršuje – 3 pavo plunksnos .		
109	<p>Tu. złożono. zwłoki błogosławioney. pamięci Biskupa Grecko = Unitskie: / Archi Mandryty Mon: Brasław: Antoniego na chrzcie. a w zakonie. / Adryana Pysznickiego / Hołowni. / Męża. znanego. z pobożności. gruntowney nauki. / łagodności. obyczajow. i dobroci. znamionującey. / prawego. Pasterza. trzody. chrystusowey. którego. / doczesny. pobyt. między. zyiącemi. smiertelnikami. / trwał. lat. <...> miesięcy <...> dni <...> a przeyscie. do wiecznego. / żywota. z woli Bozey. nastąpiło. dnia 1. mca Lute: R: 1831. / w Wilnie. / Spoczyway w Bogu. cnotliwa. duszo! /</p> <p>Naydobroczynnieyszemu Stryiowi. / Wdzięczny Synowiec. / Faustyn Antoni Pysznicki Hołownia.</p>	Bernardinų kapinės	Kapinių koplyčios požėmis	Skardinė plokštė su mediniais rėmais		<p>Skydas vainikuotas kardinolo pijuse. Skyde vaizduojamas paludamentas ir kunigaikščių Hołownių herbas. Herbo viršuje – 3 pavo plunksnos . Herbų šonuose – mitra ir pastoralas .</p>		

1832 m.								
110	Ś. P. / Michał / Sinkiewicz / zm. 13 - III - 1832 r. / w wieku lat 42 / pokój twej duszy / drogi mężu. /	Rasų kapinės		Staćiakam pis betono obeliskas			Visas tekstas užrašytas majuskulais	
111	D.O.M. / Tu spoczywaią zwłoki s. p. / Jozefa Statkowskiego / byłego prezydenta miasta / Wilna z dwiema żonami I / troiga dziecni umarł w / roku 1832 Mca / Stycznia 1go dnia maiąc / lat. 65. syn stroskany / głaz ten mu położył / prosí przechodniow / o westchnienie.	Šv. Stepono kapinės		Akmens paminklas atremtas į akmenis				
112	S. P. / Antoni / Sokołowski / zm. 13 Listopada 1832 r. / Żył lat 53. / wdzięczny syn tę pamiątkę / poświęca. / J. Kozłowski.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Akmens paminklas	J. Kozłowski			
113	+ / S. P. / Antoni / Sokołowski / Zm. 13 Listopada 1832 r. / żył lat 53. / Wdzięczny syn tę pamiątkę / poświęca. / J. Kozłowski	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Granito akmuo	J. Kozłowski			
114	Tu leżą / zwłoki s. p. Antoniego / Chrzastowskiego / Assesora Departamentu / Wrem. Gubernii Wilens. / Zmarł Ru 1832 Lutego 6 d.	Bernardinų kapinės	Rytinis kolumbariu mas, I eilė, 15 kapas	Akmens plokštė				
115	D. O. M. / Tu leży s. p. Panna Wiktorya / Kunicka / Ex Matka P. P. Bernar: Zarzecz: / maiąca wieku lat 64. / w Zakonie 48. Przelozoną Lat 20. / umarła R-u	Bernardinų kapinės	Kapinių koplyčios požėmis	Akmens plokštė				

	1832. M-ca Aprila 21. D. / pogrzebiona z żalem Całego Zgromadzenia.							
116	S. pam. Marcyannie. / z Pacewiczów. / Herburtowey. / Po niegdy Rejencie Ziem. Kowel. / Józefie z Fulsztyna Herburcie. / Pozostały Wdowie. / w lat wieku 73. i mcy 3 1/2 / na dniu 19. Lutego 1832. roku / zmarły / Nayczulszey Matce. / Wdzięczni Synowie	Bernardinų kapinės	Kapinių koplyčios požėmis	Balto marmuro plokštė mediniais rėmais				
117	D. O. M. / Ku czci i uwielbieniu cnot / Religijnych, Domowych, / Towarzyskich i Obywatelskich / Śtey P-ci / Michała Dmochowskiego / Komisarza Kommissyi Edukacyjnej Wilen. / Ur. 1773-go Lutego 12-o d. / †1832-go Sierpnia 3-o d. / Społeczeństwo po Jego stracie bolesney / Niepocieszony / <...> opłakana powszechnego żalu / <...> poświęciło.	Bernardinų kapinės	Koplyčios išorėje	Plokštė				

118	Tu leży s. p. J. W. Anna / z Ieleńskich Komarowa / Marszałkowa Ptt-u Wileńskiego / umarła r-u 1832. m-ca Marca 21. D. / Maiąca wieku lat 55. / Prosi Przechodniów o westchnienie do BOGA / Proch, z której wziął początek powrócił do ziemi; / Duszę Stwórcę umieścił według spraw żywota. / Godne są naśladowań między żyjącymi, / JEY Bogoboyność, litość, dobroczynność, cnota.	Bernardinų kapinės	Koplyčios išorėje	Marmuro plokštė				
1833 m.								
119	POMNIK / * / KAROLINIE KORWELL / i MARCIANIE / z KORWELLOW MORAWSKIEY / KU POBOŻNEMU ZA ICH DUSZE / WESTCHNIENIU / w R. 1833. MAIA 18. DNIA / -* - / [monogram wiązany] Horbacewicz //.	Rasų kapinės		Akmens paminklas	Horbacewicz		Visas tekstas užrašytas majuskulais	
1834 m.								
120	S. P. / ONUFRY / NOWACKI / Umarł Mies. Marca 8 d. / Roku 1839. / Wiekui mając 50 lat. / Pokój duszy Jego. / [greta] D. O. M. / TU SPOCZYWAJĄ / ŚMIERTELNE ZWŁOKI / S. P. ANNY Z KRZYŻANOWSKICH /	Rasų kapinės		Akmens paminklas				

	NOWICKEY / URODZONEY W Ru 1791 / + W Ru 1834. MAIA 14. D. / - / Głaz ten najczulszej żonie / [...] naytroskliwszey matce / Poświęcają, zatroskane mąż z / siedmiorga dziadek. //.							
121	GRÓB / ANTONIEGO KANGLERA / UCZ. MED. KLASS. IV. ZMARŁEGO R / 1834 LUT. 15 D. ŻYŁ LAT 27. / GODNEMU LEPSZEY DOLI NIŻ MIAŁ NA ŚWIECIE / CO ZGASŁ W PIEKNY NADZIEJI I MŁODOŚCI KWIECIE / SZCZERZE PRZYJACIELE DLA KTÓRYCH BYŁ DROGI / WZNOSZA W DOWOD SWYCH UCZUĆ I TEN POMNIK UBOGI. / PRZECHODNIU ZASMUCONY ONEGO WIDOKIEM / CHCIEY POŁĄCZYĆ ŁZEM SWOJE Z ŁEZ NASZYM POTOKIEM. //.	Rasų kapinės		Didelė plokštė			Visas tekstas užrašytas majuskulais	
122	Przez pamięć / własney smiertelności zmów / Anioł Pański / za duszę s: p: Jerzego / Zaiączkowskiego / Sędz - Guber - Wilens / zeszęgo Ru 1834. Augus - 22. / i Adolfa Syna iedynastą / dniami przed Oycem	Rasų kapinės		Obeliskas			Visas tekstas užrašytas minuskula. Raštas turi rankraščio bruožų.	

	zmarłego, / którym osierocona Córka / i Siostra ten pomnik poświęca. /							
123	PAMIĄTCE / MACIEJA DOMEYKI / SEKRETARZA PIECZĘCI W:W:X:L: / PODKOMORZEGO WILEŃSKIEGO / Zmarłego 1834 Roku 29 Junii / WDZIĘCZNA I PRZYWIĄZANA / ŻONA / POMNIK TEN POŁOŻYŁA	Rasų kapinės	Kolumbariu me	Plokštė				
124	D. O. M. / Tu spoczywaią zwłoki. S: P: / Magdaleny z Piotrowskich / Hołdakowskiey / Umarła R-u 1834. Lutego 19. / Wiekui Lat 57. Uprasza / Czytających o 3. Zdr: Mar: / Żałośny Mąż ten kamień postawił. Jakób Rosiński.	Bernardinų kapinės	Koplyčios išorėje	Marmuro plokštė	Jakób Rosiński.			
125	D.O.M. / Tu / spoczywa / S. P. / Franciszek / Sienkiewicz / B. Pre:[Pre:??] Kom. Kwa / Wilens / urodził się Ru 1769 / Mca Augus. 27 d. / a umarł Ru 1834 / Mca Xbra 12 d: / Żona dla Męża. / Synowie dla Naylepszego / Oyca. / Ten smutną pamiątkę / na grób położyli. / J. Andruszkiewicz / sculp.	Šv. Stepono kapinės		Granito plokštė atremta į akmenis	J. Andruszkiewicz			

126	Benedykta z Korsakow / Jawłowska / wieku lat 29. / zyła z mężem lat 8. / umarła 1834 Ru 7[?] / Prosi o zdrowaś Marya.	Šv. Stepono kapinės		Granito akmens paminklas				
127	Pamiętka / Dziadowi i Ojcu / Jerzemu i Tomaszowi / Dobrowolskim / 1szy zm. 1834. 8bra 11. / Żył lat 94. / 2gi zm. 1857 r. 7bra 10. / Żył lat 75. / od wnukow I dzieci / J. K.	Šv. Stepono kapinės		Akmens paminklas atremtas į akmenis	J. K.			
128	Tu spoczywają / ś.p. / Jacyniec / ur. 21. Czerw. 1758 r. / um. 19 Kwiet. 1834 r. / i Rafał / Francuzowicz. / ur. 24 Paźdz. 1792 r. / um. 26 Marca 1833 r. / Ojcu I mężowi poświęca P. T.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Akmuo				
129	D.O.M. / Felicianna z Skirmóntow / Staniszevska / T.[F] S. zmarła R. 1834. Sierpnia / dnia 14. maiąca Lat 40. / prosi o 3. Zdrowaś Maria.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės	Bažnyčios išorėje	Ketaus plokštė (spižius) metaliniais rėmais				
130	D.O.M. / TU SPOCZYWAIAŲ ZWŁOKI S:P. CEZARA / PARCZEWSKIEGO / UMARŁ DNIA 16. KWIETNIA Ru 1834. / PO PRZEŻYCIU TRZECH LAT. / Synu! Matka twą stratę czci pod zimnym głazem. Pamięć twa chyba z życiem Jey wygaśnie razem. / Sculp: Jakób Rosinski Sculp:	Šv. Petro ir Povilo šventoriaus kapinės	Mūrinėje tvoroje	Balto marmuro plokštė	Sculp: Jakób Rosinski Sculp:		Visas tekstas užrašytas majuskulais, epigrama – minuskulais.	
1835 m.								

131	GRÓB / JANA ERTMANA / MAJĄCEGO LAT 35 / + Ru 1835 PAZDZIERNIKA 18 D. / Zatrzymaj się przechodniu oddal myśl świata / Nad szczątkami człowieka cisza grobowa / To miejsce złane łzami zasmuconey żony / Ten pomnik przez nią Mężu pamiętce wicznejey / Męża! po którym żal iey puty się nie skończy / poki ią wyrokiem losu razem z nim nie złożą /scul. J. Andruszczewicz/.	Rasų kapinės		Granito obeliskas	scul. J. Andruszczewicz		
132	D. O. M. / FLORZE Z HR. LASKARYS / HR. ZABIEŁOWEY / ZNANA Z CNOT ODZNACZAJĄCYCH SIĘ / MAJĄCEY LAT 29 WIEKU / ZESZŁEY R= 1835= DNIA 1= MARCA / MAŻ STROSKANY Z CÓRKĄ ANTONINĄ / TEN KAMIEŃ POŁOŻYLI / Jakób Rosinski Sculp /	Rasų kapinės		Plokštė	Jakób Rosinski Sculp /	Vieta herbui [kvadratas išskabtuotas]	Visas tekstas užrašytas majuskulais. Dvi paskutinės eilutės – kursyvu.
133	Angelus Dowgird / Canon: Cath: Viln: / Propes: (sic) Logi: et Philoso: Mora: / in Acade: Ecclesi: Viln: / Doc: S: Theolo: / integritate morum et doctrina / conspiemus (sic) astmate / correptus abiit / anno 1835 d: 26 apri: / aetatis suae 59. / Przez wdzięczność ten pomnik	Šv. Stepono kapinės		Didelis akmenis paminklas atremtas į akmenis			

	postawiono / od Rodzonej Synowicy / Placydy z Dowgirdow / Puchalskiej.							
134	D.O.M. / Smiertelne zwłoki / Pawła / Pukszty / zm: d. 27 Lipca 1835 r. / Wdzięczna Żona z pięciorgiem / dzieci. Tę pamiątkę położyli	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Didelio granito akmens formos paminklas				
135	Leopold Bonifacy / Woytkiewicz / Adwokat Sądu Powiatowego Upit. / Urodził się r. 1804. Paździer. 16. d. / Umarł r. 1835. Maja 18. dnia. / J. H.....	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės	Bažnyčios išorėje	Marmūro plokštė	J.H.			
136	D. O. M. / Š. Pamięci Kazimierza / Rotkiewicza / b. Asse. Sądu Głów. Guber. / Wilen. i Kawalera. Umarł / R. 1835 Junij 13 d. Żył lat 46 / Nieutulona w żalu żona / z trojga dziećmi po zgonie/ najlepszego męża i wzorowego Ojca. Proszą o trzy / Zdrowaś Marya.	Bernardinų kapinės	Rytinis kolumbariu mas, II eilė, 18 kapas	Metalinė plokštė				
137	D. O. M. / Theodorze z Piotrowiczow / Vittinghoffowey / generałowey – leytnantowey / b: woysk polskich. / Zmarłey 1835. Stycznia 24-go / Wdzięczne Jey Wnuki i Wnuczki / Rytował J.	Bernardinų kapinės	Kapinių koplyčios požėmis	Balto marmuro plokštė				

	Horbacewicz.							
	1836 m.							
138	Zwłokom / S.P. / BENJAMINA / HAUSZTEYNA / RADCY KOLLEG. / i KAWALERA / zeszłego w dniu 2 gim Miesiąca / Czerwca / Roku 1836 // Rytował J. Horbacewicz	Rasų kapinės		Akmuo	J. Horbacewicz			
139	TU / spoczywają zwłoki / Ś. P. / Katarzyny z Samsonowiczów / JASKOŁDOWEJ. / Regentowej Granicz. pt [...] Wilen. / Umarła w r. 1836. Lipca 20. d / MAJĄC WIEKU LAT 48. / J.S.H.	Rasų kapinės		Akmens paminklas	J.S.H.		Pavardės užrašytos majuskula. Kas antra eilutė užrašyta kursyvu	
140	[Irašas kryžiuje] I. N. R. I. / W tym / moia/ nadzie/ ia. [Irašas ketaus plokštėje] D.O.M. / S. P. / TERESSY ZAREMBINEY / Kollegial: Sekretarzowey / zmarley Roku 1836. Oktobra dnia 25. Wieku Lat 35. / -* - / Pamiątką tę prawdziwa / miłość i wdzieczność / Żalosego Męża Czci/ Najgodnieyszey zonje/ poświęca. //.	Rasų kapinės		Ketaus kryžius			Invokacija, pavardės ir žodžiai “mąż” ir “żona” užrašyti majuskula. Kitas tekstas – minuskula.	

141	S. P. / LEONARDOWI / PIETRASZEWICZOWI / zmar 21 Lipca 1836 r. / wieku lat 9 / Pamiętkę tę żałośni / Rodzice położyli //.	Rasų kapinės		Akmens paminklas			Invokacija, vardas ir pavardė užrašyti majuskula. Epigrama – minuskula kursyvu. Likęs tekstas – minuskula.
142	D.O.M. / TU SPOCZYWAJĄ ZWŁOKI S.P. / WOYCIECHA JASTRZĘBSKIEGO / URODZIŁ SIĘ W WOJEWODZTWIE / KRAKOWSKIM 1766 ROKU KWIETNIA 18 DNIA - UMARŁ 1836 ROKU / LISTOPADA 1 DNIA / Stroskana Żona z Dziećmi i Wnukami / po najlepszym Mężu Oycu i Dziadu / ten smutny głaz zwłokom Jego poświęca / Prosi o westchnienie / [do Boga.] /	Rasų kapinės		Akmens paminklas			Visas tekstas užrašytas majuskulais
143	Tu spoczywa / Eustachy Chrapowicki / Kammerjunker Dworu / YEGO / Ymperatorskiey / Mości CESAR[Z]A / Wszech RoSsyi, zmarły roku 1836. / Strapiona żona / Najwspanialszemu Mężowi i Ojcu. / Opiekunowi sług i kmiotków / wzorowemu obywatelowi ten / pomnik wzniosła / prosząc pobożnych	Rasų kapinės		Gulinti plokštė betoninia me fasade prie kryžiaus			Rankraštinis šriftas

	Chrześcijan / o westchnienie do BOGA / za duszę Jego. /							
144	[paminklo priekyje:] D.O.M. / ANIELA Z POPŁAWSKICH / MACKANIEWSKA / ZMARŁA D. 20. MAJA 1836 ROKU. / MAIĄC WIEKU LAT 40. / [paminklo kairėje pusėje:] MAŁŻONKOWI, SIEROTOM, PRZY- / IACIOŁOM DROGA, / DOBROCIĄ KRÓTKIE , ŻYCIA, / OZNACZYŁA, CHWILE. / [paminklo dešinėje pusėje:] ZŁOŻYWSZY PROCH ZNIKOMY / W DOCZESNEY, MOGILE, / [paminklo gale:] NIEŚMIERTELNOŚĆ PRZYWDZIA = / ŁA. PRZED OBLICZEM BOGA. /	Rasų kapinės		Kolona su plokšte				
145	Helenie z Pileckich / Szybakowskiej / Por. B. W. Pol. z Cnot / Nieocenionej Małżonce / z którą Przeżywszy Błogo / Lat 36. Mąż Po iey Zgonie / Tę Smutną Pamiątkę Położył / 1836 r. m. Junii 21. d.	Bernardinų kapinės	Kapinių koplyčios požemis	Akmens plokštė				
146	D.O.M. / Xu Eugeniuszowi /Chrolkiewiczowi / Bazyljanowi maiącemu / święcenie Dyakona. / wieku lat 32. / zmarłemu r: 1836. Maia 23. / Bracia A. I W. ten kamień położyli.- /	Šv. Stepono kapinės		Didelė granito plokštė atremta į akmenis	J. Horbacewicz	Kaukuolė		

	[piszczele] Rytował J. Horbacewicz.							
147	Andrzejowi / Budzynskiemu / zmarłemu R: / 1836 Lipca 11. d: / wieku lat 64. / F. Andruszkiewicz.	Šv. Stepono kapinės		Granito akmens formos paminklas	F. Andruszkiewicz			
148	Zwłokom / S. P. / Zofij z Wysockich / Herman / zeszej w d: 3cim Grudnia / Ru 1836.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Mažas akmens paminklas				
149	D.O.M. / Tu złożone są zwłoki / M. JASJENSKIEGO / Kapitana Wk Rosyiskich I / Kawalera zeszelego z tego Swiata / d. I 9bra 1836 Ru wieku Lat 56 / zostawuiąc zonę koja / tę pamiątkę poświęca	Šv. Kryžiaus atradimo bažnyčios kapinės	35 Kryžiaus kelio stotis	Granito plokštė				
1837 m.								
150	BARBARZE / WLU[N]EK / TEN POMNIK / CELEM POBOŻNEGO / westchnienia / Położony r. 1837 Junu 30 //	Rasų kapinės		Akmens paminklas			Visas tekstas užrašytas majuskula, žodis “westchnienia” kursyvu.	

151	D. O. M. / Pamiątka cieniów / ELŻBIETY Z GAŚOWSKICH / SOROKINOWEJ / Maj. W. Ross. / + 1837. r. d. 30. kw. W. L. 66. / i JULII SULISTROWSKIEJ / + r. 1837. Cz. d. 15. życia rok 1. i 7. m / od / ELŻBIETY SULISTROWSKIEJ / Mar. Oszm. / Matce i dziecięciu / Poświęcona / - / śmierci nie ubłagana! jednym ulecysz głazem / Jutrzenkę dni mi drogich i zachód ich razem! /	Rasų kapinės		Plokštė atremta į akmenis		Kaukuolė	DOM ir pavardė užrašytos majuskula, 2, 5, 9, 14 ir 15 eilutės – minuskula kursyvu, kitas tekstas – minuskula.
152	D.O.M. / TU SPOCZYWAJĄ ZWŁOKI / Ś.P. / JERZEGO BANKOWSKIEGO /zmarł R. 1837 PAŹDZIERN / WIEKU LAT 63 /	Rasų kapinės		Stela			Visas tekstas užrašytas majuskulais. Žodis “zmarł” - minuskulais.
153	D.O.M. / S. P. STEFANA WIEKU 58 LAT / I KUNEGUNDY WIEKU 6[5] LAT / SADOWSKICH R. 1831 / + 1837 ZMARŁYCH NA / KTÓRYCH GROBIE [ICH] SYN / Z ŻONĄ I CÓRKĄ TEN KAMIEŃ / [POŁOŹ]YLI /	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas			Beveik neįskaitomas
154	D. O. M. / STRAPIONA MATKA / HRYNIEWICZOWA /PO KOCHANYM / IGNASIU KŁADZIE / TEN KAMIEŃ / WIECZNEJ-PAMIĘCI / UROD [3] R [U] 1836 8 [BRA] / 13 [...]	Rasų kapinės		Stela			Visas tekstas užrašytas majuskula

	1837 MA [IA] 29 DN.							
155	Teresa z Żylińskich Choroszevska / Ur. w roku 1793 / Umarła 21 Grudnia 1837 r. / J. K.	Bernardinų kapinės	Rytinis kolumbariu mas, II eilė, 19 kapas	Marmuro plokštė	J.K.			
1838 m.								
157	POD TYM KAMIENIEM / W KATAKUMBIE MUROWANEY / W ZIEMI SPOCZYWA CIAŁO / PANNY WIKTORYI / WOŁŁOWICZÓWNY / STAROŚCIANKI UGISKIEY / zasnęła w PANU dnia 24. / a pogrzebiona 27 kwietnia 1838 / Mając wieku lat około 77. / RELIGIA BYŁA JEY PRAW[.]JEM ŻYCIA / DOBROCZYNNOŚĆ ŻYCIEM - †	Rasų kapinės		Obeliskas		Herbas		
158	Piotrowi Szwykowskiemu / b. Marszałkowi Powiatu Prużańskiego / zmarłemu w Wilnie d. 4 Marca 1838 r / w 62 m roku zyci.	Bernardinų kapinės	Vakarinis kolumbariu mas, II eilė, 20 kapas	Balto marmuro plokštė				
159	Każyński Dyonizy / † 15. I. 1838 /	Bernardinų kapinės	Rytinis kolumbariu mas, II eilė, 20 kapas	Skardinė plokštė				

160	Tu spoczywa w Bogu / zesła S. P. Rufina / Buczynska / Zak (o) nu O. S. Franciszka / Ex Matka P. P. Zarzecz: / Maiąca od Urodz: Lat 50. / w Zakonie 32. Umarła 1838 r-o / mca Lut: 24 d. Zwłokom Jey / załosna pamięć	Bernardinų kapinės	Kapinių koplyčios požėmis	Skardinė plokštė				
161	Tu spoczywają zwłoki / S. P. / Józefa / Marcinowskiego / zm. 31 Sierpnia 1838 r. / Żył lat 72. / J. K.	Šv. Stepono kapinės		Akmens paminklas	J.K.			
162	D.O.M. / Ur: Anny / Daleckiey / Dziewicy Lat 17. / Umarła Ru 1838 Xbra 16. d: / O Córko droga! pokoy ci / w tym Grobie. / Matka go naydzie gdy le-/ gnie przy tobie.	Šv. Stepono kapinės		Akmens paminklas				
163	[str. Front] D.O.M. / Tu pogrzebiono Ciało / s:p: Obywatelki Agaty / Michniewiczowey / Zeszley z tego Swiata R.u 1838 / Septem: 7. d. która Żyła Lat 101 / Przechodniow prosi / o westchnienie do Boga [piszczele] [na str. Prawej] D.O.M. / Przy tem mieyscu leżą / zwłoki Wnuczek s:p: teyże / Michniewiczowey / Józefy I Bogumiły / Proszą o troie / pozdrowienie.[piszczele]	Šv. Stepono kapinės		Mūrinis stačiakam pio formos paminklas su geležiniu kryžiumi viršuje, 2 akmens plokštės				
1839 m.								

164	D.O. M. / Zwłokom S. P. / Franciszki z Biellikowiczow / w pierwszym zamężciu Grafini Generałowej / Zabiellowej a w powtórnym / TOMASZEWICZOWEJ / Podkomorzynej Pttu. Lepelskiego / zmarłej 11. Maja 1839 roku / - / Pamięci najlepszej Żony stroskany nieodżałowaną / stratą Mąż ten kamień położył //.	Rasų kapinės		Akmens paminklas			DOM ir pavardė užrašytos majuskula, epigrama – minuskula. Likęs tekstas – minuskula kursyvu.
165	JÓZEFA Z SZKLENNIKÓW / BURZYŃSKA / Maior Rossi / umarła 24 Kwietnia 1839 R. / Żyła lat 48 / - †	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas			Vardas ir pavardė užrašytos majuskula. datos – minuskula kursyvu, kitas tekstas – minuskula.
166	Tu w Katakómbie / w Ziemi murowaney / Spoczywają zwłoki / S. P. / TOMASZA / ŻYCKIEGO / Radzcy Stanu Prof. Em. Un. Wil - / URODZ. 1763. GRUDNIA 13 D. N. S. / UMARŁ 1839 LISTOPADA 18 D. N. S. / Wieczne odpocznienie racz mu dać Panie a światłość wiekuista / nich mu świeci. Amen / J. Andruszczewicz	Rasų kapinės		Akmens paminklas	J. Andruszczewicz		Vardas ir pavardė užrašytos majuskula. datos – minuskula kursyvu, kitas tekstas – minuskula.

167	WSPOMNIENIE / ZGONU / Ś. P. / NIKODEMA / TYSZKIEWICZA / + 1839. d. kw. lat 40 / ---- / Wzór dobroci społeczność już / w Tobie traci / Matka syna - Brata - siostra / z 4em braci /	Rasų kapinės		Didelė stela			
168	Ś: P: / IAN z Chrościc / CHROŚCICKI / b: Adjunkt C: Will: / Wydz: Sztuk: Wyzwol: / Um: dn: 27 Listopada 1839 Ru: / Mając Wieku Lat 74	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas			Vardas ir pavardė užrašytos majuskula. Kitas tekstas – minuskula.
169	D. O. M. / TU LEŻĄ ZWŁOKI S.P. PIOTRA / DERSZKOFFA / KOLLEGJALNEGO SEKRETARZA / KANDYDATA FILOZOFIJ / Mający wieku lat 37 zmarłego w roku / 1839 Mśca Augusta 11 dnia / Dwóch braci obok siebie spoczywa w tej ziemi / Trzeci osierociały, nim się złączy z niemi / Prosi Ciebie, przechodniu, o jedno westchnienie / Dla siebie o pociechę, dla nich o zbawienie	Rasų kapinės	Kolumbariu me	Plokštė			

170	Pamiętka / Zwłokom dobrego Przyjaciela / prawego urzędnika / Poczciwego człowieka / Juljana/ Kublickiego / Zmarłego w 1839 r. / J. Horbacewicz / sculp.	Bernardinų kapinės	Rytinis kolumbariu mas, II eilė, 21 kapas	Marmuro plokštė	J. Horbacewicz / sculp.			
171	D. O. M. / X. Antoni / Butkiewicz / Ex Prowincyał Bernardyńskiego / Zakonu i Kustorz Klasztoru Wileńskiego. / Ur. R. 1787. / + 1839 Apr. 4. d. / Wzorowym zakonnym cnotom wdzięczni / bracia, tę pamięć nieodżałowaney straty / poświęcają	Bernardinų kapinės	Koplyčios išorėje	Plokštė				
172	+ / w BOGU niech spoczywa / Franciszka z Slizniow / Milkowska / S: D: P: mająca lat 90. / zeszła R-u 1839. / maja 13 dnia. / Ryt: J: Andruszkiewicz.	Bernardinų kapinės	Koplyčios išorėje	Akmens plokštė	Ryt: J: Andruszkiewicz.			
173	D.O.M. / S. P. / Wincętego zmarł: / 1839 r. lipca 23 d: / Barbary zm: 1844. / Kwietnia 20 d: / Szulskich / Wieczne odpocznienie racz / im dać Panie.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Granito paminklas				
174	[na str. Frontowej] Tu / Spoczywają zwłoki / S. P. / Anny / Latoszyńskiej / Zm. d. 21 Paździer. / 1839 Roku. /	Šv. Stepono kapinės		Granito paminklas	K. Sobolewski			

	Wieczne odpocznien. Racz Jej dać Panie. [na str. Lewej] Stroskane dzieci / ten grobowiec / postawiły. / K. Sobolewski.						
175	Wieczny / spoczynek, / Scholastyki z Moszynskich / Moszynskiej / przeżyła lat 56. / umarła 25. marca 1839. / roku. / Ryt. J. Horbacewicz.	Šv. Stepono kapinės		Akmens paminklas atremtas į akmenis	J. Horbacewicz		
1840 m.							
176	Tu / Spoczywają zwłoki / Piotra i Aleksandry Olszanowskich / Spiycie dziadki [s]nem bezpiecznym / Skrapiane Rodzicom łzami / Nim nas uymnie śmierć snem wiecznym / I nim do nas pżjdziem sami / Przechodniu ! / Dla Boga proszę zatrzymaj się tu na chwilę / Błagam cię opacierz zmów na ich mogile / Roku 1840 Lipca 12 dnia //.	Rasų kapinės		Mūrinis stačiakampio formos paminklas su skardiniu stogeliu ir 2 plokštėmis (išliko 1)			Visas tekstas užrašytas majuskula
177	SYN / MATCE / Katarzynie / z / Winiwskich / LINIEWICZOWE[.] / Zmarłej 1840 / Marca 9 dnia //.	Rasų kapinės		Akmens paminklas			1 eilutė užrašyta majuskula, 2 – majuskula kursyvu, 3 – minuskula, 5 – minuskula kursyvu, 6 – majuskula, 7 minuskula kursyvu, data – minuskula.
178	D. O. M. / Š. P. / ALEXANDRA / GUDAKOWSKIEGO / Zeszłego r. 1840 w. l. 22. / MATKA MARYJANNA /	Rasų kapinės		Akmens paminklas			

	Zeszłej r. 1821. w l. 36. / [...] Familija / J. Je							
179	TU ZŁOŻONE ZOSTAŁY ZWŁOKI / JÓZEFA / SKIBIŃSKIEGO / [Krtl]. [A]SS. Star. S[.] [...] / Umarł d. 21 Stycz. 1840 R / mając wieku lat 33 / Zostawiwszy wieczny żał w sercach / Matki, żony, familij, drobnych dziątek / i przyjaciół / Przechodniu westchnij / [do] BOGA / za duszę Jego /	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas			Sunkiai įskaitomas	
180	Tu spoczywa / S. P. / IZYDOR / DĄBROWSKI / zmarły 26. Xbra 1840 r. / Wiekui lat 22. /	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas			S.P., vardas ir pavardė užrašyti majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
181	D. O. M. / TU SPOCZYWAJĄ / ZWŁOKI SP / BARTŁOMIEJA / KUBACKIEGO / ZMARŁEGO 1840 / MAJA 23 DNIA / MAJAC WIEKU LAT 55 / Stroskana Žona z dziećmi / Ten pomnik poświęcił / Prosi przechodnia / o westchnienie do Boga. /	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas			Visas tekstas užrašytas majuskula, epigrama - minuskula kursyvu.	

182	S. P. / BARBARZE / SZUMSKIEJ / Zeszłej Ru 1840 / dnia 28go kwietnia. / Brat Stanisław / i córka jego Marya / ten kamień / POŁOŻYLI / J. A.	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas	J. A.		S.P., vardas ir pavardė stačiu didžiosiom, datos – mažosiom, kitka mažosiom kursyvu
183	Franciszka / HORODENSKA / Sędzina / Zeszła z tego świata w lat 80. d. 10 Dec. 1840 / Córka Jej Józefa / HORODENSKA / Umarła w Lat 56. d. 30 Jan. 1840 r. / Tu Córka przy nogach Matki / Kładzie wdzięczności ostatki. / I sama leży w tej ziemi / BOŻE z Lituy się nad niemi. / J.H... //.	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas	J. H.		
184	W mogile do Kościoła S. Piotra przynależney / złożone zwłoki Jzabelli Justynowey / BIESIEKIERSKIEY / Radczyni Dworu J.C.M. Córki Jerzego i Heleny / z Kościuszków Staniewiczów Cnotliwey Żony i Ma- / tki zeszłej 21. Listopada 1840. Roku w Wilnie. / Wieczne odpocznieni racz Jey dać PANIE. / Mąż nad stratą swoiey wieczney Przyjaciołki / szczerze ubolewający z Dziecmi Henrykiem / i Olimpią dla oddania hołdu Jey cnotom te /	Šv. Petro ir Povilo šventoriaus kapinės	Bažnyčios išorėje	Ketaus plokštė (spižius)			

	pamiętkę tu wmurował 1841. roku.							
185	D.O.M. / Andrzejowi / Rozynskiemu / regen: i. c. w. / urodzonemu 1798. / zmarłemu 1840. Kwiet. 12 d. / Żona z dwojga Dziecni / ten pomnik poświęca [piszczele]	Šv. Stepono kapinės		Akmens paminklas atremtas į akmenis				
1841 m.								
186	Tu / SPOCZYWA S. P. / AGATA OSTROWSKA / URODZONA / KOZŁOWSKA / umarła r. 1841 mec. Jul. 2 dnia / żyła lat 69 / [Prosi] przechodnie o westchnienie [...] //.	Rasų kapinės		Akmens paminklas				
187	PAMIĄTCE / trzynastomiesięcznego / BRONCIA / CHODŹKI / Kamień ten od zboląlych Rodziców / POŁOŻONY / ur. 7 Czerwca 1840 / + 9 lipca 1841 r. / J. H.	Rasų kapinės		Akmens paminklas	J. H.		Vardas, pavardė ir žodžiai “Pamiątce”, “położony” užrašyti majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
188	Tu spoczywają zwłoki / S. P. / Karola / LOPACINSKIEGO / porucz. Gwardyi Litewsko wołyńskiey / wieku lat 32 um. 1841 r. Marca 19 d. / wespół z żoną Katarzyną z Jaskuł / dow z Synem Bolesławem i Córkami /	Rasų kapinės		Akmens paminklas stačiakam pis			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

	Wandą i Idalią Brat Adolf / w pamięci Bratu i Familii tę pamią / tke poświęcą Boże zbaw ich ! /						
189	+ / WŁADYSŁAWOWI / ADAMOWICZOWI / Synowi jedynemu / URODZONEMU 24. MAJA 1829. / ZMARŁEMU TEGOŻ DNIA I MIESIĄCA 1841 / Stroskani Rodzice. / _	Rasų kapinės		Akmens paminklas			Visas tekstas užrašytas majuskula, 3 ir 6 eilutė – rankraštiniu šriftu
190	+ / TU SPOCZYWAJĄ ZWŁOKI / S. P. [JÓZEFA] / ZI[E]NKIEWICZA / Lekarza Pułkowego / Żył Lat 23 / Umarł R. 1841 Grudnia 8 dnia / Stroskani Rodzice wspólnie / z Rodzeństwem / ten pomnik położyli / Przechodniu westchnij / do BOGA //.	Rasų kapinės		Granito stela			Rankraštinis šriftas
191	PAMIĘCI / Nieodżałowanej Żony i Matki / Justyny z Kolyńskich / CZ[AD]OWSKIEJ / Marszałkowej Pttu Czerehowskiego / Zeszłej w Bogu po 48 latach / CNOTLIWEGO ŻYCIA / R. u. 18[4]1 Kwietnia 18./30. / Błogosławieni Miłosierni / Bo oni Miłosierdzie otrzymają. / J. S. Horbacewicz Sculp.	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas	J. S. Horbacewicz Sculp.		Rankraštinis šriftas. Pavardės ir žodis “PAMIĘCI” užrašyti majuskula, kitas tekstas – minuskula.

192	PAMIĄTCE / S. P. / Antoniego / PACOWSKIEGO / Kapitana Wojsk Polskich / Kawalera Orderu Wojskowego Zasługi / Ur. w 1790 r. Um. 1841. 8bra 80 d. /	Rasų kapinės		Obeliskas			Mišrių sričių panaudojimas	
193	D.O.M. / Andreas KŁĄGIEWICZ Ep[isco]pus Vilnen:[sis] / Vir vere Ecclesiasticus fortitudine Animi praestans atque / zelo domus Dei flagrans, collapsam temporum injuria / Ecclesiasticam disciplinam summo studio restauravit: / In quo labore vita functus est die 27.Xbris [Decem – X] anno 1841. Aetatis suae 75. / Capitulum Viln:[ense] verecundos cineres Ejus graviter moerens / Tumulo hoc condendos curavit.	Vilniaus arkikatedra	Bažnyčios viduje	bronzinė plokštė su išraižytu įrašu		herbas su vyskupo insignijomis, lentos apačioje – rėmo dalis	Invokacija užrašyta majuskula, pavardė – majuskula kursyvu. Kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
194	D.O.M. / Tu spoczywają zwłoki / s. p. Karoliny / Horaynowey / zeszłej ztego swiata / 1841 Roku Maia 28. dnia. / Prosi o trzy zdrowaś Marya.	Šv. Stepono kapinės		Gulinčio akmens formos paminklas				
1842 m.								
195	Tu spoczywają / zwłoki / S. P. / Stanisława / Karpowicza / zmarłego 10 Sierpnia / 1842 roku / w wieku lat 52. / Wieczne odpocznienie / racz Mu dać	Šv. Stepono kapinės		Granito paminklas				

	Panie, / a swiatłość wiekuista / niech Mu swieci / na wieki wieków / Amen.							
196	Wacław Danejkowicz / Alumn Rzymsko / Katolickiej / Wilenskiej Akademii. / Uro. 1821. Stycznia 1. + 1842. Lipca 20 d. / Ledwieś młody Lewito zaczął służyć Bogu, / Przyjął Cię chór Aniołów na wieczności progu / Już kwiat pamięci na Twym zielenieje grobie, / Serce Matki I Siostry schnie z żalu po Tobie. / J.S.H.....	Šv. Stepono kapinės		Akmens paminklas, atremtas į akmenis	J.S.H.			
197	8 - letniemu / Władysławowi / urodzonemu z Julji i Stanisława / Herburtów / pięknych nadziei Synowi / dnia 19 lipca 1842 roku / zmarłego. / Pamięć od Stryja.	Bernardinų kapinės	Kapinių koplyčios požėmis	Akmens plokštė				
198	[Jozef] syn Tadeusza [Nabo] / rowski prezydent Sądu ptt <...> / (Ka)waler Orde: Umarł 1842 [?] / <...> Februaryi Maiąc lat 56 [?]	Bernardinų kapinės	Koplyčios išorėje	Skardinė plokštė				
199	Front: Sties inhet in Gott / mein inniggeliebtei / Gatte / FERDINAND / UNBEHAUN / geb. in Schwarzburg / Rudolstadt / den 14 Marz 1842 . gest. in Wilna / den 14 August 1896. // . [gale] S. + P. / EMMA / UNBEHAUN / ur. 6 LIP. 1847	Rasų kapinės		Obeliskas				

	R. / zm. 18 KWIET. 1946 R. / POKÓJ JEJ DUSZY. //.							
200	Tu / Spoczywają zwłoki / Ś. P. / Karoliny z Kreikiewiczów / KORALEK. / zmarłej d. 30. Czer. 1842. r. / Mającej lat 28. / Stroskany mąż prosi przechodnia o . WESTCHNIENIE DO BOGA / J. S. H.	Rasų kapinės		Akmens paminklas	J. S. H.		S. P. ir pavardė užrašytos majuskula kursyvu, palinkėjimas – majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
201	Zgonem zeszej w Bogu / Petronelli z Mickiewiczów / BEKANCKIEJ / ur. 1791 zmar. 1842.r.Stycz. 27d. / Mąż owdowiały z czworgiem osierociałych / dzieci. / MIEJSCU POGRZEBIONYCH JEJ ZWŁOK / Kamień ten położył / J.S.H.	Rasų kapinės		Akmens paminklas	J.S.H.			
202	S. + P. / Henrjeta / córka Ignacego urodzo- / na z Pauliny ze Smigielskich / WOŁŁOWICZOWA / Zmarła 12 Czerwca 1842 / wieku lat 15 / Prosi o Pacierz. //.	Rasų kapinės		Stela			S.P. Ir pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
203	D.O.M. / Tu spoczywa Kazimira z Terleckich / BOHDANOWICZOWA. / Podkomorzyna Pttu Kowelskiego Guber. Wołyńskiej	Rasų kapinės	Kolumbariu me	Plokštė			Herbas	

	/ Pełna cnot i dobrych uczynkow. Umarła R. 1842 DNIA 28 Kwietnia / Przychodniu pobożny racz za jej duszę zmówić / wieczne odpocznienie / Żyła lat 55							
204	Tu spoczywa / S. P./ Tadeusz / Klimowicz / Koll. Assesor. i Kaw. / Umarł d. 14. Wrześ. 1842 r. / Życia lat 67. / Stroskana żona i dzieci ten / kamień położyli. / S.J.Kozłowski.	Šv. Stepono kapinès		Akmens formos granito paminklas	J.Kozłowski			
205	D.O.M. / Tu spoczywaią zwłoki S: P: / Wiktoryi z Leoniewskich / Nagrodzkiei / Która skonczyła życie / Ru 1842 Oktobra 18 d. / wieku lat 52. / Stroskany syn żalem / ten pomnik położył.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinès	Bažnyčios išorėje	Juodo marmūro plokštė				
206	D.O.M. / tu spoczywa / Karolina / Dodańcuwna / Umarła 1842 Ru Lute. 26 d / żyła lat 9. / Stroskani Rodzice po stracie / swey Córki ku wieczney pamiętce / ten pomnik położyli. / Przechodniow prosi / o Anielskie pozdrowienie.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinès		Granito paminklas				
1843 m.								

207	D. O. M. / Ś. P. Jana / GIMBUTTA / + 19 marca 1843 r. / wieku lat 23. / Przyjaźń mu święci / Ten żałobny kwiat pamięci. //.	Rasų kapinės		Akmens paminklas			Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, epigrama – minuskula kursyvu, likęs tekstas – minuskula.
208	Adelajda z Baronów Słaelów(?) / KOMAJEWSKA / pułkownikowa korpusu / ŻANDARMÓW / wieku lat 40 / przeniosła się do wieczności 1843 APR. 20 D. / ZASMUCONY MAŻ / przesyła Jej do grobu następujące wyrazy /Żono najukochańsza / Żono moja droga / jużes mię opuściła przeniosła do Boga / Pan Ciebie wzorze cnoty powołał do siebie / Bądźże Jego wola święta, on złączy nas [w niebie] /	Rasų kapinės		Obeliskas	J. S. H.		Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
209	D. O. M. / Marcyanna / z Mackiewiczów / SLAWIŃSKA / Nadworna Sowietnikowa / przeszła do wieczności 11 czerwca / 184[3] roku w 80 roku życia / zostawując dzieciom dozgonną / pamięć Jej cnót / i żał nieutulony/ J. Kozłowski Wilno	Rasų kapinės		Didelis akmens paminklas	J. Kozłowski Wilno		Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, vardas ir mergautinė pavardė - minuskula kursyvu, kitas tekstas – minuskula.

210	Ś. P. / JÓZEF / Syn Macieja / BARTOSZEWICZ / Kapitan od Inzynieryi / b. wojsk Pol. um. 20 Sierp. / 1843 r. / wieku lat 57. //	Rasų kapinės		Meniškas paminklas			S.P., vardas ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
211	GRÓB / Familii / SZULCÓW / Franciszek / Um. 14 Oktobra 1843 r. / wieku lat 48. / ŻONA MARYIA Z SIPPKÓW W WIEKU LAT 62 / Rodziców Żony Jego / Onufrego i Klary Sippko / ich wnuczki Weroniki Sippko, K. [S.] /	Rasų kapinės		Obeliskas	K.S.		Pavardė ir žodis “Grób” užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu. 7 eilutė išskirta majuskula.	
212	Paulina / z Kiorbedzio[w?] / ZYCKA / zm. 24 Kwiet. 1843 e. / wieku lat 23 / - / Wieczne odpocznienie / racz jej dać Panie! / J. K [H?]	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas	J. K. [H?]		Pavardė užrašyta majuskula, datos – minuskula, likęs tekstas – minuskula kursyvu.	
213	GRÓB / Teofili z Wendorffów / BULHAKOWEJ. / Umarła 1843 roku. / Marca 31 dnia. / Majac wieku lat 35 /	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas			Įvairūs šriftai	
214	DOM / GRÓB SP JANA URSYNA / SZANTYRA / RADZCY DWORU ZMARŁEGO / 1843 R. SIERPNIA 29 DNIA / MAJĄCEGO WIEKU LAT 73. //	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas			Visas tekstas užrašytas majuskula	

215	Tu Leży s.p. / Antoni Rollewicz / Guber: Sekr: żył lat 45. / umarł R: 1843. Apr: d. 7. / Pamiątka od Siostr / po dobrym Bracie	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės	Mūrinėje tvoroje	Akmens plokštė				
216	[priekyje:] DOM / Michała / SADECKIEGO / Wieku lat 45. / Zmarłego 10 Septembra / 1831 Ru / [dešinėje:] Zwłokom / S.P. / EWIE / z WAŚOWICZOW / SADECKIEJ / Wieku lat 50 / Zmarłej 14 Oktobra / 1841 Ru / I. Andruszkiewicz [gale:] Przez wdzięczność / kuzynów / J. J. [?] / KUNCEWICZOW / Ten pomnik / sporządzono / Miesiąca Julij 15 dnia / 1843 Ru	Bernardinų kapinės		Piramidės formos obeliskas	I. Andruszkiewicz			
1844 m.								
217	Zwłokom / Ś. P. / Barbarze z Wędziagolskich / Grozmaniowej, / Sędzinej Pttu Lidzkiego, / Zmarłej 1844 r. d. 24 Sierpnia, / w Wieku lat 35. / stroskany Mąż z Dziećmi / Kamień ten na wieczną pamiątkę / położył. / J. H.	Šv. Stepono kapinės		Didelė akmens plokštė, atremta į akmenis	J. H.			
218	CEZAR / syn / CHMIELEWSKICH / r. 1844.	Rasų kapinės		Didelė stela			Vardas ir pavardė užrašyti majuskulais, kitas tekstas – minuskulais.	

219	+ / S. P. / TEKLA / CHROŚCICKA / Ur. dnia 23 Września / 1843 / Um. dnia 2 Lipca 1844 r / J. A.	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas	J. A.		S. P., vardas ir pavardė užrašyti majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
220	Tu / spoczywają zwłoki / Ś. P. / Xawerego / JANKOWSKIEGO / Umarł 1844 r Stycznia 31 dnia / Mając lat 29. /	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas			Invokacija užrašyta minuskula kursyvu, pavardė – majuskula, vardas – minuskula.
221	Tu leży / nieodżałowanej pamięci / z prac Apostolskich / i głębokiey nauki duchowney / X. Jakób / GAŚOWSKI / S.T.D. Kanonik Katedry Wilen. / umarł 14 Sbra 1844 r / mając wieku lat 57 / J.H.	Rasų kapinės	Kolumbariu me	Plokštė	J.H.		
222	Ici † repose / Marie Grandidier/ Nee comtesse Zabięło/ decede le 7 Mai 1844/ l'age de 26 ans/ laissant son fils Guillaume/ age 5 mois/ Mere profondiment † affligee / et un epoux inconsol.	Bernardinų kapinės	Rytinis kolumbariu mas, I eilė, 21 kapas	Akmens plokštė			
223	[Priekyje:] CIENIOM / S. P. / Kunegundy / z Xiążąt Giedrojciow / WAWRZECKIEJ / GENERALOWEJ, [dešinėje:] Ur. 1786 r. Marca 3. / Zmarł. 1844 r. / Listopada 14 dnia, [kairėje:] w Dowod Czulej /	Bernardinų kapinės		Obeliskas	Rękodział J. Horbacewicza		

	pamięci / MAŻ POŚWIĘCIŁ... / [Gale:] Rękodział J. Horbacewicza							
	1845 m.							
224	Najukochańszej Córce / Karolinie / DOLIŃSKIEJ / Urodzonej 5 Listopada 1823 r. / Zmarłej 26 Kwietnia 18[3/4]5 r. / - / Niepocieszeni po stracie rodzice / ten kamień na grobie jej położyli //.	Rasų kapinės		Gulintis pasvyras obeliskas				
225	ZWŁOKI / S. P. / JUSTYNA NARBUTTA / PUŁKOWNIKA / ZMARŁEGO 1845 ROKU WRZEŚNIA/ 25 DNIA WIEKU LAT 72 / PRZEZ WDZIĘCZNOŚĆ CÓRKA / K. NARBUTTA //.	Rasų kapinės		Akmens paminklas			Visas tekstas užrašytas majuskula	
226	KLOTILDE /von / HAUDRING / Geboren den 20ten /= Julis / 1822 / Gestorben den 21ten /= December. / 1845 / J. A.	Rasų kapinės		Akmens paminklas	J.A.		Vardas ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

227	Tu pogrzebione zwłoki / S: P: / WINCENTEGO / ZAHORSKIEGO / umarł w 1845 r. m= 7BRA= 12 dnia / wieku lat 28 / Stroskane siostry / proszą o troje pozdrowienie / ANIELSKIE. //.	Rasų kapinės		Akmens paminklas			S.P., vardas ir pavardė užrašyti majuskula, epigrama – minuskula kursyvu, kitas tekstas – minuskula.
228	Tu spoczywa / s. p. Adam / ŻEBROWSKI / zm. 20 Stycz. 1845 r. / wieku lat 60. / i Syn Adaś żył rok 1. / Prosi o Zdrowaś Marya. //.	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, datos – minuskula kursyvu, epigrama – minuskula.
229	D.O.M / MOGI. FAMI. GIECÓW / [pirma plokštė] MARIANNA Z GIECÓW / CZARNOCKA / kom. g. klasy / żyła lat 35. / zeszła R. 1833. [antroji plokštė] PETRONELA / z PRZEMIENIECKICH / GIECOWA / b. Prez. S:W:L:Wil. / żyła lat 60. / zeszła R. 1837. / [trečioji plokštė] Antoni / GIEC / b.S.P.W. / żył lat 56 / zszedł 1845 r. / [ketvirtoji plokštė] JÓZEF GIEC / Prezydent M. Wilna / † Grudnia 31 d. 1866 r / żył lat 72 / od stroskanych żony i braci / [penktoji plokštė] TEKLA / z PRZEMIENIECKICH / GIECOWNA / b. Prez. M. W. /	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas	Rytował JJ: Herbanowicz		Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.

	† 1867 r. Lipca 28 d. / žyła lat 63. / [šeštoji plokštė] S. † P. / Katarzyna z Gieców / STACHOWSKA / 1873 r. Paździer. 29 d. / žyła lat 71. / Rytował JJ: Horbacewicz							
1846 m.								
230	S. + P. / Władysława / ZEIDLER / zm. d. 25 Sierpnia 1846 r. / wieku Miesięcy 8. / ANNA ZEIDLER / zm. d. 16 Lipca 1848 r. / wieku Miesięcy 6. /	Rasų kapinės		Plokštė įmūryta į aptvarą			SP ir pavardė užrašytos majuskula, likęs tekstas minuskula ir majuskula kursyvu.	
231	Tu spoczywają zwłoki / Ś. P. / Eleonory / ŁYKO / zmarłej d. 25 Maja 1846 r. / mając wieku lat 17. / Ona na ziemi za dobroć i żadkie przymioty serca była kochana / przechodniu racz westchnąć za jej duszę do zastępów PANA / J. H.	Rasų kapinės		Akmens paminklas	J. H.		S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, datos – minuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
232	Ś. P. / Wincenta z Wopuckich / RYMGAJŁŁOWA / wieku lat 26. / Zmarła r. 1846. Grudnia 10. d. /J.H...	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas	J.H.		S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, datos – minuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
233	D. O. M. / S. P. / Miejsce spoczynku / Anny z Legowiczów / BOHUSZOWEJ / zmarłej w 1844. ru Maja 15. / i Jey prawnuka Stasia D: /	Rasų kapinės		Ketaus paminklas			Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula.	

	zmarłego w 2. r . życia 1846 r. /							
234	Acyli / PIETKIEWICZ / żył lat 29 / umarł w 1846 r. Maja 6 d. / Zasmucona Żona ten Pomnik wznosząc. / te słowa wyraża. / Spoczywaj spokojnie i czekaj mnie. //.	Rasų kapinės		Šlifuito akmens paminklas			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas įvairiais šriftais (rankraštinis, minuskula)	
235	D.O.M. / X. Józef / BOHDANOWICZ / Wizytator IV Zgroma/ dzenia XX Miss. i Sióstr / Miłosierdzia STDW. / lat 60. pow 42 ka 35 / Zmarł 1846 roku maja 31. / J.K.	Rasų kapinės	Kolumbariu me	Plokštė	J. K.			
236	Tu pogrzebione / S. P. / Anna z Gadonow / Wędziagolska / Nadworna Sowietnikowa / Zmarła 31. Stycznia 1846. w 27m roku życia, / i Córka Jej Marya / Zeszła 1845 r. Lipca 31 d. / w 9m Mącu od urodzenia, / Zwłokom których dozgonnie Ich stratą / zasmucony Mąż I Ojciec, / ten pomnik poświęcił. / I. H.	Šv. Stepono kapinės		Didelis granito paminklas	I. H.			
237	S. P. / Anna / z Żebrowskich / Gorska / Proff. Ak. Med. Chir. / Wil. ur 1806 + 1846 r. / Prosi o westchnienie. / J. K.	Bernardinų kapinės	Koplyčios išorėje	Granito plokštė	J. K.			
			1847 m.					

238	D.O.M. / Stanisława / Faszcz / Umarł R. 1847. / Żył lat 70.	Šv. Stepono kapinės		Ketaus kryžius su plokštele				
239	S. P. / Jan / Podolski / zm. 7 Julij 1847 r. / Żył lat 2. / pamiątka od rodziców / J. K.	Šv. Stepono kapinės		Pasvyros akmens plokštės paminklas	J.K.			
240	Wieczny pokoj / Bogumile z Brejerow / Budzyńskiej, / zmarłej w 40. roku życia 1847 / Stycznia 24. dnia. / Najlepszej Żonie i Matce / wdzięczny Mąż I Dzieci. / J. H.	Šv. Stepono kapinės		Granito paminklas atremtas į akmenis	J.H.			
241	Wieczny Pokój / Johannie z Stankiewiczów / Witkowiczowej / zmarłej d. 29 Października 1847 r. / w wieku lat 50 / Prosi o pozdrowienie Anielskie	Šv. Stepono kapinės		Akmens paminklas				
242	Pamiętce / w Bogu zesłych rozmaitemi czasy / i pogrzebionych na tym Smętarzu, / przy Kościele Ś. Jakóba / OO. Franciszkanow / B. Nosewicza / Kaznodz. Katedr. Wilen. / A/ Niewiarowskiego / Ex Prła. / K. Niepokojczyckiego / Ex Prła. / i.w.i. [I wielu innych?] / od ceniących Ich zasługi I cnoty / kamień ten położony / M.D.CCC.XL VII. / J. H.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Didelis akmens paminklas atremtas į akmenis	J. H.			

243	Коллегскій Ассесоръ / Оаддей Осиповиль / Семковскій / родился 1764. / скончался 1817 года Января 19./ Обновлень памятникъ 1847 года / дьтьми Маріеи [?] и Александромъ / Кокаревыми. / J. H.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Granito paminklas	J.H.		
244	D.O.M. / S. P. / Małgorzaty / Jegorow / Matko! My przy tym / wiecznym progę, / Szlemy Za Cię / Westchnienie ku Bogu / Umarła 1847. r. / pamięć (sic.) od dzieci.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Granito paminklas su ajour kryžiumi			
245	Grób / S. P. / Giertrudy / Jegorow / Audytorowey / Żona! szczęśliwie / Przepędziłem przy tobie / młode lata, / Dziś dla mnie Grób ten / Zawarł słodycz swiata.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Granito paminklas su ajour kryžiumi			
246	Tu / Spoczywa / MARIA / PISANKÓWNA / urodziła się / 23 marca 1847 / żyła dnia 15cie	Rasų kapinės		Akmens paminklas			Vardas ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula.
247	D. O. M / ś. p. Stanisław / PIESZKO / Senjor Muz. Kat. Wil. / umarł 1847 r. Oktobra 19 / wieku lat 74 /	Rasų kapinės		Stela			Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.

248	APOLINARA PLATEROWA / STAROŚCINA / SUBOCKA / CÓRKA WOJEWODY ŻABY / ZMARŁA W BOGU / DNIA 3/ 15 STYCZNIA 1847 ROKU / PRZECHODNIU WESTCHNIJ / ZA WZOROWĄ MATKĘ I OBYWATELKĘ //	Rasų kapinės		Ketaus ir bronzos paminklas			Visas tekstas užrašytas majuskula
249	ZWŁOKOM / Ś. P. / Józefie z Zabłockich / HRYNIEWSKIEJ / Deputa Dworzen. Guber. Mińskiej / Zmarłej 26 Lipca 1847 r. / w wieku lat 45 / - / Stroskany mąż z dziećmi / Kamień ten na wieczną pamiątkę / POŁOŻYŁ /	Rasų kapinės		Obeliskas			Didelė šriftų įvairovė
250	ZWŁOKOM / Ś. P. / Józefie z Zabłockich / HRYNIEWSKIEJ / Deputa Dworzen. Guber. Mińskiej / Zmarłej 26 Lipca 1847 r. / w wieku lat 45 / - / Stroskany mąż z dziećmi / Kamień ten na wieczną pamiątkę / POŁOŻYŁ	Rasų kapinės		Granito paminklas			Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, datos – minuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu. Žodis “Położył” majuskula kursyvu.
251	[paminklo priekyje] D. O. M. / Tu spoczywają zwłoki / w Bogu zmarłej / KONSTANCYI / SZYLAŃSKIEY / Urodzoney 18 Lullij / 1829 / Zeszłej nagle / przypadkową śmiercią / 26	Rasų kapinės		Obeliskas	J.A.		Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula.

	Apryl. 1847 / w 18 roku życia / [paminklo gale] D. O. M. / Tu spoczywa / Ś. P. / MARYA / z KAMIENSKICH / SZYLAŃSKA / Radcz. Honor. / 22 r. życia Zmarła / dnia 22 Septem. / 1834 r. /						
252	ZWŁOKOM / Ś. P. / DOMINIKA BEYFERT / RADCY HONOROWEGO / Ru 1847. SIERPNIĄ 3. D. / NIE UKOJONA W ŻALU ŻONA / TĘ PAMIĘĆ POŚWIENCA. /	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas		Kaukuolė	Visas tekstas užrašytas majuskula
253	S. P. / FRANCISZEK / PRZECISZEWSKI / UMARŁ W WILNIE / 23 Grudnia 1847 roku / POMNIK / przez braci / J.S.H.	Rasų kapinės		Akmens paminklas	J.S.H.		
254	Tu / spoczywają zwłoki / Ś. P. / Teresy z RYCHTERÓW / WAGNEROWEY / OBYWATELKI POWIATU / WILEŃSKIEGO. / Zeszley z tego swiata d. 2 Lutego / 1847 roku. Mając wieku lat 58. / NAJUKOCHANSZEJ ŻONIE, / NAJLEPSZEJ MATCE, / Pogrążeni w głębokim żalu Mąż, / i Dzieci, tę smutną pamiątkę / czcigodnym IEY popiolom / POSWIĘCAIĄ. / sculp: W: Labanowski //.	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas	sculp: W: Labanowski		Didelė šriftų įvairovė

255	O Crux, ave spes unica/ O Marie, concue sans peche / Priez pour nous, qui avons / recours a Vous / Cor Jesu sacratissimum / succurre ei / Marie Mathilde Modrow / 1847 <...>	Bernardinų kapinės	Kapinių koplyčios požėmis	Skardinė plokštė su ranka rašytu tekstu				
256	Aleksandra z Grużewskich / Naborowska / Radczyni Honorowa Obywatelska P-tu / Wilenskiego Umarła 1847 roku / <...> 7 dnia maiąc wieku lat <...>.	Bernardinų kapinės	Koplyčios išorėje	Skardinė plokštė				
1848 m.								
257	Julii z Sołtanów / Powstańskiej. / Zeszły 1848 Roku / Września 7. dnia./ [herbas]	Šv. Stepono kapinės		Gulinti pasvyra granito plokštė, didelė				
258	D. O. M. / Teressa / z Dłużniewskich / TOPLICKA / ur. 1815 r. zm. 14 Kwiet. / 1873 r. / JAN TOPLICKI / ur. 1804 zm. 15 Paźdz. / 1878 r. / [kairėje pusėje] S. P. / Maryan / TOPLICKI / Ur. r. 1844 / Lipca 16. / Um. r. 1862 / Stycznia 27 // [gale]. D. O. M. / Tu spoczywają zwłoki / Ś. P. Jadwigi / zm. 1856 r. 17 kwietnia / w 19 roku życia / Antoniego / zm. 1848. r. 17 Maja / w 9 roku życia / i Teresy / TOPLICKICH /zm. 1855	Rasų kapinės		Obeliskas			Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

	Kwietnia 7 d. / w 3 roku Życia / " bądź wola TWOJA" //.							
259	Ci-git / Baudouin / Joseph / Officier de l'armées/ Française de l'année / 1812 né en France en 1783 / décédé à Vilna le Fevrier / 1848 / Souvenir d'un fils / reconnai fson. //.	Rasų kapinės		Stela			Vardas ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
260	Ś. P. / Józef z Dębna / KRZYŻANOWSKI / Obywatel Ptu/= / Trokskiego / Ur. 1771 r. / Um. 1848 r. Stycz 8 / Zbaw sługę Swego / Boże / nadzieje mającego / w Tobie / [gale] S. P. / Barbara / Janczewska / KRZYŻANOWSKA / Ur. 1795 r. / um. 1871 R. / wieku lat 76 / Prosi przechodniów / o westchnienie / do Boga. //.	Rasų kapinės		Obeliskas su "karūna"				
261	Tu spoczywają zwłoki / Ś. P. / ANTONINY / z Grzegorzewskich / GOŁAWKSIEJ / zmarły dnia 1. stycz. / 1848 r. / mając wieku lat 51 / Stroskany mąż z dziećmi tę pamiątkę kładą. / J.H.	Rasų kapinės		Akmens paminklas	J.H.		S.P., vardas ir pavardė užrašyta majuskula, datos – minuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

262	Marya / z Rudominów / SZCZYTOWA / zm: 21 Kwietnia 1848r. / Prosi o westchnienie / do Boga.- /	Rasų kapinės		Gulinti didelė akmenų plokštė			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
263	Jakub Becu / odstawny Maior / umarł R: 1838 Julii / 16 Zył lat 60. / Jego siostra Józefa / Becu umarła R: 1848 / Julii 30 Żyła Lat 50 / Proszą o pobożne westchnienie	Šv. Rapolo kapinės		Granito luitas				
1849 m.								
264	Grób / S. P. / Jan / SZELUTA / Radzca Honorowy / Zmarły 29 Augusta / r. 1849. w 50 roku Życia. //Pamięci Najlepszemu / MEŻOWI / stroskana nieodżałowaną / stratą żona / Laura S. //.	Rasų kapinės		Obeliskas				
265	Tu spoczywają zwłoki / Ś. P. / Mateusza Dowmonta / SIESICKIEGO / 6. Prezydenta Wilkomirskiego / zm. r. 1849 Września 14 d. / Głaz ten skropiony łzami sierocemi / Córki poświęcają ojcu najlepszemu / Z nim dla nich szczęście umarło na ziemi / A dusze ich tęskną i dążą ku niebu. //.	Rasų kapinės		Obeliskas		įkomponuotas herbas		

266	S. P. / Kajetan / KROSSOWSKI / Radca Stanu / po długiej pracy w za- / wodzie kształcenia mło- / dzieży w rolnictwie szu- / kał odpoczynku postępo- / wał drogą cnoty i poczi- / wości po zgonie zosta- / wił pamięć dobrych czynów / ciężki żal żony i licznej / rodziny - żył lat 71 / um. r. 1854 Wrześ 20. // [gale] S. P. / Zofia / z Krossowskich / BOROWSKA / Ass. Sądu Pttgo Wil. / Żyła lat 22. / um. 1849 Marca 8. //	Rasų kapinės		Obeliskas			
267	D. O. M / Tu spoczywają zwłoki / s. p. / Antoniego / MALICKIEGO / zmarłego 1849 r. kwiet. 26 d. / Tę pamiątkę położyły najprzywiązansze / dzieci najlepszemu Ojcu / Pokój Tobie najdroższy Cieniu! //	Rasų kapinės		Stela – plokštė			Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
268	D. O. M. / Pamiątce / Franciszki / WAZYŃSKIEJ / + d. 14. Kwietnia 1849 roku / od braci sióstr i przyjaciół / —•— / Cicha sierota siostra sierot, / żyła im nie dla siebie / Chrześcijanie / pomódlcie się za nią / J.H.	Rasų kapinės		Akmens paminklas	J.H.		Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu. 2 eilutė – minuskula.

269	<p>W tak wielkim smutku Żona i Dzieci / podnoszą oczy do nieba łzami zalane / [...] wołają ze wszystkich stron. / O Panie nasz i Boże Wszechmocny! / Wysłuchaj prośby nasze, zlituj się nad / duszą Jego. O to prosimy o przyczynę / Matki boskiej; A was przechodniów o trzy / Zdrowaś Marija i wieczne odpocznienie./ [kitoje pusėje] Tu spoczywają zwłoki / S. P. Radcy Stanu i Kowal. / Doktora Medyc[ny]. / [Jó]zefa / WIDOWSK[iEG]O / i Żony j[eg]o Antoniny / z [K?][.]liko[w]skic[h] / WIDOWSKIEJ / [dar kitoje] Ś. P. / Józef / umarł 15 Listopada / 1849 Roku / [kitoje] Ś. P. / Antonina / zmarła 17 Października / 1861 Roku / Wieczne / odpocznienie / daj im Panie. /</p>	Rasų kapinės		Didelis obeliskas			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
270	<p>S.+P./ Piotr syn Jerzego / DOŁOBOWSKI / Urzędnik Izby Skarb./ zm. 28 Maja 1849r. / Życia lat 35./ Brat Jego Stanisław/ prosi przechodnia / o westchnienie do Boga / za duszę. //</p>	Rasų kapinės		Akmens paminklas			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.

271	Nie umilony w żalu mąż / Najdroższe zwłoki / Wzorowej żony / i Najczulszej Matki / Karoliny / WALICKIEJ / Radczyni honorowej / mającej wieku lat 32 / zmarłej 1849 stycz. 30 d. / łzami oblawszy tu położył / prosi / o westchnienie do Boga / Sculp. J. Kozłowski /	Rasų kapinės		Akmens paminklas	Sculp. J. Kozłowski		Visas tekstas užrašytas minuskula, vardas – minuskula kursyvu, pavardė – majuskula.
272	M. P. / 1849 roku / 19 Maja. / J. H. //.	Rasų kapinės		Stela	J. H.		
273	Ś.P./ Aleksander/ Syn Józefa i Teofili z Burnickich/ WINCZOW/ Urodzony dn. 16 Grudnia 1823r./ w Pł[...] [Rokiejuskim] / Umarł d. 21 Października 1846r./ W WILNIE//. Józefata z Winczow/ WOMPERSKA/ UR. 11 Września 1818r./ Um. 6 Marca 1890r./ Daj Im wieczny pokój./	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas			
274	Tu spoczywają / zwłoki / S. P. / Izabelli z Rudominów / SZYRYNOWEY / Zeszła Roku 1849 / Mca Lutego 5 dnia /	Rasų kapinės		Obeliskas			Pavardė užrašyta majuskula, vardas – minuskula kursyvu, kitas tekstas – minuskula.
275	Marcjanna z Pleskaczewskich / Dobrowolska / urodziła się 1789. / umarła d. 4. Wrzesnia 1849 r. / żyła lat 60. / Najwdzięczniejsi dzieci / tę pamiątkę kładą. / J. K.	Šv. Stepono kapinės		Granito paminklas atremtas į akmenis	J. K.		

276	S. P. / Julia / Naramowska / zm. r. 1849 Grud. 4. / w wieku lat 25. / Stroskana Matka / tę pamiątkę poświęca.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Granito paminklas				
277	Krystyna / Nowakowska / zmarła 1849 r. dnia 1. / Stycznia / żyła lat 82. / J. Kozłowski.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Granito paminklas	J. Kozłowski			
278	S. P. MARCELLI / ZAJKOWSKI / Porucznik Huz<arskie>go / WIELKIEJ KSIĘŻNICZKI / CES<A>RZEWICZÓ<W>NY / OLGI MIKOŁA<JE>WNY / PUŁKU / poleg<ł> w <wę>g<iers>kie<j> <w>ojnie / 1<go[?]> sierpnia 1849 <w> wieku / 25ciu lat / Stroskana Ma<tka> prosi / Przechodnich czulego ser<ca> / <o poz?drowienie Anielski<e>	Šv. Petro ir Povilo šventoriaus kapinės	Bažnyčios išorėje	Plokštė		Virš teksto panoplijas ir kepurė su Rusijos imperijos ereliu.		
1850 m.								
279	D. O. M. / Tu złożone / śpiące w Bogu niemowlę / SCHOLASTYKA / HEJBOWICZ / urodziła się 1850 R. lutego 10 D. / Żyła rok i trzy miesiący //.	Rasų kapinės		Gulintis pasvyras obeliskas				
280	MARYI KAZIMIRY BALINSKIEJ ZM. 1871 / ELŻBIETY BALINSKIEJ ZM. 1856 // [kitoje puseje] PAMIĘCI SIÓSTR ZAKONU P. P. WIZYTEK / ZOFII ALOIZY	Rasų kapinės		Ketaus kryžius				

	NENNINGER ZM. 1850 //.							
281	Ferdynand / PAWŁOWICZ / zm. Marca 19. 1850 r. / wieku lat 25 / Prosi o modlitwę. //	Rasų kapinės		Gulinti plokštė				
282	Ś. + P. / Szymon / STANKIEWICZ / umarł 1810 r. / żył lat 75 / i żona jego Józefa z Rudzińskich umarła 1850 / żyła lat 95 /	Rasų kapinės		Granito paminklas			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
283	Gdy zwiędły Rodzicom wszystkie życia kwiaty / Gdy całą w grobie zagrzebały swą nadzieję / Wzniesłszy więc duszę w niebo płacząc / drogiej straty / Wołajcie niech się wola Twoja / Panie dzieje. / -.- / Alfons Leonowicz / zmarł 1850 r. mając wieku lat 14 / zostawiwszy Rodziców pogrążonych w głębokim smutku po stracie / Jedyńska /	Rasų kapinės		Ketaus kryžius ir plokštė papėdėje (želiwo)				
284	S. P. / Małgorzata / z Maluszyckich / BUŁHAROWSKA / Koniuszyna Derptska / zm 4. Grudnia 1850 r. / w wieku lat 85.	Rasų kapinės		Stela			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

285	Najlepszej żonie i matce / Annie z Dąbrowskich / ILCEWICZOWEJ / Radczyni Dworu / zeszej z tego świata 10 Czerwca / 1850 r. za Jej rzadkie cnoty / i najszcześniejsze z Nią przez 32 / lata pożycie osierocony mąż z / licznym potomstwem ten pomnik / poświęcił. / Przechodniów prosi o szczerze westchnie- / nie do Boga za Jej dobrą duszę, / Żyła lat 52. / J.K.	Rasų kapinės		Keistos formos obeliskas	J.K.		Pavardė užrašyta majuskula, datos – minuskula, epigrama – minuskula kursyvu.
286	Pamiętka Rodziców / Po zgonie ich Córki / Klotyldy z Łopacińskich / CZECHOWICZ / zmarłej r. 1850. Grudnia 21 d. / wieku lat 13. / J. K.	Rasų kapinės		Akmens paminklas	J. K.		Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
287	D.O.M. / Tu spoczywają zwłoki / s. p. / Józefa Goreckiego / gubernyalnego Sekretarza. / zmarłego d. 29. czerwca 1850 r./ mającego wieku lat 30u / (NU. Nieodpuszczać.) ? [klaustukas piestuku]/ Stroskana żona po zgonie najlepszego / męża kładnąc ten kamień wiecznej pamięci, / poleca duszę Jego modłom przechodniow.	Šv. Stepono kapinės		Gulinti didelė akmenis plokštė			

288	Tu / spoczywaią zwłoki / S. P. / Wandy z Witkiewiczow / Monczuńskiey / Umarła Roku 1850. grudnia 22 d. / Przechodniu westchnij do Boga / za Jey duszą.	Šv. Stepono kapinès		Gulinti pasvyra granito plokštè vidutinio dydžio				
289	Zwłokom / S. P. / Ignacego / Statkowskiego / zmarłego w roku 1850. / Lutego 24. dnia żył lat 45. / Prosi o westchnienie do Boga / Nie utulona w żalu Żona z synem / Kamień ten na pamiątkę położyła / Sculp. J. Kozłowski.	Šv. Stepono kapinès		Akmens plokštè atremta į akmenis	J. Kozłowski			
290	D.O.M. / Tu spoczywają zwłoki / S. P. / Józefa Koreckiego / gubernialnego sekretarza / zmarłego d. 22. Czerwca 1850 r. / mającego wieku lat 30u / Stroskana żona po zgonie najlepszego / męża kładąc ten pomnik wiecznej pamięci / Prosi za duszę Jego modlić się przechodnia.	Šv. Stepono kapinès		Akmens paminklas				
1851 m.								
291	D.O.M. / W. O. Samuel / Czepan / OO. Karmelitow Bosych / przez lat 18. Prowincjał Prawy i / Bogobojny Kapłan, od wszystkich, / którzy go znali poważany I Kochany /umarł 22 Apryla 1851. r. wieku lat 64. / Prosi o westchnienie do	Šv. Stepono kapinès		Gulinčio akmens formos granito paminklas	J.Kozłowski			

	Boga! / J. Kozłowski.							
292	Tu leżą zwłoki s. p. / Pawła / Łopacińskiego / zmarł Ru 1851. d: 22. Grud: / Stroskane dzieci proszą / o westchnienie za jego duszę do Boga.	Šv. Stepono kapinės		Gulinčios pasvyros plokštės formos paminklas				
293	Józef / Majewski / Kolleg. Afs. / um. 1851 r. Pazdzier. 28 d. / Życia lat 36. / oraz dwoie jego dzieci Józefina i Adela / Matka z trojgiem oplakuią stratę / obok pogrzebione / drobnych dzieci Męża i Ojca [Józefina I Adela obok pogrzebione. Matka z trojgiem drobnych dzieci oplakuią stratę Męża I Ojca.] / To miejsce złane łzami zasmuconej Żony / Ten głaz przez nią mężu pamiątce wzniesiony / Męża! Po którym żal jej póty się nie skączy [??] / Póki ią wyrok losu razem z nim nie złączy / S. J. Kozłowski	Šv. Stepono kapinės		didelis akmens paminklas	S.J.Kozłowski			
294	Tu spoczywają zwłoki / S. P. / Emilji z Trusowych / GRIGORJOWEJ / Matki 7ga dzieci / urodzonej w 1822 roku 29 Września / zmarłej 10 Lutego 1851 roku / [...] miesiące 4 i dni 10 /	Rasų kapinės	Koplyčios išorėje	Plokštė			Didelė šriftų įvairovė	

295	[Priekyje kairėje] 1851 / Zofii / z / Iwanowskich / žmonie / [priekyje dešinėje] Katarzynie / z / Judyckich / matce / [apačioje] Ranwidom	Rasų kapinės		Granito paminklas			
296	D. O. M. / Urodzona Julija / z Kazimierza i Brygidy / DMOCHOWSKA / zm. 4 stycznia 1851 r. / mająca lat 37. / Brat z siostrami będąc przejęci / uczuciem proszą o westchnienie. /	Rasų kapinės		Stela		Išskirstas kvadratas, matyt herbui	Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
297	Wieczny spoczynek / S. P. / Wiktoryi z Rusieckich / RYMKIEWICZOWEJ / - / żyła 35 lat / Umarła 22 października / Roku 1851 -go / sculp. J. Kozłowski /	Rasų kapinės		Stela	sculp. J. Kozłowski		
298	S. P. / Maryanna / um. 1842 r. / Jan / um. 1851 r. / HOLLUBOWICZOWIE / Proszą / o westchnienie / do Boga. / [kairėje pusėje] Pamiątka / od Wnuków / [Dešinėje pusėje] Jam jest / Zmartwychwstanie / i żywot / kto w mnie wierzy, / choćby umarł, / żyw będzie. / Ewan. S. Jana R XI w. 25. /	Rasų kapinės		Obeliskas			Ewan. S. Jana R XI w. 25.

299	TOMASZ / SZYSZŁO / z Synem Józefem / zm. 1851 r. / Wieczne odpocznienie racz im dać Panie /	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
300	S.P. / Michał / RYMGAJŁŁO / Umarł d. 2. Lutego / 1851 r. / mając wieku lat 37. / J. I[A ? H?] /	Rasų kapinės		Didelis šlifluotas akmuo	J. A. ar H.???		Pavardė užrašyta majuskula, vardas – minuskula kursyvu, kitas tekstas – minuskula.
301	S. + P. / Bazyli syn Józefa / ŁAWRYNOWICZ / Ur. 13 Czerwca 1811 r. / Um. 17 Listopada 1851 r. / Stroskana żona i dzie / ci kładną tę pamiątkę. /	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
302	[paminklo priekyje:] D. O. M. / Felix / RYMKIEWICZ / Profefs. Uniwers. / Wileńsk. Radzca Stanu / i Kawaler Orderów / ur. 1800. um. 1851 / wdzięczna żona ten pomnik / ze łzami zaświęca / [kairėje paminklo pusėje:] Antoni / RYMKIEWICZ / Kapitan wojsk / Rosyiskich / żył lat 103 / [dešinėje paminklo pusėje:] Jan / RYMKIEWICZ / Major wojsk. / żył lat 45	Rasų kapinės		Obeliskas			Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.

303	Miejsce / Wiecznego spoczynku / Architekta 3o Okręgu / Korpusu Jażen / Wojskowych 0-ad / Teodora / KURNICKIEGO / Zmar. 29 Julii / 1851 roku //.	Rasų kapinės		Akmens paminklas			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula.
304	D. O. M. / Heleny z Bodzków / Siemkowskiej / Gubernskiej Sekretarzowej / Czuły mąż nad stratą żony / ten pomnik ku wieczney stawia pamięci / Umarła w R-u 1851-ym d. 28-go Listopada / Maiąca wieku lat 27em prosi / o trzy pozdrowieni.	Bernardinų kapinės	Vakarinis kolumbariu mas, I eilė, 1 kapas	Akmens plokštė			
1852 m.							
305	DOROTA LEŚKA / ZMARŁA WIEKU LAT. 23 / 15 Julii 1852 //.	Rasų kapinės		Akmuo			
306	S. P. / Helena z Lapaunskich / ZIAGIEROWA / zmarła r. 1852 Maja 8. / Lat 44 / Mąż / Stanisław / i dzieci / Walery i Hanna //.	Rasų kapinės		Gulinti pasvyra plokštė			
307	Ś. P. ALOIZA ZOFIA / NENNINGER / ZAKONNICA NAWIEDZENIA N. M. P. / umarła 1852 r. 1 Stycz: / mając lat 47 / W ZAKONIE PRZEŻYŁA LAT 20 MIES. 11. / Zofio! Jeżeli wdzięczność w grobem nie ginie / Łzy Maryi i Henryka racz przyjąć w daninie / Które będąc wylane z przykřej	Rasų kapinės		Didelis akmuo			Pavardė užrašyta majuskula, epigrama – minuskula kursyvu, likęs tekstas – minuskula.

	sercom straty / Na grobie gdzie spoczywasz służą Ci za kwiaty //.							
308	Lucyan / SZWYKOWSKI / um. r. 1852 Lutego [.] d. / 12 roku Życia swego / Stroskany Ojciec tę pamiątkę położył //.	Rasų kapinės		Stela – plokštė				
309	D.O.M. / Scholastyce z Terpiłowskich / Janiewicz / JANIEWSKIEJ / Radczyni Stanu / zeszej z tego świata / 14. Stycznia 1852 r. / życia lat 57 / Kozłowski / [gale] od Męża / Żono Najukochońsza! / Żono moja drogo! / Tyżeś mnie opuściła, / poszłaś do Boga Pan Ciebie za Twe Cnoty / powołał do Siebie, / Bądź Jego wola święta / On złączy nas w Niebie. /	Rasų kapinės		Mažas obeliskas	Kozłowski		Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu. Pareigybė išskirta minuskula.	
310	Tu spoczywają / zwłoki S. P. / Dominika / DERSZKOFFA / Koll. Sekretarza / zm. r. 1852 Mar. 6 / [gale] Wieczne odpoczenie racz Jemu / dać Panie a świa- / tłość wiekuista niech / Mu świeci na wieki / wieków, Amen.- /	Rasų kapinės		Mažas obeliskas			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

311	Pelagia / z Olendzkich / CHMIELEWSKA / spoczęła obok synów / połowie dni swoich / Roku 1852 /	Rasų kapinės		Obeliskas			Pavardė užrašyta majuskula, vardas ir mergautinė pavardė – minuskula kursyvu, kitas tekstas – minuskula.	
312	Zeszłym braciom swoim / Xdzu: Ignacemu / Doktorowi Ś. Teologii / i MARCINOWI / Deput: Dwo[rz]: Gub: Wileń: / PŁUSZCZEWSKIM / siostra / Ewa Kiewnarska / Tę pamiątkę położyła. / 1852 / Kozłowski	Rasų kapinės		Obeliskas	Kozłowski		Didelė šriftų įvairovė	
313	MDCCCXLII / TU POGRZEBIONE / ŚMIERTELNE ZWŁOKI / Ś. P. TEKLI Z GÓRSKICH / HREBNICKIEJ / [žemiau] Wieczne odpocznienie racz jej dać panie / a światłość wiekuista niech jej świeci amen. /	Rasų kapinės		Mažas obeliskas su milžinišku ketaus kryžiumi			1–5 eilutį užrašytos majuskula, 6–7 – minuskula.	
314	Zwłokom / S. P. / Estery / z STRAWIŃSKICH / SŁAWIŃSKIEJ / UR. 1799 r. Lut. 2 d. / ZM. R. 1852. M Pazdz. 29 r. / ~ / Ale sprawiedliwi na wieki żyć będą, / a ich u pana jest zapłata i staranie / o nich Najwyższego / Madr Salom V 16 / [...] / [paminklo dešinėje pusėje]:.	Rasų kapinės		Obeliskas			S.P. ir pavardės užrašytos majuskula, datos – minuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	Ale sprawiedliwi na wieki żyć będą, / a ich u pana jest zapłata i staranie / o nich Najwyższego / Madr Salom V 16 / [...]

	Zwłokom / S. P. / Włodzimierza / SŁAWIŃSKIEGO / ur. R. 1825. m. Stycz. 30 d. / ZM. R. 1836. m. Grud. 24 d. /						
315	Zwłokom / S. P. / Dziekana / Katedry Wileńskiej / Doktora Praw Kościel. / i Kawalera / Ignacego / BOROWSKIEGO / Zm. dnia 27 Maja 1852 w 65 r. życia / a 41 Kapłaństwa / J.K.	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas	J. K.		S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
316	D O M / S: P: / LEONA / SZABLIŃSKIEGO / KOLL: REG: UMARŁ 1-2Bra / 1852 mając LaT 39. / Stroskana Žona po Męža Zgonie / Kładnie ten pomnik na nim krzyż w obronie / Przechodnia prosi o jedne Westchnienie / By To Posłużyło w jego Zbawieniu / W: A /	Rasų kapinės		Akmens paminklas	W: A		1–5 eilutė užrašyta majuskula, likęs tekstas – minuskula kursyvu.
317	POPIOŁY / Ś. P. / Justyna / JAKUBOWSKIEGO / Proboszcza Kosciola Ś. Ducha / w M. Wilnie Kanonika Koadjutora / Katedry Wileńskiej / Profesora I Inst. Szlach. / Ur 18 Maja 1812 / Um. 30 Lipca 1852 r. / - / Kochał Boga nadewszystko, / a bliźniego jako siebie samego. / sculp. J.	Rasų kapinės		Akmens plokštė įmūryta į akmenis	sculp. J. Kozłowski //.		Invokacija, pavardė užrašytos majuskula, vardas – minuskula kursyvu, kitas tekstas – minuskula.

	Kozłowski //.							
318	D. O. M. / S. P. Romuald / IEDLIKOWSKI / zmarłego 24 sierpnia 1852 roku / w wieku lat 37. / Stroskana Żona z trojgiem drobnych sierot / na wieczną pamiątkę ten głaz położyła. / Prosi o westchnienie do Boga. / Wilno J. Kozłowski	Rasų kapinės		Penkiaka mpė stela	Wilno J. Kozłowski		Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula, epigrama – minuskula kursyvu.	
319	S. P. / Dominikowi / Świackiemu / Obywatelowi Gubernji Mohylewskiej. / urodzonemu 26-go Listopada / 1824.- go zmarłemu 2-go Sierpnia / 1852-go roku: / tę smutną pamiątkę położyli / najprzywizański Rodzice, / Żona i Brat. – / Września 12-go dnia 1852 roku / Sculp. J. Kozłowski	Bernardinų kapinės	Kapinių koplyčios požemis	Balto marmuro plokštė	Sculp. J. Kozłowski			
320	Zwłoki spoczywają s.p. / Izabelli / KWIATKOWSKIEY / zm. 1812 r. żyła lat 11. / Nadpis ten odnowiony w / 1852 przez Brata Teofila / Kwiatkowskiego	Bernardinų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskulais, kitas tekstas – minuskulais kursyvu.	
321	Tu spoczywają zwłoki / S. P. Xiędza / Antoniego / Pawłowskiego / Kanonika Katedry Wileń. / Doktora Stej Teologij / ur. 1794 Listopada 16 / um. 1852 r. Maja 10 d. / J. K.	Šv. Stepono kapinės		Granito paminklas	J. K.			

322	D.O.M. / S. P. / Marcin / Januszewski / Ur. 1785. umarł 7. Kwietnia / 1852 roku. / J.K.	Šv. Stepono kapinës		Granito akmens formos paminklas atremtas į akmenis	J.K.			
323	Izabela / z Smigielskich / Danilewiczowa / wieku lat 72. / + 22 Listopada 1852 r.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinës		Antkapis				
324	D.O.M. / Symon i Kunegunda / z Daniszewskich / Petruszewiczowie / Symon um. r. 1825 Maja 29. / Żył lat 70. / Kuneg. um. r. 1852 Maja 22. / Żyła lat 86 / tę pamiątkę poświęcają rodzicom / Córki i Syn. / proszą o 3 Zdrowaś Maryja.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinës		Akmens paminklas				
325	Ewa / Mihanowiczówna / Umarła 24. Maja 1852 r. / mając wieku lat 90.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinës		Akmens paminklas				
326	Ludwika z Szyrwińskich / Walickiej / Kollegial. Assesorowej / Wzorowej żony i Najlepszej / Matki, Um. 12 Maja 1852 r. / życia lat 50. / Mąż stroskany tę smutną / pamiątkę położył. / Wieczne odpocznienie racz /iej dać Panie! / J. K.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinës		Granito paminklas	J.K.			

327	<p>BONA SPHORTIA, REGINA POLONIAE, etc.[etera] / INCLYTO PRINCIPI, ALEXANDRO VITOLDO, MAGNO / DUCI LITHUANIAE, DE PATRIA SUA OPTIME MERITO, ET RERUM GESTARUM / GLORIA, PER UNIVERSUM ORBEM CLARO. / 5 DUM VIUERET, LAPIDEM HUNC PARAUIT. VALERIANUS DEMUM EPISCOPUS / VILNENSIS, BENEFACTORI TEMPLI HUIUS. MONUMENTUM HOC ALTARI / EIUS APPOSUIT, OSSAQUE EIUS ANTE NON PRO DIGNITATE SERUATA / IN EO CONCLUSIT. ANNO DOMINI, M.D.L XXIII. MONUMENTUM, NON PROCUL HOC LOCO, IN IPSO RECESSU / SEPTENTRIONALI HUIUS ECCLESIAE QUONDAM POSITIUM, / SED IGNIS VORAGINE ANNO M.DCX IAM EXUSTUM, / AC TEMPORIS INIURIA DELETUM, ANNO MDCCCLII. / PRISTINA INSCRIPTIONE RESTITUTA,</p>	Vilniaus arkikatedra	Bažnyčios viduje	Juodo marmuro plokštė	I. Kozłowski	Rėmuose yra herbai (Vytis, Gedimina ičių stulpai)	Visas tekstas užrašytas majuskula. Žodžiai “Alexandro Vitoldo” paryškinti.	
-----	---	-------------------------	---------------------	-----------------------------	--------------	--	---	--

	MEMORIAE AEVITERNAE / POSTTIMINIO MANDATUR. / Sculp.[sit] I. Kozłowski							
1853 m.								
328	Drogim zwłokom / S. P. / Józefa / Tańskiego / Obywatela powiatu Trockiego, / b. Sędziego i Deputata wywod. Guber. Wilenskiej, / zmarłego 27 Nowembra 1853 r. w 47 r. życia. / Nie utuleni w żalu DZIECI jego tę pamiątkę / położyli / Niderland.	Šv. Stepono kapinès		Gulinti didelė granito plokštė	Niderland.			
329	[str. Front.] Hipolit / Wiskontt / Umarł 10. Lipca / 1853. roku mając / lat 9. / [na str tylnej] Ty co zwiedzasz grób ten / nieszczęść łez rzewnych. / Płacz nieszczęście Matki / i boleści	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinès		Ketaus paminklas su kryžiumi				

	krewnych							
330	[Tu spoczywa] / [Ś. P.] / Petronella / ABRAMOWICZÓWNA / Zm. 11 Wrześ. 1861 r. / wieku lat 18 1/2 / i jej siostra Anna / Zm. D. 6 Paź. 1853 r. / wieku lat 3 / Pamiętka od stroskanych rodziców //.	Rasų kapinės		Obeliskas			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
331	Aniela / SOBOLEWSKA / zmarła 27 Września 1853 r. / żyła 5 lat / i / KAZIO. + 1864 //	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
332	MARJI / POWSTAŃSKIEJ / UR. 1852 Czerwca 29 d / zeszyła 15 Maja 1853. /	Rasų kapinės		Gulinti stela				
333	Jakóbowi Janiewicz / JANIEWSKIEMU / Radcy Stanu i Kawalerowi / zm. 1. Czerwca 1853 r. / Życia lat 72. / Dusze Sprawiedliwych są w / Ręce Bożej, a nie tknie ich męka śmierci! / Ks. Mądrości r. 3. w. 1. /	Rasų kapinės		Obeliskas			Pavardė užrašyta majuskula, pareigybė – minuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	Ks. Mądrości r. 3. w. 1.

334	Spoczywa / ADAM DESZTRUNK / Marszałek Trocki / Sędzia Sumienny / Gubernii Wilenskiej / Kawaler Orderów / Żył lat 53. / [dešinėje pusėje] W uczuciach żalu / siostra wespół / z mężem pamięci / poświęcają / Aurelian i Ewelina / z Desztrunkow / DMOCHOWSCY / 1853 r. w którym za / kończył 12 Maja / pielgrzymkę tego świata / [kairėje pusėje] Kochał ludzi, / pozyskał / wzajemnie miłość / za życia / i uczczenie na grobie. / POKÓJ MU! / J. K.	Rasų kapinės		Obeliskas	J.K.	Priekinėje sienoje įrėžtas herbas	Didelė šriftų įvairovė
335	S. P. / Stanisławowi / JEDYNEMU SYNOWI JERONIMA / MASŁOWSKIEMU / zmar. 10. paździer. 1853. / wieku lat 23. /	Rasų kapinės		Stela			1, 3 ir 4 eilutės užrašytos majuskula. Vardas – minuskula kursyvu, likęs tekstas – minuskula.
336	Pod łukiem: GROBY RODZINY [...] CH // . Tablica: Ś. + P. / ANIELA Z SNARSKICH SAWICKA ZM. 1862 R. / KONSTANTY SAWICKI ZM. 1853 R. / MICHALINA SAWICKA ZM. 1893 R. / MARJA Z SAWICKICH PELISKA ZM.	Rasų kapinės		Betono paminklas su plokšte			

	1909 [R.] / WŁADYSŁAWA PELISKA ZM. 1863 [R.] / DYONIZY PELISKI ZM. 1921 R. / PELASIA Z SAWICKICH ZABOHOŃSKA ZM. 1901 R. / EUZEBJUSZ ZABOHOŃSKI ZM. 1879 R. / MARJA ZABOHOŃSKA ZM. 19 / [WA?]LERJA TYSZKIEWICZÓWNA ZM. 19 // .							
337	Wieczne odpocznienie / racz jej dać Panie a światłość / wiekuista niech świeci Duszy / Maryi / WILLAMOWICZÓWNY / o to błagam Boga nieszczęśliwa / Matka dla najukochańszej / i jedynej córki / zm. 1853 r. Czerwca 2. / życia lat 16. / J.K.	Rasų kapinės		Stela	J.K.		Pavardė užrašyta majuskula, datos – minuskula, likęs tekstas – minuskula kursyvu.	
338	Wieczne odpocznienie / racz dać Panie a światłość / wiekuista niech świeci duszy / Ignacego / WILLAMOWICZA / zm. 23 Stycznia 1853 / życia lat 68. / Błaga do Boga dla najlepszego / męża strokana Żona. / S. J .K.	Rasų kapinės		Stela	S. J .K.		Pavardė užrašyta majuskula, datos – minuskula, likęs tekstas – minuskula kursyvu.	
339	Tu spoczywają / Ś. P. / KLESSLINE / Nauczyciel / zm. 30 sier. 1852 / żył lat 76 / zięć jego / M. TYNHAUZ / Regent / zm. 14 grud. 1853 r. / niepokieszone wdowe matka / córka błagają o westchnienie /	Rasų kapinės		Plokštė			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

	pobożne ! //.							
1854 m.								
340	Cieniom / Ś. P. / Julia / z Tiedorowiczów / DAWIDOWICZOWA / Um. 2 Maja 1854 r. / wieku lat 35. / Pokój Jej duszy Racz / dać Panie ten pomnik / [-] //.	Rasų kapinės		Gulinti pasvyra plokštė				
341	Tu / SPOCZYWAJĄ ZWŁOKI / Śtey. P. / MAGDALENY Z NOWOSZYŃSKICH / KOMOCKA / zmarłej ROKU 1854 dnia 6. / Septembra Mająca lat 49. / - . - / TEN POMNIK OD WDZIĘCZNYCH / SYNÓW POŁOŻONY //.	Rasų kapinės		Akmens paminklas			Didelė šriftų įvairovė	
342	D. O. M. / Tu spoczywają zwłoki / S. P. / Walentyny / z Czechowiczów / POMARNACKIEJ / zm. 17 Grud 1854 r. / Życia lat 39 //.	Rasų kapinės		Stela			Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
343	S. + P. / Tu spoczywają zwłoki //. Kazimierza / NOWICKIEGO / Um. Marca 22 1854. / wieku lat 52. // Maryi / NOWICKIEJ / Um. Junii 22 r.1862 r. / wieku lat 62. // Przechodniu pomódl się za Ich dusze. /	Rasų kapinės		Didelė plokštė				

344	D. O. M. / RODZICOM / OD CÓREK / HOŁD ŻALU I PAMIĘCI / świętobliwi Rodzice zostawują / lament życia swym dzieciom / aby z niego zdały rachunek / Panu / [Gale] ADAM HR. GUNTHER / von Hejdelshajm / ostatni potomek linii męskiej / tego rodu na Litwie. / ur. 21 Grud. 1781 / um. 25 Sierpnia 1854 / - / Chrześcijanie / westchnijcie za / jego duszę. O i w szczęściu / o zmarłych pamięta! // . Alexandra / z hr. Tyzenhauzów / Hna Gunther von Hejdelshain / Um. 17 Marca 1843 / wieku lat 62 / Pielgrzymowała duszą do Boga / Wspomagajmy ja modlitwy naszemi /	Rasų kapinės		Obeliskas			Invokacija, pavardė ir žodis “rodzicom” užrašyti majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
345	Ś. † P. / Józef / BARKMAN / zm. 13 stycznia 1854 r. / w 74 roku życia. /	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
346	[plokštė kairėje pusėje:] Tu! / Spoczywa w BOGU / Maria z Kossobuckich / ŁUCZKOWA / zeszła ze świata / 15go Lutego 1854 R. - / żyła lat 72. / [plokštė dešinėje pusėje:] TU! / SPOCZYWA W BOGU / IZABELLA Z ŁUCZKÓW / LEGO / ZESZŁA ZE ŚWIATA /	Rasų kapinės		Ketaus plokštė (spizius)			1 įrašė pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula. 2 įrašo tekstas užrašytas majuskula.

	11 GRUDNIA 1885 R. / ŻYŁA LAT 81. //.							
	1855 m.							
347	Zwłokom / s. p. Tekli / z Wasilewskich / ANDERSONOWEY / zmarley 16 Stycznia / 1855 r. w wieku lat 67. / Nieutulony w żalu syn / Kazimierz ten kamień położył. //.	Rasų kapinės		Stovinti plokštė			Pavardė užrašyta majuskula, likęs tekstas – minuskula kursyvu.	
348	TU SPOCZYWAJĄ ZWŁOKI / Ś. + P. / MATKI / ROZALIJ Z BARTOSZEWICZÓW / JELEŃSKIEJ / ZM 1855 R. MARCA / 5 D. W WIEKU LAT 36. / CORKI KONSTANCJI / JELEŃSKIEJ / ZM. R. 1855. MAR. 15 D. W WIEKU / LAT 18. // .	Rasų kapinės		Stovinti plokštė			Visas tekstas užrašytas majuskula kursyvu.	
349	Tu. / Wspomina S. P. / Xawery z Fabiana i Teofili / JANUSZKIEWICZ / z 1855. R. i Filip Felix / z Rozalią Przechodniów / proszą o westchnienie do BOGA! //.	Rasų kapinės		Ketaus kryžius su plokšte				
350	Tu spoczywają zwłoki/ Ś.P./ Waleryi z Daukszow/ KASPRZYCKIEJ/ zm. 2 stycznia 1855 r./ Żyła lat 22/ Ten skromny upominek/ kochający mąż najlepszej żonie/	Rasų kapinės		Obeliskas			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

	poświęca//.							
351	Pod tym Znakiem / Zbawienia / spoczywa Ciało S. P. /Ewy / PODCZASYŃSKIEJ / urodziła się 9 Stycznia 1800 / + 6 Października 1855r. // [kairėje pusėje] Wieczne odpoczywanie / racz jej dać Panie / a światłość wiekuista / niechaj jej świeci / na wieki ! / [Gale] Wielbi dusza moja Pana / rozradował się duch mój / w Bogu Zbawicielu mojm / bo wejrzał na nizkość / służebnicy swojej / [dešinėje pusėje] Jednej / z najzacniejszych / Żonie / i Matce /	Rasų kapinės		Granito paminklas	Sculp. J. Kozłowski		S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
352	Tu spoczywa / Ś. P./ Antoni / Szymborski / um. 22 Lipca 1855 r. / w wieku lat 31 / Stroskana żona prosi / o westchnienie do Boga. /	Rasų kapinės		Stela			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
353	Tu / Spoczywają zwłoki zeszłego w Bogu / S. P. Antoniego z Tęczyna / MARCINOWSKIEGO / ur. 10. Lipca 1781 r. / zmar. 30 Stycznia 1855 r. / -.- / PODOBAŁA SIĘ BOWIEM BOGU DUSZA JEGO DLA /	Rasų kapinės		Granito paminklas			Pavardė užrašyta majuskula, datos – minuskula, likęs tekstas – minuskula kursyvu.	Ks. Mądrości R. IV

	TEGO POŚPIESZYŁ SIĘ WYRWAĆ Z POŚRÓD / NIEPRAWOŚCI, Ks. Mądrości R. IV							
354	HÓLD CNOTOM / UCZCZENIE PAMIĘCI / tu w Bogu spoczywa / jącej / Ś. P. / Klementyny / z Kossowów / CHŁUDZIŃSKIJ / ur. 1814 zm. 1855 / Października 16 / [żemiau] Sculp. J. Kozłowski / [dar żemiau] Ze łzą owdowiał[a] Męża / i płaczem osieroconych dzieci / połącz przechodniu pobożne / do Boga westchnienie za wieczny / pokój jej duszy /	Rasų kapinès		Obeliskas	Sculp. J. Kozłowski		Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
355	S.+ P. / Wiktor / SIEKIERZYŃSKI / zm. r. 1855 Kwiet. 25 / Kandyd. sztuk pięknych / b. Uniwersytetu Wileń. / Żył lat 72. / prosi o trzy Zdrowaś / Maryja. _ / J. K. /	Rasų kapinès		Stela	J.K.		S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
356	Franciszek / HAJKOWICZ / umarł 22 Maja / 1855r. / w 24 roku życia / Pamiątka od kolegów / przyjaciół. /	Rasų kapinès		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

357	[paminklo priekyje:] CIENIOM / S. P. / Weroniki / z Bielawskich / BIELAWSKIEJ / zm. 25 Sierpnia 1853r. / żyła lat 25. / Mąż z osieroconymi dziećmi / tę pamiątkę kładzie / [paminklo kairėje pusėje:] S. P. / Wiktor / BIELAWSKI / zm. 26. Stycz. / 1855r. / Żył lat 25 / Spoczywa obok / sióstr / [paminklo dešinėje pusėje:] Ś. P. / Scholastyka / BIELAWSKA / zm. 28 Sierpnia / 1849r. / żyła lat 23. / Spoczywa obok brata i siostry / [paminklo gale:] PAMIĄTCE / S. P. / Józefa / BIELAWSKIEGO zm. 5 Sierpnia 1854r / życia lat 77. / Sym Ojcowi /	Rasų kapinės		Obeliskas			S.P., pavardė ir žodis “cieniom” užrašyti majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
358	Ś. P. / GRASSYLDA / KIEWSZYN / ZM. 26 STYCZ. 1855. R. / WIEKU LAT 55 / — / BOŻE ZBAW JEJ DUSZĘ //.	Rasų kapinės		Stela			Visas tekstas užrašytas majuskula.
359	S. P. / Kłotyldzie z Łopacinskih / Zienkiewiczowej, / zmarłej 6. Listop. 1855. R. P. [Roku Panskiego?] / i dwójgu z niej niemowlętom, / pozostały mąż tę pamiątkę / poświęca. / W. Łabanowski.	Šv. Stepono kapinės		Granito paminklas atremtas į akmenis	W. Łabanowski		

360	s. p. Floryanowi / Wrzoskowi / półkownikowi / wojsk rossyjskich I wielu / orderow kawalerowi / zmarłemu d. 18. Lipca 1855 r: / niezapomnianemu / dobroczyńcy / Smutny ten pomnik / pozostała familia kładzie	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Ketaus plokštė (spizius) atremta į akmenis				
361	Tu spoczywają / S. P. / Antoni Drużyłowski z córką / Konstancją Zdanowiczową / żyli 1y 93. 2a 34. lat zm. / w roku 1855.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Didelis akmens paminklas				
362	S. P. / Ignacy / Mianowski / Ur. 25 Lipca 1826 / Um. 30 Stycznia 1856 r. / Żył lat 30. / osierocona Żona z dziećmi / tę pamiętkę poświęca / Sculp. J. Kozłowski	Šv. Rapolo kapinės		Granito paminklas	Sculp. J. Kozłowski			
363	Tu spoczywają zwłoki / S. P. / Klary / Olkowskiej / 1792 r. † 1855 Wrzesień / Pokój Jej duszy.	Bernardinų kapinės	Vakarinis kolumbariu mas, II eilė, 1 kapas	Akmens plokštė				
364	Tu spoczywają Zwłoki / S. P. / Franciszka / MŁOCKIEGO / Majora b. wojsk Polskich / Zmarłego d. 17 Apryla 1855 / w 71 roku Życia / Stroskana rodzina prosi / o westchnienie do Boga	Bernardinų kapinės		Stela				
1856 m.								

365	Ś.+ P. / Ludwika / z Lichtensztejnów / HORBACZEWSKA / żona Radcy Dworu / zm. nagle 27 Lut. 1856 r. / w wieku lat 35. / Stroskany mąż wzoro- / wej żonie tę pamiątkę / położył... / Przechodniu poleć jej duszę / Boskiemu zmiłowaniu. //.	Rasų kapinės		Stovinti plokštė			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
366	Tu / spoczywa s. p. Franciszek / CZECHOWICZ / Prezydent [S]ran: Ptu Oszm. / Przeżył lat 66. / Umarł r. 1856 Lipca 8 d. / Prosi o pozdrowienie Anielskie / Syn stroskany w żalu ten grobowiec święci / W dowód przywiązania dla wiecznej pamięci. /	Rasų kapinės		Akmens paminklas			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
367	Tu spoczywają zwłoki / S. P. / Zenona / PIEPOLA / zm. 22 Sierpnia 1856 r. / Żył lat 47 / J. K.	Rasų kapinės		Obeliskas	J.K.		S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
368	ZWŁOKOM / Ś. P. / JAKÓBA / KOSIŃSKIEGO / zeszłego w dniu 10 / M Listopada r. 1856 / wieku lat 62 / SPOCZYWAJ MĘŻU W TYM GROBIE / NIEDŁUGO LEGNĘ I JA PRZY TOBIE. //	Rasų kapinės		Akmens paminklas			

369	Ś. P. / Stanisław / CZARNOWSKI / um: r. 1856 Lipca 13. / Żyjąc lat 65. / prosi o trzy Zdrowaś Maryja / - / Petronella z Wojewódzkich / CZARNOWSKA / um. r. 1828 Grudnia 27. / [kairėje pusėje?] Córka / Filomena / ur. 1846 / Wrześ. 12. / um. 1847 Lipca 5. / [dešinėje pusėje?] Syn / Józef / ur. 1837 Kwiet. 27. / um. 1838 r. Marca 2[4] /	Rasų kapinės		Obeliskas			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
369	Tadeusz / WANKOWICZ / ur. 1832 r. Marca 20 d / Umarł 1856 r. Maja 3o dnia / Krótkie są dni człowiecze. / Liczba lat jego u Ciebie. / zamierzyles granice jego. / które przestapione być nie mo= / ga. / J.H.	Rasų kapinės		Akmens paminklas	J.H.		Pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
370	POPIOŁY / S.P. / Hrabiny Michaliny / KRASICKIEJ / z Gutkowskich / Umar. 8 Lipca 1856 r. / mając 62 lata / - / Przechodniu zmódl Wieczne / odpoczywanie /	Rasų kapinės		Pasvyra plokštė			S.P., pavardė ir žodis “Popioły” užrašyti majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
371	S. P. / Mateusz / BIELAWSKI / um. 7 Listopada 1856r. / Żył lat 22. / - / Wieczny odpoczynek racz mu dać Panie / J.K //	Rasų kapinės		Stela	J.K.		

372	Tu leżą zwłoki S. P. / Dominika / MICEWICZA / zm. r. 1856 Maja 18 dnia / Przechodniu wiedząc że Ciebie / tak kolej nie minie racz westch / nać do Boga za tę duszę spo- / czywającą i zmówić trzy / zdrowaś Maryja o to błaga / stroskana córka dla swego ojca / żył lat 82. /	Rasų kapinės		Stela			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
373	S.P./ Stanisław syn Jana/ RODZIEWICZ/ Nadworny sowielnik/ zm. 14 Luty 1856r./ mając lat 70/ tę pamiątkę poświęca/ familija./	Rasų kapinės		Obeliskas			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
374	D. O. M. / Tu spoczywa / Marya z Lebedzińskich / Łęska / Marszałkowa Pttu Wileńskiego / Urodz. 1810 Umarła 1856 r. Ap. 26 / Niech Jej w Królestwie Bożem / wieczne szczęście świeci, / która była tu szczęściem / dla męża i dzieci / Prosi o troje Zdrowaś Marja.	Bernardinų kapinės	Vakarinis kolumbariu mas, III eilė, 1 kapas	Marmuro plokštė		Po įrašu įrežti 2 herbai	
375	† / Pod tym znakiem Zbawiciela / spoczywa ciało ś. P / Honoraty / Inczykowej / Radczyni Honorowej / Zm. 19 listopada 1856 r. / Stroskany mąż po cnotliwej żonie/ umieszcza tę pamiątkę. / Wieczne odpocznienie racz dać Jej Panie.	Bernardinų kapinės	Vakarinis kolumbariu mas, III eilė, 13 kapas	Juodo granito plokštė			

376	D. O. M. / Tu złożone są zwłoki ś. p. Adama Szybakowskiego, / Porucznika wojsk Polskich, męża pamiętnego, / z dobrych uczynków – Urodzonego 1777 + 1856, r. / XI Lut: Przechodniu westchnij do BOGA za / Jego duszę	Bernardinų kapinės	Kapinių koplyčios požemis	Balto marmuro plokštė				
377	Tu spoczywają zwłoki / S. P. / Benedykta / Czarnockiego / zm. 1856 r Grudnia 8. / Żył lat 44 / tę pamiątkę poświęca Żona / z trojga dziećmi I prosi/ o trzy Zdrowaś Maryja.	Šv. Stepono kapinės		Gulinčio akmens formos granito paminklas				
378	Tu spoczywają zwłoki / S. P. / Julij / Marcinowskiej / zm. 24 Wrześ. 1856 r. / Żyła lat 70. / J. K.	Šv. Stepono kapinės		Nedidelė akmens plokštė	J.K.			
379	D.O.M. / S. P. / Józefy / z Lipniewiczów / Januszewskiej / zm. 18 Kwietnia 1856 r. / Życia lat 58. / Tę wieczną pamiątkę najlepszej / Matce poświęcają stroskane / dzieci I proszą o westchnienie / do Boga!	Šv. Stepono kapinės		Granito plokštė atremta į akmenis				
380	ś.p. Józef / Benedyktowicz / Umarł 23 Junij 1856 r. / Prosi o pozdrowienie / Anielskie / A. B.	Šv. Stepono kapinės		Akmens paminklas	A.B.			
381	Tu spoczywają Czci godne Zwłoki / s. p. Andrzeja Williusza Kapłana Kleru / Swieckiego. Wieku od. Ur: lat 85 Kapłan = / stwa 60. Spełniał	Šv. Stepono kapinės	Pilchovskio koplyčios išorėje	Metalinė plokštė				

	Obowiązek Spowiedni= / ka ii Kapel: w Zgro. PP. Maryawitek Wilen: / przez lat 48 Um: w Ru 1856 Stycznia 24 dn: / Prosi o Pozdrowienie Anielskie.							
	1857 m.							
382	D. O. M. / Ś. P. / Kazimierz / ŻEBROWSKI / umarł 21 Września 1857 r. / Wiek lat 25. / - . - / Prosi o westchnienie / do Boga. //.	Rasų kapinės		Mažas obeliskas			Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
383	Ś. P. / Paulina / z Sierzputowskich / SOSNKOWA / zm. 1 Grud. 1857 r. w Wilnie / w Wiek lat 27. //.	Rasų kapinės		Stačiakam pė stela			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
384	D. O. M. / s. p. Anieli / POŁOŃSKIEJ / zm. 4. Maja 1857 r. / w wieku lat 37 / pamiętka od męża i / dzieci //.	Rasų kapinės		Stačiakam pė stela			Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
385	GRÓB / Ś. P. / Aleksandry / KINIEWICZÓWNY / Zmarłej 6 Grudnia / r. 1857. //.	Rasų kapinės		Stela			S.P., pavardė ir žodis “grób” užrašyti majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
386	Ś. P. / Ferdynand / JUCHNIEWICZ / zm. 23 listopada / 1857 r.	Rasų kapinės		Gulinti plokštė				

387	Tu pogrzebiony / Xiądz proboszcz / Aleksander / Hurczyn / zm. 20 lutego 1857 lat 75 / Przez wdzięczność na wieczną pa / mięc jako Opiekunowi i dobroczyń / cy swojemu wzniosła ten pomnik / Nadworna Sowietnikowa / Agata Lauptman / Za duszę czcigodnego Kapłana / westchnijcie do Zbawiciela Pana. /	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
388	[...] Zofija / Umarła R - 1857. / Grudnia 19 dnia. / Wisz-/niew.	Rasų kapinės		Ketaus paminklo pagrindas	Wisz-/niew		
389	Ten Krzyż spo- / rządzony dla Miłosierdzia przez / Czcinaįgodniejszą Do / brodziejkę naszego zgro - /madzenia JW. z Hr. Gün / therów / Matyldy Buczyń / skiej a Siostry Miłosier / dzia proszą wiernych prze / chodzących o Wieczne odpocznienie r. 1857 Maja 30 /	Rasų kapinės		Akmens paminklas			Visas tekstas užrašytas minuskula kursyvu.
390	Tu spoczywają zwłoki / zesłego w Bogu / S. P. / Franciszka / ILCEWICZA / Rad. Dw. i Kaw. / ur 1796. um. 16 Lutego / 1857 r. / [kairėje] Najlepszemu / Ojcu osierocone / dzieci tę - / pamiętkę / położyły. //.	Rasų kapinės		Obeliskas			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.

391	Ś. P. Krzysztof / BURBA / żył lat 62. / um. d. 21 Lipca 1857 r. / Pamiątka od Żony i Dzieci / Józef Kozakiewicz / wieku lat 69 / um. d. 6 Lipca 1861 r. /	Rasų kapinės		Stela			S.P. Ir Burbos pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
392	D. O. M. / Tu spoczywają zwłoki / Ś. P. Franciszka / WRÓBLEWSKIEGO / Doktora Medycyny i Chirurgii / Urodził się Ru 1789. d. 26 Marca. / Umarł Ru 1857. d. 28 kwietnia / Po 40to letniej ciężkiej pracy, dla dobra / Twych dzieci i cierpiącej ludzkości / Spoczywaj drogi ojcze, snem błogosławionych / Cześć Twej pamięci, pokój drogim popiołom / Wieczny poczynek Duszy./ Prosi o westchnienie do Boga. / Sculp. K. Sobole[w]ski /	Rasų kapinės		Stela	Sculp. K. Sobole[w]ski		Pavardė užrašyta majuskula, datos – minuskula, likęs tekstas – minuskula kursyvu.
393	D. O. M. / Maryja / PETRYZYCKA / ur. 1844 Czerwca 4. / zasnęła w Panu 12 Stycz. / 1857 r. /	Rasų kapinės		Granito paminklas			Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
394	Wieczny / Spoczynek Lucynie / FLORKOWSKIEJ / Zmarłej 28 Wrześ: 1857r. / w 15. roku życia swego. / Rodzice dla- / Córki	Rasų kapinės		Ketaus plokštė (spižius), kryžius neišliko			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula.

395	PAMIĄTKA / dla / najlepszej Żony i Matki / Eleonory z Święcickich / BARKMANOWEJ. / [żemiau] Radczyni Dworu / Zmarłej 9go maia 1857. roku. / od Męża i Córki / POŚWIĘCONA.	Rasų kapinės		Ketaus paminklas su kryžiumi			S.P., pavardė ir žodis “pošwięcona” užrašyti majuskula, kitas tekstas – minuskula.
396	Tu spoczywają zwłoki / S. P. / Konstantego / BORTKIEWICZA / Koll. Afsesora / zm. 2 Lipca 1857 r. / Żył lat 38 / stroskana żona z osieroconymi / dziećmi / te pamiątkę poświęca / prosi o westchnienie do Boga / J. K.	Rasų kapinės		Stela	J. K.		S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
397	Tu spoczywają zwłoki / PIOTRA WIENKUNSKIEGO / Kolegialnego sekretarza / mającego lat 49 / zeszłego z tego świata / roku 1857 lutego 5 dnia / małżonka w dowód wiecznej / miłości ten pomnik postawiła / prosi o trzy pozdrowienia / anielskie. /	Rasų kapinės		Akmens paminklas			Vardas ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula.
398	Tu / leżą bracia / BOCZKOWSCY / Witold lat 3- / zm. 1845 r. Julii 4 d. / i Bohdan lat 6ść / zm. 1857 r. Marca 12 d. //.	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas			Pavardės užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
399	D.O.M. / Tu spoczywają zwłoki / S. P. / Teressy / Baranowskiej / z Familią / zmarłej Roku 1857. / Augusta 15 dnia / wieku lat 92.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės					

400	D.O.M. / Zwłoki s.p. Elżbiety / Zelwerowiczowej / żyła lat 58 um. 1857 Mar. 9 d / I wnuk jej Waclawa / Andriolli / zmarła 1860. r. / o jedne westchnie-/ nie do Boga / proszą.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Medinis kryžius su skardine plokšte				
401	S. P. / Onufremu / Bouffałowi / zm: w Wilnie d. 29 Maja / 1857 r. / w 77 r. życia swego, / żona i córki bolejące ten / kamień położyły.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Didelis akmenis paminklas				
402	Tu / spoczywa / S. P. / Petrunėla (sic.) z Miłejkow / Czerniewska / życ przestała 1857. r. 25. marca / prosi o westchnienie do Boga	Šv. Stepono kapinės		Granito paminklas atremtas į akmenis				
403	S. P. / Tomasz / Dobrowolski / Sekretarz Inst. Dworz. / um. 1857 r. Maja 24. / Żył lat 36. / Niemoja ale twoja Wola święta Panie! / Żona ze łzami powtarza te słowa / I obok z tobą tu legnąć gotowa / Proś Tomaszu Boga w Niebie / By mnie prędzej wziął do Ciebie. / ten kamień kładzie osierocona Żona. / J. K.	Šv. Stepono kapinės		Granito paminklas	J.K.			
404	S. P. / Jerzy / Pleskaczewski / zm. 1857 r. List. 20. / Żył lat 66. / pamiątka Wujowi. / J. K.	Šv. Stepono kapinės		Akmenis paminklas atremtas į akmenis	J. K.			

405	Zwłoki / S. P. / Surewiczów / Józefy / zm. 1857 Grud. 28. / Życia lat 22. / Władysława / zm. 1859 r. Mar. 23. / lat 29. / J. K.	Šv. Stepono kapinès		Granito paminklas atremtas į akmenis	J.K.			
406	Zofia z Lewickich / Zawistowska / Rotmistrzowa / Wiekę lat 86. mająca / w dniu 6 Augusta 1857. r. tu pogrzebiona / prosi o westchnienie do Boga. / Sculp K Sobolewski	Šv. Stepono kapinès		Granito paminklas atremtas į akmenis	K Sobolewski			
1858 m.								
407	Roku 1858. [O]bra. 29. d. / zeszła z tego Świata / Antonina ze Stylińskich / JENDRUSZYNSKA / pochowana w tem Grobie / Prosi przechodniu / o pozdrowienie / Anielskie. //.	Rasų kapinès		akmuo su kryžiumi, įrašas ant metal kryžiaus				
408	Hugus[t] / ŁAMOTT / Um: w 76r. życia / d. 20 Sierpnia 1858r. /	Rasų kapinès		Mažas obeliskas				
409	Zofija / KACZKOWSKA / + w 14 roku życia / d. 29 paździer / 1858R. //.[kitoje pusėje:] Ta zimna ciężka grobowa skała / Młodej dziewicy piersi przygniata, / Zaledwie młodość jej rozkwitała, / W rozum, w naukę, w cnotę bogata, / Mimo rodziców lube nadzieje, / Bóg piękną duszę do nieba bierze, / Łzy które ojciec i matka leje, / Boże najwyższy! przyjmij w	Rasų kapinès		Obeliskas			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

	ofierze! / Dobry przechodniu! łza twoja tkliwa / Niechaj upadnie na zimną skałę; / Westchnij za duszę tej co opoczywa, / I za rodziców serca zbołałe.							
410	pierwszy stopień cokołu: TU SPOCZYWAJĄ / Ś. P. / ADAM BROCHOCKI / PUŁKOWNIK B.W. POLSKICH, KAWALER MALTAŃSKI, ORDERU LEGII HONOROWEJ ETC. / UR. W 1795 R. ZM. 18 LISTOPADA 1858 R. / I CÓRKA JEGO / Ś. P. EMILIA BROCHOCKA / UR. 11 GRUDNIA 1832 R. ZM. 22 LIPCA 1892 R. // drugi stopień podstawy: Wieczne odpoczywanie / racz im dać Panie //.	Rasų kapinės		Obeliskas		herbas		
411	Tu spoczywają zwłoki / Ś. P. / Antoniego / KULWIŃSKIEGO / zm. 28 Stycznia 1858 r. / wieku lat 48 / - / Zbołałe dzieci proszą przechodniów / o zmówienie za Jego dusze Anioł Pański //.	Rasų kapinės		Stovinti plokštė			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, epigrama – minuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

412	Zwłokom / S. P. / Karoliny z Pieslaków / GLUCHOWSKIEJ. / zeszła w Bogu 14. IV. 1858 r./ w wieku lat 57 / prosi o westchnienie do Boga / mąż z płaczącymi dziećmi / tę pamiątkę poświęcają //.	Rasų kapinės		Akmens paminklas			
413	Tu spoczywa / Józef Szyszko / Rotmistrz kawaler. / Umarł 11 Grudnia 1858 roku. / Mając lat 70 / - . - / Żona wespół z dziećmi / tę pamiątkę postawili / [gale] S. P. / Marja z Rossudowskich Szyszkowa / zm. 27 Marca 1872 r. / mając lat 63 / - . - / Jej córka ś. p. Helena / Szyszkówna //.	Rasų kapinės		Obeliskas			Pirmo asmens vardas ir abi pavardės užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
414	+ / January / ROKICKI / umarł 1858 r. Lutego 27. / wieku lat 77. / J.K.	Rasų kapinės		Granito paminklas	J.K.		
415	Matylda / POWSTAŃSKA / Ur. 1857 Marca 4. / Umarła R. 1858 / Września 20 d. //.	Rasų kapinės		Gulinti stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
416	TU SPOCZYWAJĄ ZWŁOKI / S P / Jerzego Feliksa / Swirskiego / ZMARŁEGO 30 LISTOPADA / 1858 R. WIEKU LAT 27. /	Rasų kapinės		Stela			

417	D. O. M. / Jan Woyciecha syn / JASZCZOŁD / Pułkownik Inżynierów / i Kawaler Ord. / rodem z W-twa Lubelskiego / pogrzebiony tu 13 Paźdz. 1858 r. / Żył lat 58 /	Rasų kapinės		Tribriauni s obeliskas			Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, pareigybės ir gyvenimo aprašymas – minuskula kursyvu, likęs tekstas – minuskula.	
418	DOM / S. P. ANTONINY IŻYCKIEJ / Zmarlej 22 Maja 1858r / Mającej wieku lat 32 / Żono najukochańsza, przyjaciółko droga / Jurześ mnie opóściła a poszła do Boga / On ciebie za tve cnoty powołał / Oby przez litość swoją połączył nas w niebie	Rasų kapinės		Akmens paminklas			Vardas ir pavardė užrašytos majuskula, amžius – minuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
419	Tu spoczywa / S. P. / Witalis Korwin / OLSZEWSKI / Major Wojsk Ross. i Kaw. ord. / Umarł 16 Listop. 1858 r. / Żył lat 62 / Stroskana Żona i Dzieci / Proszą przechodnia o Pozdrowienie Anielskie za duszę jego. /	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, mirties data ir gyvenimo metai – minuskula, kitas tekstas - minuskula kursyvu.	
420	Ś.P. / Joachima i Ewie / ROSZKOWSKIM / zm. 1853 24 Marca / i 1858 24 Lipca /	Rasų kapinės		Marijos skulptūra			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

421	S. † P. / Kanuty / MASZKOWSKI / żył lat 18. / um. 1858 r. Pazdz. 27 / Strapiona Matka / tę pamiątkę / poświęca / J. K.	Rasų kapinės		Stela	J. K.		
422	D. O. M. / Marya / TURSKA / Zgasła r. 1858 Czerwca / 15 dnia w szesnastym / roku życia	Rasų kapinės		Stela			Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
423	Tu spoczywają zwłoki / S. P. / Rozalij / z Kostrowickich / POLUBIŃSKIEJ / zm. 29 Marca 1858 r. / Żyła lat 71. / Stroskane córki pamiątkę poświęcają I proszą o troje pozdrowienie / [Anielskie?]	Bernardinų kapinės		Obeliskas			S.P. ir pavardė užrašytos majuskulais, kitas tekstas – minuskulais kursyvu.
424	Tu spoczywają zwłoki / Ś. P. / Katarzyny / z Kleczkowskich / Haraburdziny / która zgonem swoim / osierociła jedyną / córkę i wnuczkę / Zmarła r. 1858 Junii 5	Bernardinų kapinės	Vakarinis kolumbariu mas, III eilė, 8 kapas	Akmens plokštė			
425	D. O. M. / Ś. P. / J. W. Jana / Żórawskiego / Prezydenta Sądów Apell. Gran. Pttu Wiłkom. / zm. 31 Stycz. 1858 r. / Stroskana Żona z synami / tę pamiątkę poświęcają i proszą / przechodniów o trzy Zdrowaś Marya / I. Kozłowski.	Bernardinų kapinės	Kapinių koplyčios požemis	Balto marmuro plokštė	I. Kozłowski		

426	D. O. M. / Julja z Kołubajow / Bohomolec. / zmarła 4 Kwietnia roku 1858 / mając wieku lat 26.	Bernardinų kapinės	Kapinių koplyčios požėmis	Akmens plokštė				
427	Tu spoczywają zwłoki / MICHALINY ODYNCOWNY / mającej wieku lat 40. / Zmarłej 11o Kwietnia 1855 r. / Przechodniu! Westchnij za Jej duszę / Ten grobowiec ku wiecznej pa-/ mięci położyła siostra z mężem / 20 Lipca 1858 roku. / Sculp: Sobolewski	Bernardinų kapinės		Gulinti akmens plokštė	Sculp: Sobolewski		Vardas ir pavardė užrašyti majuskulais, kitas tekstas – minuskulais kursyvu.	
428	Tu spoczywają zwłoki / s. p. Zofij / z Walentynowiczów / Teresani / zm. 25 Wrześ. 1859 r. / z Córką Helenką / I Ciotką Elżbietą / Marcinkiewiczową / zm. 19 Wrześ. 1853. / Stroskany mąż tę pamiątkę / położył.	Šv. Stepono kapinės		Granito paminklas atremtas į akmenis				
429	cieniom / S. P. / Piotra / Rutkowskiego. / Półkowego Adjutanta, Po-/ rucznika Nowoingierman-/ landzkiego pólku piechoty / i Kawalera. / Zmarłego d. 15 Sierpnia 1858 r. / (szabla z orderem i 2 medalami.)	Šv. Stepono kapinės		Granito paminklas atremtas į akmenis		Kardas ir du ordinai		
430	Grób / Leona / Meyer / Um: 31 Grud: / 1858 r. / K.S.	Šv. Stepono kapinės		Mažas granito paminklas	K.S.			

431	Zwłokom / S. P. / Karola Lebela / Ur. 1814. Umarł d: 22 Lu: 1858 r. / Osierociałe Żona i Dzieci / proszą o Anielskie Pozdro:	Šv. Stepono kapinēs		Granito paminklas atremtas į akmenis				
432	s.p. Melanija / Julianówna / Herman / ur. 1853 um. 1858 Stycz. 2. / Pamiątka od Dziadunia / K. Hermana	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs		Mažas akmens paminklas				
433	S. P. / Michał / Biernacki / + 1858 r. Pazdzier: 29. / Żona i Córka ten kamień pos: / i proszą o pozdrowienie / Anielskie.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs		Granito paminklas				
434	Wdowa / Wieczny Pokój ! / Helena / Rodzimińska / Frąckiewiczowa / Urodzona / Paszkiewiczów / Żyła 93 lat, / um 5. Maja 1858 r. / J. K.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs		Akmens paminklas	J. K.			
435	Tu spoczywa / S. P. Arnolt / GJEDROJĆ / Major Wojsk Rossyiskich / umarł r. 1858, Grudnia 28 d. / Stroskana żona ten kamień / położyła. / sculp. W. Łabanowski.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs		Granito paminklas	Sculp. W. Łabanowski			
436	Tu spoczywa / S. P. / Józef / Rutkowski / um. 1858 r. Stycz. 8. / Żył lat 33. / prosi o 3 Zdrowaś Marya / Żałośna matka po stracie / Syna tę pamiątkę położyła.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs		Granito paminklas				
1859 m.								

437	Tu spoczywa / S.P. / Józefa / RAWŁOSZKIEWICZOWA / Żyła lat 68 / Umarła 20 Marca / 1859 r. / Prosi o Pozdrowienie Aniel. / [...] //.	Rasų kapinės		Mažas obeliskas			
438	Janowi Fryderykowi / WOLFGANG / Ur. d. 17 lipca 1776 r. / + d. 17 marca 1859 . / Dokt. fil. Profesorowi Emeryt. b. / Uniw Wilensk. Jednemu z założycie - / li lekarsk. Tow. Wilen. Członkowi wielu / uczonych towarzystwa Radcy kol: i K-wi / Mężowi cnotami i nauką strudzonemu / Wdzięczne dzieci Najlepszemu / Światłem nauk świeciłeś wśród ziomeków i dzieci / Niechaj Ci teraz światłość wieczna świeci //.	Rasų kapinės		Gulintis pasvyras obeliskas			
439	Krewni i przyjaciele / w dowód szacunku dla S. P. / Katarzyny Teresy / SZADURSKIEJ / Przeł. Zgro. Nawiedz. N. M. P. / zmarłej 10. Czerwca 1859. R. / Nie ma innej drogi do życia / wiecznego, jeno cierpienia i miłości BOGA /	Rasų kapinės		Ketaus kryžius su plokštele			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula.
440	S. P./ Elżbieta / z Zdrojewskich / STANIEWICZOWA / zm.13 Marca 1858 R. / Żyła lat 33. / pokój Jej Łagodnej Skołatanej duszy / Ona wypełniła powołanie swoje. / Tę pamiątkę	Rasų kapinės		Didelė stela			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.

	położyli najprzywiązańsze [dzieci]							
441	Ś. P. / Feliks / STASZYŃSKI / um. d. 27 Marca / 1859 r. // K. Sobolewski	Rasų kapinės		Gulinti plokštė	K. Sobolewski			
442	MARCELLI ŁYKO / um: 28 Sierpnia 1859 / żył lat 49 / _ / Przywiąz[ana] [...] //.	Rasų kapinės		Stela			Vardas ir pavardė užrašytos majuskula, data – minuskula, likęs tekstas – minuskula kursyvu.	
443	Tu spoczywają zwłoki / s. p. Teofili z Maurów / KAMIENSKIEJ / zmarłej dnia 8 Maja 1859 r. / Żyła lat 24 / Prosi o westchnienie do Boga /	Rasų kapinės	Koplyčios išorėje	Plokštė			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
444	GRÓB / s. p. Aleksandra / syna Antoniego / MARCINKIEWICZA / Żył lat 36 um. 1859 r. / M-ca Lutego 4 d. / Prosi o trzy zdrowaś Maryio	Rasų kapinės		Stela			Pavardė ir žodis “grób” užrašyti majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
445	Jarosław / Hrabia / TYSZKIEWICZ / ur. 1806 r. zm. 1859 / -.- / Pokój Jego Duszy /	Rasų kapinės		Gulinti didelė akmens plokštė				
446	Ś. P. / JÓZEF KORKIC / um. 4 Kwiet. 1859 r. / Żył lat 68 / żona iego Petronella / Bezuszkow / zm. 3 Listop. 1867 r. / wieku lat 62 / Wieczne odpoczywanie / racz jm dać Panie. //.	Rasų kapinės		Akmens paminklas			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

447	GROB / s. p. Pauliny / z Górzyńskich / ŻAKOWICZOWEJ / zm. 7 września 1848 roku / Żyła lat 39. / s. p. Stanisław / ŻAKOWICZ / Doktor Medycyny um: w Peterzburgu / 14 Czerwca 1859 roku żyjąc lat 67 /	Rasų kapinės		Obeliskas			Pavardės ir žodis “grób” užrašyti majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
448	+ / Tu spoczywają zwłoki / S. P. Józefa / CHAREWICZA / zm. 1859 r. Septembra 13 d. wieku lat 84. /	Rasų kapinės		Stela			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
449	Gró [nera b] rodziny / Dominika i Ewy / z Wojewódzkich / Rewkowskich / i Ich córek – zmarli 1859 r. / Pokój ich ceniom	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Granito akmuo su plokšte			
450	Tu spoczywa s. p. / Aniela z Smaczkowiczow / Rodziewiczowa / zmarła R. 1859. Wrześ. 29 d. / wieku lat 56. / Stroskany Mąż / tę pamiątkę poświęcił / prosi przechodniów / o Anielskie pozdrowienie.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Granito paminklas			
451	Tu spoczywają zwłoki / S. P. / Najmilszych / żony Natalij 35 lat / i córki Maryj 22 lat / Elsner / oddali Bogu duszę Żona / 6 Listopada 1859 Córka / 9 Stycznia 1860 r. proszą [?]	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Granito paminklas			

452	Tu spoczywaią zwłoki / Ksawerego / Sławinskiego / umarł 1859 r. Lutego 17 d. / żył lat 72 / Żona wesoł z synem / poswięcając tę pamiątkę / proszą o westchnienie. / K. S.	Šv. Rapolo kapinės		Granito paminklas	K. S.		
453	Marcijanie! Ciało twoje spoczywa -/ w tym grobie. / Tutaj łzami boleści płaczemy po tobie, / My twoi przyjaciele, żona twoja, dzieci! / Ach! Duszy twojej niech Światłość - / Wiekuista świeci, / MARCIJAN SYRWID / ur. 1818 um. Marca 1859.	Bernardinų kapinės		Stela		Vardas ir pavardė užrašyti majuskulais, kitas tekstas – minuskulais kursyvu.	
454	Tu spoczywają zwłoki / ś.p. Józefa / Mincelicza / z całą jego rodziną. / żył lat 27 / um. 1859 r. Junij 19 d. / Prosi o Westchnienie	Šv. Stepono kapinės		Granito akmuo			
455	S. P. / Kazimierz / Dobrowolski / Koll. Afs. / zm. r. 1859 Wrześ. 20. / wieku lat 41. / pamiątka od Brata I Siostry / prosi o westchnienie / do Bogra! / J. K.	Šv. Stepono kapinės		Granito paminklas	J.K.		
456	Tu spoczywa Teofil Świątkowski / 1859. r. Lipca 29. d. Żył lat 49. i trzy/ Córki Karusia Zosia Stefka. / Dziad Ignacy Pisanko lat 82. / umarł 1862. r. Listopado (sic) 23. d. Smutno (sic) / Curka Żona i Matka czyniąc tę pa-/ miątka	Šv. Stepono kapinės		Skardinė plokštė, matyt nuo kryžiaus			

	(sic) o pacierze prosi.							
457	Aniela / ur. Szuszkiewicz / Chomińska / Art. Dramm. / zmar. 5 Września 1859 r. / wieku lat 31. / J.K.	Šv. Stepono kapinès		Granito paminklas, gulinčios plokštės formos	J.K.			
458	[na str. Frontowej] o. modlitwy. za. duszę. / Katarzyny. / z Witakowskich. / Malewskiej. / proszą. pozostałe. / dzieci. / Spoczęła. w. Bogu. / 1.o Stycznia. 1859. r. / przeżyła. lat. 83. [na str lewej] Marija. / córka. Szymona. i. Katarzyny. / Malewska. / zmarła. dnia. 1. Marca. 1868. r. / mając. lat. 63. / poleca. swą. duszę. / modlitwom. Wiernych.	Šv. Stepono kapinès		Granito paminklas				
459	Tu spoczywa S.P. / Kazimierz / Bielski / Gubern. Sekretarz / lat 37. um. r 1859 Marca 15. / Stroskana Żona z dziat-/ kami tę pamiątkę dobre-/ mu Mężowi poświęca. / I prosi o trzy Zdrowaś Maryja	Šv. Stepono kapinès		Gulinti nedidelė akmenis plokštė				
460	Spoczywa / S. P. Bazyli / Szumski / zmarł R. 1859. Lutego 7 d. / Wiekui lat 67.	Šv. Stepono kapinès		Gulinti pasvyra granito plokštė, vidutinio dydžio				

461	S. P. / Domienik (sic) / Szostak / Zm: 1859 r. 19 Lutego / Żona Jego Julija / Pamiątkę od Żony / Zofij._ / K. S.	Šv. Stepono kapinės		Gulinti pasvyra granito plokštė, vidutinio dydžio	K.S.			
1860 m.								
462	Grób / S. P. Jana / WITTORTA / Pułkownika Wojsk Pols / Kawalera Orderów / zmar.1860 Czerwca 15 d. / wieku lat 62. / Synowcowie i Synowice [poś]więcają tę pamiątkę / proszą przechodniów [o] pozdrowienie Anielskie //.	Rasų kapinės		Obeliskas				
463	Tu spoczywa / ADAM JOCHER / ur. d. 23 Grudnia 1791 roku n. s. / zm. d. 22 Marca 1860 r. v. s. / Adamie ty Boży kmieciu / Ty zasiądź u Boga w Wiecu / S. P. Teofila z Łowmiańskich / Jocherowa / ur. d. 29 Sierpnia 1804 zm. 14 Kwietnia 1879 r. //.	Rasų kapinės		Plokštė atremta į akmenis			Pirmas vardas ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
464	S. + P. / Pawel / ZAJĄCZKOWSKI / Koll. Afesor / zm. 18 Grudnia 1860 r. / Stroskana Siostra tę / Pamiątkę poświęca / prosi o westchnienie / J. K.	Rasų kapinės		Akmens paminklas	J.K.		Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

465	S P Marjana/ NEYMANOWA / Zm. d. 18 grud. 1860 / Wiek 60 lat / Osierocony mąż z dwo- / ma synami tę pamiątkę / poświęcają. //.	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
466	S. + P. / Paulina / urodz ze Smugielskich / POPOWOWA / Zmarła 17 Sierpnia 1860 r. / Prosi o Pacierz //.	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, epigrama – minuskula, likęs tekstas – minuskula kursyvu.
467	S. P. / Melchior / JASIEWICZ / ur. 1815 r. Stycznia 6 / um. 1860. Pazdzier. 29. / J.K.	Rasų kapinės		Granito paminklas	J. K.		S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
468	GRÓB / S.P. / Stanisławy / BUSZOWEJ / zmar: 30 roku życia / d. 6 Lutego 1860 r. / Matka dwoj[ga] [...?] /	Rasų kapinės		Akmens paminklas			Pavardė ir žodis “grób” užrašyti majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
469	Ś. + P. / PROF. ARCH. / KAROL / PODCZASYŃSKI / 1790-1860 / [kitoje pusėje] VDA	Rasų kapinės		Stela	VDA. [paminklas pastatytas XX a.]		
470	Anna / z Jankowskich / DOWEIKOWA / um w 70 r. życia / 1860 Kwietnia /	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula.
471	(D.O.) M./ Ignas/ Dmochowski/ umarł d. 7. Sierp. 1860 r./ żył tylko lat 13. i miesiąc 1. / J.K.	Rasų kapinės		Granito paminklas	J.K.		Invokacija ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.

472	S. P. / Wincenty / um. 1856 r / Julia / um. 1860 r. / HURCZYNOWIE / Proszą / o westchnienie / do Boga. /[Kairėje pusėje] Dzieci / Najlepszym / rodzicom / tę pamiętkę / poświęcają. / [Dešinėje pusėje] Błogosławieni / umarli / którzy w Panu / umierają. / Odtąd już mówi / Duch, aby / odpoczęli od prac / swoich, albowiem / uczynki ich / za nimi idą. / Objaw. S. Jana R XII w. 13 /	Rasų kapinės					Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	Objaw. S. Jana R XII w. 13
473	Tu spoczywają zwłoki / S. P. Józefa / BUTKIEWICZA / Rotmistrza Lejb Ułańskiego / Kurlandskiego Pułku / JEGO CESARSKIEJ MOSCI / Zmarłego 4 Oktobra 1860 / Prosi o pozdrowienie Anielskie / zostawił Żonę z 6. dzieci /	Rasų kapinės		Stela				
474	Józefa / z Synem Waclawem / SOPOCKOWIE / zm. Paździer. / 1860 r. /	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
475	s. p. / Helena / NIEMORSZAŃSKA / um. 1857 r. Listopada 12. / Adela z Niemorszańskich / JURJEWICZOWA / um. 1860 r. Maja 24 d. /	Rasų kapinės		Mažas akmens paminklas			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

476	Tu leży / Konstancya / ABICHT / umarła 26 grud. / 1860 r. / żyła lat 48. / J. K.	Rasų kapinės		Plokštė	J.K.		Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
477	Leonowi/ OPACKIEMU/ zmarłemu 1 26 Marca 1860/ mając lat 8 / Te skromną pamiątkę / Ojciec poświęca	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, datos – minuskula, likęs tekstas – minuskula kursyvu.
478	S. P. / Adama Zukowskiego / Zmarlego (sic) w wieku lat 75 w d. 15. / stycznia w Ro 1826. / Jozefy z Rewkowskich / Zukowskiey / w wieku lat 60. / Zmarley (sic) w d. 26. / lipca w Ro 1831. / Joanny z Rau Zukowskiey / w wieku lat 55. zmarley w d. 21. maja / w Ro 1860. / i jej. szesciorga wnukow z Family Rau / tę pamiątkę stawi stroskany syn i mąż / po stracie rodzicow i żony / proszą owestchnienie do Boga / Jan Zukowski	Šv. Rapolo kapinės		Akmens paminklas			
479	Julija z Korsakow / Warakomska / zm: 1 Stycznia 1860 r. / wieku lat 42- / Cześć Twej Pamięci Dro-/ga Matko I Żono!	Šv. Stepono kapinės		Gulinti granito plokštė			

480	Cieniom s.p. / Józefy z Butwiłowiczow / Morawskiej / Sztabs Kapitano: wdowy / Zm: 6 Maja 1860 r. / Życia Lat 23. / Stroskani Rodzice ten grobowiec zło-/żyli.	Šv. Stepono kapinès		Granito paminklas				
481	Grób / S. P. / Witolda Butwiłowicza / zm. 5 Listop. 1860 r. / Życia lat 12. / Spoczywa obok Siostry. / Stroskani rodzice- / ten pomnik Złożyli / J. K.	Šv. Stepono kapinès		Granito paminklas	J.K.			
482	Wiktor / Sielanko / zm. w 1863 r. / z córkami / Jadwigą Adelą / zm. w 1860 r. / Heleną zm. 1873 r. / Wieczne odpocznienie racz Im / dac Panie.	Šv. Stepono kapinès		Akmens paminklas				
483	S. P. / Alexander / Sadkiewicz / Koll. Sekr. / zm. r. 1860 Stycz. 19 / Żył lat 45. / i obok jego Siostra / Katarzyna / Karmelitanka Bosa / um. r. 1858 Sierp. 20 / Żyła lat 35. / Ten pomnik najczulsza / żona po najlepszym Mężu / skrapiając rzewnemi / łzami postawiła. / Wieczne odpocznienie! / J.K.	Šv. Stepono kapinès		Gulinčios granito plokštės paminklas	J.K.			
484	D.O.M. / ś. p. / Wiktor Chról / umarł 22 Marca 1860 / żył lat 35 / Pamiątkę tę pozostali / brat I siostra / położyli [piszczele]	Šv. Stepono kapinès		Akmens paminklas atremtas į akmenis			Kaukuolė	

485	S. P. / Adam / Steckiewicz / zm: 24 Maja / 1860 r. / Stroskana żona / tę pamiątkę poświę- /ca.	Šv. Stepono kapinės		Granito paminklas atremtas į akmenis				
486	S. P. / Katarzyna / z Wojtkielewiczow / Sokołowska / zm. 4. Septembra 1860 r. / Żyła lat 81 / wdzięczny Syn tę pamiątkę / poświęca. J. K.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Akmens paminklas	J.K.			
487	Tu spoczywają S. P. zwłoki (sic) [zwłoki virs S.P.] / Seweryna / Narbutta / Kapit. Wojsk Ross. / zm. r. 1860 Marca 23. / Żył lat 45. / i Curka Jego / Aleksandra / zm. r. 1860 Kwiet. 12. / Żyła lat 4. / Stroskana Żona i Matka	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Granito paminklas				
488	Zwłokom s. p. / Justyny z Stroinowskich / Bochdanowiczowej / zm. d. 6 Marca 1860 r. / żyła lat 55. / Najlepszej Matce tę skro- / mną pamiątkę poświęca stroska- / na Curka prosząc o Westchnienie.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Granito paminklas				
489	+ / Katarzyna / z Wojtkiewiczów / Sokołowska / Zm. 4. Septembra 1860 r. / Żyła lat 81. / Wdzięczny syn tę pamiątkę / poświęca.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Granito akmuo				
1861 m.								
490	Olimpia / z Baronów Ronne / Xiężna / OGIŃSKA / z dzieckiem swoim / tu spoczywa / zmarła 10 Kwiet.	Rasų kapinės		Mažas obeliskas su "karūna"	sculp. W. Łabanowski			

	1861 r. // [gale sienoj] sculp. W. Łabanowski							
491	Michał/ HOMOLICKI / Doktor Med. Prof. / publicz. Fyziol w Cessar / Uniwer. Wileńskim / Sekrzetarz Tow. Lekar. Wilen. / Mąż zasłużony krajowi / Ur. 22 List 1791./ Um. 21 Stycz. 1861./ Cześć Jego Cieniom!/ Rasų kapinės			Granito paminklas			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
492	Marie / Elizabeth / STOLZ / geb. d. 11. gest. d. 19. / August / 1861. / J.K. / Rasų kapinės			Obeliskas	J.K.		Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
493	Frania / ILCEWICZ / ur 21 Marca 1856 / um. 22 Grudnia 1861 r. / Bądź wola Twoja. / Rasų kapinės			Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
494	S. P. / Joachim / TOMASZEWICZ / Podkom. Lepel / Stroskana familia / 1792 1861. - / Pokój Jego Duszy . - // Rasų kapinės			Didelė stela		tarp datų raizytas skorpiona s	S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
495	S. P. / Franciszek / BARKMANN / ur. 17 Wrzes. 1794 / um. 11 Listop. 1861r. / Pokój cieniom Twym / Drogi Ojczy! / Rasų kapinės			Granito paminklas			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

496	Pamięci / Wandy / LESZCZYŃSKIEJ / Artystki Dramatycz. / Zm. w kwiecie wieku / d. 11 Pazdziernika 1861 r. / _ / Wielbiciele rozwijającego się / jej talentu na scenie Naro - / dowej , ten kamień położyli. / _ /	Rasų kapinės		Popieriaus ritinio formos paminklas, atremtas į akmenis			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
497	Brat, siostrą / Wiktor i Jochanna / IURCILEWICZ / 1 zabity 1861 r. Juni 23 / Wieku 18 lat / 2-a zm. 1855 r. / Wieku lat 14 //.	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
498	Ś. P. / HELENA MATUK / ZM. 22 LIPC. / 1861 R. / WIEKU LAT 12 //.	Rasų kapinės		Stela			Visas tekstas užrašytas majuskula.
499	Ś. P. / Amelia z (...) / ZYCKA / ur. 1821 Czerwca 21d. / um 1861 Września. 21. / Wieczne odpocznienie racz jej dać / Panie.	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
500	S. P. Magdaleny / PPRONIEWSKIEJ / zm. 27 Stycznia 186[1] / Prosi o Pozdrowienie Anielskie / - / Nieoceniona Ciociu przy Tobie / błogie przepędzeliśmy lata / Dziś dla nas wszystko w żałobie / a grób ten miłszy od świata . //.	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
501	Cor et viscera / Vladislai IV / Poloniae et Sueciae Regis / Anno MDCXLVIII / Die XX Maii demortui / Sue Sacello hoc						

	S. Casimiri regio / Ipsius cura perfectio, dedicatioque / Die XXVI Juni ejusdem anni / Sepulta							
502	Ignacy Naborows(ki) / Kollegialny Assesor / Umarł / Mając lat 50. / Roku 1861 Stycznia 26 [?] / [Prosi] o troje Zdr[owaś Marya]	Bernardinų kapinės	Koplyčios išorėje	Skardinė plokštė				
503	[na str. Frontowej] D.O.M. / s.p. Johann z Rymaszewskich / Szdebskiej / Maiorowej wojsk Rossyiskich / zeszej z tego świata 26. Lutego / 1861. r. wieku lat 27. / Przechodniu westchnij / za nią do Boga. [na tylnej str.] Ledwo wstąpiła na drogę życia / by jasność cnotami stałego / charakteru dobrej żony, / Tuż zarod śmierci uniosł to / szczęście męża serdecznie / przywiązanego do niej, / zostawując mu dozgonne / wspomnienie gorzkiego / żalu i smutku.	Šv. Stepono kapinės		Ketaus paminklas su kryžiumi				
504	D.O.M. / Spoczywającego w Bogu / s. p. Piotra / Hajki / um: d. 6 Pazdzier: 1861 r. / wieku lat 70. / Pozostałe w głębokim smutku Żona i Córki, postracie najlepszego Męża i Ojca / proszą O pozdro: Anie:	Šv. Stepono kapinės		Akmens paminklas				

505	Tu spoczywa / S. P. / ks. Floryan / Dawidowski / Gwardyan klasz. / XX. Franciszkanów / Żył lat 66 / um. r. 1861 Stycz. 16 / prosi o trzy Zdrowas / Maryja J.K.	Šv. Stepono kapinēs		Granito paminklas	J. K.			
506	S. P. / Antoni / Potocki / b. Sekr. Akad. Med. Wil. / um. d 28 Pazd. 1861 r. / łzy sierotom – jemu / odpoczynek	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs		Granito paminklas				
507	Tu złożono zwłoki / S. P. / Antoniny z Galimskich / Kuczyńskiej / zmarłej d. 23. Maja 1861 r. / w 63 roku życia, / spoczywa obok Rodziców swych, / Szymona i Lucyi / wspólnie z nimi prosi / o westchnienie do Boga. / Sculp. W. Łabanowski.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs		Granito paminklas	Sculp. W. Łabanowski			
508	S. P. / Stanisław / Grzybowski / zm. 25. Kwietnia 1861. r. / wieku lat 64. / Prosi o Anielskie Pozdrowienie.	Šv. Rapolo kapinēs		Granito paminklas				
509	Tu leżą zwłoki / s. p. Bolesława / Sławinskiego / zm: 9 Lutego 1861 r. / Wiek lat 31. / Zbolała matka stratą / jedynego syna szukając / ulgi w tkliwym sercu przechod- / nia prosi o pozdrowienie Aniel- /skie.	Šv. Rapolo kapinēs		Granito paminklas				
1862 m.								

510	S. P. / Radca / Stanu / Ignacy /KARABANOWICZ / Um. 1862 roku / Grudnia 18 d. / wieku lat 64. / Umiłowałeś Sprawie / dliwość a nienawidzi / łość nieprawość //S. P. / Lucjan / WALICKI / Doktor. Medycyny / ur. 1804 roku / um. 1890 roku / Czerwca 18 dnia / poświęca tę pamiątkę / strokana [...] //	Rasų kapinės		Obeliskas su “karūna”			
511	Tu spoczywają zwłoki / s. p. Stanisława / WOŁOWSKIEGO / ur. w Płock[u] 5 Marca 1845 / zm. w Wilnie 7/19 Paźdz. 1862	Rasų kapinės		Gulinti stela			Pavardė užrašyta majuskula, datos ir gyvenimo aplinkybės – minuskula, likęs tekstas – minuskula kursyvu.
512	Adamowi / KRUSZEWSKIEMU / Stud:Uniw:Peter: / w Najmocniejszym uczuciu / prawd Chrystusowych / zeszłemu w Bogu r. 1862 / Maja 6/18 wieku lat 21 / Rodzice korząc się przed / wyrokami Stwórcy / łzami oblany ten pomnik / położyli //.	Rasų kapinės		Gulintis pasvyras obeliskas			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
513	Tu spoczywają zwłoki / s. p. Stanisława / WOŁOWSKIEGO / ur. w Płocku 3 Marca 1845 / zm. w Wilnie 7/19 Paźdz. 1862 r. //.	Rasų kapinės		Gulinti stela			

514	Tu spoczywa / s.p. Stanisław / KLIMOWICZ / umarł 29 Sierpnia 1862 r. / żył lat 70 / i wnuk Jego Staś 6ciu lat / Nasz drogi Ojczy przy Tobie / Błogie spędziliśmy lata. / Teraz nam wszystkie w żałobie / A grób ten miłszy od świata / pamiątka od syna //.	Rasų kapinės		Pasvyras obeliskas			
515	Antonina / LASKOWSKA / Ur. 5 Listopada 1862 r. / Um. 29 Czer. 1865 r. / od stroskanych / Rodziców / B. F. B.	Rasų kapinės		Stela	B. F. B.		Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
516	Grób / S. P. / Ignacego / BUSZA / Ur. d. 24 / Lut. 1858 r. / Zm. d. 14 / Grudnia / 1862 r. //. [dešinėje pusėje] Obok / swej / Matki. //.	Rasų kapinės		Obeliskas			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
517	Aleksander / DALEWSKI / ur 12 Stycznia 1827 r. / um. 14 kwietnia 1862 r. / Nieznękany niedolą uczniu Chrys / tusowy / Wierny Mistrzowi Sercem / i posłuszny czynem / Krzepileś Twego ducha odważne / i słowy = Usque ad finem / Współwygnańcy przed laty G[...] w domu / Mogiłę twoją męstwa wieńczymy wawrzynem. / sobie podajem [...] / twem harte ani / Usque ad	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.

	finem.							
518	Tu spoczywają / zwłoki s. p. / Maryi z Szyszkow / POPLAWSKIEJ / zm. 23 Kwietn: 1862 r. / w wieku lat 63. / Prosi o westchnienie do / Boga. // [kairėje pusėje] Pamiątka / od Męža. //.	Rasų kapinės		Obeliskas			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
519	Popioły / S. P. / Cezarego- Augusta / HOLOWNI / Ur. 27 Sierpnia 1820 roku / Um. 11 Listopada 1862 roku / Najlepszememu mężowi / tę pamiątkę żona poświęca //.	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
520	Tu / spoczywają zwłoki / S. P. / Generała / KAROLA / KOMAJEWSKIEGO / R. 1862 Novembra 12 / Stroskana żona i dzieci / proszą o modlitwę / za duszę zmarłego /	Rasų kapinės		Stela			S.P., vardas ir pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
521	S. + P. / Brygida / z Dybowskich / TORCZYŃSKA / um. r. 1862 Kwietnia 10. / Prosi o westchnienie / do Boga. / J. K. /	Rasų kapinės	Koplyčios išorėje	Plokštė	J.K.		S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
522	Tu spoczywają zwłoki/ ś.p. Ignacego/ LEWKOWICZA/ zm. 19 lutego 1862 r./ Wieczne odpocznienie racz mu dać Panie /	Rasų kapinės		Akmens paminklas				

523	GRÓB / ŚWIĘCICKICH / FRANCISZEK / lat 80 † r. 1857 Sierpnia 8 / KATARZYNA / lat 76 † r. 1862 Maja 2 / POKÓJ ICH [DUSZOM]	Rasų kapinės		Stela			Vardai, pavardės užrašyti majuskula kursyvu, žodžiai “grób, pokój ich duszom” užrašyti majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
524	S. + P. / Jan / D'HOFFREUMONT / Prof. Gimnaz. Wilen. / um. d. 12 Maja 1862 r. / w wieku lat 48. / Wieczne odpocznienie racz / mu dać Panie! //.	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
525	Ś.P. / Kazimiera / KAPUŚCIŃSKA / zm. 11 Kwietn. / 1862 R. / W 18 wiośnie życia /	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
526	Tu spoczywają zwłoki / s. p. Barbary z Pacewiczów / MEJER / ur. 1 Grud. 1798 r. zm. 1 List. 1854 r. / Zofij z Mejerów / WITKIEWICZOWEJ / Radczyni Honorowej / ur. 20 Wrześ. 1828 r. zm. 10 Wrześ. 1862 r. / wespół nowonarodzonym synem / BOLESŁAWEM / sculp. V. Labanowski	Rasų kapinės		Didelė akmens plokštė, pasvyra	sculp. V. Labanowski		Pavardės ir paskutinis vardas užrašyti majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.

527	Tu / spoczywają zwłoki / s. p. / Justyna / CZECHOWICZA / zm. 1 Paździer. 1862r. / Żył lat 53. / Wieczne odpocznienie / racz mu dać Panie. /	Rasų kapinės		Didelė akmenų plokštė, pasvyra			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
528	Zwłokom / ś. p. Piotra / MAJEWSKIEGO / zm. 17 Paźdze. 1862 r. / wieku lat 62. /	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
529	Ś. P. / Józef / Mackiewicz / zm. 30 Grud. 1862 R. / żył. lat 10 //.	Rasų kapinės		Stela			S. P. užrašyta majuskula, likęs tekstas – minuskula kursyvu.
530	Ś. P. / Konstancja / KUNICKA / zm. d. 16 kwietnia 1862. / wieku lat 68. //.	Rasų kapinės		Akmens formos granito paminklas			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
531	S. P. / Teofila / Jakobsonowa / Zm. 28 Lipca 1862 r. / wieku lat 35 / Stroskana Curka tę / pomnik poświęca.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Didelis granito akmuo su plokšte			
532	Tu spoczywają / zwłoki / s. p. Xiędza / Franciszka / Wojnowskiego / zm. 23 Grud. 1862 r. / żył lat 33. / Prosi o westchnienie.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Granito paminklas			
533	Aleksandra / Prewysz Kwinto / zm. w 3m r. życia / d. 14 Pazdziernika / 1862 r.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Granito paminklas			

534	S. P. / Marcin / Witkowicz / Tytul. Sowiet. / zm. 1862. r. 3. Maja / Żył. lat. 35. / Siostra Bratu.	Šv. Stepono kapinės		Mažas akmens paminklas su metaline plokštele				
535	Tu spoczywają zwłoki / S. P. / Karola / Bachsztejna / Połkownika I Kawalera / zm. 29 Junij 1862 r. / Życia lat 54 / prosi o pozdrowienie / Anielskie / Pamiątka od stroskanej / Siostry	Šv. Stepono kapinės		Granito paminklas atremtas į akmenis				
536	Michał / Hłuszniewicz / b. Pomocnik Dyrektora / Obserwatorium Wileńskiego / ur. 1797 r. um. 9 Juli 1862 / Pojdzcie do mnie wszyscy którzy / pracujecie I jesteście obciążeni / a ja was ochłodzę. Mat: XI: 28	Šv. Stepono kapinės		Granito paminklas atremtas į akmenis				Mat: XI: 28
537	Na wieczną pamiątkę / ceniom cnotliwego młodzieńca / Gracyana Lesieckiego / rodem z Kamieńca Podolskie. / Powracając z Petersburgskiej / wszechnicy nauk, do Kochającej / matki i rodziny, złożon chorobą / na łonie przyjaciół ludzkości / zszedł w Bogu d. 1 Marca 1862. / w 24 r. życia. / Pamiątka od Matki.	Šv. Stepono kapinės		Didelė akmens plokštė				

538	Tu spoczywają zwłoki / S. P. / Mikołaja / Wojniłowicza / zmarłego 11 Września 1862 roku / w Wilnie. / Wieczne odpocznienie racz mu / dać Panie. Amen.	Šv. Rapolo kapinès		Granito paminklas				
1863 m.								
539	S. P. / Julij / z. Kleczkowskich / Kamińskiej / wieku lat 36. / zm. 1o Kwietnia 1863 r. / Najlepszej Żonie wdzięczny Mąż / tę pamiątkę poświęca.	Šv. Stepono kapinès		Didelis stovintis akmuo				
540	D.O.M. / Tu spoczywają: / S. P. / Dominik Cezary / Chodźko / Urodz. 1795 r. / + 24 Czerwca 1863 r. / W pośród rodziców i braci / swych grona/ Spoczywa On wzór rodzin- / nej miłości. / Głaz Mu ten kładzie/ bolejąca żona, / Aż się z nim złączy w / grobie i wieczności.	Šv. Stepono kapinès		Didelis granito paminklas				
541	[na str frontowej] Grób / Familij Wędziagolskich / postawiony d. 7. Maja 1863 r. / przez Majora Józefa / Wędziagolskiego. [na str. Lewej] Tu spoczywa / s.p. / Józef / Wędziagolski / Major i Kawaler Wojsk Ross. / umarł 6 Marca 1873 r. / mając wieku lat 74 / Stroskana Żona I Synowie proszą za Duszę / Jego o westchnienie do Boga. [na str. Tylnej] Michał / Wędziagolski /	Šv. Stepono kapinès		Didelis granito paminklas				

	Radca Dworu / zm. 8 Grudnia 1862 r.							
542	1. Tu spoczywają S.p. / Antoni ii Katerzyna (sic) / Tomaszewiczowie / Pokuj (sic) ich Duszy / Ten krzyż od stroskanych / dzieci 1. Maja 1863 r. postawiony Proszą / przechodniow westchnienie do Boga. 2. Leopold Sidorowicz +. 9. maja 1849. r	Šv. Stepono kapinès		1. Skardinė plokštė 2. Medinis kryžius				
543	Tu / spoczywa / S.P. / Aniela z Radzikowskich / Klimowiczowa / zm. 28 Paź. 1863 / wieku lat 80.	Šv. Stepono kapinès		Granito plokštė				
544	Tu spoczywają zwłoki / Ś. P. / Olimpij / z/ Ramoidów / WILEJKOWEJ / um. II Czerwca 1863 r. / wieku lat 33 /	Rasų kapinès		Stela			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
545	Pamiętka / BOHDANKOWI / od stroskanych rodziców zm. 18 Sierpnia 1863. //.	Rasų kapinès		Akmens paminklas su išskabtuota plokšte			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
546	Ś P / Teresy / Z CZERNIEWSKICH / BUTRYMOWICZOWEJ / zm. 1863 r. Grudnia 19 / WIEKU LAT 58 / CZEŚĆ TWOJEJ	Rasų kapinès		Akmens paminklas			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

	PAMIĘCI DROGA MATKO //							
547	Tu spoczywają zwłoki / ś. p. / Adama / PIEPOLA / Ur. d. 14 Kwiet. 1818 r. / zm. d. 16 stycz. 1863 r. / Pokój Cieniom / Twoim / drogi Ojczy i mężu //.	Rasų kapinės		Obeliskas			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
548	S. P. / Onufry / PIETRASZKIEWICZ / Magister Filozofii / b. Uniwer. Warszawskiego / ur. 1794 + 1863 r. 25 listop. / Wieczne odpocznienie / racz Mu dać Panie!	Rasų kapinės		Granito paminklas			S.P., pavardė užrašytos majuskula, datos – minuskula, likęs tekstas – minuskula kursyvu.	
549	Tu spoczywają zwłoki / ś.p. Feliksa / BORTKIEWICZA / umarł 25 Czerw. 1863 r. / wieku lat 55 / Przechodniów prosi / 3 Zdrowaś Marja /	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
550	Ś.P. Teresa / i Henryk / Hanusowskie / żyła lat 21 D. 23 / zm. 1863R. wrzes. 13D. / stroskane rodzice proszą o modlitwa / do Boga ! /	Rasų kapinės		Stela			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

551	Tu spoczywają zwłoki / S. p / Józefa / KOZŁOWSKIEGO / Skulptora / zm. r. 1863 Apryla 1 d. / w Wieku lat 45. / [dešinėje pusėje] Stroskana Žona / z osieroconymi dziećmi / wznosząc tę pamiątkę / prosi o westchnienie do Boga! / [kairėje pusėje] Ś. + P. / FRANCISZKA z MOGILNICKICH / KOZŁOWSKA / ZM. 8 KWIET. 1885 R. WIEKU LAT 56. /	Rasų kapinės		Akmens paminklas			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
552	Tu spoczywa w Bogu / Julii Barbary / Emili z Konoszewskich / CZERWACKIEL / Um: 27 Listopada / 1863 r. mając lat 35 / Prosi o trzy Zdrowaś / Maryja. /	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu (arba rankraštiniu raštu).
553	[paminklo priekyje:] Tu spoczywają zwłoki / Ś. P. / Kazimierza / GÓRSKIEGO / zm. 1. Grudnia 1863 r. / wieku lat 48 / Pokój twym Cieniom drogi Ojczy i Mężu // [paminklo kairėje pusėje:] Tu spoczywają zwłoki / Ś. P. / Emilij z Wolffów / GÓRSKIEJ / zm. 7. Marca 1885 r. / wieku lat 80. / Pokój Twym Cieniom / droga matko . //	Rasų kapinės		Obeliskas			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu. 2 įrašo epigrama – minuskula.

554	Tu spoczywa / S. P. / Bronisław / FALKOWSKI / Uczę Gimna: Wileń. / um. D 10 Apry. 1863 r. / Wiek lat 11 i dni 27 / prosi o westchnienia do / Boga /	Rasų kapinės		Stela			Pavardė užrašyta majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
555	Tu spoczywają zwłoki / S. P. Romualda / ARCIMOWICZA / zmarłego Grudnia 25 d. / 1863 roku żył lat 45. / - . - / Przechodnia prosi o troie / pozdrowienie Anielskie /	Rasų kapinės		Plokštė			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.
556	D.O.M. / s. p. / Krystyna Matusiewiczówna / zmarła d. 14 Lipca 1863 r. w wieku lat 58 / Prosi o westchnienie do BOGA.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės	Bažnyčios išorėje	Maža akmens plokštė			
557	Tu / spoczywają zwłoki / S. P. / Macieja Iwaszkiewicza / zmarłego 1. Marca / 1863 r. / Przechodniu zmów / Wieczne Odpocznienie.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Granito paminklas			
558	Tu Spoczywają zwłoki Jenerałów / Joachima Frezera / zmarłego w roku 1863. / Stycznia 3go / Elżbiety Frezer / zmarłej w roku 1864. / Decembra 19go	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Didelis medinis kryžius su skardine lentele			
559	D.O.M. / Tu spoczywają zwłoki / S. P. Julij z podleckich / Żylinskiej / przeniosła się do wieczności / r. 1863 Maja 1. d. / W tym grobowcu ja wiecznie już / tu odpoczywam / Twej pomocy przechodniu każdo-/	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Didelis akmens paminklas atremtas į akmenis			

	dziennie wzywam, / Nie odmawiaj ratunku podnieś / twe powieki, / Westchnij niech dusza moja / nie cierpi na wieki							
560	Tu spoczywają zwłoki / s. p. Julijanny / Cui / zm. 26 Marca 1863 r. / wieku lat 68. / Przechodniu westchnij / do Boga. / Stroskane dzieci ten kamień położyli.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Granito paminklas				
1864 m.								
561	Tu / spoczywają zwłoki / S. P. / Franciszka Jankowskiego / Chorążego Pttu / Lidzkiego Żył lat 63 / Um. r. 1864 Okt. 31. / Stroskana Żona / I Dzieci proszą / o 3. pacierze._	Šv. Stepono kapinės		Didelis granito paminklas				
562	Tu spoczywają zwłoki / S. P. / Józefy / Strękowskiej / wieku lat 32, / zmarłej 21 Marca 1864. r. / Tę pamiątkę stroskana / matka po najlepszej / córce położyła. / Prosi o 3. Zdrowaś Marja.	Šv. Stepono kapinės		Pasvyras paminklas				
563	S. P. / Rozalia / z Ciołkowiczow / Paszkowska / zm. 21 Pazdzier. 1864 / Z Tobą o Matko droga / szczęście Twych sierot / pogrzebione.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinės		Akmens paminklas				

564	Tu leżą zwłoki / S. P. / Róży z Statkowskich / Botrymowiczowej / Urodziła się r. 1825. Apr. 11. / Umarła 1864. Junii 26. / Prosi przechodnia o / pozdrowienie Anielskie.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs		Granito paminklas				
565	Tu spoczywają zwłoki / S. P. Urszuli / Ziniewiczowej / zm. r. 1864 Listopada / 9 d. Żyła lat 54.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs		Mažas granito paminklas				
566	Broniś / i / Irenka / Prewysz / Kwinto / zm: 1864 roku	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs		Mažas akmens paminklas				
567	[str. Front] S. P. / Józef / Kuncewicz / Obywatel Ptu / Święcianskiego / Um. 27 Lutego / 1864 r. / wieku lat 69. [str. Tylna] Stroskane / dzieci tę pamią- / tkę poświęcają / i proszą o wes- / tchnienie / do Boga.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs		Obeliskas				
568	Tu spoczywa / S. P. Alexandra / z Wasiukiewiczow / Maciejewska / zm. 1864 r. Wrzesnia 27 d / mając lat 26 / Stroskany mąż uprasza / pobożnych O modlitwa (sic.) / za jej Duszę do Boga!	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs		Akmens paminklas				
569	Tu / spoczywają zwłoki / S.P. / Jenerała Joachima / Frezera / Zm. 3. Stycznia 1863 r. / i żony Jego / Elżbiety / Zm. 19 grud. 1864 r.	Šv. Pilypo ir Jokūbo kapinēs		Granito paminklas				

570	Ś. + P./ Róża/ z Balińskich/ Dmochowska/ zm. 6 Paźdz. 1864 r./ Kochająca rodzina/ prosi o Modlitwę/ do Boga /	Rasų kapinės		Stela			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
571	WŁADZO / Tonkiewicz / Ur. 1863 roku / Um. 1864 r. / kwiet. 30 d. /	Rasų kapinės		Stela			Vardas užrašytas majuskula, pavardė – minuskula kursyvu, kitas tekstas – minuskula.	
572	Tu spoczywa we Bogu / Ś. P. / Amelia z / Dansyer / KOPEĆ / zmarła 28. Mbra 1864 R. / Przechodniu! proszę o pacierz / za mą duszę / Dobrej żonie i czulej matce / mąż z dziećmi //.	Rasų kapinės		Gulintis pasvyras obeliskas			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
573	Tu / spoczywają zwłoki / S. P. / Felicjana / RADZIWIŁŁOWICZA / Doktora Medycyny / i Hirurgji / um. r. 1864. 7 czerwca / mając lat 45 / prosi o troje / pozdrowień / Anielskich //	Rasų kapinės		Obeliskas			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
574	S.P. / Karolina / z / MIKISZO[W] / PRZYGODZKA / zm.4 kwiet 1864 / wieku lat 65 / wieczne odpocznienie. /	Rasų kapinės		Stela			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	

575	S. P. / Emilij / z Nowohonskich / DĄBROWSKIEJ / zm. 14 Kwietnia / 1864 r. / Mąż z dziećmi proszą / o westchnienie do Boga /	Rasų kapinės		Obeliskas			S.P. ir pavardė užrašytos majuskula, kitas tekstas – minuskula kursyvu.	
576	S. P. / FELICYA / Z HR. MORYKONICH / HR. PLATEROWA / ZM. 4 KWIETNIA 1864 R. / W WIEKU LAT 75 /	Rasų kapinės		Stela			Visas tekstas užrašytas majuskula.	
577	Maria / [V?]iotrowska / ur. 16 Augus. / 1863r. / zm. 11 Apry. / 1864r. //	Rasų kapinės		Stela			Visas tekstas užrašytas minuskula kursyvu.	